

Publisher:
*National Library of Serbia,
Belgrade, Skerlićeva 1*
E-mail: *nbs@nb.rs*
Web: *www.nb.rs*
Phone: *++ 381 11 245 12 42*

For the Publisher:
Sreten Ugričić

Editor-in-Chief
Sreten Ugričić

Editorial Board
Sreten Ugričić
Vesna Injac
Gordana Ljubanović
Saša Ilić, editor

.....
The Herald of the National Library of Serbia
.....

1/2009.
Published once a year
Year XI
.....

Graphic and Cover Design:
Olivera Batajić

Technical Editor:
Rageb Kokaš

Proofreading:
Vladimir Jović

Electronic text preparation
Biljana Kurbalija

Printed by:
Standard 2, Belgrade
Nº of Copies: *500*
Printing finished in 2010.

Printing Sponsored by:
Ministry of Culture of the Republic of Serbia

**The Electronic form of The Herald of NLS
is on-line at this address:** <http://www.nb.rs>

UDK 02
ISSN 1450-8915

Гласник Народне библиотеке Србије

1/2009

Београд, 2010.

Издавач:

Народна библиотека Србије,
Београд, Скерлићева 1

E-mail: nbs@nb.rs

Web: www.nb.rs

Телефон: ++ 381 11 245 12 42

За издавача:

Срећен Угричић

Главни и одговорни уредник

Срећен Угричић

Редакција

Срећен Угричић

Весна Ињац

Гордана Љубановић

Саша Илић, уредник

Графичко обликовање и дизајн корица:

Оливера Башајић

Технички уредник:

Рајед Кокаш

Лектура и коректура:

Владимир Јовић

Електронска обрада текста

Биљана Курбалија

Штампа:

Стандард 2, Београд

Тираж: 500 примерака

Штампане завршено 2010. године

Штампане је омогућило:

Министарство културе Републике Србије

Електронско издање Гласника НБС

налази се на адреси: <http://www.nb.rs>

УДК 02

ISSN 1450-8915

Гласник Народне библиотеке Србије

1/2009.

Издаје једном годишње

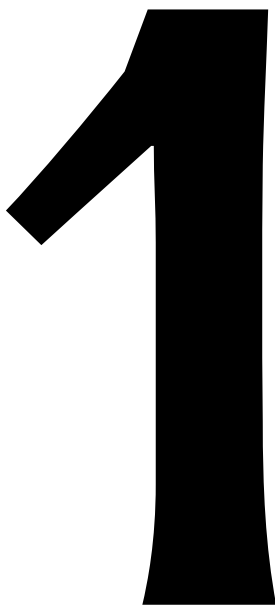
Година XI

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

02

ГЛАСНИК Народне библиотеке Србије = The
Herald of the National Library of Serbia /
главни и одговорни уредник Срећен Угричић;
уредник Саша Илић. - [Штампано изд.]. - Год.
1, бр. 1 (1999) - . - Београд : Народна
библиотека Србије, 1999- (Београд : Стандард
2). - 20 x 20 cm

Доступно и на: <http://www.nb.rs>. -
Годишње. - Друго издање на другом
медијуму: Гласник Народне библиотеке Србије
(Online) = ISSN 1820-1245
ISSN 1450-8915 = Гласник Народне библиотеке
Србије (Штампано изд.)
COBISS.SR-ID 159850503

GOOGLE I BIBLIOTEKE

*Priredila Vesna Injac
Narodna biblioteka Srbije*

.....
Informaciono ponašanje istraživača
budućnosti

.....
Brajan Katkart: Da li Google ubija opšte
znanje?

.....
Džonatan Bend : Poravnanje za Google
Books: međunarodne implikacije

.....
Zvanični stav Udruženja evropskih
istraživačkih biblioteka povodom
saslušanja pred Evropskom komisijom
u vezi sa američkim Sporazumom o
poravnanju za Google Books

.....
Сѡела Филиѡи-Маѡуѡиновић:
Google Scholar као извор научних
информација

.....
Таѡјана Брзуловић-Сѡанисављевић:
Google Books : две стране приче

.....
Весна Ињац: Историја Google-а?

INFORMACIONO PONAŠANJE ISTRAŽIVAČA BUDUĆNOSTI

Britanska biblioteka i Komisija
za združene informacione sisteme^A

UDK 027.022:37]:004.738.52

Sažetak

Rad je prikaz studije koju su naručili Britanska biblioteka i JISC, o tome kako će stručnjaci budućnosti, trenutno školskog i predškolskog uzrasta, za pet do deset godina verovatno pristupati digitalnim izvorima i saobraćati s njima. Istraživanje se bavilo i ponašanjem današnjih istraživača i Google generacije u virtuelnim bibliotekama, kao i posledicama koje uočeni trendovi imaju po informacione stručnjake, biblioteke i kreatore politike biblioteka.

Ključne reči: Google generacija, virtuelne biblioteke, istraživačke biblioteke

Prikaz konteksta – koji su ciljevi ove studije?

Ovu studiju su naručili Britanska biblioteka i Komisija za združene informacione sisteme da bi otkrili kako će stručnjaci, istraživači budućnosti, trenutno školskog ili predškolskog uzrasta, za pet do deset godina verovatno pristupati digitalnim izvorima i saobraćati sa njima. To treba da pomogne bibliotečko-informacionim službama da predvide i na najdelotvorniji način reaguju na svako ponašanje koje je novo ili tek u nastajanju. U ovom izveštaju kao „Google generaciju” definišemo one koji su rođeni posle 1993. i istražujemo svet armije mladih ljudi koji se malo ili nimalo sećaju života pre veba.

Opšti ciljevi studije bili su da se prikupe i procene dostupni dokazi da bi se utvrdilo:

- Da li, ili ne, mladi ljudi, „Google generacija”, zbog prelaska na digitalnu tehnologiju i širok raspon izvora informacija kreiranih u digitalnom obliku, pretražuju i istražuju sadržaje na nove načine, i

^A JISC – Join Information Systems Committee – Komisija za združene informacione sisteme. – *prim. prev.*

da li će to verovatno oblikovati njihovo ponašanje kad budu stariji učenici ili studenti?

- Da li će se, ili ne, novi načini istraživanja sadržaja pokazati kao u bilo čemu drugačiji od načina na koje današnji istraživači i akademski poslenici obavljaju svoj posao?
- Da li mogu da se prilože informacije i podstakne diskusija o budućnosti biblioteka u doba Interneta?

Ova pitanja imaju ogroman strateški značaj, ali im treba pristupiti uravnoteženo. Nasuprot velikoj medijskoj groznici koja okružuje fenomen „Google generacije“, potrebna je zdrava mera kritičke distance. Uz mladu generaciju koja odrasta u kulturi kojom dominiraju Internet i bogatstvo medija, prikačilo se zbunjujuće mnoštvo naziva: Net Generacija, Digitalni domoroci, Milenijalci, i mnogi drugi. Neispitana je pretpostavka da je ova generacija na neki način kvalitativno različita od prethodnih: da oni imaju drugačije nadarenosti, stavove, očekivanja, čak drugačiju komunikacionu i informacionu „pismenost“, i da će se to nekako odraziti na njihovo korišćenje biblioteka i informacionih službi kad jednog dana budu ušli u visoko obrazovanje i stupili na put profesionalnog istraživača.

Kako je sprovedena ova studija?

Metodologija koja bi najbolje odgovarala ovakvoj studiji svakako bi bilo istraživanje kroz dugačak period vremena (dijahrono) kojim bi se pratila ista armija mladih ljudi tokom školovanja, studiranja i prvih godina istraživačke karijere, kao diplomiranih studenata ili doktoranata. To je, očigledno, nemoguće, s obzirom na raspoloživo vreme za ovo ispitivanje, tako da je konsultantska firma CIBER, spremajući se za dobijeni zadatak, razvila metodologiju koja pokušava, unutar znatnih ograničenja postojeće

baze dokaza, da na osnovu literature iznova stvori dijahronu studiju, koristeći i nove primarne podatke iz istraživanja o tome kako ljudi stvarno koriste sajtove Britanske biblioteke i Komisije za združene informacione sisteme. Ustvari to je „virtuelna“ dijahrona studija.

Ovakav pristup podrazumevao je da se prvo pregleda objavljena literatura o informacionom ponašanju i onome čemu su mladi ljudi tokom poslednjih trideset godina davali prednost (Radni paket II). Tačnije, cilj je bio da se uporede studije iz 1980-ih i ranije (Generacija X), sa onim koje su objavljene ranih 1990-ih (Generacija Y), kao i skorijim, posle 1993. (Google generacija). Ovo je bio poduhvat za radnim stolom, teorijski pokušaj da se izdvoje bilo koje presudne razlike između tih generacija na istom stupnju njihovog razvoja.

U drugom delu istraživanja trebalo je otkriti, pozivanjem na neku dijahronu studiju, da li se, i do kog stepena, iste *velike grupe* starijih istraživača prilagođavaju ogromnim savremenim promenama u pribavljanju informacija dok napreduju na svom profesionalnom putu (Radni paket III). U tome je posebno vredan bio rad Kerol Tenopir i Dona Kinga na upitnicima.

U trećem delu sakupljeni su sveži dokazi u vezi sa razlikama u informacionom ponašanju koje se mogu izmeriti u jednom trenutku vremena. Drugim rečima, da li deca školskog uzrasta i odrasli pristupaju *istoj platformi za pretraživanje* na suštinski isti način, ili postoje jasne preference s obzirom na godine? Za ovaj deo studije CIBER je koristio tehnike duboke analize datoteka izvršenih radnji, da bi profilisao korisnike dva izvora informacija zasnovana na webu koji privlače osobe veoma različitih godina: servise „Learn“ i „Intute“ Britanske biblioteke (Radni paket IV). Bilo je to prvi put da je neko zaista profilisao

na stvarnoj skali ponašanje virtuelnih naučnika pri traženju informacija prema kriterijumu starosti.

Istraživanje sadrži još dva radna paketa. Jedan je pregled obimne literature o informacionom ponašanju akademskih istraživača pre, u vreme nastajanja i tokom digitalne tranzicije, i u velikoj meri daje kontekst za ovu studiju (Radni paket I). Drugi je obiman pregled novih tehnologija, naročito onih koje su bitne za ovu studiju, kao što je Veb 2.0, i načina na koje su ih prihvatili korisnici (Radni paket V). Ovakv paket se takođe bavi i neposrednom budućnošću, dajući uvid u sva poslovna i tehnološka kretanja koja unose promene u informacioni pejzaž.

U izveštaj su uneti i opštiji nalazi u vezi sa informacionim ponašanjem omladine do kojih je došao CIBER kroz svoj program „Virtual Scholar”.

Šta je „Google generacija”?

„Google generacija” je popularni izraz koji upućuje na generaciju mladih ljudi, rođenih posle 1993, onu koja odrasta u svetu kojim vlada Internet.

Većina učenika koji danas ulaze u naše srednje škole i na fakultete mlađi su od mikroračunara i udobnije im je da rade s tastaturom nego da pišu u sveskama sa spiralom, srećniji su da čitaju s računarskog ekrana nego s papira u ruci. Neprekidna povezanost – mogućnost da se bude u dodiru sa prijateljima i porodicom u bilo koje vreme i sa bilo kog mesta – to je od prvenstvene važnosti.¹

Prema Vikipediji, izraz je ušao u opštu upotrebu kao „skraćenica kojom se upućuje na generaciju čija

je prva stanica na putu ka znanju Internet i neki njegov pretraživač, pri čemu je najpopularniji Google”. To je ponuđeno kao suprotnost ranijoj generaciji koja „je znanje sticala kroz knjige i konvencionalne biblioteke”.

Kasnije u ovom izveštaju bavićemo se nekim mitovima i stvarnošću u vezi sa Google generacijom i neke od njih ćemo razotkriti, ali navedeno mišljenje je veoma jako uhvatilo koren.

Neki najupadljiviji nalazi iz nedavne svetske studije kompanije OCLC² navode na zaključak da je uvrežena slika Google generacije verovatno istinita:

- osamdeset devet odsto srednjoškolaca koriste mašine za pretraživanje da bi započeli traženje informacija (dok samo dva odsto počinje od bibliotečke veb prezentacije);
- devedeset tri odsto je zadovoljno, ili veoma zadovoljno, opštim utiskom u vezi sa korišćenjem mašine za pretraživanje (u poređenju sa osamdeset četiri odsto koji su zadovoljni pretraživanjem uz pomoć bibliotekara);
- mašine za pretraživanje bolje odgovaraju načinu života srednjoškolaca nego stvarne ili on-lajn dostupne biblioteke, i to odgovaraju gotovo savršeno;
- srednjoškolci i dalje koriste biblioteke, ali manje (i manje čitaju), budući da započinju koristeći alate za pretraživanje na Internetu;
- „knjige” su za ovu grupu i dalje primarna asocijacija na biblioteku, uprkos znatnim ulaganjima u digitalne izvore koji učenicima uglavnom nisu bliski.

¹ Jason Frand, The Information Mindset: Changes in students and implications for higher education, EDUCAUSE Review, March/April 2006, p. 15.

² College Students' Perception of the Libraries and Information Resources: A report to the OCLC membership. Dublin, OH: OCLC, 2006.

Ovi nalazi, koji se uveliko podudaraju sa istraživanjem CIBER-a o informacionom ponašanju mladih,³ onako kako je otkriveno analizom datoteka procesa izvršenih na webu, postavljaju ogromna pitanja pred snabdevače informacijama i pružaju ovoj studiji kontekst za razmišljanje o politici postupanja. Postoje i šire obrazovne teme koje izazivaju zabrinutost, naročito da li se imanje „činjenica na jagodicama prstiju“ i zasićenost informacijama postižu po cenu stvaralačkog i samostalnog mišljenja?

Šta je „digitalna tranzicija“ i kako ona utiče na biblioteke?

U informacionom svetu odvijaju se ogromne promene i one preobražavaju podučavanje i učenje, komunikaciju među naučnicima i ulogu „tradicionalnih usluga“ istraživačkih biblioteka. Mnoge od tih promena nastale su zbog tehnologije i eksplozije elektronskog „sadržaja“, a omogućili su ih elektronsko izdavaštvo, masovni projekti digitalizacije i Internet.⁴ Obim informacija u potpunom tekstu koji se može pretražiti, pregledati i odštampati preko udobnosti ličnog računara korisnika biblioteke danas je skoro nezamisliv. I po prvi put, toliki su i izbori: da bi zadovoljili svoje informacione potrebe korisnici biblioteka sve brže postaju konzumenti informacija, sa mogućnošću da šetaju između komercijalnih mašina za pretraživanje, sajtova za društveno umrežavanje, sajtova sa probranim linkovima ka izvorima i elektronskih servisa koje nudi njihova biblioteka.

Istraživačke biblioteke, nekada ponosni čuvari istorijskih štampanih zbirki, suočavaju se sa neizmernim izazovima na ovoj digitalnoj tržnici. Stanovište da treba skladištiti velike zbirke knjiga, „za-slučaj-da-nekom-zatreba“ sve brže zastareva, jer se korisnici

odvraćaju od biblioteke kao fizičkog mesta. Umesto toga istraživačke biblioteke moraju da se prilagođavaju stvarnosti: moraju da se nadmeću za pažnju korisničkih grupa, naročito mladih, koji u susretu sa sadržajima zahtevaju da iskuse uključenost, dinamičnost i prilagođenost pojedincu, da dožive iskustvo koje može da se takmiči sa onim na Fejsbuku.⁵

Posledice okretanja od biblioteke kao fizičkog prostora ka biblioteci kao virtuelnoj digitalnoj sredini ogromne su i istinski uznemirujuće. Korisnici biblioteka zahtevaju dvadesetčetvoročasovni pristup sedam dana u nedelji, trenutno zadovoljenje na jedan klik, sve više tragaju za „odgovorom“, a ne za određenim formatom: na primer, istraživačkom monografijom ili člankom iz časopisa. Tako oni „skeniraju“, bace pogled tu i tamo i uz pomoć dodatnih programa za „moćno pretraživanje“ kroje svoj put kroz digitalne sadržaje, razvijajući pritom nove oblike on-lajn čitanja⁶, koji još ne razumemo sasvim (ili ga, u mnogim slučajevima, ni ne uočavamo).

Mi jesmo u ovom radu istakli razlike među akademskim zajednicama, ali bilo bi pogrešno verovati da su masovnost digitalne ponude, neverovatna (24/7) dostupnost nastavne građe, odbacivanje posrednika i krajnje snažne i uticajne mašine za pretraživanje presudno oblikovali samo studentsko traženje informacija. Isto se događa sa profesorima, predavačima i praktičarima. Svi pokazuju znake skokovitog ponašanja i preletanja sadržaja pogledom, pretražuju više vodoravno, a manje uspravno. Moćno pretraživanje, uz instalirane dodatne programe, i ovlašno pregledanje je norma za sve.⁷

³ CIBER Work Package IV, passim.

⁴ CIBER Work Package V, pp 58–71.

⁵ CIBER Work package V, pp 45–46.

⁶ CIBER Work package IV, pp 20–22.

⁷ CIBER Work package IV, pp 21.

Kretanja u svetu sadržaja nisu samo tehnološka. Istraživačke biblioteke moraju saznati i kako da najbolje upravljaju svetom koji je takođe u zaokretu: svetom formalno objavljene, samostalno objavljene i neobjavljene građe, novim modelima licenciranja i poslovanja, kako za papir tako i za digitalne formate. To je ogroman izazov.

Kako se ljudi sada ponašaju u virtuelnim bibliotekama?

U svetu digitalnih informacija čije su osobine masovnost izbora, lak pristup i jednostavni alati za korišćenje, ne iznenađuje što se bibliotekari osećaju uplašeno. Njihova tradicionalna uloga posrednika, onih koji korisnicima pomažu da se kreću kroz velike i složene bibliotečke sisteme ugrožena je servisima, poput Google-a, za koje se čini da nude gotovo neograničen izbor informacija i koji preskaču biblioteke.

U stvari istraživačke biblioteke nude svojim korisnicima ogroman raspon vrednih izdanja, ali često putem sistema koji su izgleda daleko manje intuitivni od sveprisutnih mašina za pretraživanje. Zato bibliotekari moraju mnogo bolje da upoznaju načine na koje se ljudi stvarno ponašaju u uslovima virtuelne biblioteke i na koje koriste njene skupe sadržaje. Bez toga postoji stvarna opasnost da će bibliotečkog stručnjaka istorija izbrisati, da će Britaniji dvadeset prvog veka biti važan koliko i slovoslagač livenih slova. Popularnost pristupa elektronskim časopisima sa radne površine sopstvenog računara već je neizmerna, a korišćenje se ubrzano povećava jer izdavači otvaraju svoje sadržaje da ih indeksira Google ili neka druga pretraživačka mašina. Velike platforme za pristup časopisima kao što je „Synergy” (izd. Blackwell) ili „ScienceDirect” (izd. Elsevier) privlače doslovno milione poseta svakog meseca.⁸

Poslednje istraživanje firme CIBER⁹ ukazuje da će e-knjige bići sledeća izdavačka priča o uspehu, iako potražnja može biti i mnogo veća nego što se pretpostavlja, prosto kao posledica ogromne studentske populacije, gladne što više polugotovog sadržaja.

Svi poznati dokazi pokazuju da se ljudi ponašaju veoma različito kad koriste elektronske izvore informacija. Ovo znamo jer su pojedinosti o tom ponašanju zabeležene u obliku računarskih tragova. U CIBER-u su proveli više od pet godina proučavajući digitalne dokaze koje su milioni pripadnika akademske populacije ostavili za sobom dok su pretraživali baze elektronskih časopisa, zbirke e-knjiga i elektronske kapije za istraživače. Naši nalazi su od ogromnog značaja za bibliotekare.

Najopštije rečeno, priroda novih vidova ponašanja prilikom traženja informacija može se opisati kao horizontalna, skokovita, proveravajuća i ovlašno pregledajuća. Korisnici su slobodnog ponašanja raznoliki i nestalni, i jasno je da takvo ponašanje postavlja ozbiljne izazove pred tradicionalne snabdevače informacijama još ušuškane u paradigmu štampanog primerka, i u mnogim aspektima još vezane za njega. Biblioteke se moraju pomeriti od zaludnog brojanja sumnjivih statistika o preuzimanjima sadržaja i mnogo više približiti praćenju stvarnog informacionog ponašanja svojih korisnika.

Glavne osobine ponašanja pri traženju digitalnih informacija¹⁰ u virtuelnim bibliotekama su:

Horizontalno traženje informacija

Aktivnost ovlašnog preletanja sadržaja, gde ljudi pogledaju samo stranu ili dve na nekoj akademskoj

⁹ CIBER SuperBookproject, dostupno na adresi www.ucl.ac.uk/slais/research/ciber/superbook [posećeno 15. 9. 2010.]

¹⁰ CIBER Work package IV, passim.

⁸ CIBER Work package IV, pp 3, 8.

veb prezentaciji, a onda „iskoče“, često da se više nikad ne vrate. Brojke su poučne: oko šezdeset odsto korisnika e-časopisa ne pogleda više od tri stranice, a većina (do šezdeset pet odsto) se nikad više ne vrati na njih.

Navigacija

Ljudi provedu mnogo vremena u virtuelnim bibliotekama samo da pronađu put kroz njih: u stvari oni provode onoliko vremena u snalaženju i pronalaženju pravca koliko i u stvarnom pregledanju onog što su našli.

Gledaoci

Prosečno vreme koje korisnici potroše na veb prezentaciji sa e-knjigama ili e-časopisima je vrlo kratko: četiri, odnosno osam minuta. Očigledno je da korisnici ne čitaju on-lajn na tradicionalan način, i stvarno postoje znaci da se pojavljuju novi oblici „čitanja“, jer korisnici „moćno pretražuju“ horizontalno kroz naslove, kroz stranice sa popisom sadržaja i apstrakte, jureći brze prave pogotke. Skoro izgleda kao da idu on-lajn, da bi izbegli čitanje u tradicionalnom smislu.

Ponašanje hrčka

Akademski korisnici imaju snažne potrošačke nagone i istraživanja pokazuju da obično odlažu sadržaje u obliku preuzetih datoteka, naročito ako su besplatne za preuzimanje. Pored ovakvog postupanja i vrlo kratkih trajanja sesija, nema dokaza do koje mere *zaista* čitaju datoteke koje su preuzeli.

Različiti tragaoci za informacijama

Analize datoteka izvršenih procesa pokazuju da se ponašanje korisnika veoma razlikuje s obzirom na geografsku lokaciju, pol, vrstu univerziteta i status;

sve su to snažni demografski činioci koji oblikuju potrošnju. Jedan konfekcijski broj ne odgovara svima.

Tragaoci za informacijama proveravaju

Korisnici sami procenjuju merodavnost i pouzdanost, u nekoliko sekundi, dok letimično čitaju i unakrsno proveravaju različite veb prezentacije, oslanjajući se većinom na omiljene firme (na primer Google).

Stepen pouzdanosti: veoma visok.

Google generacija

Šta znamo o informacionom ponašanju mladih?

Istraživanja o tome kako deca i mladi ljudi stiču znanja o korišćenju Interneta i drugih sredstava za istraživanje su nepovezana, ali neke konzistentne teme dobijaju obrise¹¹:

- informatička pismenost mladih nije porasla s povećanjem tehnološke dostupnosti; ustvari njihova prividna lakoća u rukovanju računarima skriva neke zabrinjavajuće probleme,
- istraživanja Interneta pokazuju da brzina mašina za pretraživanje koje koriste današnji mladi ljudi znači da se manje vremena provodi u vrednovanju informacija, bilo sa stanovišta relevantnosti, ažurnosti ili merodavnosti,
- mladi ljudi slabo poznaju svoje informacione potrebe i stoga im je teško da sačine delotvorne strategije pretraživanja,
- posledica toga je da iskazuju snažnu sklonost prema izražavanju rečima prirodnog jezika, umesto da analiziraju koje bi ključne reči možda bolje odgovarale,

¹¹ CIBER Work Package II, pp. 8–11.

- suočeni sa dugačkim spiskom pogodaka mladi smatraju da im je teško da vrednuju relevantnost predstavljenih materijala i često odštampaju stranice koje su samo površno pogledali.

Ove stavke se podjednako odnose na mlade koji sada koriste Internet i na prethodnu tehnološku generaciju, na njihovo korišćenje ranih on-lajn sistema i CD ROM-ova. Malo je neposrednih dokaza da je informatička pismenost mladih bolja ili gora nego što je bila. Ipak, sveprisutna upotreba pretraživačkih mašina popularnih firmi pokreće druge teme¹²:

- mladi nemaju dovoljno istančane predstave o tome šta je Internet, često nemaju na umu da je to zbirka umreženih izvora koji potiču od različitih snabdevača,
- posledica je da pretraživačke mašine kao što su Google ili Yahoo! postaju prva robna marka koju povezuju sa Internetom,
- mnogi mladi smatraju da izvori iz kojih stoje biblioteke nisu dovoljno intuitivni i zbog toga više vole da koriste Google ili Yahoo! – oni nude bliska, iako uprošćena, rešenja za njihove potrebe pri učenju.

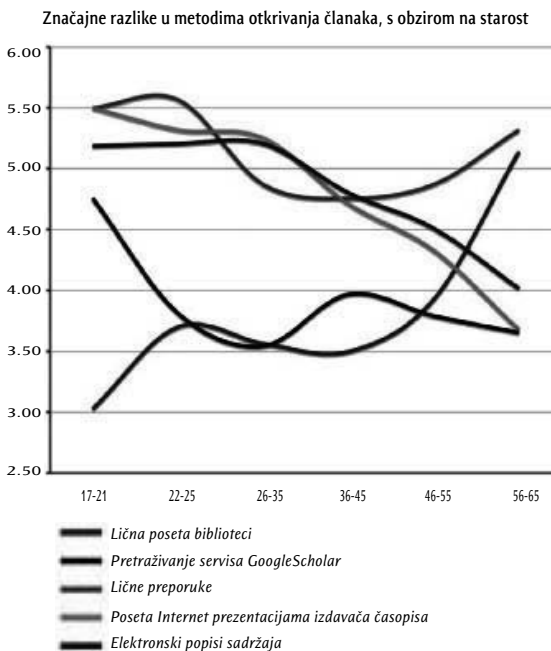
Stepen pouzdanosti: veoma visok.

Veliko pitanje koje se rađa iz upravo nabrojanog jeste da li će se, i u kojoj meri, ponašanje, stavovi i preference današnje Google generacije mladih održati u toku odrastanja, a neki od njih postajati pripadnici akademskog sveta ili naučnici. U nedostatku pravilno konstruisanih dugoročnih studija koje bi pratile informaciono ponašanje jedne velike grupe mladih

sve do njihove zrelosti, nemoguće je da se na ovo pitanje odgovori neposredno.

U nastavku je predstavljen posredni dokaz da su današnji dodiplomski studenti, tek nešto malo stariji od Google generacije, „različiti” od starijih odraslih. Grafikon prikazuje relativnu vrednost koju pripadnici akademske zajednice pridaju nizu metoda za pronalaženje članaka. Starosne razlike su zaprepašujuće i ukazuju da će se okretanje od fizičke ka virtualnoj biblioteci veoma ubrzati i da će alati kao što je Google Scholar sve više biti stvarna i prisutna pretnja biblioteci kao instituciji.

Stepen pouzdanosti: srednji.

¹² Andrew Large, Children, Teenagers and the Web. Annual Review of Information Science and Technology, 39(1), 2006, pp. 347–392.

Kako se današnji mladi ponašaju u virtuelnim bibliotekama?

Ovo je snažan podsetnik da ljudi imaju različite informacione potrebe i da ima veoma, veoma malo kontrolisanih studija koje sistematično uzimaju u obzir starost pri proučavanju informacionog ponašanja: rezultat je da ima mnogo pogrešnih informacija i mnogo nagađanja o tome kako se mladi ljudi, navodno, ponašaju u sajber prostoru.

Središnji kamen ove studije je dubinska analiza datoteka izvršenih procesa kojom se poredi informaciono ponašanje osoba širokog starosnog raspona koje koriste istu platformu: „Learning”, servis Britanske biblioteke namenjen deci osnovno i srednjoškolskog uzrasta i nastavnicima, i „Intute”, servis Komisije za združene informacione sisteme koji je namenjen akademskoj zajednici i drugim zainteresovanima. Ovo su glavni rezultati analize^{13,14}:

- oba servisa su vrlo popularna, kako u Velikoj Britaniji tako i izvan nje, i pokazuju veoma veliko korišćenje (u slučaju servisa „Learning”, četrnaest odsto celokupnog Internet saobraćaja u Velikoj Britaniji), što snažno upućuje na zaključak da nude sadržaje koje mladi učenici (i njihovi nastavnici) visoko vrednuju;
- popularnost obe Internet prezentacije navodi na zaključak da uživaju dobar tržišni ugled u zemlji i inostranstvu;
- na obe prezentacije većina poseta stigla je upućivanjem s neke mašine za pretraživanje, i posete su više bile od kuće nego iz osnovne, srednje škole ili fakulteta;

- oko četrdeset odsto školskih korisnika mašina za pretraživanje pronašlo je servis „Learning” koristeći pretraživanje slikovnih prikaza, što ukazuje na sklonost ka ovom vidu pronalaženja informacija;
- oni koji su na servis „Learning” ulazili preko linka s nekog bloga u znatnoj su manjini, i to su uglavnom bili Amerikanci (i glavni korisnici prezentacija), pa još nema dokaza da je društveno umrežavanje zaista stiglo do bibliotečkih Internet prezentacija.

Mladi koji se obrazuju koriste alate koji ne zahtevaju mnogo veštine: izgleda da su zadovoljni vrlo jednostavnim ili osnovnim oblicima pretraživanja. Ipak, to nije u toj meri slučaj sa upornim korisnicima. Tako je u vezi sa servisom „Intute” pronađeno da što se više strana pogleda tokom sesije, veća je verovatnoća da će se sesija nastaviti klikom na drugu prezentaciju (što se smatra ishodom u slučaju „kapije” kakva je „Intute”).

Otkrića proistekla iz rada CIBER-a na dubinskoj analizi datoteka izvršenih procesa veoma su u saglasnosti sa literaturom o traženju informacija i sa drugim istraživanjima zasnovanim na posmatranju ili anketama. Na primer, posmatračke studije su pokazale da mladi (naročito dečaci) veoma brzo pogledom skeniraju on-lajn stranice i masovno klikću na hiperveze – umesto da čitaju redom. Korisnici slabo upotrebljavaju mogućnosti naprednog pretraživanja, pretpostavljajući da mašina za pretraživanje „razume” njihove upite. Skloni su da se brzo kreću sa strane na stranu, malo vremena provode čitajući ili razmišljajući o informacijama i teško mogu da donesu relevantne sudove o stranicama koje su pronašli.

Stepen pouzdanosti: veoma visok.

Oni koji se obrazuju obično pristupaju pretraživanju ne uzimajući u obzir strukturu biblioteke ili

¹³ CIBER Case Study I: An Evaluation of BL Learning: A Website for Younger Scholars. London: CIBER, 29 November 2007.

¹⁴ CIBER Case Study II: A User Evaluation of Intute. London: CIBER, 29 November 2007.

način na koji je biblioteka razvrstala različite izvore u različite delove svoje Internet prezentacije. Bibliotečke prezentacije često odslikavaju njihovo shvaćanje organizacije ... one nisu mnogo uspešne u sabiranju sadržaja koji se odnosi na neku posebnu tematsku oblast.

Deca (naročito) su sklona da donose veoma oskudne sudove o relevantnosti, jer vode računa samo o tome da li su reči koje tačno predstavljaju temu prisutne ili odsutne: rezultat je da propuštaju mnoge relevantne dokumente i završe tako što moraju da ponavljaju pretraživanje. Izgleda da se potraga za informacijama zaustavlja u trenutku kad se članci pronađu i odštampaju, naročito kod mladih korisnika, bez mnogo obraćanja pažnje na sadržaj dokumenata.¹⁵

Stepen pouzdanosti: veoma visok.

Iz odgovarajuće literature se takođe može videti da mnoge od ovih karakteristika potiču iz vremena pre veba (kao što, na primer, pokazuju studije o CD ROM-u iz 1980-ih¹⁶), te se ne mogu projektovati na Internet kao nešto potpuno novo.

Veoma je malo dokaza u literaturi o generacijskom zaokretu: da su mladi Google generacije iz osnova „drugačiji” od onih ranije. Ovo je, naravno, teško za tumačenje: ne postoje dugoročne studije koje bi pokazale da je ovako ili onako. Uravnotežen pristup bi bio smatrati da literatura, izgleda, ukazuje na veliku razliku između male dece i adolescentskih grupa, verovatno zbog činjenice da mala deca još nemaju dovoljno razvijene motorne i saznavne sposobnosti da bi bila delotvorni pretraživači. Posle jedanaeste godine nastupa neprekidnost, izgleda da se njihovo

ponašanje više ne razlikuju mnogo od ponašanja omladine, iako su istraživanja CIBER-a pokazala da je pretraživanje slika preko mašina za pretraživanje (Yahoo! i Google) veoma rasprostranjeno među mladima, što možda ukazuje na istinsku razliku u informacionom ponašanju.

Stepen pouzdanosti: veoma visok.

Pojava društvenog umrežavanja: da li je to važno?

Nastajanje Internet prezentacija za društvene mreže menja prirodu i tkivo Globalne računarske mreže (www): prešli smo sa Interneta koji je izgradilo nekoliko hiljada autora na Internet koji grade milioni. Društveno umrežavanje naročito zanima bibliotekare i izdavače jer je deo širih kretanja: da korisnici sami kreiraju i postavljaju sadržaje, zamagljujući drevnu razliku između onih koji proizvode i onih koji konzumiraju informacije. Kako programi za stono izdavaštvo postaju norma, ponekad je gotovo nemoguće uočiti razliku između formalno i samostalno objavljenog materijala.

Ova pojava pogađa čitavo društvo i moguće je da trenutna popularnost društvenog umrežavanja među mladima odvraća našu pažnju od pitanja ko ustvari generiše (u suprotnosti sa onima koji konzumiraju) sadržaje koji se pojavljuju kao korisnički generisani: na Vikipediji i Jutjubu se jasno vidi starosna granica između onih koji pregledaju sadržaje (uglavnom stari između osamnaest i dvadeset četiri godine) i onih koji ih generišu (najvećim delom između četrdeset pet i pedeset četiri, odnosno trideset pet i četrdeset četiri godine).¹⁷

¹⁵ Diana Oblinger and Brian Hawkins, EDUCAUSE Review, March/April 2006, p. 12.

¹⁶ CIBER Work Package II, p. 7.

¹⁷ John Horrigan, A Typology of Information and Communication Technology Users. Washington, DC: Pew-Internet and American Life Project, 7 May 2007.

Mnogi bibliotekari počeli su da eksperimentišu sa programima za društvene aktivnosti, pokušavajući da se približe svojim korisnicima. Oni imaju problem. Iako istraživačke biblioteke troše milione funti sterlinga da bi obezbedile pristup s radne površine računara skupim elektronskim sadržajima zaštićenim autorskim pravima: časopisima, knjigama i monografijama, mnogo toga je za njihove korisnike novost. Oni ili ne znaju da biblioteka nudi tu građu, ili do nje nekako stignu, moguće preko Google-a, i smatraju da je „besplatna“. Biblioteke su u sve tešjem prostoru između dva žrvnja: izdavač ili mašina za pretraživanje dobiju priznanje, a njima se samo ispostavljaju računi.

Tako je jedan broj naprednih bibliotekara počeo da kreira profile na MajSpejsu i Fejsbuku i tako gradi svoje prisustvo. Prerano je za pojavu čvrstih dokaza koji bi bili osnova da se vidi da li će ovakva inicijativa biti plodonosna, ali jasne su opasnosti od pokušaja da se mladoj publici predstavimo kao „kul“. Ustvari, znatna je opasnost da će mlađi korisnici žaliti što biblioteka pokušava da osvoji nešto što smatraju svojim prostorom. Velika je razlika između „biti gde su naši korisnici“ i „biti KORISTAN našim korisnicima tamo gde su“.

Izgleda da je to poruka istraživanja OCLC-a iz 2007,¹⁸ u kojoj su srednjoškolce i pripadnike široke publike pitali sledeće:

„Koliko je verovatno da ćete učestvovati u sledećim aktivnostima društvenog umrežavanja i veb prezentacije zajednice ako to pokrene vaša biblioteka?“

Brojevi pokazuju ko je odgovorio sa „krajnje verovatno“ ili „vrlo verovatno“ (odgovori ispitanika iz grupe široke publike su u zagradama):

- kreativni rad na samostalnom objavljivanju: 7% (6%)
- razmena ideja u vezi sa bibliotečkim uslugama: 10% (7%)
- razmena svojih fotografija/video snimaka: 7% (6%)
- učestvovanje u on-lajn diskusionim grupama: 6% (6%)
- susreti sa osobama istih interesovanja: 6% (7%)
- prikazivanje svojih ličnih zbirki: 9% (6%)
- gledanje ličnih zbirki drugih: 12% (6%)

Znači da su mnogi učenici izjavili da ih to ne zanima. Jasno je da je ovo tek početak, ali nalazi istraživanja ne ulivaju mnogo nade da programi za društvene aktivnosti mogu, bar ne još, mnogo da doprinesu ponovnoj izgradnji odnosa sa korisnicima u sredini koja je sve više neposredovana.

Ima još mnogo primera kako biblioteke eksperimentišu sa tehnologijama Veba 2.0: na primer da kataloške jedinice obogate korisničkim prikazima i rangiranjem, ali ponavljamo, jednostavno je prerano da se proceni uticaj ili efekat takvih pokušaja. Ipak, nema sumnje da je društveno umrežavanje veoma uspešna zamisao i da biblioteke treba da drže na oku razvoj na tom polju, posebno zato što je u Sjedinjenim Američkim Državama dokazano da većina studenata koji imaju on-lajn pristup makar ponekad koriste tehnologije za društveno umrežavanje da bi raspravljali o temama u vezi sa obrazovanjem.

U CIBER-u su zauzeli stanovište da je ono sa čime bibliotečka zajednica stvarno treba da se pozabavi uspon e-knjiga, a ne društveno umrežavanje. Ona svakako treba da nastavi da eksperimentiše i da budno prati te alate, naročito da traži primere ozbiljne poslovne primene (na primer marketing) na koje se

¹⁸ Sharing, Privacy and Trust in Our Networked World: A Report to the OCLC Membership. Dublin, OH: OCLC, 2007.

treba ugledati, kao i prakse isporuke obrazovnih kurseva.

Stepen pouzdanosti: srednji do nizak.

Google generacija: mit ili stvarnost?

*Deca su danas toliko drugačija. Kladim se da su svi odrasli to govorili o mladima u svoje vreme, ali današnja deca su stvarno drugačija od dece u bilo koje drugo vreme.*¹⁹

Mnoge tvrdnje na račun Google generacije u popularnim medijima ne mogu sasvim da se održe ako se suoče sa činjenicama.²⁰ U nastavku ćemo pokušati da ih procenimo na osnovu vrlo oskudnog broja postojećih dokaza.

Oni se više razumeju u tehnologiju**

Naš komentar: načelno tačno, ali stariji korisnici ih brzo sustižu. U svakom slučaju, mlađi korisnici su skloni da koriste mnogo jednostavnije aplikativne programe i manje mogućnosti nego što mnogi zamišljaju.

Oni veoma mnogo očekuju od informaciono-komunikacionih tehnologija**

Naš komentar: verovatno tačno, budući da živimo u svetskoj veb kulturi s preovlađujućom šačicom robnih znakova koji deluju u pravcu ujednačavanja.

Skloniji su interaktivnim sistemima i ne pristaju da budu pasivni konzumenti informacija**

Naš komentar: načelno tačno, onako kako je to izrodio obrazac po kojem mladi ljudi konzumiraju medije; pasivni mediji, kao što su televizija i novine, su u opadanju.

Napravili su odlučan zaokret ka digitalnim oblicima komunikacije: radije razmenjuju tekstove nego što razgovaraju*

Naš komentar: nije sigurno, veoma je teško da se razmena poruka proglasi za osnovni trend, na njenu trenutnu popularnost sigurno utiče relativno niska cena, u poređenju sa cenom prenosa glasa.

Oni obavljaju više zadataka istovremeno u svim oblastima svog života*

Naš komentar: nije sigurno, nema čvrstih dokaza. U svakom slučaju, verovatno je da izloženost on-lajn medijima rano u životu može pomoći da se izgrade dobre veštine paralelne obrade informacija. Šire je pitanje da li se sekvencijalne sposobnosti, neophodne za obično čitanje, takođe razvijaju na sličan način.

Navikli su da ih stalno neko zabavlja, tako da isti doživljaj očekuju i od svog formalnog obrazovanja na univerzitetu*

Naš komentar: nije sigurno. Informativni mediji moraju biti zanimljivi jer ih ljudi inače ne bi koristili: to je argument koji se vrti u krug. Pomalo nas brine trenutno interesovanje za korišćenje tehnologija za igrice, da bi se kod studenata poboljšao doživljaj učenja i korišćenja biblioteke. Kada su tvorci vesti namenjenih emitovanju pre tridesetak godina uveli u produkciju tehnike zabavnih programa, istraživanja su pokazala da je to povećalo „zanimljivost“, ali i da je ometalo usvajanje informacija.

*Stepen pouzdanosti: visok***, srednji**ili nizak**

Skloniji su vizuelnim nego tekstualnim informacijama*

Naš komentar: ako su kompetentne – da, ali tekst je još bitan. Kako tehnologije napreduju i troškovi se smanjuju očekujemo da vidimo da u društvenim mrežama video veza počne da zamenjuje tekst.

¹⁹ Sarah Ann Long, Digital natives: if you aren't one, get to know one, New Library World, 106(1210/1211), 2005, pp. 187–189.

²⁰ Synovate. Leisure Time: Clean Living, Youth Shun New Technology, 13. December 2007.

Ipak, kod bibliotečkih interfejsa dokazi su otkrili da multimedija brzo gubi privlačnost, donoseći samo novinu kratkog daha.

Uopšte ne trpe odlaganje i njihove informacione potrebe moraju odmah da se zadovolje*

Naš komentar: ne. Čini nam se da je ovo nabeđena istina našeg vremena i da ne postoje čvrsti dokazi koji bi upućivali na to da su mladi ljudi u ovom pogledu nestrpljiviji. Samo možemo da ponovimo očigledno: starije starosne grupe sećaju se doživljaja iz vremena pre digitalnih medija; mlađe generacije se ne sećaju.

Smatraju da su vršnjaci pouzdaniji kao izvori informacija nego priznate ličnosti**

Naš komentar: ravnoteže radi, smatramo da je ovo mit. Istraživanja, u određenim uslovima, izvora informacija kojima su srednjoškolci skloni i koje cene pokazala su da se nastavnici, rođaci i udžbenici dosledno više vrednuju od Interneta.

Čini nam se da ovaj iskaz ima više veze sa potkulturom društvenog umrežavanja i prirodnom sklonošću adolescenata ka pobuni. Njegova izričita primena na svet obrazovanja i biblioteka je pod znakom pitanja.

Potrebno im je da se osećaju stalno povezanim sa vebom*

Naš komentar: ne verujemo da je to posebna odlika Google generacije. Skorije istraživanje koje je obavila agencija Ofcom²¹ pokazalo je da stariji od šezdeset pet godina provode četiri sata nedeljno više on-lajn nego oni između osamnaest i dvadeset četiri godine. Stoga sumnjamo da su činioци karakteristični za pojedince,

ličnosti i milje iz kojeg dolaze mnogo važniji nego godište.

Oni su generacija "iseći-i-zalepi"***

Naš komentar: mislimo da je ovo tačno, ima mnogo anegdotskih dokaza, a plagijati su ozbiljno pitanje.

Oni grade računarske veštine metodom pokušaja i pogrešaka**

Naš komentar: ovo je potpuna izmišljotina. Popularna slika adolescenata Google generacije koji se igraju novim uređajem dok njihovi roditelji još čitaju uputstvo za upotrebu potpuno je suprotna od stvarnosti, kako su potvrdili nalazi iz istraživanja Ofcom-a.²²

Više vole brzu informaciju u obliku lako svarljivih komada nego potpuni tekst***

Naš komentar: ovo je mit. Dubinska proučavanja datoteka izvršenih procesa koja je obavila agencija CIBER pokazuju da svi, od dodiplomskih studenata do profesora, u digitalnim bibliotekama pokazuju jaku sklonost ka plitkom, horizontalnom, „na brzi pogled“ ponašanju. Izgleda da je opšta praksa „moćno“ pregledanje i gledanje. Popularnost apstrakta među starijim istraživačima toj igri dodaje živost. Društvo se zaglupljuje.

*Stepen pouzdanosti: visok***, srednji** ili nizak**

Oni su stručnjaci za pretraživanje***

Naš komentar: ovo je opasan mit. Digitalna i informaciona pismenost ne idu ruku pod ruku. Pažljivo pregledanje literature iz poslednjih dvadeset pet godina nije otkrilo nikakve pomake (niti nazadovanje) u vezi sa informacionim veštinama mladih ljudi.

²¹ Communications Market Report: Converging Communications Markets. Ofcom, August 2007.

²² Isto.

Misle da je sve na vebu (i da je sasvim besplatno)*

Naša presuda: nije sigurno. Smatra se da je tačno za oveću manjinu mladih, ali izgleda da niko još nije u ovom obliku postavio pitanje u svrhu istraživanja i to dublje proučio. Sigurno je da je ta ideja preovlađivala u ranijim fazama razvoja Interneta, tačnije bila je njegov središnji etos.

Pitanje se može i okrenuti, ima mnogo dokaza da mladi ne znaju za veb prezentacije koje finansiraju biblioteke, ili bar oklevaju da ih koriste. To je problem biblioteka, ne krivica mladih.

Oni ne poštuju intelektualnu svojinu**

Naš presuda: izgleda da je ovo samo delimično tačno. Nalazi istraživanja Ofocom-a²³ otkrivaju da su i odrasli i deca (uzrasta 12–15 godina) u velikoj meri svesni i upoznati sa osnovnim načelima intelektualne svojine. Ipak, mladi osećaju da su uslovi korišćenja autorskih prava nepošteni i nepravedni i tu se otvara veliki jaz. Ako sadašnji koncept poštovanja autorskih prava propadne, to će verovatno imati značajne implikacije za biblioteke i industriju informacija.

Oni ne mare za formate*

Naša presuda: ovo može biti tačno za neke korisnike, mlade i stare, ali ne za sve. Nismo pronašli nijednu pažljivu analizu ovog pitanja, što iznenađuje, s obzirom na njegov uticaj podjednako na biblioteke i izdavače. Sumnjamo da je ovo i dalje smisljena tema za razmatranje: u kiber prostoru sadržaj više ne zavisi od formata.

*Stepen pouzdanosti: visok***, srednji** ili nizak**

Šta stvarno znamo o Google generaciji?

U stvarnosti, svi smo mi sada Google generacija: demografska slika potrošnje Interneta i medija ubrzano briše ovu pretpostavljenu generacijsku razliku. Činjenice ukazuju da sve više ljudi iz različitih starosnih grupa mnogo koristi Internet i tehnologije Veba 2.0 iz niza razloga. Mladi (ne samo Google generacija, već i Generacija Y koja joj prethodi) su verovatno bili prvi koji su ih prihvatili, ali sada ih stariji korisnici brzo sustižu... takozvani Srebrni surferi. Etiketa Google generacije u mnogim smislovima sve manje pomaže – skorija istraživanja pokazuju da nije ni precizna da označi legije mladih ljudi za koje treba da bude stereotip.

Istraživanje Synovate-a iz 2007²⁴ utvrdilo je da se samo dvadeset sedam odsto adolescenata u Velikoj Britaniji može opisati u skladu sa etiketom, da se stvarno veoma interesuju za informacione tehnologije i imaju odgovarajuću opremu. Većina ('prosečni Petrović', pedeset sedam odsto) za svoje informacione i komunikacione potrebe koristi razmerno prostu tehnologiju, a postoji i značajan ostatak od dvadeset odsto (digitalni disidenti) koji aktivno ne vole tehnologiju i kad god mogu izbegavaju da je koriste. Demografski podaci su očigledno vrlo složeni i otporni na uska generacijska etiketiranja. Mnogi dokazi do kojih smo došli analiziranjem istraživanja koje su sproveli Kerol Tenopir i Don King²⁵ ukazuju da su razlike u ponašanju, u nekom trenutku, između mladih i sredovečnih studenata i univerzitetskih nastavnika mnogo manje značajne nego razlike između mladih i starijih sredovečnih (četrdeset i pedeset godina starosti) studenata.

Bilo da naši mladi imaju ili nemaju niži nivo tradicionalnih informacionih veština nego ranije,

²³ Isto.

²⁴ Synovate. Leisure Time: Clean Living, Youth Shun New Technology, 13. December 2007.

²⁵ CIBER Work Package II, pp.3–5.

naprosto nismo u položaju da to znamo. Ali sada kad je 'samousmeravajuće učenje' postalo norma, uloži u obrazovnoj sferi su mnogo veći nego ranije. Hitno moramo da saznamo.

Doslovno sto odsto studenata za praćenje kurseva koristi procesore za obradu teksta i Internet. Ali utisak o velikoj kompetentnosti se ruši kad se otkriju postoci korišćenja drugih aplikativnih programa, kao što su oni za izradu prezentacija (šezdeset pet odsto), tabelarna izračunavanja (šezdeset tri odsto), grafiku (četrdeset devet odsto) ili izradu veb stranica (dvadeset pet odsto).²⁶

Naš najopštiji zaključak je da se s mnogo pisanja na temu ovog izveštaja precenjuje uticaj informaciono-komunikacionih tehnologija na mlade i potcenjuju njegovi efekti na starije generacije. Potrebno je mnogo više osećaja za ravnotežu.

Gde je jaz u pogledu veština?

Mnogo je rečeno o očiglednoj stručnosti mladih za korišćenje elektronskih izvora, a tvrdi se i da oni kreativnije koriste Internet i da u korišćenju postaju mnogo veštiji od svojih nastavnika, da su, u svakom slučaju, mnogo veštiji u korišćenju informacionih tehnologija od svojih roditelja i nastavnika, da su, ukratko, 'tehnološki znalci'. Zaista, ovo je rasprostranjeno uopšteno viđenje mladih i informacione tehnologije. Ali u ozbiljnoj literaturi nema dokaza da su mladi eksperti za pretraživanje, niti da se njihovo pretraživačko umeće tokom vremena poboljšalo.²⁷ U istraživanjima koja datiraju iz vremena pre široko rasprostranjene javne upotrebe

Interneta izveštava se da mladi pretraživači često imaju poteškoće da izaberu odgovarajuće termine za pretraživanje, a istraživanja korišćenja Interneta neprekidno nailaze na dokaze postojanja istih takvih teškoća. Tema koja se održala kroz čitav period elektronskog pretraživanja je prevaga pretraživanja po celim rečenicama (na primer: „Koja su tri najčešća zločina u Kaliforniji?“) kod mladih. Dolazi se u iskušenje da se ova pojava pripiše sve većoj dostupnosti Interneta. Veb se, naravno, bez loših posledica može pretraživati i korišćenjem prirodnog jezika. To vodi do logičnog zaključka oličenog u servisu „Ask.com“ koji svoje korisnike podstiče da takve potpune rečenice koriste kao termine za pretraživanje.

Ipak, pažljivo ispitivanje literature pokazuje da praksa ovakvog formulisanja upita datira iz vremena pre veba. Stoga se čini da veća dostupnost tehnologije – i naša skoro ogoljena izloženost njoj poslednjih godina – nisu na bilo koji način značajno povećale izvedbu pretraživanja. U informacionoj literaturi je stalna tema da nam je potrebna potpuno razvijena mentalna mapa da bismo delotvorno koristili alate za pretraživanje Interneta.²⁸ Ne samo da nam treba široko znanje o tome kako rade sistemi za pronalaženje i kako se informacije predstavljaju u bibliografskim ili bazama potpunih tekstova, nego u izvesnoj meri i pravilno shvatanje prirode informacionog prostora, i toga kako pisanje, gramatika i rečenična struktura doprinose delotvornom pretraživanju. Paradoksalno je da deca (mlađa od trinaest godina) i stariji (od četrdeset šest godina) često nisu u stanju da konstruišu delotvorna pretraživanja i da ocene njihove rezultate. U slučaju dece to se u velikoj meri događa zbog toga što im nedostaju znanja o vrstama informacionih

²⁶ Diana Oblinger and Brian Hawkins, EDUCAUSE Review, March/April 2006, p. 12

²⁷ CIBER, Work Package II, pp. 8–10.

²⁸ Andrew Large, Children, Teenagers and the Web. Annual Review of Information Science and Technology, 39(1) 2006, pp. 347–392.

sadržaja koji postoje u određenim tematskim oblastima, zato što se, u manjoj ili većoj mjeri, bore i sa drugim elementima: mentalnom mapom načina na koji radi mašina za pretraživanje, teškoćama prelaska s prirodnog jezika na upite za pretraživanje, kao i zato što znaju manje komandi i imaju manji rečnik nego što je potrebno da bi se razmotrili sinonimi ili druge alternative. U slučaju starijih generacija središnji problem je, naravno, to što većini manjka upotrebljiva mentalna predstava o tome kako 'radi' Internet.

Oblast koja je trenutno zanimljiva i zaista izaziva zabrinutost jeste način na koji mladi vrednuju – ili, pre, ne uspevaju da vrednuju – informacije iz elektronskih izvora. Ovde takođe ima malo dokaza da se situacija popravila tokom poslednjih deset do petnaest godina. Rana istraživanja ukazivala su, skoro pre petnaest godina (i iz vremena pre Interneta), da adolescenti nisu kritički pregledali informacije pronađene u on-lajn bazama podataka s obzirom na njihovu relevantnost, i da su, kao posledicu toga, preduzimali nepotrebna dodatna pretraživanja iako su već pribavili informacije koje su tražili. Istraživanja Interneta pokazala su da brzina kojom mladi obavljaju pretraživanja na webu ukazuje da malo vremena provode u vrednovanju informacija, njihove relevantnosti, tačnosti ili merodavnosti, a posmatrano je i kako deca štampaju sa Interneta i koriste stranice na koje su bacili tek površni pogled. Istraživači su takođe otkrili da mladi postojano ne obraćaju pažnju na merodavnost izvora. U jednoj studiji su mnogi adolescenti mislili da veb prezentacija mora biti merodavna ako je indeksirana na pretraživaču Yahoo!, tako da to pitanje nije ni iskršlo. Nalazi drugih studija potvrdili su da se malo napora ulaže u proveru veordostojnosti pronađenih informacija.

Najznačajniji nalaz [naše studije] bio je da, iako su intervjuisani nastavnici bili informaciono pismeni, svoje veštine i stavove nisu preneli na učenike.²⁹

U Velikoj Britaniji ima malo istraživanja o informacionim veštinama mladih, studenata i onih koji započinju visokoškolsko obrazovanje. To je znak nedostatka strateške državne podrške programima informacionog opismenjavanja. U Sjedinjenim Američkim Državama postoji mnogo potpunija istraživačka slika³⁰ i ona prikazuje oveću manjinu bruća koji ulaze na visoku školu ili univerzitet sa niskim stepenom informacione pismenosti i visokim stepenom uplašenosti od biblioteke. Kao što se može očekivati, informacione veštine su u pozitivnoj korelaciji sa SAT^B zbirom koji je potreban za upis i potonjim ocenama.

Vredelo bi da se ovi nalazi prevedu u britanski kontekst, ali pošto su programi informacionog opismenjavanja u ovoj zemlji toliko neujednačeni i nedosledni, američko iskustvo ne vredi ništa. Iz skorijih istraživanja proističu dve naročito snažne poruke. Ako se uporede najviša i najniža rangirana četvrtina studenata – s obzirom na informacione veštine – na površinu isplivava činjenica da se gornja četvrtina u ranim godinama mnogo češće susretala sa osnovnim bibliotečkim veštinama nego njihovi roditelji: u školskoj biblioteci, učionici ili javnoj biblioteci. Izgleda da se u Sjedinjenim Državama stvara nova podela, u kojoj bolje opremljeni studenti

²⁹ Lucy Merchant and Mark Hepworth, *Journal of Librarianship and Information Science* 34(2) 2002, p.81.

³⁰ Videti, na primer, Melissa Gross and Don Latham, *Attaining information literacy: An investigation of the relationship between skill level, self-estimates of skill, and library anxiety. Library and Information Science Research* 29(3), 2007, pp. 352–353.

^B SAT – Standardizovani test za prijem na više škole u Sjedinjenim Američkim Državama. – *prim. prev.*

uzimaju nagrade u vidu boljih ocena. Na donjem kraju spektra informacionih veština istraživanja su pronašla da je intervencija u studentskom dobu prekasna – takvi studenti su već razvili i usadili sebi prepisivačko ponašanje: naučili su da se ‘provuku’ s Google-om.

Ovde je problem što oni jednostavno ne uviđaju da imaju problem. Velik je jaz između onog što stvarno pokazuju na testovima informacione pismenosti i sopstvene ocene svojih informacionih veština i straha od biblioteke. Nalazi ovih studija pokreću pitanje sposobnosti osnovnih i srednjih škola da razviju pretraživačke kapacitete Google generacije do nivoa koji je u skladu sa zahtevima visokog obrazovanja i istraživačkog rada.

Ako se isti obrazac primeni na Veliku Britaniju, glavna pouka je da se informacione veštine moraju razviti tokom godina školovanja i formiranja, i da će univerzitetski programi informacione pismenosti koji pokušavaju da zaleče nedostatke verovatno biti nedelotvorni. Veliko je pitanje kakav oblik treba da ima obuka: možda treba da pratimo preovlađujuću struju i da pomognemo deci da postanu delotvorniji potrošači informacija?

Stepen pouzdanosti: verovatno za V. Britaniju, visok za Sjedinjene Američke Države.

Gledanje u budućnost

Kako bi mogla da izgleda informaciona sredina 2017. godine?

Decenija pred nama je vrlo mnogo vremena da bismo mogli izvesti predviđanja u vreme kad je bibliotečko-informacioni svet u takvom stanju prevrata i uplašenosti, ali se mogu uočiti neki snažni trendovi za koje je malo verovatno da će se promeniti.

Ujednačavajuća veb-kultura

Samo po sebi je očigledno da će do 2017. Internet sazreti toliko da će biti deo života svih starosnih grupa i da će biti potpuno uklopljen u svakodnevnicu većine domova. Globalna računarska mreža (www) će postati baš to: izveštaji o istraživanjima nam već pokazuju da u mnogim i različitim zemljama na površinu izbija upadljivo ujednačen skup on-lajn stavova, aktivnosti i ponašanja, kako šačica moćnih robnih marki (na primer, eBay, Amazon, Facebook) preuzima svetsku dominaciju. Njihove usluge će biti sve više personalizovane, sve pokretnije, čak sve intuitivnije: vrednosti koje bibliotekari poštuju i, u nekim slučajevima, već oponašaju.

U ovakvoj, ujednačenoj svetskoj veb-kulturi usluge i ponuda nacionalnih bibliotečkih usluga imaće daleko manje smisla, čak i ako su neobično koncipirane (na primer, istraživanja su pokazala da je veb-prezentacija Britanske biblioteke veoma popularna izvan Velike Britanije).

Neumitni uspon e-knjige

Ne računajući tržište zabave, očekujemo da će prodaja štampane građe ići strmoglavom nadole, kako se izdavačke inicijative kao što su blogovi, RSS^C, integrisani uređaji za reprodukciju medija, podkast^D i izdavaštvo, na zahtev, budu ustaljivali kao deo informacionog pejzaža.

^C C RSS – Really Simple Syndication – Stvarno jednostavno udruživanje – jedan od formata za snabdevanje novostima na webu, koristi se za objavljivanje dokumenata koji se brzo menjaju: tekstovi na blogu, novinski naslovi, zvučni i video zapisi. – *Prim. prev.*

^D Podcast – podkast, emitovanje medijskih datoteka u epizodama, za razliku od neprekinutog emitovanja (streaming) ili direktnog preuzimanja (direct download). – *Prim. prev.*

Elektronske knjige, podstaknute tražnjom kupaca, konačno će se ustaliti kao primarni format za udžbenike i akademske knjige i monografije, kao i za referensnu literaturu.

Ipak najznačajniji uticaj na istraživački rad neće imati način na koji su knjige objavljene nego način na koji im se pristupa. Naročito će OLED^E tehnologija omogućiti rašireno objavljivanje informacija na zahtev, koje će se bežično isporučivati do sada neverovatno malim i skrajnutim demografskim grupama.³¹ Ovakvo izdavaštvo biće mogući izvor glavobolje kako za one koji se bave istraživanjem tako i one koji rade na arhiviranju, jer te publikacije mogu da se doslovno očas pojavljuju i nestaju.

Dalja eksplozija sadržaja

Naučnici i istraživači imajuće ogromne koristi od obimnih programa digitalizacije knjiga koji su u toku (na primer, Google Print) i od preduzetih koraka da se arhiviraju podaci iz istraživanja i njihovi nalazi. Teško je predvideti po kojoj stopi će se uvećavati izdavaštvo u režimu otvorenog pristupa i institucionalno arhiviranje, ali biblioteke već sad treba da započnu planiranje za vreme, koje možda nije tako daleko, kad će većina naučnog sadržaja biti dostupna sa stonih računara. To je, podjednako, najveća i pretnja i prilika za biblioteke: to će verovatno podgrejati dalje zanimanje za naučne sadržaje ljudi koji brinu o svom zdravlju ili životnoj sredini, onih koji su u maloj privredi ili su 'naučnici-amateri'.

Svakog meseca, širom sveta, skoro milion novih korisnika dolazi na Internet, pridružujući se masi od

sedamsto pedeset miliona već povezanih. Većina njih već proizvodi sopstvene sadržaje u obliku poruka e-pošte, blogova, vikija, ličnih veb-prezentacija, kao i mnogo drugog što će tek uslediti. Obim ove pojave nema premca u ljudskoj istoriji: sadržaj koji su stvorili korisnici raste mnogo brže nego što izdavači objavljuju, sa neizbežnim posledicama. Bibliotečki sadržaji se smanjuju, u relativnom smislu, i biće sve teže da se pronađu, jer korisnici pristaju tamo gde ih odvede mašina za pretraživanje, a ne tamo gde bibliotekari misle da 'treba' da bace sidro.

Novi oblici akademskog rada i objavljivanja

Kako se menja informacioni pejzaž, tako se menjaju i istraživački procesi. Naučnici počinju da koriste metode koje nisu bile na raspolaganju njihovim kolegama pre nekoliko godina, uključujući pretpublikovanje svojih dela, njihovu distribuciju kroz netradicionalna mesta kao što su institucionalna skladišta, blogovi, vikiji i lične veb-prezentacije.

Oni takođe isprobavaju nove oblike stručnog recenziranja koristeći on-lajn saradnju. To biblioteke stavlja pred nove izazove: arhiviranje i upravljanje različitim verzijama naučne građe, kako se pojavljuju (i ubrzano nestaju) na vebu. Središnji izazov za čitavu akademsku sredinu, zajedno s bibliotekama, jeste kako da se iskoriste prednosti novih interaktivnih medija i da se istovremeno zaštititi integritet naučnih medija.

Virtuelni oblici objavljivanja

Snabdevači informacijama u stvarnom svetu, od komercijalnih izdavača do univerzitetskih predavača, već se uključuju u „Drugi život” da bi svoje usluge pružili stanovnicima tog virtuelnog sveta i mnogi vide dugoročnu budućnost u ovakvoj vrsti virtuelnog izdavaštva i emitovanja. To je za jednog virtuelnog

^E OLED – Organic Light-Emitting Device – Organski svetlosno-emitujući uređaj. (Prim. prev.)

³¹ Bright Future for Organic TV's. Scientific American, 5 October 2005. p. 7.

naučnika važno zbog toga što ukazuje na nove načine saobraćanja između proizvođača i potrošača sadržaja u on-lajn povezanom svetu, a skoro je nemoguće pogoditi kuda to može da odvede.

Semantički veb

Možda će se Svetska računarska mreža, onako kako smo je do sad videli i isprobali, potpuno revolucionisati dolaskom 'semantičkog veba'. Sistem u kojem sada ljudi svakodnevnim jezikom sastavljaju jednostavna pretraživanja: da bi naručili namirnice, rezervisali knjigu u biblioteci ili pogledali vozni red, možda će prevazići sistem s računarima sposobnim da analiziraju sve podatke na vebu. Rečima Tima Berners-Lija (Tim Berners-Lee) to bi u krajnjoj liniji moglo značiti da će „mehanizmima tekuće trgovine, birokratije i naših svakodnevnih života rukovati mašine koje razgovaraju s drugim mašinama“. Neki učenici ljudi veruju da je ovakav razvoj događaja vrlo dalek i da se neće ni odigrati naveliko. Naše je gledište da je semantički veb alat koji će vrlo uskoro dostići tačku izlivanja. Za pet godina, 2013, moglo bi doći do značajnog napretka koji će verovatno omogućiti celoj generaciji dodiplomaca da počne da doživljava njegove mogućnosti.

Ovo je naročito verovatno za visokospecijalizovane oblasti, poput e-nauke, posebno biologije, jer se velikim istraživačkim bibliotekama otvaraju mogućnosti da postanu deo sasvim novih aktivnosti, kao što je objavljivanje u stvarnom vremenu i zajedničko korišćenje eksperimentalnih podataka preko Interneta.

Nivo pouzdanosti: srednji do visok.

Izazovi

Kakve su posledice po 'informacione stručnjake'

Ovaj izveštaj nosi više poruka za informacione stručnjake. Internet postepeno tone u pozadinu, kao

alat koji svi primaju zdravo za gotovo, ali biblioteke ne drže korak sa zahtevima svojih studenata i istraživača za uslugama koje su uklopljene u celinu i usaglašene sa njihovim širim iskustvima na Internetu (uključujući Google i druge alate). Potrošači informacija (svih godina) nezasito koriste digitalne medije, i ne obavezno na načine koje pretpostavljaju bibliotekari. Bilo kakva smetnja pristupu, bilo da je to potreba za dodatnim prijavljivanjem, plaćanjem ili papirnim primerkom, prevelika je za većinu potrošača, pa će informacije sakrivene iza takvih prepreka sve više biti zanemarivane.

Uzevši u obzir sadašnji nivo ulaganja velikih firmi, vlasnika mašina za pretraživanje, i nepromenjene ili opadajuće budžete biblioteka, izgleda da je jedina delotvorna strategija za njih tešnija integracija bibliotekarskih sadržaja sa komercijalnim mašinama za pretraživanje. To je hitno, s obzirom da se mnogima koji nisu u struci poslovni izgledi biblioteka čine sve slabijim. To odgovara i studentima koji su u tesnacu s vremenom, jer rade tokom studija ili vanredno studiraju na daljinu.

CIBER-ov program „Virtual Scholar“ pronašao je dokaze – gde god pogledamo – za jasne razlike između ponašanja pri traženju informacija s obzirom na predmet, pol i mesto na radu. Sve je jasnije da pristup osmišljavanju biblioteke ili sistema zvan „jedna konfekcijska veličina za sve“ neće biti delotvoran: postoji toliko (uprkos tome što se uglavnom ne priznaju) raznolikosti u današnjoj akademskoj populaciji koliko će je verovatno biti između današnjih i sutrašnjih naučnika. Bez detaljne obrade tih pitanja nemoguće je na pravi način usmeriti usluge.

Naša konačna poruka, ona za koju informacioni stručnjaci imaju baš prave veštine da je čuju i uvažavaju, jeste potreba za većom jednostavnošću. Znamo

da mlađi naučnici poseduju samo vrlo ograničeno znanje o mnogim postojećim uslugama iza kojih stoji biblioteka. Problem ima dva lica: povećanje znanja o ovim skupim i vrednim sadržajima i standardizaciju interfejsa, kao i njihovo lakše korišćenje. Danas je saznanji teret koji se svaljuje na korisnika (ili bibliotekara) koji pokušava da se probije kroz takvu složenost ogroman.

Kakve su posledice po istraživačke biblioteke?

Glavna poruka ovog izveštaja istraživačkim bibliotekama jeste da je budućnost sada, ne za deset godina, i da nemaju drugog puta nego da razumeju šta se događa i osmisle sisteme koji će se slagati sa stvarnim ponašanjem današnjih virtuelnih naučnika.

Slika koja se formirala na osnovu istraživanja Interneta pokazuje da većina posetilaca akademskih veb-prezentacija pogleda samo nekoliko stranica, od kojih mnoge ni ne sadrže stvarni sadržaj, i da se ni u kom slučaju ne zadržavaju dovoljno dugo da bi nešto stvarno pročitali. To je ili simptom stvarno zabrinjavajuće bolesti – neuspeha na bibliotečkom terminalu – ili, možda, znak da je na pomolu potpuno nov oblik ponašanja pri on-lajn čitanju, onaj koji se zasniva na preletanju naslova, stranica sa popisom sadržaja i apstrakata: ovo zovemo 'moćno pregledanje'. Treba hitno da se upoznamo sa korenima ove pojave.

Studenti obično više vole globalno pretraživanje preko Google-a nego istančanje, ali vremenski zahtevnije pretraživanje koje pruža biblioteka, pri čemu moraju odvojeno da pretražuju on-lajn katalog i svaku bazu podataka koja ih je potencijalno zanima, pošto su prvo pronašli koje bi baze podataka mogle biti relevantne. Osim toga, sva pretraživanja kataloga ili baza podataka ne rezultiraju pronađenim potpunim tekstovima, a NetGen studenti ne žele

samo brze odgovore već i potpuno zadovoljenje svog informacionog zahteva na licu mesta.³²

S uverenjem se može reći da bibliotekari trenutno ne grade informacione sisteme oko ovog oblika korisničkog ponašanja, i za njih je pravi izazov da ih tome na najbolji način prilagode. Napredovanje mora ići preko gipkog i prilagodljivog „usrkni-pa-vidi” modela. Isprobavanje stvari u digitalnom prostoru, praćenje reakcija i prilagođavanje prema njima. Odmak od brojanja pogodaka do gledanja korisnika. Ovo ima trostruki značaj za istraživačke biblioteke:

- one moraju svoje veb-prezentacije da učine izuzetno vidljivim u kiber prostoru, tako što će ih otvoriti za mašine za pretraživanje;
- moraju se odreći svake ambicije da budu tržišni centar;
- treba da prihvate da će dobar deo sadržaja biti retko, čak nikad, korišćen kao bilo šta drugo osim, verovatno, kao odskočna daska za dalje.

Strateške implikacije zaokreta od fizičkog ka virtuelnom su duboke za sve delatnosti, posebno za biblioteke. Ipak, niko još nije uradio dugoročnu analizu da vidi kako današnji korisnici biblioteka reaguju na promene koje se oko njih odvijaju, da ne pominjemo sutrašnje korisnike. Ako se ovim pitanjima ne pozabave sada, bibliotekari će nastaviti da budu, i biće sve više, marginalni učesnici na tržištu digitalne akademske potrošnje. Neke od strategija za koje se mogu opredeliti su ponuda boljih kapija koje vode do literature i postavljanje jednostavnosti korišćenja kao glavnog zadatka.

Nivo pouzdanosti: veoma visok.

³² Joan Lippincott, Net Generation students and libraries, EDUCAUSE Review, March/April 2006, p. 57.

Kakve su posledice po one koji definišu politiku?

Literatura o istraživanjima u ovoj oblasti je nedovoljna, a ono ozbiljne građe što postoji iskrivljeno je anegdotskim ili nepotkrepljenim tvrdnjama. Biblioteka zajednica mora više da uloži u prikupljanje i analizu podataka i da se ugleda na primere najboljih u komercijalnoj sferi (na primer firmu Tesco), one koji mnogo detaljnije i dublje poznaju svoje mušterije i njihove sklonosti. Naročito su potrebni sveži podaci prikupljeni iz dugoročnih praćenja i 'obaveštajnim radom' – da bi se dobila rana upozorenja o nastupajućoj promeni koja su od presudne važnosti. Zašto velike nacionalne biblioteke nemaju odeljenja za izučavanje korisnika? Bez ovakvih obaveštenja stereotipi o usluga lako mogu postati odvojeni od stvarnosti.

Na državnom nivou postoji očajnička potreba za dobro zasnovanim obrazovnim istraživanjem i ispitivanjem veština informacione i digitalne pismenosti naših mladih. Ako je nestalno ponašanje koje vidimo u digitalnim bibliotekama zaista posledica neuspeha na bibliotečkom terminalu, onda društvo ima veliki problem. Informacione veštine su potrebne nego ikad pre, i to veoma razvijene, ako ljudi stvarno treba da se okoriste dobrobitima informacionog društva.

Nalazi istraživanja koji su se pojavili u Sjedinjenim Američkim Državama ukazuju na činjenicu da te veštine treba da se stiču u detinjstvu, tokom formativnih godina, kad se dođe do fakulteta ili srednje škole prekasno je da se preokrene tok duboko usađenih navika, posebno nekritičko poverenje u poznate mašine za pretraživanje i njihovu isporuku brzih tačnih pogodaka. To će zahtevati usaglašeno delovanje biblioteka, škola i roditelja.

Stepen pouzdanosti: visok (a u igri je ogroman ulog).

Izazovi svima nama

Pa koji su najvažniji izazovi bibliotekama i njihovim informacionim službama u pogledu izlaženja u susret potrebama sutrašnjih akademaca i istraživača?

1. Korišćenje svih prednosti koje nosi popularnost akademskih informacija, uz istovremeno uvažavanje činjenice da su korisnici iz Velike Britanije manjina među korisnicima mnogih informacionih usluga koje se (nedovoljno) finansiraju iz te zemlje.
2. Preokretanje procesa nestajanja posredništva na bujajućem uradi-sam potrošačkom tržištu. Kao što kažu, „sad smo svi bibliotekari”. Na primer: kako prodati najvažniju ulogu biblioteke kao pouzdane i merodavne informativne luke i potrebu za podučavanjem digitalnoj informacionoj pismenosti? Tu su biblioteke hendikepirane jer nemaju „poznatu firmu”, iako postoje naznake da Britanska biblioteka uživa dobar međunarodni ugled. Izdavači ovde imaju više da ponude kroz svoja imena, poznata na tržištu i u akademskim krugovima, i informacione proizvode tipa „ograđene bašte”^f koji se ubrzano množe. Stoga treba razmišljati o strateškim partnerstvima.
3. Veća okrenutost e-potrošaču, uz manje suvo- parnosti i intelektualisanja. Malo je ponuda digitalnih biblioteka u kojima je učinjen ikakav napor da se stupi u dodir sa širim svetom digitalnih potrošača: one jednostavno nisu u skladu sa iskustvima koja ljudi imaju na Fejsbuku, Jutjubu, Amazonu, čak ni sa servisom „ScienceDirect”. Zašto visokoškolske biblioteke, na primer, ne pokušavaju da oponašaju lično/društveno/ pre-

.....
f “walled garden” – bašta okružena zidom, ograđena bašta, okruženje u kojem se kontroliše pristup korisnika sadržajima i servisima veba. – *prim. prev.*

traživačko vođenje i upućivanje koje Amazon tako uspešno nudi već godinama?

4. Izbegavanje rasparivanja – razdvajanja biblioteka od korisnika i izdavača. Dolaskom e-knjiga, biblioteke će se još više udaljiti od svojih korisnika, a izdavači će im se približiti, što je rezultat pravca kojim idu potrošači u ovoj oblasti. Razlaz oko pitanja slobodnog pristupa i institucionalnih skladišta prouzrokovao je rasep između bibliotekara i izdavača, a sve veća spremnost korisnika da plate za informacije (trend koji su uočili svi izdavači) još će uvećati izolaciju biblioteka.
5. Uvođenje snažnih, opšteprimenljivih mehanizama za praćenje i vrednovanje korisnika (i informacionih servisa). Suočene sa budućnošću u kojoj će pripadnici akademskih krugova želeti da ih koriste samo na daljinu, za biblioteke je od apsolutno presudnog značaja da poseduju sredstva kojima će moći da prate i vrednuju šta oni rade. Još više, nije dovoljno samo da se sluša i prati, potrebno je da se promeni reagovanje na tako dobijene podatke. U suprotnom, u virtuelnom svetu informacija biblioteke će sve više postajati anonimne i ostavljane po strani. Ni jedna privatna korporacija ne može opstati ako ne ulaže u upoznavanje osobina svojih potrošača, istraživanja tržišta i programe razvijanja privrženosti kupaca. Ni jedna biblioteka za koju znamo nema odeljenje za vrednovanje korisnika, kako je to moguće?
6. Ozbiljno stavljanje informacionih veština na dnevni red – jer je očigledno da se ljudi s velikom teškoćom kreću kroz virtuelne akademske svetove i ubiru koristi od njih. Da bi se to postiglo biće potrebno da se rukovodimo ishodima/dobrobitima (bolji istraživači, akademski stupnjevi, i tako dalje) i da tesno sarađujemo sa izdavačima.

7. Bibliotečkoj struci je očajnički potrebno vođstvo da bi izgradila novu viziju za dvadeset prvi vek i preobrazila svoj propadajući lik i opadajući uticaj. To se može započeti tako što će se perspektiva preokrenuti od usmerenosti na sadržaj ka usmerenosti na korisnike, i dalje, usredsređivanjem na ishode.

Napomene

Baza dokaza koji se odnose na pitanja izneta u ovom izveštaju nije potpuna i u nekim slučajevima sadrži kontradiktornosti. Tamo gde je bilo umesno ukazali smo na stepen pouzdanosti koji smo dodelili određenim nalazima, oslanjajući se na procenu odgovarajuće literature i druge dokaze.

.....
Prevela s engleskog Gordana Ljubanović

British Library and JISC
Information behaviour of the researcher of the future

Abstract

The paper describes a study, commissioned by the British Library and JISC, on how the specialist researchers of the future, currently in their school and pre-school years, are likely to access and interact with digital resources in five to ten year's time. The study inspected researchers' and Goggle generation's behaviour in virtual libraries, too, as well as consequences of current trends to information specialists, libraries and library policy creators.

Key words: Google generation, virtual libraries, research libraries

Napomena urednika

Ljubaznošću g. Miki Lentina, rukovodioca Odeljenja Britanske biblioteke za odnose s medijima, strateški marketing i komunikacije dobijena su autorska prava za objavljivanje prevoda ove studije.

Editor's note on copyright

The Serbian translation of this study is published with the kind permission of Mr Miki Lentini, Head of Media Relations, Strategic Marketing and Communications, The British Library.

DA LI GOOGLE UBIJA OPŠTE ZNANJE?

Iz časopisa *Intelligentni život*, leto 2009.

Brajan Katkart

UDK 001.18:004.738.5

Sažetak

Opšte znanje, od glavnih gradova zemalja do najvažnijih datuma, dugo je bilo oznaka obrazovanog duha. Ali šta se događa ako podaci mogu da se izguglaju? Brajan Katkart razgovara sa ljudima koji se bave obrazovanjem, pobednicima kvizova i Bamberom Geskojnom.¹

Ključne reči: Google, Znanje, Obrazovanje

¹ Bamber Gascoigne – britanski televizijski voditelj, najpoznatiji kao tvorac kviza „University Challenge“ koji se, s jednim prekidom, emituje od 1962. godine. – *prim. prev.*

Jednog dana prošle godine, kćerka erla Spensera (i time bratanica princeze Dajane) pozvala je taksi da je s prijateljicom odveze od porodične kuće u Altorpu u Northemtonširu do Londona, da bi gledale fudbalsku utakmicu između klubova „Čelzi“ i „Arsenal“. Rekla je vozaču: „Stamford Bridž“, što je naziv stadiona „Čelzija“, ali ih je on, umesto na stadion, dovezao u selo Stamford Bridž u Jorkširu, skoro sto pedeset milja (dvesta četrdeset km, *prim. prev.*) dalje, u suprotnom smeru. Propustile su utakmicu.

Ovakve priče postaju uobičajene. Grupa engleskih đaka koja se uputila u kraljevsku palatu u Hemton Kortu vozila se ceo dan kroz zakrčene londonske ulice, jer ih je uređaj za satelitsku navigaciju tvrdoglavo vodio u usku bočnu ulicu istog imena u četvrti Izlington. Sirijski vozač kamiona koji je išao u Gibraltar, na severoistoku Španije, zatekao se hiljadu šesto milja dalje, u engleskom obalskom gradu po imenu Skegnes, u čijoj je blizini prirodni rezervat Gibraltar Point.

U ove dve priče dogodile su se dve stvari koje se međusobno dopunjavaju. Jedna je da su ovi ljudi pokazali zavidno nepoznavanje geografije. U slučaju Stamford Bridža, jedan vozač i dve putnice proveli su više od dva sata u kolima ne primećujući da, umesto da prolaze Northemton i lagano ulaze u izgrađena prostranstva Londona, i dalje uglavnom gledaju polja i šume, kao i da sreću vozila sa tablicama Notingema, Donkastera i Norta. Trebalo je da znaju.

Druga je teže primetna. Svi akteri ovih priča svesno su prebacivali odgovornost za poznavanje geografije na mašinu. Sa uređajem za satelitsku navigaciju na komandnoj ploči, verovali su da ne moraju ništa da znaju o severu i jugu, Španiji ili Engleskoj, lisnatom Sariju ili zakrčenom Izlingtonu. To je posao mašine. Kao osiguravajuće društvo sa svojom centralom se pozive ili lokalno gradsko veće sa kompletnom kanti za otpatke, s poverenjem su malom računaru na komandnoj tabli poverili trud da se uputi u predmetnu stvar, ili upozna s njom.

Evo još jedne priče. Pređašnji pobednik kviza „Mastermind“ koji se emituje na stanici BBC nedavno je učestvovao u kafanskom kvizu koji je stigao do produžetka u nadmetanju dva do tada jednako uspešna tima, njegovog i grupe mladih koji su se oslanjali na uređaje BlackBerry. Svako ko je u to vreme pratio kvizove zna da se to može desiti, da li ispod ruke ili van sale, u pušačkoj zoni; kombinacija bežičnog Interneta i Google pretraživanja naprosto je toliko moćna da neki ne mogu da joj odole, a drugi da je spreče. U ovom slučaju, srećom, vrlina je trijumfovala i ekipa koju je predvodio „Mastermind“ šampion je pobedila. Nešto kasnije, mlada žena iz gubitničke ekipe je prišla i upitala smetenim tonom: „Kako ste to znali?“. Toliko je bila „naštimovana“ na pristup po kojem odgovaranje na pitanja u kvizu treba prepustiti Internetu da se činilo da nije u stanju da shvati koncept opšteg znanja koje se drži u glavi.

Je li to ono kuda idemo? Za korisnika koji ima širokopojasnu vezu pretraživanje preko Google-a, kad se jednom ubace ključne reči, traje manje od sekunde, i taj proces će se sve više ubrzavati. Što se tiče onog napornog kuckanja po dirkama, tehnologija prepoznavanja glasa omogućiće nam da ga preskočimo. I baš vrlo brzo će svako, od dece u školama do društva što ispija pića u kafančetu, sve vreme biti baš on-lajn. U tom kontekstu verovatno više nema smisla da podatke držimo u glavama. Ako želite da znate ko je napisao roman „Skellig“, ili da li je Norveška članica Evropske unije, ili kako se stvarno zvao glumac Keri Grant, pitajte svoj laptop računar ili mobilni telefon.

Ja predajem dodiplomskim studentima i spreman sam da se kladim da su se mnogi nastavnici zapitali da li vide tu silu na delu. Prosečan student, iako je, čini se, bolje informisan od erlove kćerke, izgleda da ne ceni opšte znanje. Ako mu uputite činjenično pitanje, najčešće će, bez oklevanja, kliknuti na mašinu za pretraživanje. Izgleda da ne razmišlja o tome da stvarno usvoji određeni podatak, da ga pohrani u svom pamćenju.

Kao čitaocu *Intelligentnog života*, možda će vam ovo delovati depresivno. Zvuči kao odeljak iz kolumne „Tupava Britanija“ (Dumb Britain) časopisa *Privatni detektiv* (Private Eye) koja prati epski glupe odgovore u kvizovima. U njoj je predstavljen takmičar koji je na pitanje „lik koji se ljulja na drvetu, s pregačom oko pasa, na filmu ga je igrao Džoni Vajsmiler“, odgovorio „Isus“. Ako išta, širenje veba izgleda još gore, jer ne ukazuje samo na povremeno nečuveno neznanje, već na smrt samog opšteg znanja. Štaviše, možda smo nemoćni da je zaustavimo, jer ni jedna količina smernih žalbi neće tome doprineti ništa više od napora vlada 1960-ih godina da zaustave poplavu pop muzike na radiju, ili današnjih roditelja koji žele da odvoje decu od video igrice. Ipak, pre nego što počnemo da očajavamo, da vidimo da li se to stvarno događa.

Evo pitanja: da li deca u školi treba da uče koji je glavni grad Kolumbije? Možda ćete reći da treba, ali Dejvid Fan (David Fann), koji predsedava Komisijom za osnovne škole u Nacionalnom udruženju direktora škola, potpuno je siguran da je odgovor da ne treba. „Oni prosto ne treba da bubaju glavne gradove širom sveta“, kaže. „Glavni grad Francuske da, ali ne i Kolumbije. Za njih će biti bolje ako ih naučimo da umešno koriste geografske atlase.“ Ovo je obrazovna verzija stare propovedi o pomagalicama za napredovanje: daj čoveku ribu i moći će da jede jedan dan; nauči ga da peca i moći će da jede ceo život. Naučite decu da koriste atlas, ili neki drugi izvor, pa će ne samo moći da pronađu glavni grad Kolumbije, nego i glavne gradove Vanuatua i Grenlanda, i bilo koje druge. „Podaci kao takvi nisu izbačeni sa spiska, ali mi moramo da podučavamo veštinama“, kaže Fan. „To je stvar ravnoteže. Dugo vremena smo imali nastavne programe koji su se zasnivali isključivo na znanju, sada moramo da razvijamo veštine.“

Ovako postavljeno, zvuči razumno, ali da li to ukazuje da škole podstiču stav po kojem je manje važno da se nešto zna nego da se može pronaći. Daleko smo odmakli od Dikensovog Tomasa Gradgrinda²: „Ne uči te dečake i devojčice ničemu osim činjenicama. U životu se traže samo činjenice. Ništa drugo ne sadi, i sve ostalo čupaj iz korena.“

En Ešhurst (Anne Ashurst) koja je 1997. pobedila u kvizu „Mastermind“ sada ima sedamdeset godina, a prošla je kroz školovanje kakvo bi verovatno zadovoljilo Gradgrinda. „Učili su nas – stvarno učili – od najranijeg uzrasta, i nije bilo igranja [u školi]. Radili smo. Za domaći sam morala da pišem sastave i da ih donosim u školu. A u gimnaziji smo svakog leta imali testove iz opšteg znanja.“ Današnje školovanje

ona ne vidi u istom svetlu. „Mislim da decu danas uče samo onom što im treba da bi položili ispite. Gradivo je vrlo usko usmereno, a nastavnici treba da prođu kroz sve to. To je velika sramota. Deca više ne pišu po tri strane na ispitima; ona obeležavaju kućice.“ Nema više ni toliko učenja napamet i daleko je manje pisanja – procesa za koji gđa Ešhurst smatra da pomaže pamćenju informacija. Nije mnogo nostalgичna, i sa žaljenjem primećuje da su je pustili da prođe kroz školu a da nije učila fiziku, ali veruje da se ne može sve dobiti.

Bamber Geskojn, doajen među kreatorima kvizova, sklon je da se složi: „U mnogim stvarima moderno obrazovanje je mnogo bolje, ali postoji nedostatak: vreme je ograničeno, i ako ga potrošite na analiziranje neće vam ostati dovoljno za upoznavanje osnovne strukture ili okvira u koji se smeštaju činjenice.“ Navodi primer petnaestogodišnjaka kojeg je upoznao i koji se žalio na oskudnost nastavnog programa iz istorije – sve Tjudori i Hitler – i o tome dao živopisan dokaz izjavom da je Veliki požar u Londonu događaj po kojem se pamti 1066.³ („Pretpostavljam da je dobio tri od moguće četiri brojke...“).

Dakle, u našem obrazovnom sistemu podaci su u povlačenju.

Ne mogu da nađem nikog ko bi se usprotivio pretpostavci da mladi sve u svemu u školi uče manje činjenica nego što su učili njihovi roditelji, te da i one koje uče, uče na načine koji podrazumevaju da

² Thomas Gradgrind – lik upravnika škole iz Dikensovog romana „Teška vremena“, oličjenje utilitarnog pogleda na svet. – *prim. prev.*

³ 1066. godine odigrala se bitka kod Hejstingsa u kojoj je Viljem Osvajač pobedio anglosaksonskog kralja Harolda II, posle koje su Normani osvojili Englesku. Ovaj događaj je presudno uticao na dalju političku i kulturnu istoriju Engleske.

Veliki požar u Londonu zbio se 1666. godine i u njemu je za tri dana izgoreo ceo srednjovekovni grad, unutar starih rimskih zidina. Na tom prostoru izgrađen je novi London, ravnih i širih ulica. – *prim. prev.*

ih neće dugo zadržati u pamćenju. Svakako, podaci nisu potpuno uklonjeni iz nastavnih programa, ali se takmiče s mnogim drugim stvarima i mladi moraju da se odreknu mnogih podataka koje su ranije generacije posedovale. Dejvid Fan je predstavnik velike grupe koja zastupa mišljenje da je jedino razumno oslanjati se na pristup Internetu da bi se nadoknadila razlika. „Nastavni program koji sada prerađujemo predavače se deci koja će izaći iz škole 2024. Tada će svet biti mnogo drugačiji. Tehnologija već ima znatan uticaj na način na koji deca uče i komuniciraju. Svi oni će uskoro imati ručne računare sa e-poštom i Googleom, i mi to moramo iskoristiti.“

Izvestan manjak opšteg znanja – ono što bi neki nazvali neznanjem – ugrađen je u sistem, i u budućnosti će ga biti sve više. Moji studenti koji gugljuju rade nešto na šta su ih verovatno podsticali ranije tokom školovanja.

Pre nego što produžimo s ovim, upozorićemo na jedan činilac koji treba uzeti u obzir: naime možda ja svojim studentima postavljam pogrešna pitanja. Da to ilustrujem, evo kratkog kviza: Ko je bio nemački filozof, najpoznatiji po svom delu iz 1781, *Kritika čistog razuma*? Koji je kompozitor, među čijim delima su „Mesečina“ (Clair de Lune) i „More“ (La Mer), kratko živio u Istburnu sa trudnom ljubavnicom jer mu je žena, u trenutku rastrojstva, pucala u sebe na Trgu Konkord? A ko je bio rimski senator čije su zemljišne reforme i lična ambicija toliko uznemirili senatore da su ga 133. p. n. e. prebili na smrt?

Kako ste ovo rešili? Možda ste pogađali na osnovu nekog znanja („mora biti ili A ili B; reći ću A“), ili vam je možda odgovor bio na vrh jezika i, kad ste ga ugledali, rekli ste sebi da ste ga sve vreme znali. A opet, možda ste kiselo mrmljali da je poslednje pitanje izvučeno iz budžaka jer malo ko u naše vreme zna imena rimskih tribuna. U stvari ova pitanja (odgovori stižu za trenutak) potiču iz članka koji je 1969.

godine napisao istoričar i pesnik Robert Konkvest (Conquest), u kojem je, osvrćući se na stanje nastavnih programa u to vreme, objavio da „obrazovan čovek(!) mora imati izvesni minimum opštih znanja“. Koliki je bio taj minimum? „Iako zna veoma malo o nauci i ne može ništa da joj doda ili oduzme, mora da je čuo za Mendela i Keplera. Ako je i potpuno bez sluha, mora znati nešto o Debisiju i Verdiju; ako je i čisti sociolog, mora znati za Kirku i Minotaurusa, Kanta i Montenja, Tita Livija i Tiberija Graha.“ (Naši odgovori su tu, redom: Kant, Debisi, Tiberije Grah).

Ako je to mera onog što treba da zna svaka obrazovana osoba, bojim se da bi je i mnogi tadašnji Konkvestovi čitaoci smatrali nerazumnom. Verovatno bi napomenuli da se on školovao (u Vinčesteru i Oksfordu) pre Drugog svetskog rata. Danas, još jednu generaciju kasnije, njegov spisak nam deluje pogrešno zbog još nekih stvari, od kojih nije najmanje važna ta što je prepuna pokojnih evropskih muškaraca. Kad govorimo o opštem znanju, čak i u najvišem smislu, govorimo o nečem što je fluidno i dinamično. Kako je rekao Bamber Geskojn: „Opšte znanje se menja. Uvek je, i uvek će. Ono se mora prilagođavati.“ Pristižu nove činjenice kao što su predsednik Obama i pobednik „100-1 Velike nacionalne konjičke trke“, a stare otpadaju, kao siroti Tiberije Grah.

Možda ćete reći da je to očigledno. Ipak, to previranje znanja uzrokuje mnogo ogorčenosti. Sećam se praznih lica koja su dočekala moje prvo pominjanje Foklandskog rata na univerzitetskom predavanju. Pretpostavio sam da studenti znaju o tome, ali većina nije – događaji su se odigrali 1982, pre nego što su oni rođeni. Kad sam raspravljao o svađi Vaping⁴ iz

⁴ The Wapping dispute – štrajk zaposlenih u novinskoj industriji, zajedno sa štrajkom rudara 1984–5, bio je značajan datum u istoriji sindikalnog pokreta Velike Britanije. – *prim. prev.*

1986, opet je bilo teškoća, iako, ako malo razmislite, savremeni studenti s malo znanja o delatnostima radničkih sindikata verovatno su teško izlazili na kraj s pojmovima kao što su razgraničavanje i zatvorene radnje.

Sećam se i svog mladalačkog nerazumevanja tada aktuelne šale, u kojoj je Erik Morkomb (Eric Morecomb) dao svoje viđenje Džimi Djurantija (Jimmy Durante). Djuranti, poznat u 1950-im, meni nije značio ništa, kao što bi se današnji mladi čitalac zapitao „Ko je Erik Morkomb?“ (veoma popularan televizijski komičar tokom 1970-ih). Okvir kulturnih referenci nikad ne prestaje da se pomera, i svakako nije pošteno da se posledice toga karakterišu kao neznanje. To moram da prihvatim, pa iako mi se ponekad čini da moji studenti imaju manje toga u glavama, možda oni, ustvari, samo znaju mnoštvo drugih stvari, stvari koje ja ne znam i o kojima ne mogu ni da pitam.

Ono što se dogodilo u poslednjoj generaciji jeste da je došao Internet, a da je ostalo pitanje: da li je to pretnja opštem znanju? Kad sam to pitao Džona Lojda (John Lloyd), tvorca emisije „QI“, prevratničkog BBC-ovog kviza koji je vodio Stiven Fraj (Stephen Fry), dao je tipičan QI odgovor uputivši me na priču o egipatskom bogu Totu. Potražio sam je, ispričao ju je Platon. Ide ovako: Tot je izmislio pisanje i ponosno ga ponudio na dar kralju Egipta, objavljujući da je to „eliksir pamćenja i mudrosti“. Ali kralj je užasnut, i kaže mu: „Ovaj izum će izazvati zaboravljanje u dušama onih koji njime ovladaju jer više neće morati da vežbaju svoje pamćenje, budući da će moći da se oslone na ono što je napisano... radije nego da, iz unutrašnjosti, bez tuđe pomoći, pokreću sopstvene snage da bi prizvali stvari u um. Zato to što si otkrio nije lek za pamćenje, već za podsećanje. Što se tiče mudrosti, ti svoje učenike opremaš samo njenom pojavom, a ne njom samom“.

Ovo je napisano pre dve hiljade četiri stotine godina, a Lojd je istakao da je istovetni argument pomenut i u vezi sa neizbežnom štetom koja je učinjena ljudskom mišljenju i pamćenju s dolaskom štampe, u petnaestom veku. Izgleda da smo preživeli oba šoka i da nam je sposobnost za sticanje opštih znanja ostala netaknuta, da je ustvari poboljšana. Time se savremene zabrinutosti stavljaju u određenu perspektivu.

Kevin Ešmen (Ashman) je, odgovarajući na isto pitanje koje sam postavio Lojdu, priznao da postoji problem s mladim ljudima koji jednostavno kažu „Ne treba mi da to znam“, ali kao i Lojda, mnogo više su ga uzbudile obrazovne mogućnosti Interneta. „Na raspolaganju je mnogo više informacija, što ljudima pruža mnogo više mogućnosti da ojačaju svoja opšta znanja“. On je siguran da ljudi te mogućnosti koriste. Ešmenovo mišljenje treba uvažiti, jer je on Tajger Vuds na terenu opšteg znanja. Nekadašnji službenik iz Vinčestera osvojio je kvizove „Fifteen to One“, „Mastermind“ (još drži rekord od četrdeset jedan) i „Brain to Britain“. Takođe je tri puta bio svetski šampion u kvizovima i sveznalica u programu „Eggheads“. „Ne nameravam da učestvujem u kvizovima u lokalnom pabu“, rekao mi je. „Ne bih bio baš dobrodošao“.

Ešmen, Geskojn, Ešhurst – dok sam ovo istraživao oslonio sam se na stručnjake za opšte znanje, a oni su me zauzvrat podsetili na nešto što nisam dobro shvatao. Opšte znanje nije niti je ikad bilo nešto što se stiče kroz formalno obrazovanje. To je životna suma, i mi je tokom svog života povećavamo iz svakog dostupnog izvora. En Ešhurst (predmetni stručnjak iz kviza „Mastermind“ za Barbaru Vilije, vojvotkinju od Klivlenda) ističe da je bila prilježni čitalac pre nego što je uopšte stupila u školsku učionicu. Kevin Ešmen (predmetni stručnjak za ratove plemena Zulu) još uvek bez napora, neprekidno i često nesvesno upija činjenice, čak s postera u londonskoj podzemnoj železnici. Naravno, oni se sećaju ponečeg od onog što su im govorili nastavnici, ali za takve ljude, i za

milione drugih, Internet je baš ono što je rekao jedan entuzijasta: dostupna fontana znanja, demokratska, i ona koja ne presuši posle završetka škole ili fakulteta.

Milioni drugih? Stvarno? O, da. Pogledajte svet kvizova i videćete da je opšte znanje u mnogo boljoj formi nego što biste mogli da zamislite. „Who Wants to Be a Millionaire?“ i „The Weakest Link“ su među najgledanijim televizijskim programima. Kviz „University Challenge“ koji je kuća BBC obnovila pre više od decenije je neotesano zdrav, tako da stiže u novinske naslove, i „Mastermind“-u dobro ide; priča se da veliki inkvizitori BBC-a, Džeremi Paksman (Jeremy Paxman) i Džon Hamfri (John Humphrey), daju sebi truda da im budu domaćini. „Eggheads“ se emituje pet dana nedeljno, posle šest sati popodne, i često po gledanosti tuče seriju „The Simpsons“.

Svakog dana u novinama niču kvizovi i slagalice zasnovane na kvizovima, nisu više rezervisani samo za državne praznike. Društvena igra „Trivial Pursuit“ i njene imitacije prodate su u milionima primeraka. A kafanski kvizovi, u više kola, postali su glavna potpora tržištu alkoholnih pića, sa desetinama, možda i stotinama hiljada ljudi koji se svake nedelje nadmeću širom zemlje.

Evo nekoliko pitanja, kao primer. Dva iz „The Weakest Link“: Kako nazivamo prirodni gas koji se uglavnom sastoji od jednog gasa? Koji laburistički vođa je dao ostavku da bi postao evropski komesar? Dva iz kviza „University Challenge“: Bitka kod Austerlica, 1805, jedna od najvećih Napoleonovih pobeda, vodila se na mestu koje je danas u kojoj zemlji? Kako se pravilno zove desna pedala na klaviru? I konačno dva iz knjige „The Prince of Wales (Highgate) Quiz Book“ koju je uredio Markus Berkman (Marcus Berkman), urednik kviza „Dumb Britain“: Šta sledeći ljudi imaju zajedničko: Džon Banjan, Oskar Vajld, Adolf Hitler, Džefri Arčer? U čuvenom romanu i kasnije mjuziklu, kao ko je bila poznata En Keterik?

Odgovori su: metan, Nil Kinok, Češka republika, prigušivač, svi su napisali knjige u zatvoru, i „Žena u belom“. Kako ste se pokazali? Čak ako su vam pitanja bila laka, morate priznati da je to daleko od kviza „Dumb Britain“. Istina je da savremeni kvizovi mešaju pitanja ove vrste sa raznim količinama podataka iz sporta, činjenica o poznatima, pop muzici i drugim vidovima popularne kulture. Probajte da odgovorite na ova pitanja, jedno je iz kviza „University Challenge“ a drugo iz „The Weakest Link“. Koji je modni kreator napravio haljinu u kojoj se venčala Dijana, princeza od Velsa, 1981? Koji je francuski kreator kreirao bodije koje je Madona nosila kasnih 1980-ih i ranih 1990-ih?

Bračni par Emanuel i Žan-Pol Gotje, a tako i Sajmon Kovel i Vejn Runi, efemerni su i za mnoge od nas sasvim nevažni. Oni neće trajati koliko Mendel i Montenj (iako su Emanuelovi pokazali izvesnu vitalnost, već dvadeset osam godina postoje u banci pamćenja javnosti). Ali to što neko zna za njih sigurno nije dokaz neznanja; zaista, reći da oni ne pristaju kvizu znači svrstati se uz one sudije Vrhovnog suda kojima treba reći ko su Bitlsi.

Otrpili tokom života jedne generacije kvizovi su demokratizovali opšte znanje. Na televiziji su ovaj žanr u vreme mog dečastva predstavljali „University Challenge“, „Top of the Form“ i „Ask the Family“. Kao najveći deo televizije tih dana, ovi programi su bili rigidno i besramno malograđanski. Poruka je bila da ako niste obrazovani u gimnaziji, opšte znanje je u najboljem slučaju bilo disciplina za posmatrača. Više ne živimo u takvom svetu.

Ko se takmiči u kafanskim kvizovima? Vil Džons (Will Jones) ima Internet prezentaciju s popisom ništa manje od dve hiljade večeri kafanskih kvizova u celoj zemlji, „a to ni izbliza nisu svi“. Klijentela je raznolika, kaže on, kao bilo koja grupa posetilaca paba muškarci su u većini, iako ima i dosta žena, i

različite su starosti. I zapamtite, te ljude pitaju, kao što su mene u mom lokalnom pabu pre neki dan, u kojoj se zemlji može naći Džinovski nasip i po čemu je poznat Sesil Dej-Luis. Mnogi koji znaju odgovore (okrug Antrim u Irskoj, kao pesnik) prošli su kroz naše škole u vreme kad se smatralo da podučavanje treba da bude paperjasto i nesklono podacima.

Džons misli da je žalosno što je današnje obrazovanje manje zasnovano na činjenicama, ali on je sve pre nego neprijateljski nastrojen prema Internetu i naglašava da je njegova uloga u procvatu kvizova velika. „Naravno, obrazovanje i knjige su važni, ali ako čitate on-lajn, takođe ćete prikupiti opšta znanja, a to je veoma lako. Snabdevanje informacijama je eksplodiralo – to je kao da imate stotine hiljada knjiga na polici”.

Uvek će biti glupana, i njihove antologijske gluposti će uvek biti vest. Isto tako, uvek će biti nastavnika i roditelja koji će odmahivati glavama na pretpostavljeno neznanje mladih. Moramo biti oprezniji ako od takvih stvari konstruišemo trend. Ali Internet je drugačiji i on diskusiju podiže na drugu ravan. Upućeni smo da u njemu potražimo opšte znanje, a mladi će to prvi uraditi. Škole su svakako u pravu što ih u tome podstiču. Priča o Totu nas uči da je mrzovoljni odgovor „Ovaj izum će izazvati zaboravljanje u dušama onih koji njime ovlađaju” uzaludna priča.

Ali isto tako, neuobičajena popularnost kvizova u eri masovnih komunikacija ukazuje da je opšte znanje, koncept skupa informacija zajedničkih jednoj kulturi, dovoljno snažno da preživi.

.....
Prevela s engleskog Gordana Ljubanović
.....

Cathcart Brian
Is Google killing general knowledge?

Abstract

General knowledge, from capital cities to key dates, has long been a marker of an educated mind. But what happens when facts can be Googled? Brian Cathcart confers with educationalists, quiz-show winners and Bamber Gascoigne.

Key words: Google, Knowledge, Education

Brajan Katkart (Brian Cathcart) je profesor novinarstva na Univerzitetu Kingston i britanski komentator na teme koje se tiču medija. Irac po rođenju, bio je novinar u agenciji „Reuters“, novinama „Independent“ i „New Statesman“, a pisao je i knjige o politici, kriminalu i istoriji nuklearnih nauka.

Urednička napomena

Izvodi iz letnjeg broja časopisa *Intelligent Life*.

Uz ljubaznu dozvolu autora i izdavača časopisa *Intelligent Life* objavljujemo prevod ovog teksta.

Editor's note on copyright

Extracts form the summer issue of *Intelligent Life* magazine, on sale now (www.moreintelligentlife.com) © The Economist newspaper Limited, London (2010)

The Serbian translation of this article is published with the kind permission of the author and the publisher of *Intelligent Life* magazine.

PORAVNANJE ZA GOOGLE BOOKS: MEĐUNARODNE IMPLIKACIJE

Džonatan Bend¹

PLLC – PolicyBandwidth

UDK 02:004]:347.78(73)“2005/2009”

Sažetak

Posle tri godine parničenja u Sjedinjenim Američkim Državama po tužbi da je kompanija Google u svom Bibliotečkom projektu prekršila zakone o autorskim pravima, Google i predstavnici dve grupe tužitelja – autora i izdavača – objavili su u jesen 2008. da je postignuta nagodba. Prvobitno su u ove grupe svrstani i vlasnici američkih autorskih prava na knjige koji nemaju sedišta u Sjedinjenim Američkim Državama. Ali nakon primedbi Ministarstva pravde i stranih vlasnika prava, zainteresovane strane su u jesen 2009. objavile Dopunjen sporazum o poravnanju[^] kojim se izuzima većina knjiga objavljenih izvan Sjedinjenih Američkih Država. Sudija koji vodi slučaj do 30.

juna 2010. nije odlučio da li da prihvati ili odbaci poravnanje. Dopunjena nagodba mnogo se manje tiče neameričkih knjiga od prvobitne, ali ako bi bila odobrena mogla bi navesti vlade i privatne zainteresovane strane širom sveta da se hitnije založe za povećanje javne dostupnosti knjiga čiji su tiraži rasprodati. Članak daje opšti prikaz prvobitnog i dopunjenog poravnanja, s posebnim osvrtom na njegov uticaj na vlasnike prava čije sedišta nije u Sjedinjenim Američkim Državama.

Ključne reči: Poravnanje za Google Books, servisi Google-a, autorska prava za digitalne biblioteke, Registar autorskih prava za knjige

Posle tri godine parničenja u Sjedinjenim Američkim Državama po tužbi da je kompanija Google u svom Bibliotečkom projektu prekršila zakone o autorskim pravima, Google i predstavnici dve grupe tužitelja – autora i izdavača – objavili su u jesen 2008. da je postignuta nagodba. Prvobitno su u ove grupe svrstani i vlasnici američkih autorskih prava na knjige koji nemaju sedišta u Sjedinjenim Američkim Državama. Ali nakon primedbi Ministarstva pravde i stranih vlasnika prava, zainteresovane strane

¹ Džonatan Bend je advokat iz Vašingtona, stručnjak za intelektualnu svojinu, koji je predstavljao bibliotečka udruženja u vezi s poravnanjem za Google Books.

[^] Amended Settlement Agreement – ASA. – *prim. prev.*

su u jesen 2009. objavile Dopunjen sporazum o poravnanju kojim se izuzima većina knjiga objavljenih izvan Sjedinjenih Američkih Država. Sudija koji vodi slučaj do 30. juna 2010. nije odlučio da li da prihvati ili odbaci poravnanje. Dopunjena nagodba mnogo se manje tiče neameričkih knjiga od prvobitne, ali ako bi bila odobrena mogla bi navesti vlade i privatne zainteresovane strane širom sveta da se hitnije založe za povećanje javne dostupnosti knjiga čiji su tiraži rasprodati.

I Opšti prikaz Bibliotečkog projekta i prvobitne nagodbe

U svom Bibliotečkom projektu Google se angažovao da pozajmi knjige iz najvećih istraživačkih biblioteka, da ih skenira – i one koje još potpadaju pod zakone o autorskim pravima – i da ih unese u svoju bazu za pretraživanje. Mnoge knjige u tim bibliotekama nisu bile na engleskom jeziku i objavljene su izvan Sjedinjenih Američkih Država. Iz Google-a su dokazivali da im načelo „poštenog korišćenja“ iz 107. paragrafa američkog Zakona o autorskim pravima dozvoljava da skeniraju knjige zaštićene autorskim pravima i da prikažu njihove isečke, takozvane snipete (snippets), kao odgovor na pretraživački upit. Izdavači i autori se s tim nisu složili i tužili su Google za kršenje autorskih prava pred federalnim oblasnim sudom u Njujorku.²

Poravnanje³ omogućava kompaniji Google da nastavi skeniranje miliona knjiga i njihov unos u registar za pretraživanje, pod uslovom da:

- plati vlasnicima naknadu za autorska prava, i da
- obezbedi niz mnogo obimnijih usluga od prikazivanja snipeta (v. II. dalje u tekstu).
Poravnanje se:
- odnosi samo na knjige objavljene pre 5. januara 2009;
- ne odnosi na periodične publikacije;
- ne odnosi na knjige koje su prvo objavljene u Sjedinjenim Američkim Državama, ali nisu registrovane u Uredu za autorska prava; i
- ne odnosi na knjige u javnom vlasništvu jer one ne podležu zakonima o autorskim pravima.⁴

Prvobitno poravnanje se odnosilo na knjige objavljene pre 5. januara 2009, bilo da su objavljene u Sjedinjenim Državama ili negde drugde. Kao što će biti razjašnjeno u nastavku, dopunjeno poravnanje se ne primenjuje na knjige objavljene izvan Sjedinjenih Država, osim ako su objavljene u Velikoj Britaniji, Kanadi i Australiji.

Poravnanje će stupiti na snagu samo ako ga odobri sud.⁵

1. Zajednička tužba u parnici

Parnica protiv Google-a dobila je oblik zajedničke tužbe. Zajednički postupak je u suštini pravni izum u američkom građanskom pravu gde nekolicina predstavnika preduzima akciju u ime svih članova definisane grupe. Tipični primeri su da nekoliko zaposlenih pokrene postupak u ime svih zaposlenih

² U drugim zemljama, uključujući Francusku i Nemačku, podignute su zasebne tužbe. Dok je nemački sud odbacio slučaj, francuski je presudio da je Google kriv za kršenje autorskih prava. Google se žali na tu odluku.

³ Tekst Sporazuma može se naći na adresi www.Google-bookssettlement.com [posećeno 9. 9. 2010.]

⁴ Google besplatno prikazuje potpune tekstove ovakvih knjiga.

⁵ Sud ne može da menja poravnanje; može samo da ga prihvati ili odbaci. Tačnije, sud može da odbaci poravnanje i da ukaže koje bi izmene trebalo načiniti da bi ono bilo odobreno. Stranke onda mogu da odluče da li će usvojiti izmene ili će produžiti parnicu.

kod istog poslodavca koji su u istovetnoj situaciji, ili da nekoliko kupaca jednog proizvoda pokrene pravnu akciju u ime svih kupaca tog proizvoda. Ako predsjedavajući sudija odluči da prizna grupu, onda se svaka nagodba ili presuda može vezati za sve članove te grupe.⁶ Prema Saveznom građanskom zakoniku, sud mora da preispita da li je poravnanje na osnovu zajedničkog postupka „pošteno, razumno i odgovarajuće.” Fed. R. Civ. P 23(e)(1)(C)

Prvobitno je Udruženje autora tužilo Google u ime i za račun svih vlasnika autorskih prava nad književnim delima koja se nalaze u biblioteci Mičigenskog univerziteta, jednoj od biblioteka koje su Google-u ustupile za skeniranje knjige zaštićene autorskim pravima. U prvobitnom poravnanju učestvovala su dve podgrupe tužitelja – autori i izdavači knjiga koji su imali autorska prava za Sjedinjene Države. Američko pravo na kopirajnt važi i ako knjiga nikad nije objavljena u Sjedinjenim Državama, ako je njen autor građanin zemlje koja je potpisala Bernsku konvenciju.⁷ Zbog toga su mnogi autori i izdavači koji nisu državljani Sjedinjenih Država smatrani tužiteljima u ovom procesu i bili su obuhvaćeni prvobitnom nagodbom,

osim ako su se na sopstveni zahtev izuzeli iz nje do 4. septembra 2009.

2. Teritorijalnost

Zakon neke zemlje o autorskim pravima primenjuje se samo na njenoj teritoriji. Ova parnica odnosi se na povredu američkih autorskih prava u Sjedinjenim Državama. Zbog toga se poravnanjem obustavlja samo parnica koja se odnosi na američka autorska prava. Iako se poravnanje, zbog zajedničkog postupka, primenjuje i na neke neameričke vlasnike autorskih prava, ono se odnosi samo na njihova američka prava.

Google bi trebalo da ponudi proširene usluge dozvoljene poravnanjem, ali samo korisnicima koji su u Sjedinjenim Državama. Korisnici iz inostranstva mogli bi da pristupaju samo dosadašnjim uslugama Bibliotečkog projekta, koje kao odgovor na pretraživački upit nude prikaz isečaka sa nekoliko rečenica originalnog teksta. Čekanje na parnice u vezi sa ovim servisom u drugim zemljama će se nastaviti.

Na primer, kanadski autor koji je 2.000. godine objavio knjigu u Kanadi ima autorska prava na knjigu u Kanadi i u Sjedinjenim Državama (i svakoj drugoj zemlji koja je potpisala Bernsku konvenciju). On je pripadnik grupe tužitelja u američkoj parnici i za njegova američka autorska prava važi i prvobitno i dopunjeno poravnanje. Ako se sâm nije izuzeo iz poravnanja, Google će na određene načine moći da koristi njegovu knjigu u Sjedinjenim Državama, i za to će mu biti plaćeno ako se propisno prijavi. Poravnanje se ne odnosi na bilo kakve optužbe u vezi sa autorskim pravima koje bi on mogao imati protiv Google-a u Kanadi, zbog prošlog i budućeg prikazivanja isečaka korisnicima u Kanadi.

Drugim rečima, poravnanjem se zamišlja da će Google nuditi različite usluge korisnicima u Sjedinjenim

⁶ Sud mora da utvrdi da: (1) je grupa toliko velika da bi pojedinačne tužbe bile nepraktične, (2) postoje zajedničke pravne ili činjenične optužbe, (3) su optužbe ili odbrane tipične za te tužene ili branjene, i (4) predstavničke strane na odgovarajući način štite interese cele grupe. U mnogim slučajevima strana koja traži odobrenje takođe mora da pokaže da (5) će tokom suđenja preovladavati pitanja zajednička celoj grupi i optuženima, nasuprot pojedinačnim sukobima između pojedinih pripadnika grupe i optuženih, kao i (7) da je zajednički postupak bolje sredstvo od pojedinačnih parnica da se razreše nesporazumi o kojima je reč.

⁷ Odnosi se na dela koja nisu postala javno dobro. Da bi se saznalo da li je neko delo javno dobro u Sjedinjenim Državama, treba pogledati na adresi www.copyright.com/training/Hirtle_Public_Domain.htm. [posećeno 9. 9. 2010.]

Državama i onima u inostranstvu. Google nije otkrio kojim će tehničkim sredstvima isključiti korisnike izvan Sjedinjenih Država. Ipak вреди pretpostaviti da će neki takvi korisnici uspeti da zaobiđu mere zaštite. Da nastavimo s primerom koji smo dali, kanadski autor može da tuži Google u Kanadi za korišćenja svoje knjige koja su namenjena Sjedinjenim Državama, ali su ih ostvarili kanadski korisnici zaobilazeći mere ograničenja. Google će verovatno ispasti odgovoran, čak i ako kanadski sud zaključi da je kompanija preduzela odgovarajuće mere da spreči francuske korisnike da pristupaju uslugama koje su namenjene Sjedinjenim Državama.

3. Registar autorskih prava za knjige

Verovatno je poravnanje za autorska prava u zajedničkoj parnici bio jedini izvodljiv način da se reši središnji problem s kojim se suočava svaki poduhvat digitalizacije miliona postojećih knjiga koje su još zaštićene autorskim pravima: ogromno vreme, troškovi prenosa na drugi medijum i neizvesnost u vezi sa regulisanjem tolikog broja prava. Poravnanje rešava optužbe svih pripadnika podgrupa izdavača i autora protiv Google-a za kršenje autorskih prava u Sjedinjenim Državama, i onih koji su odsutni. To je omogućeno stvaranjem Registra autorskih prava za knjige pomoću kojeg se upravlja pravima čiji su vlasnici članovi grupe, za knjige koje su predmet poravnanja. Istovremeno je Google-u dozvoljeno da nastavi da te knjige koristi na određene, tačno definisane načine i uz određena ograničenja. Savet Registra će u jednakom broju činiti izdavači i autori.⁸ Google će finansirati početak rada Saveta.⁹

⁸ Sporazum o poravnanju, 6.2(b)

⁹ Isto, 5.2

II Usluge Google-a

Poravnanje dozvoljava kompaniji Google da korisnicima u Sjedinjenim Državama ponudi tri osnovne usluge:

- pregledanje (v. tačku 1 u nastavku);
- komercijalnu nabavku (v. tačku 2 u nastavku); i
- institucionalnu pretplatu (v. tačku 3 u nastavku).

U Poravnanju su ustanovljena „uobičajena pravila” koja će se primenjivati za ove usluge, osim ako vlasnik autorskih prava izabere da ih za neki određeni naslov izmeni. Za knjige koje su u prodaji i one čiji su tiraži rasprodati primenjuju se različita uobičajena pravila. Za ove druge je uobičajeno pravilo da Google može da ih ponudi kroz sve tri usluge. Za knjige čiji su tiraži još u opticaju uobičajno pravilo je da Google ne može da ponudi bilo koji deo teksta knjige kroz bilo koju od tri usluge.

1. Pregledanje

U sklopu usluge pregledanja, svi korisnici u Sjedinjenim Državama moći će da besplatno pretražuju celokupnu Google-ovu bazu digitalnih knjiga koja odgovara na njihove upite.¹⁰ Za knjige čiji je tiraž rasprodat, standardno uobičajeno pravilo je da Google može da prikaže do dvadeset odsto teksta knjige. Ipak za različite kategorije (recimo za književna nasuprot neknjiževnim delima), Google može da prikaže različit broj stranica po jednom odgovoru na upit.¹¹

¹⁰ Usluga pregledanja je definisana u odeljku 4.3 Sporazuma o poravnanju.

¹¹ Za većinu neknjiževnih dela Google načelno može da prikaže ne više od pet uzastopnih stranica u jednom navratu. Pored toga, mora da blokira dve stranice pre i posle svakog niza od pet stranica. Nasuprot tome kod književnih dela, u bilo kom odgovoru na upit, Google može prikazati pet odsto knjige ili petnaest stranica u nizu, zavisi od toga šta je manje. Takođe mora blokirati završnih pet odsto knjige, odnosno najmanje petnaest poslednjih

Za knjige kojih još ima na tržištu uobičajeno pravilo je da Google ne sme da prikaže nijedan deo teksta; može da prikaže samo bibliografsku informaciju i materijal s početka, na primer s naslovne stranice, stranice sa izjavom o autorskom pravu, kao i popis sadržaja i registar.

2. Komercijalna nabavka

Prema poravnanju, usluga kupovine znači da će Google dozvoliti potrošačima da kupe trajni on-lajn pristup potpunim tekstovima knjiga.¹² Google će odrediti cene po algoritmu, između 1,99 i 29,99 USD (pri čemu će osamdeset odsto knjiga koštati manje od 10 USD).¹³ Knjige kojih ima u prodaji neće moći da se kupuju, osim ako vlasnik autorskih prava to posebno ne dozvoli za svoju knjigu.

3. Institucionalna pretplata

Google će ponuditi raznim institucijama godišnju pretplatu za gledanje potpunih tekstova knjiga koje su u bazi institucionalne pretplate.¹⁴ Ovakva pretplata

stranica. Ne dozvoljava se bilo kakvo prikazivanje antologija dramskih tekstova niti književnih dela više autora, zbirki poezije ili kratkih priča. Što se tiče rečnika, referensnih vodiča za lekove, enciklopedija, vodiča za cene i potrošače, knjiga citata, vodiča za spremanje ispita i tezaurusa, Google će ponuditi samo „fiksirani pregled“ – prikazivaće uvek iste stranice, bez obzira na korisnički upit, i to do deset odsto sadržaja knjige.

¹² Usluga komercijalne nabavke definisana je u odeljku 4.2 Sporazuma o poravnanju. Kupac će jednom komandom moći da odštampa najviše dvadeset stranica, da iseče i prekopira najviše četiri stranice i da pravi beleške u knjizi.

¹³ Vlasnik prava može naložiti Google-u da neku knjigu prodaje po ceni koja se razlikuje od one koja bi se odredila po algoritmu. Štaviše, vlasnik može naložiti Google-u da knjigu učini dostupnom besplatno.

¹⁴ Usluga institucionalne pretplate definisana je u odeljku 4.1 Sporazuma o poravnanju.

bi mogla postati pomagalo od neprocenjive vrednosti istraživačima u domenu visokog obrazovanja, jer će fakultetima i studentima omogućiti pristup potpunim tekstovima miliona knjiga sa sopstvenih računara.¹⁵ Ipak, Google i Registar se još nisu usaglasili u pogledu cene pretplate. Cena, koja će se formirati polazeći od broja zaposlenja ekvivalentnih punom radnom vremenu^B korisnika u instituciji, preti da svali veliki teret na budžete biblioteka.

4. Druge usluge

Poravnanje dozvoljava da se ponude još dve dodatne usluge:

Prvo, preko javnih biblioteka i visokoškolskih institucija Google može da pruži u ograničenom obimu *besplatan javni pristup* potpunim tekstovima knjiga koje su u bazi institucionalne pretplate.¹⁶ Usluga javnog pristupa moći će da se koristi samo na jednoj radnoj stanici u jednoj bibliotečkoj zgradi. Na višim školama Google će verovatno ponuditi jednu javno dostupnu stanicu na svakih 4.000 zaposlenja ekvivalentnih punom radnom vremenu; na fakultetima će ponuditi

¹⁵ Ovlašćeni korisnik će jednom komandom moći da odštampa najviše dvadeset stranica, da iseče i prekopira najviše četiri stranice, da pravi beleške u knjizi i da unosi hiperveze do e-rezerve u sistemu za upravljanje nastavnim kursovima.

^B FTE – full time equivalent – ekvivalent punom radnom vremenu (EPRV). Statistička jedinica, mera koja ne broji zaposlene osobe nego sate radnog vremena. Tako jedan EPRV može izražavati jednu osobu koja godinu dana radi puno radno vreme ili, na primer, dve osobe koje u istom periodu rade pola radnog vremena, ili dve osobe koje rade puno radno vreme po šest meseci. Isto je i sa studentima: jedan redovan student broji se kao jedan EPRV. – *prim. prev.*

¹⁶ Usluga javnog pristupa definisana je u odeljku 4.8 Sporazuma o poravnanju.

jednu javno dostupnu radnu stanicu na svakih 10.000 zaposlenja ekvivalentnih punom radnom vremenu.

Drugo, poravnanjem se dozvoljava „netrošeće istraživanje” koje mogu sprovoditi „kvalifikovani korisnici” na materijalu iz „Istraživačkog korpusa”, kompleta svih digitalnih kopija koje je izradio Google u okviru Bibliotečkog projekta i koji je smešten u zabranim institucijama.¹⁷ Netrošeće istraživanje podrazumeva računarske analize knjiga i u njega ne spada istraživanje njihovog intelektualnog sadržaja. Korisnici se kvalifikuju pripadnošću odgovarajućim odsecima institucije ili pokazanom sposobnošću i resursima za izvođenje netrošećeg istraživanja.

III Podsticaji za pridruživanje

1. Biblioteke koje učestvuju

Biblioteke s punim članstvom u projektu snabdeće Google knjigama koje podležu autorskim pravima da bi bile skenirane i unete u bazu podataka, a zauzvrat će dobiti digitalnu kopiju svake knjige koju su pozajmile Google-u.¹⁸ Biblioteke učesnice moraju potpisati dogovor sa Registrom, koji ih istovremeno oslobađa odgovornosti za prekršaj, postavljajući im stroga ograničenja na ono što mogu da rade sa svojim digitalnim kopijama dok je knjiga u režimu zaštićenih autorskih prava. One takođe moraju da ispune velike zahteve u pogledu bezbednosti i čuvanja zapisa.¹⁹

¹⁷ Istraživački korpus je definisan u odeljku 7.2(d) Sporazuma o poravnanju.

¹⁸ Biblioteke učesnice u projektu definisane su u odeljku 7.2 Sporazuma o poravnanju.

¹⁹ Biblioteke Univerziteta Kalifornije, Mičigena, Viskonsina i Univerziteta Stanford objavile su da će učestvovati u projektu pod uslovima definisanim Poravnanjem.

2. Podela dobiti

Vlasnici autorskih prava koji se prijave Registru mogu primati naknade u nekoliko oblika.²⁰ Prvo, Google mora da plati između 60USD i 300USD vlasniku svake knjige skenirane pre 5. maja 2009.²¹ Uz to mora da prosledi Registru šezdeset tri odsto dobiti koju ostvari od reklama, institucionalnih pretplata i komercijalne prodaje. Potom će Registar raspodeliti dobit među vlasnicima prava.²² Vlasnici prava koji nisu locirani u Sjedinjenim Državama moraju da se prijave Registru ako žele da traže svoje nadoknade.

IV Dopunjeni sporazum o poravnanju

U petak, 13. novembra 2009. Google, Udruženje autora i Udruženje američkih izdavača podneli su sudu koji vodi parnicu u vezi sa Google Bibliotečkim projektom Dopunjeni sporazum o poravnanju.²³ Dopune koje su stranke predložile urađene su tako da izađu u susret zamerkama koje su na prvobitni

²⁰ Pitanja naknada obrađena su u Članu V Sporazuma o poravnanju.

²¹ Google kao naknadu za skenove mora da uplati Registru najmanje 45 miliona USD namenjenih raspodeli. Suma koju će dobiti svaki pojedinačni vlasnik zavisice od toga koliko vlasnika prava podnese zahtev Registru. Da bi dobili ovu naknadu vlasnici prava moraju podneti zahteve Registru do 5. januara 2010.

²² Poravnanje sadrži složen plan raspodele sredstava koji Registar mora da sprovodi. Kad skupi dovoljno sredstava od Google-a, Registar će svakom vlasniku prava koji je podneo zahtev isplatiti osnovnu naknadu od 200 USD. Pored toga, Registar će plaćati vlasnicima prava naknade za korišćenje na osnovu broja korisnika koji su pristupili određenju knjizi.

²³ Amended Settlement Agreement, Authors Guild, Inc. v. Google, Inc., No. 05-8136(S. D. N. Y. Nov. 13, 2009), dostupno na adresi http://thepublicindex.org/docs/amended_settlement/amended_settlement.pdf. [posećeno 9. 9. 2010.]

Sporazum o poravnanju izneli Ministarstvo pravde Sjedinjenih Država i vlasnici autorskih prava.²⁴ Najvažnije je da je u Dopunjenom sporazumu znatno smanjen domet poravnanja—jer je izostavljena većina knjiga objavljenih izvan Sjedinjenih Država.

1. Knjige obuhvaćene Dopunjenim sporazumom o poravnanju

Prvobitno poravnanje odnosilo se na: 1) knjige koje su prvi put objavljene u Sjedinjenim Državama i registrovane u američkoj Kancelariji za autorska prava pre 5. januara 2009; i na 2) knjige objavljene izvan Sjedinjenih Država pre 5. januara 2009, bez obzira na to gde su registrovana autorska prava. Prvobitnom poravnanju pretežno su se usprotivili pripadnici zainteresovanih grupacija iz inostranstva, strani vlasnici autorskih prava za knjige objavljene izvan Sjedinjenih Država.²⁵ Nadalje, Ministarstvo pravde Sjedinjenih Država i Kancelarija za autorska prava stavili su primedbu da uvrščivanje stranih vlasnika prava u grupu tužitelja nije u saglasnosti sa paragrafom br. 23. Saveznog građanskog zakonika koji reguliše zajedničke postupke.

U svetlu ovih zamerki Dopunjeni sporazum se ne primenjuje na knjige objavljene izvan Sjedinjenih Država, osim ako: 1) su objavljene u Kanadi, Australiji ili Velikoj Britaniji, pre 5. januara 2009; ili 2) su prijavljene u Kancelariji za autorska prava pre

5. januara 2009.²⁶ Otprilike pedeset odsto naslova u istraživačkim bibliotekama koje učestvuju u projektu objavljeno je izvan Sjedinjenih Država i nije prijavljeno u Kancelariji za autorska prava. Zbog toga se Dopunjeni sporazum odnosi na približno polovinu knjiga koje su bile obuhvaćene prvobitnim poravnanjem. Potpun tekst stranih (ne na engleskom jeziku) knjiga neće moći da se prikazuje pod uslovima Dopunjenog sporazuma, što znači da neće biti deo usluga institucionalne pretplate, komercijalne nabavke i besplatnog javnog pristupa.

Google, u svakom slučaju, namerava da produži skeniranje stranih knjiga i da prikazuje isečke, kao odgovor na korisničke upite. Drugim rečima, Google namerava da nastavi postojeći Bibliotečki projekat i u vezi sa stranim knjigama. Pošto one nisu obuhvaćene Dopunjenim sporazumom o poravnanju, vlasnici autorskih prava za njih mogu da tuže Google za povredu autorskih prava, za skeniranje i prikazivanje isečaka, a Google će se verovatno braniti tvrdeći da te aktivnosti potpadaju pod izuzetak poštenog korišćenja definisanog u U. S. C. §107.²⁷ Google će takođe pokušati da pregovara sa stranim udruženjima ovlašćenim da zastupaju interese vlasnika autorskih prava, autora i izdavača u svojim zemljama, o dozvoli za prikazivanje potpunih tekstova.²⁸

²⁴ Te primedbe su podnete u septembru 2009. Zbirni prikaz primedbi koje su iznela razna tela može se naći u: Brandon Butler, *The Google Book Settlement: Who Is Filing and What Are They Saying?*, September 28, 2009, <http://www.arl.org/bm~doc/googlefilingcharts.pdf>. [posećeno 9. 9. 2010.]

²⁵ Vlade Francuske i Nemačke takođe su podnele primedbe u ime svojih vlasnika prava.

²⁶ ASA 1.19.

²⁷ Malo je verovatno da će se pokrenuti tužbe za kršenje prava na ova strana dela. Google će nastaviti da poštuje zahteve vlasnika prava da budu izuzeti iz Bibliotečkog projekta. Štaviše, ta strana dela nisu registrovana, bar do 5. januara 2009. Njihovi vlasnici će stoga moći da se pozovu samo na stvarne štete zbog kršenja prava nastale pre registrovanja. To će značajno umanjiti volju bilo kog vlasnika prava da podnese tužbu.

²⁸ Google će uporedo produžiti da ugovara dogovore o licenciranju sa pojedinačnim stranim izdavačima.

Izuzimanje stranih knjiga iz poravnanja znači da se iz grupe tužitelja uklanjaju mnogi strani vlasnici prava. Grupa tužitelja je definisana kao grupa vlasnika američkog autorskog prava za knjigu koja je obuhvaćena poravnanjem; ako strana knjiga više ne potpada pod poravnanje, vlasnik autorskih prava za nju više nije član grupe tužitelja.²⁹ Isključivanjem stranih knjiga i vlasnika prava za njih iz poravnanja, stranke su u velikoj meri uklonile kontroverze prisutne u prvobitnom poravnanju. Istovremeno, dopunjeni sporazum obuhvata daleko manje proizvoda.

2. Predstavnici u Registru

Dopunjeni sporazum predviđa da će Savet direktora Registra autorskih prava za knjige imati najmanje po jednog predstavnika podgrupa autora i izdavača iz svake od sledećih zemalja: Sjedinjenih Država, Velike Britanije, Australije i Kanade.³⁰

3. Knjige dostupne na tržištu

Kao što je ranije rečeno, dogovor predviđa različita uobičajna pravila za knjige čiji su tiraži rasprodati i za one čiji nisu. Tehnički termini koji se koriste su „dostupne na tržištu” i „nedostupne na tržištu”. Dopunjeni sporazum, u kontekstu uobičajenih pravila za prikazivanje, definiše knjigu kao „dostupnu na tržištu” ako kupci iz Sjedinjenih Država, Velike Britanije, Australije i Kanade mogu da kupe nov primerak od prodavaca bilo gde u svetu. (ASA 1.31)

4. Revidirani krajnji rokovi

U Dopunjenom sporazumu produženi su mnogi rokovi postavljeni u prvobitnom Poravnanju – da bi se vlasnicima prava dalo više vremena da prouče mogućnosti koje im se nude. U Dopunjenom spora-

zumu se krajnji rok do kojeg vlasnici prava mogu da podnesu isplatne zahteve za dela koja je Google skenirao do 5. maja 2009. produžava do 31. marta 2011.³¹ Osim toga, Dopunjeni sporazum otvara vlasnicima prava novi put da zahtevaju „sklanjanje” knjiga od upotrebe. Kao i u prvobitnom poravnanju, ako Google dobije zahtev za uklanjanje pre nego što obavi skeniranje knjige, ne sme da je skenira. Takođe, ako vlasnik prava do 5. aprila 2011. zatraži uklanjanje knjige koja je već skenirana, Google i biblioteke-punopravne učesnice u projektu moraju da obustave svako korišćenje svojih digitalnih kopija te knjige (iako mogu da ih uskladište). Dopunjeni sporazum dodaje još jedan period za uklanjanje: ako vlasnik prava zatraži uklanjanje između 5. aprila 2011. i 9. marta 2012, Google mora da obustavi korišćenje digitalne kopije, osim za ograničene svrhe snabdevanja biblioteka-punopravnih učesnica digitalnom kopijom i ažuriranja datoteka.³² Ako vlasnik prava uputi zahtev posle 9. marta 2012, Google neće smeti da prikazuje bilo koji deo teksta knjige, ali će moći da ponudi „neprikazujuće usluge” (na primer da knjigu zadrži u svojoj bazi za pretraživanje i da prikazuje samo bibliografske informacije, kao odgovor na pretraživački upit).³³

Prema Dopunjenom sporazumu, vlasnici prava i dalje mogu da menjaju uobičajena pravila u slučaju određenog naslova. Na primer, vlasnik autorskih prava za neku knjigu koje više nema u prodaji može da naloži Google-u da je isključi iz komercijalne ponude i da u sklopu usluge pregledanja prikaže manje teksta iz nje. Još je važnije to što vlasnik prava može u svakom trenutku da naloži Google-u izmene u pogledu korišćenja određenog naslova, čime

²⁹ ASA 1.13

³⁰ ASA 6.2(b)(iii)

³¹ ASA 5.1(a)

³² ASA 1.126(b)

³³ ASA 3.5

svojoj instituciji omogućava da eksperimentiše sa korišćenjem različitih usluga.³⁴

V Šta sledi

Sudija Saveznog oblasnog suda Deni Čin održao je 10. februara ravnopravno saslušanje u vezi sa poravnanjem. Sudija Čin je potom unapređen u viši sud, Savezni apelacioni sud za Drugi krug, ali je ostao nadležan za ovaj slučaj. Do 30. juna sudija Čin nije doneo odluku da li da odobri ili odbaci poravnanje.³⁵

Na ravnopravnom saslušanju u februaru 2010. postalo je očigledno da izmene koje su strane načinile nisu promenile stanovište mnogih zainteresovanih u pogledu poravnanja. Neki smatraju da poravnanje omogućava stvaranje istraživačkog sredstva od istorijskog značaja i da može prouzrokovati obnovljeno zanimanje za knjige kojih više nema na tržištu. Drugi pak imaju utisak da poravnanje vodi ka informacionom monopolu Google-a i Registra i da se zakonodavstvo u vezi sa autorskim pravima zamenjuje privatnim komercijalnim aranžmanom. Razni kritičari i dalje osuđuju sve strane koje učestvuju u pregovaranju – Google, izdavače, autore i biblioteke-učesnice u projektu – da su kapitulirale pred protivničkom stranom.

³⁴ Krajnji rok za izuzeće od Poravnanja bio je 28. januar 2010. Vlasnici prava koji su do tog datuma odlučili da budu izuzeti nisu obuhvaćeni Poravnanjem i mogu da tuže Google za prekršaj. Ali članovi grupe, kako je definisana Dopunjenim sporazumom o poravnanju, koji nisu prijavili da žele da budu izuzeti slediće odredbe poravnanja ako ono bude odobreno.

³⁵ Sudija Čin sudi i u slučaju koji je povezan sa ovim. Pošto se Poravnanje ne odnosi na fotografije i druge prikaze u knjigama (osim ako je isti vlasnik prava na knjigu i na prikaz), Američko udruženje medijskih fotografa je 2010. podnelo tužbu za kršenje autorskih prava protiv Google-a, zato što je skenirao i vizuelne prikaze kad je skenirao knjige za svoju bazu podataka.

To što Dopunjenim sporazumom o poravnanju nisu obuhvaćene knjige objavljene u inostranstvu nije bitno smanjilo protivljenje stranih vlasnika prava. Poravnanje još pokriva tri grupe stranih nosilaca prava: 1) vlasnike koji su svoje knjige objavili u Sjedinjenim Državama, na primer prevode na engleski jezik; 2) vlasnike prava koji su svoja dela registrovali po američkom Zakonu o kopirajtu; i 3) vlasnike prava čije su knjige objavljene u Velikoj Britaniji, Kanadi i Australiji. Neamerički vlasnici su uobličili načelne i praktične zamerke na poravnanje. Načelno oni žale što Google koristi njihove knjige bez njihove dozvole, i što mu to omogućava mehanizam zajedničkog postupka. Zaista, neki su pomenuli da je prisiljavanje neameričkih autora da se sami izuzmu iz poravnanja protivno Bernskoj konvenciji i Sporazumu TRIPs.³⁶ Ipak, pošto izuzeće priostiće iz opštevažećeg proceduralnog zahteva u kontekstu pojedinačne optužbe za kršenje autorskih prava, malo je verovatno da bi se Svetska trgovinska organizacija prema njemu odnosila kao prema formalnosti. Zahtevati od vlasnika da se izuzme iz poravnanja za jedan postupak kršenja da bi zadržao pravo da samostalno tuži Google nije veća formalnost od zahtevati od njega da podnese tužbu i da se pozove na drugi zakon iz Saveznog građanskog zakonika. Drugačije rečeno, izuzimanje nije formalnost koja kreira autorsko pravo. To je pre procedura koju vlasnik mora da sledi ako želi da odbaci jedan lek i uzme drugi.

³⁶ Prema Bernskoj konvenciji i sporazumu GATT-TRIPs (GATT – General Agreement on Tariffs and Trade – Opšti sporazum o carinama i trgovini; TRIPs – Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights – Sporazum o tržišnim aspektima prava na intelektualnu svojinu, – *Prim. prev.* autorsko pravo nastaje u trenutku stvaranja, a autor ne mora da sledi formalne zakonske procedure kao što je prilaganje beleške o kopirajtu uz delo ili podnošenje prijave zvaničnom organu.

Mnogi neamerički vlasnici brinu da će korisnici izvan Sjedinjenih Država nekako zaobići geografska ograničenja koja je postavio Google i da će pristupati njihovim sadržajima. Najviše što će dobiti neamerički korisnik jeste pristup formatu za pregledanje. Da bi dobio pristup potpunom tekstu takav korisnik će morati da kupi knjigu, a u tom slučaju njen autor će imati koristi ako se prijavi u Registar. Štaviše, knjiga će moći da se kupi samo ako je više nema na tržištu, što znači da autor više ne dobija naknade od prodaje.

S druge strane, moguće je da će vlasnici autorskih prava izvan Sjedinjenih Država ovo poravnanje shvatiti kao uzor za slična poravnanja u svojim zemljama, gde bi mogli dobiti izvesne naknade za knjige kojih više nema u prodaji. A ljubitelji knjiga, oni će možda poravnanje videti kao sredstvo pomoću kojeg knjige postaju korisnije i važne za generaciju koja većinu informacija nabavlja preko veba.

.....
Prevela s engleskog Gordana Ljubanović
.....

Band Jonathan
The Google Books Settlement: International Implications

Abstract

After three years of litigation in the United States over Google's alleged copyright infringement in its Library Project, Google and the representatives of two classes of plaintiffs -- authors and publishers -- announced a settlement in the fall of 2008. Class members originally included non-U.S. owners of U.S. copyright interests

in books. However, after objections from the U.S. Department of Justice and foreign rightsholders, the parties announced in the fall of 2009 an amended settlement agreement that excludes most books published outside of the United States. As of June 30, 2010, the judge presiding over the settlement had not yet decided whether to approve or reject it. Although the amended settlement has a much smaller impact on non-U.S. books than the original settlement, if approved, the amended settlement could precipitate action by governments and private parties around the world to increase public access to out-of-print books. This article provides an overview of the original settlement and the amended settlement, with special emphasis on their impact on non-U.S. rightsholders.

Keywords: Google books settlement, Google's services, Digital libraries' copyright, Book rights registry

Napomena urednika

Ovaj članak se delimično zasniva na članku koji se prvo pojavio u časopisu „Međunarodna revija za računarsko pravo“, juna 2009. Detaljnije razmatranje svih aspekata ove problematike može se pročitati u radu „Dug i trnovit put do Poravnanja za Google Books“ 9 J. Marshall Rev. Intell. Prop. L. 227 (2009), ili na adresi <http://www.jmripl.com/Publications/vol9/issue2/Band.pdf> [posećeno 9. 9. 2010].

Zahvaljujemo se autoru Džonatanu Bendu što je bio ljubazan da specijalno za Glasnik Narodne biblioteke Srbije priredi ovaj tekst.

Editor's note

This article is based in part on an article that first appeared in Computer Law Review International in June 2009. For a more detailed discussion of all aspects of this matter, see „The Long and Winding Road to Google Books Settlement“ 9 J. Marshall Rev. Intell. Prop. L. 227 (2009).

<http://www.jmripl.com/Publications/vol9/issue2/Band.pdf>

We are grateful to the author Jonathan Band who was so kind to prepare this article especially for the Herald of the National Library of Serbia.

ZVANIČNI STAV UDRUŽENJA EVROPSKIH ISTRAŽIVAČKIH BIBLIOTEKA

povodom saslušanja pred Evropskom komisijom u vezi sa
američkim Sporazumom o poravnanju za Google Books

LIBER¹

UDK 02:004]:347.78(73)"2005/2009"(062)
026:061.2(4)(062)

Ovi komentari na saslušanje pred Evropskom komisijom u vezi sa američkim Sporazumom o poravnanju za poduhvat Google Books potiču od organizacije LIBER. LIBER je glavni predstavnik istraživačkih biblioteka Evrope. U nju je trenutno učlanjeno skoro četiri stotine nacionalnih i univerzitetskih biblioteka iz više od četrdeset zemalja.

Zadatak LIBER-a je da predstavlja interese istraživačkih biblioteka Evrope, njihovih univerziteta i istraživača. LIBER se naročito zalaže za:

Sažetak

U komentarima na saslušanje pred Evropskom komisijom u vezi sa američkim Sporazumom o poravnanju za Google Books, organizacija LIBER se zalaže da se pre potpisivanja sličnog evropskog sporazuma razreše sledeće sporne teme: teritorijalnost, određivanje nezavisnog tela za kontrolu informacija, dugoročno očuvanje digitalizovanih knjiga, očekivanja evropskih istraživača, politika cena, cenzura, privatnost, i osigura da su postojeći zakonski izuzeci i ograničenja stariji od bilo kog ugovora.

Ključne reči: Sporazum o poravnanju za Google knjige, evropski univerziteti, evropski istraživači, sloboda pristupa informacijama

- delotvorne informacione usluge
- pristup informacijama namenjenim istraživačima u bilo kom formatu
- novine koje istraživačke biblioteke uvode u usluge za krajnje korisnike da bi podržale podučavanje, učenje i istraživanje

¹ LIBER – Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche/Association of European Research Libraries – Udruženje evropskih istraživačkih biblioteka. – *prim. prev.*

- očuvanje kulturnog nasleđa
- efikasno i delotvorno upravljanje istraživačkim bibliotekama.

LIBER snažno podržava dokumente iz kojih stoje EBLIDA² i IFLA.³ LIBER je članica IFLA, a sa EBLIDA je potpisala Sporazum o međusobnom razumevanju (na adresi <http://www.libereurope.eu/node/482> [posećeno 18. 10. 2010.]).

Evropski istraživač i onaj ko uči nalaze se u središtu sveta prožetog digitalnim informacijama. On/Ona očekuje da će široku ponudu izvora koristiti s radne površine svog računara. Ti izvori mogu biti pohranjeni lokalno, u digitalnim fondovima neke univerzitetske ili javne biblioteke, ili je masa informacionih izvora dostupna preko Interneta. Google Books se nedvosmisleno uklapaju u ovu drugu kategoriju. Opisani digitalni pejzaž nije vizija budućnosti, nego ono što korisnici odmah očekuju kad stupaju u interakciju sa svojim izvorima.

LIBER se opredeljuje za načela **slobode pristupa informacijama** i veruje da je univerzalni i ravnopravni pristup informacijama od životnog značaja za društvenu, obrazovnu, kulturnu, demokratsku i ekonomsku dobrobit ljudi, zajednica i organizacija u Evropi. Program Pretraživanje Google Books ima potencijal da obezbedi javni pristup digitalnoj biblioteci sa milionima knjiga. Jednom kad se u potpunosti bude razvio postaće izvor bez premca za poboljšanje istraživanja, učenja i ljudskog razvitka.

Kompanija Google i zastupnici vlasnika prava i izdavača došli su do sporazuma koji uređuje autorska

prava i druga pravna pitanja u vezi s projektom Pretraživanje Google Books.

Sporazum je trenutno na razmatranju u Oblasnom sudu Sjedinjenih Država, Južna oblast Njujorka.

Sporazumom se Google-u dozvoljava da ponudi četiri osnovne usluge:

- Pregledanje
Svi korisnici u Sjedinjenim Državama u potrazi za knjigama mogu besplatno da pretražuju celu bazu Google-a i da pogledaju najviše dvadeset odsto teksta iz knjiga čiji su tiraži rasprodati. Postoje posebna pravila za posebne kategorije knjiga, na primer za književna, nasuprot neknjiževnim delima.
- Komercijalna kupovina
Potrošači mogu da kupe neprekidni on-lajn pristup potpunim tekstovima knjiga čiji su tiraži rasprodati. Za knjige koje su još u prodaji potrebno je da vlasnici autorskih prava posebno pristanu na to.
- Institucionalna pretplata
Korisnici iz institucija mogu da gledaju sve knjige koje su u bazi institucionalne pretplate, što će obuhvatiti sve knjige koje podležu autorskim pravima, ali kojih više nema u prodaji.
- Usluga besplatnog javnog pristupa
Google će neprofitnim institucijama visokog obrazovanja i javnim bibliotekama verovatno ponuditi pod posebnim uslovima uslugu besplatnog javnog pristupa. U istraživačkim bibliotekama na raspolaganju će biti jedan terminal po bibliotečkoj zgradi.

LIBER se nada da će ovaj sporazum biti početak plodonosne saradnje između Google-a i vlasnika izdavačkih prava. Nadajući se mogućnosti da se dođe

² EBLIDA – European Bureau of Library Associations and Institutions – Evropski biro bibliotečkih udruženja i institucija. – *prim. prev.*

³ IFLA – International Federation of Library Associations and Institutions – Međunarodna federacija bibliotečkih udruženja i institucija

do evropskog sporazuma, LIBER pretpostavlja da će američki sporazum poslužiti kao model za one koji će uslediti.

Ipak LIBER veruje da sledeća pitanja moraju biti rešena na zadovoljavajući način, pre nego što podrži pomenuti sporazum, ili bilo koji sličan budući dogovor između biblioteka, vlasnika prava i korporativnih partnera. Interesi evropskog istraživača i onih koji uče najbolje će biti zastupljeni ako Evropa posveti pažnju sledećim tačkama koje LIBER navodi u svom obraćanju povodom saslušanja Evropske komisije u vezi sa Sporazumom za Google Books.

1. Teritorijalnost

Zakoni o autorskim pravima jedne zemlje primenjuju se samo u njoj. Stoga sporazum zasnovan na američkom zakonodavstvu važi samo u Sjedinjenim Američkim Državama. Zato će proširene usluge koje omogućava sporazum biti ponuđene samo korisnicima koji se nalaze u Sjedinjenim Državama. Ostali će moći da pristupaju samo sadašnjem servisu Pretraživanje knjiga, koji za knjigu zaštićenu autorskim pravima nudi samo prikaze tri isečka (snippets), sa po nekoliko rečenica teksta.

Google je već digitalizovao mnoge knjige objavljene u Evropi i one će potpasti pod uslove definisane sporazumom. To znači da će ljudi u Sjedinjenim Državama imati bolji pristup takvim knjigama nego ljudi s kontinenta na kojem su objavljene.

Zbog grupne prirode tužbe protiv Google-a, takozvane zajedničke tužbe, nema načina da se njen domet proširi tako da obuhvati korisnike izvan Sjedinjenih Država. Proširene usluge će stoga biti dostupne korisnicima izvan te zemlje samo ako Google sklopi dogovore s organizacijama vlasnika prava u pojedinim državama.

Da li će to biti moguće ne zavisi samo od dobre volje zainteresovanih strana, već i od lokalnih zakona o autorskim pravima, na primer: da li je u određenoj zemlji dozvoljeno zajedničko nastupanje ili prošireno kolektivno licenciranje, ili da li postoje udruženja ovlašćena da zastupaju interese vlasnika autorskih prava ili druge organizacije sa dovoljno širokim zakonskim ovlašćenjima da uđu u sporazum s Google-om.

LIBER se snažno zalaže da Evropska komisija bez odlaganja preuzme vodeću ulogu za celu Evropu u ovoj oblasti. To treba da učini na dva načina.

1. Ona ima moć da okupi sve zainteresovane strane u Evropi koje treba da razmotre i postignu sporazum o pitanjima autorskih prava i licenciranja koja pokreće Sporazum za Google Books.
2. Ona može, zahvaljujući svojoj zakonodavnoj moći, da donese propise koje će usvojiti države-članice. Oni će stvoriti okvir za zakone i direktive o autorskim pravima koji će uvažiti pomake postignute Sporazumom za Google Books. Time će evropski istraživači i oni koji uče dobiti iste prednosti koje imaju američki korisnici.

LIBER moli Komisiju da ozbiljno razmotri ovaj predlog.

Ako se ne postigne dogovor, doći će do znatne nejednakosti pristupa knjigama u digitalnim formatima. Ako se ne ostvari evroski sporazum s Google-om, evropski univerziteti i obrazovne institucije trpeće zbog najtežih kompetitivnih nedostataka u poređenju sa američkim univerzitetima i institucijama – da ne pominjemo nedostake za obične građane.

Kako je rekla komesarka Vivijen Reding u govoru u Lisabonu, 9. jula 2009:

Ako brzo ne reformišemo evropske zakone o autorskim pravima koja je teško identifikovati⁴ i zakone o bibliotekama, digitalizacija i privlačne ponude sadržaja se neće odigrati u Evropi nego s druge strane Atlantika.^A

Teritorijalna ograničenja sporazuma s Google-om osvetljavaju istinitost ove izjave. Zbog toga je od najveće važnosti da se prevaziđu pravne prepreke postizanju sporazuma. Ne treba žaliti ni jedan napor da se u svim zemljama uspostavi neophodan pravni okvir i postignu sporazumi, da bi se osiguralo da ovaj jedinstveni izvor informacija postane dostupan u celoj Evropi na ravnopravnoj osnovi, radi unapređivanja učenja i ljudskog razvoja.

2. Korporativno telo koje će vršiti kontrolu informacija

Google nije otkrio veličinu svog projekta, ali nezavisni stručnjaci procenjuju da će digitalizovati oko trideset miliona knjiga. Troškovi će se verovatno popeti do sedamsto pedeset miliona dolara. Ogromnost projekta i činjenica da Google ima pet godina prednosti doprinose da druga preduzeća ili institucije oklevaju da se upuste u konkurentne projekte, jer sumnjaju u njihovu održivost. Posledica je da će veliki deo svetskog pisanog nasleđa u digitalnom formatu biti pod kontrolom jedne korporacije.

U slučaju evropskog sporazuma, odgovarajuća tela na nacionalnom nivou moraju sprovesti neophodnu kontrolu da bi sprečila da neko od aktera zloupotrebi

⁴ Orphan works – dela zaštićena autorskim pravima čije je vlasnike teško identifikovati, na primer, mladalačka fotografija slavne ličnosti. – *Prim. prev.*

^A „Digital Europe – Europe’s fast track to Economic Recovery”, Viviane Reading, EU Commissioner for Telecoms and Media, The Ludwig Erhard Lecture 2009. Lisbon Council, Brussels, 9 July 2009

dominantnu poziciju i da bi osigurala postizanje najšire moguće opšte koristi od usluga koje bi taj sporazum omogućio.

3. Dugoročno očuvanje

Kad se projekat digitalizacije okonča u njemu će se, u digitalnom obliku, naći veliki deo svetskog pisanog nasleđa. Biblioteke-učesnice imajuće ‘svoje’ datoteke – da bi ih čuvale ili na druge načine koristile. Iako Sporazum s Google-om sadrži odredbe u vezi s kontinuitetom poslovanja, izgleda da se ni jedna ne odnosi na dugoročno očuvanje. Može se desiti da analiza troškova u nekoj budućnosti navede Google da smanji količinu podataka, tako što će neke od njih odbaciti.

Važnost i upotrebljivost celovite baze za korisnike širom sveta traži da sporazum sadrži odredbe kojima će se osigurati dugoročno očuvanje baze podataka kao celine. U svetu papira biblioteke su preuzele ulogu onih kojima je povereno staranje o pisanim zapisima i njihovo očuvanje. Još je ostala uloga poverenika za digitalna skladišta kojima u digitalnom okruženju upravljaju biblioteke. **LIBER smatra da biblioteke (uz podršku Evropske komisije) treba da započnu razgovore s Google-om da bi se dogovorili načini na koje biblioteke mogu nastaviti da igraju svoju istorijsku ulogu staralaca i čuvara, ovog puta u digitalnom okruženju, u vezi sa Google-ovom zbirkom digitalizovanih knjiga. LIBER smatra da bi to bilo podjednako na dobrobit samog Google-a i evropskih istraživača i onih koji uče.**

4. Istraživanje

Baza podataka koja sadrži digitalne primerke skeniranih knjiga predstavlja jedinstveni korpus za analize uz pomoć računara i za istraživanje. Verovatno će Google i još dve institucije držati taj

korpus u svrhe 'ne trošećih' istraživanja koja bi obavljali 'kvalifikovani istraživači'. ('Ne trošeće' znači da se tekstu ne pristupa da bi se prikazivao ili čitao.) Na prezentaciji na kojoj se nalazi materijal donosi se odluka o tome da li je korisnik kvalifikovan i da li je istraživanje 'ne trošeće'. Ne postoji mehanizam da se odluka hosta dovede u pitanje, a posledica može biti da neke vrste istraživanja budu privilegovane. Izgleda da nema mogućnosti da strani istraživači dobiju pristup ovoj bazi podataka u istraživačke svrhe.

Evropski sporazum bi trebalo da omogući evropskim istraživačima da koriste ovu bazu. Takođe bi trebalo omogućiti upućivanje zahteva da jedno nezavisno telo ispita da li je neka odluka o odbijanju istraživača, doneta na veb prezentaciji, ispravna ili, možda, istraživački projekat ima smisla.

Sporazum za Google Books predviđa da će javne i istraživačke biblioteke, ako upute zahtev Google-u, moći da ponude besplatni javni pristup zbirci digitalizovanih knjiga na po jednoj radnoj stanici u jednoj bibliotečkoj zgradi. Ovo ograničenje se jasno kosi sa očekivanjima istraživača i onih koji uče: da imaju pristup informacijama sa radne površine svog računara. **LIBER stoga ozbiljno poziva Google da preispita ovu uslugu i da ponudi nešto što bi bilo više u skladu sa očekivanjima istraživača i onih koji uče.**

5. Politika cena

Ekonomski elementi za Bazu institucionalne pretplate određivaće se prema dva cilja: (1) ostvarivanje prihoda po tržišnim stopama i (2) ostvarivanje širokog pristupa za najširu publiku, uključujući ustanove visokog obrazovanja. Skorašnja iskustva biblioteka svedoče da izdavači naučnih časopisa postojano daju prednost ubiranju prihoda, po cenu širokog pristupa, i time teraju mnoge biblioteke da otkazuju pretplate. Ako

projekat Pretraživanje knjiga treba da postigne pune efekte društvene dobrobiti, presudno je da važnost širokog pristupa u sporazumu dobije odgovarajuću težinu.

S obzirom na moguću monopolsku strukturu projekta i odsustvo konkurencije, biblioteke moraju imati suštinsku (ne samo savetodavnu) ulogu u određivanju cena za Bazu institucionalne pretplate, kao i načina na koji će se zarada raspodeliti među učesnicima, uključujući i njih same. Svakoju biblioteci ili institucionalnom pretplatniku mora se omogućiti da zatraži da odgovarajuće telo za konkurentnost pregleda cene pruženih usluga. Neravnomerna raspodela bogatstva u Evropi to čini još važnijim.

6. Cenzura

Prema predloženom sporazumu Google verovatno neće uneti u bazu petnaest odsto skeniranih knjiga koje su pod režimom kopirajta, ali ih više nema u prodaji. Verovatno je reč o približno milion knjiga.

Google će se verovatno naći pod pritiskom interesnijih grupa, čak vlada, da izostavi knjige koje eventualno sadrže „nepoželjne“ informacije. Ako popusti pred političkim pritiskom i ukloni knjige iz svoje baze podataka, to bi moglo dovesti do njihovog povlačenja širom sveta. Stoga je od najveće važnosti da se Google obaveže da će objaviti spisak knjiga koje neće uvrstiti u svoje usluge, kao i razloge za svaku pojedinačno.

7. Privatnost

Privatnost je suštinski važna za biblioteke. Obično je potreban sudski nalog da bi biblioteka koja se finansira iz javnih sredstava otkrila korisničke podatke o pozajmljivanju ili drugim aktivnostima. Neke od usluga koje se planiraju upućuju na to da će Google prikupljati i zadržavati informacije o aktivnostima

korisnika. Sporazum ne navodi kako će se zaštititi privatnost korisnika.

Evropski sporazum mora predvideti da će se poštovati evropski standardi za zaštitu privatnosti korisnika.

8. Ugovori nasuprot zakonskim izuzecima i ograničenjima

U oblasti autorskih prava ugovori isuviše često nadjačavaju zakonske izuzetke i ograničenja, tako da smanjuju prava korisnika. **Zbog toga u sporazumu treba jasno da stoji da ni jedan njegov deo nije merodavniji od zakonom utvrđenih prava korisnika, uključujući posebne i opšte izuzetke za biblioteke i naše korisnike, kao i bilo koji postojeći ili novi pristup kojim se omogućava dostupnost dela čije je vlasnike prava teško identifikovati.**

Pripremljeno u saradnji sa članovima LIBER-a
Hag, avgust, 2009.

.....
Prevela s engleskog Gordana Ljubanović
.....

LIBER position statement for the European Commission's hearing on the Google Book US Settlement Agreement

Abstract

In its comments on the European Commission's hearing on the Google Book US Settlement Agreement the organization LIBER argues that further important issues should be resolved, before making any similar settlement for European countries: territoriality, choosing an independent corporate entity to control the information, longtime preservation of digitized books, European researchers' expectations, pricing policy, censorship, privacy, and to ensure that existing legal exceptions and limitations are not to be superseded by any contract.

Keywords: Settlement Agreement for Google Books, European universities, European researchers, freedom of access to information.

Urednička napomena

Ovaj dokument je javno dostupan za preuzimanje i objavljivanje.

Editor's note on copyright

This document is publicly available for downloading and publishing.

GOOGLE SCHOLAR КАО ИЗВОР НАУЧНИХ ИНФОРМАЦИЈА

Стела Филипи-Матутиновић

Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, Београд

UDK 001.89:004.738.52

Сажетак

У раду је дат опис могућности које сервис Google Scholar бесплатно пружа корисницима из целог света – од приступа електронским текстовима и каталозима библиотека до библиометријских истраживања. Овај сервис је све популарнији, посебно у „Google“ генерацији корисника (рођени после 1993.), јер корисници пре свега желе брзо и лако да дођу до информације, макар она не била потпуно прецизна и исцрпна. Описане су и главне мане сервиса, које су пре свега последица аутоматизоване екстракције метаподатака из свих расположивих извора на Интернету без икакве редакције. Закључак је да је то веома користан сервис, који доприноси демократизацији приступа знању за најшире слојеве становништва, иако по прецизности не може да се мери са скупим сервисима заснованим на људском раду – библиотекама и комерцијалним базама података.

Кључне речи: Google Scholar, корисници, научне информације, библиометријски индикатори, Publish or Perish (PoP) софтвер

Увод

Google Scholar је успостављен новембра 2004. као посебан бесплатно доступан Интернет претраживач научне литературе. Развијен је као наставак пројекта CrossRef из 2000, у којем је учествовало 45 издавача научне литературе, а Google Inc. је био партнер у изради софтвера. Пројекат CrossRef је повезивао цитате из објављене научне литературе са пуним текстом у дигиталним архивима издавача и претплатницима омогућавао приступ до пуног текста. Ујесен 2009. у пројекат CrossRef било је укључено 2.900 издавача, 38 милиона дигиталних објеката са сопственим DOI бројем и око 21.000 часописа (Jaszczak, 2010).

На почетку је замисао била да Google Scholar претражује само слободно доступне информационе изворе – часописе, књиге, дисертације, конференцијске публикације, научне блогове, вести и

слично, које су на Интернет поставили научни институти, универзитети, удружења, као и дигиталне репозиторијуме са отвореним приступом. Потом су издавачи научних часописа понудили Google Scholar - у да му достављају податке о садржајима и сажетке радова доступне у електронској форми преко сајта издавача, а библиотеке су понудиле податке о својим фондовима – записе из својих електронских каталога. Данас већина великих издавача дозвољава Google-овим роботима приступ метаподацима о својим издањима како би били претраживи, а многе светске библиотеке дају податке о електронским публикацијама на које су претплаћене.

Претраживање

У литератури постоји велики број студија о Google Scholar-у, његовим врлинама и манама, како у контексту начина на који корисници данас долазе до литературе тако и у контексту поређења Google Scholar-а и других постојећих сервиса за претраживање научних информација.

Може се рећи, на основу многих истраживања, да корисници често више воле да долазе до информација преко претраживача општег типа него преко специјализованих база података, било да су у питању библиотечки каталози или базе података комерцијалних произвођача. Google је на неки начин поставио стандард да претраживање мора бити једноставно и да није потребна никаква посебна обука за то, док је за већину библиотечких каталога и специјализованих база пре почетка претраге потребно прочитати бар нека упутства, како би корисник знао шта обухватају и како формулисати претрагу на најефикаснији начин (OCLC 2006).

У раду Николаса Џоинта (Joint Nicholas, 2010) наводи се да корисници желе да све информације

добију једном претрагом, користећи природан језик а не компликоване стручне тезаурусе и да већина њих доживљава Google као претраживач који томе служи. Специјализоване библиотечке и издавачке сајтове корисници великим делом третирају само као извор пуних текстова, о којима су податке нашли преко Google-а. У извештају истраживачке групе научника са пет водећих британских универзитета дат је податак да чак трећина саобраћаја корисника према Елзевировом сервису ScienceDirect, који садржи пуне текстове часописа и других електронских публикација овог веома значајног издавача, долази тим путем (CIBER, 2009).

Истраживање понашања корисника – студената и професора високошколских библиотека у Каталонији (C. Ole, A. Borego 2010), показало је да обе групе корисника посматрају Google и Google Scholar као примарни извор информација. Библиотекари су самокритично закључили да је лоше што су библиотечки каталози много компликованији од Google-овог претраживања и да је највећа грешка библиотекара што још увек нису у стању да обезбеде јединствен и једноставан интерфејс преко којег би корисници једном претрагом могли да обухвате све штампане и електронске изворе информација које те библиотеке поседују, односно до којих имају плаћен приступ. Сада многи корисници каталонских (а и многих других светских) библиотека уопште нису свесни тога да су библиотеке, односно матични универзитети, морали да плате приступ до електронских извора информација, него верују да су бесплатно доступни преко Интернета и да су им библиотека стога све мање потребне.

Google Scholar омогућује веома једноставно претраживање, јер од корисника тражи само да унесе речи за претрагу у једну линију, без потребе да користи посебне операторе, управо онако како су интернет генерације навикле да претражују, са

просечно 1,2 речи по претрази. Разлика у односу на Google је само у томе што листе резултата потичу искључиво из научних, културних и образовних извора присутних на Интернету и нису оптерећене рекламним и комерцијалним материјалом. Добијена листа резултата рангирана је на основу Google-овог алгорита за рангирање по релевантности, који узима у обзир пуни текст документа, публикацију у којој је објављен, ко га је написао и колико често и када је цитиран у научној литератури.

Могуће је прегледати првих 1000 резултата претраге. Да би резултати претраге били бољи, фразе, наслове дела или презиме и иницијале или пуно име траженог аутора треба ставити под знаке навода, како бисмо добили у резултату претраге само оне документе у којима се та фраза, наслов или име појављују у целини. Могуће је користити и операторе које Google иначе користи: знак + (плус) који се без размака обавезно ставља испред речи које су у честој употреби те их стога претраживач обично занемарује, знак – (минус) испред речи које не смеју да се појаве у резултату претраге, оператор „OR” који означава да у резултату треба да се појаве оба или само један или други појам повезани овим оператором и оператор „intitle” који означава да се тражене речи морају налазити у наслову.

Како претраживање научне и стручне литературе често захтева и прављење сложенијих упита и увођење ограничења да би се добили прецизни резултати, постоји и напредно претраживање, које омогућује ограничење не само по речима из наслова или имену аутора него и по научној области, језику, домену, формату и доступности за преузимање нађених фајлова, линковима који воде до одређене странице или до страница које су по садржају сличне изабраној страници.

Већ 2005. године и Конзорцијум библиотека Србије за обједињену набавку КоБСОН склопио је

споразум са Google Scholar-ом. Корисници који се налазе на Академској мрежи Србије и имају личну лиценцу за претраживање садржаја научних електронских публикација, претплаћених преко КоБСОН-а, могу да подесе претраживање у Google Scholar-у тако да одмах добију уз податке о публикацијама на задату тему и линк на пун текст, наравно само уколико је КоБСОН претплаћен на изворну публикацију. Детаљно описана процедура је на адреси <http://kobson.nb.rs/upload/documents/GoogleScholarPodesavanje.pdf>.

Тако Google Scholar може да се користи као јединствени интерфејс за претраживање свих електронских извора – часописа и књига који су претплаћени преко КоБСОН-а – и на тај начин знатно убрза претраживање. Претрага се иначе обавља посебно у оквиру сваког сервиса или агрегатора, који сваки имају свој интерфејс за претрагу и није их могуће претраживати никако другачије него један по један. Како корисници често изгубе стрпљење после претраге неколико сервиса и задовоље се пронађеним резултатима, несвесни тога да на неким другим сервисима можда има још неких радова који би им били од користи, претрага преко Google Scholar-а подешеног на КоБСОН је веома корисна опција.

Недавно је Google Scholar увео још једну новину – сервис за обавештавање корисника ALERT, који омогућава да регистровани корисник добије поруку преко електронске поште сваки пут када се на Google Scholar-у појави неки нови рад на задату тему или цитат неког изабраног рада. Регистрација за овај сервис је бесплатна.

Google Scholar одскора омогућава корисницима да претражују пун текст судских мишљења о случајевима које су разматрали Федерални суд САД и државни апелациони и виши судови. Напредно

Alerts

Alert query:

"glisin v"

Email:

stela@unilib.bg.ac.rs

Show up to 10 results ▾

Update results

Create alert

Sample results since 2010:

The disruption of the rod-derived cone viability gene leads to photoreceptor ...
T Cronin, W Raffelsberger, I Lee-Rivera, C Jaillard, ML ... - Cell Death & Differentiation, 2010
Cell death and differentiation is a monthly research journal focused on the exciting field of programmed cell death and apoptosis. It provides a single accessible source of information for both scientists and clinicians, keeping them up-to-date with advances in the field. It encompasses ...

The homeobox gene CHX10/VSX2 regulates RdCVF promoter activity in the inner ...
S Reichman, RKR Kalathur, S Lambard, N Ait-Ali, Y ... - Human Molecular Genetics, 2010
Skip Navigation. ...

Heterologous expression of leader-less pga gene in Pichia pastoris: intracellular ...
H Maresova, Z Markova, R Valesova, J Sklenar, P ... - BMC biotechnology, 2010
... penicillin acylase from Escherichia coli ATCC 11105. Hoppe-Seylers Z Physiol Chem 1974;354:45-53. 4. Konstantinovic M, Marjanovic N, Ljubijankić G, **Glisin V**: The penicillin amidase of *Arthrobacter viscosus* (ATCC 15294). Gene 1994;143:79-83. Page 23. - 22 - ...

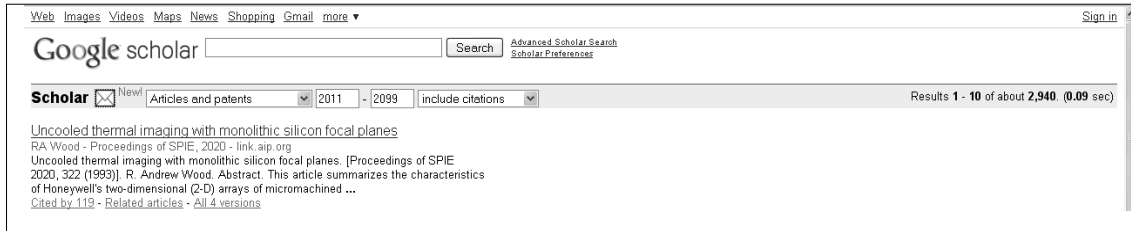
Слика 1. Креирани ALERT за цитиране радове српског генетичара Владимира Глишина

претраживање омогућује да се претрага ограничи само на федералне, или на случајеве разматране у појединим државама САД. На тај начин је правна пракса у САД постала доступна свима, а не само ускостручним круговима, што је посебно значајно за земље са традицијом обичајног права.

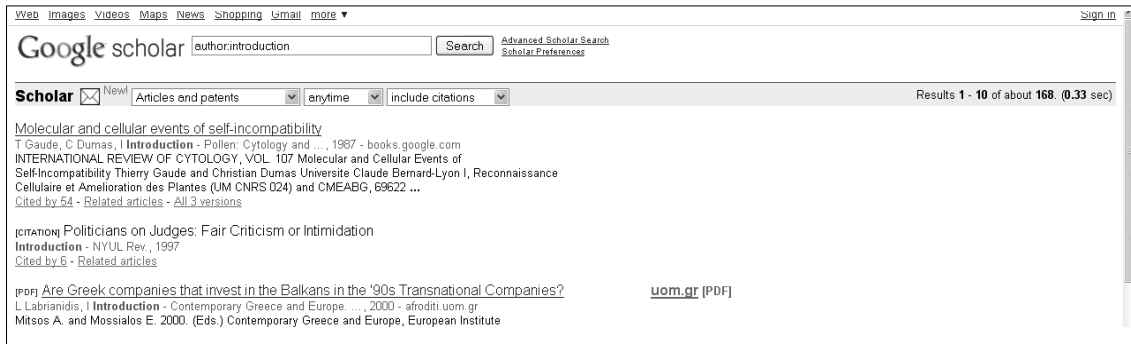
Критички поглед на Google Scholar

Професор информacionих наука Петер Јачо (Peter Jasco) написао је од појаве Google Scholar-а више радова посвећених овоме и анализирао све његове предности и мане. Последњи у низу има веома

упечатљив наслов: „Мега збрка са метаподацима у Google Scholar-у“ (Peter Jasco, 2010). Иако признаје да је Google Scholar добар за претрагу око десет милиона докумената уз помоћ кључних речи, Јачо указује на многобројне недостатке када корисник покуша да претражује преко аутора, наслова часописа или године издања. Иако те опције постоје у напредној претрази, резултати претраге често бивају изненађујући. Тако, на пример, у резултатима може да вам се појави близу 3.000 чланака и патената који су објављени између 2011. и 2009. године, што је наравно бесмислица и последица је тога што претраживач не препознаје који бројеви у запису се односе на годину издања.

Слика 2. Радови објављени 2011-2009.

Слика 3. Радови чији је аутор „Introduction”

У исто време појављује се и преко 160 аутора чије је име „Introduction” (Увод), што показује да Google Scholar не препознаје правилно ни презимена и имена аутора.

Упозорења која Јачо износи у својим радовима могу се укратко сажети на следећи начин:

- велики проблеми због коришћења примитивних парсера за парсирање дигиталних мега колекција највећих академских издавача,
- неадекватно функционисање Буловог оператора „OR” и непостојање могућности за скраћивање речи (truncation),
- листа резултата у којој се заједно појављују библиографски записи радова и скраћени

записи издвојени из листа цитиране литературе [citation],

- велики број погодака и цитата, који у ствари нису прави погоци.

Они који се баве развојем Google Scholar-а су одлучили да занемаре постојање готових мета-података у којима су библиографски елементи (аутори, наслов, часопис, година објављивања итд.) прецизно дати и да недовољно квалитетном софтверу (парсерима) препусте да из доступних дигиталних докумената поново извлаче те податке, уз много грешака. За једноставне претраге то није толико битно јер ће се најрелевантнији записи појавити на листи у првих десет или више записа, али за комплексна претраживања, која су важна за

научну публику којој је овај претраживач пре свега намењен, то може бити проблем.

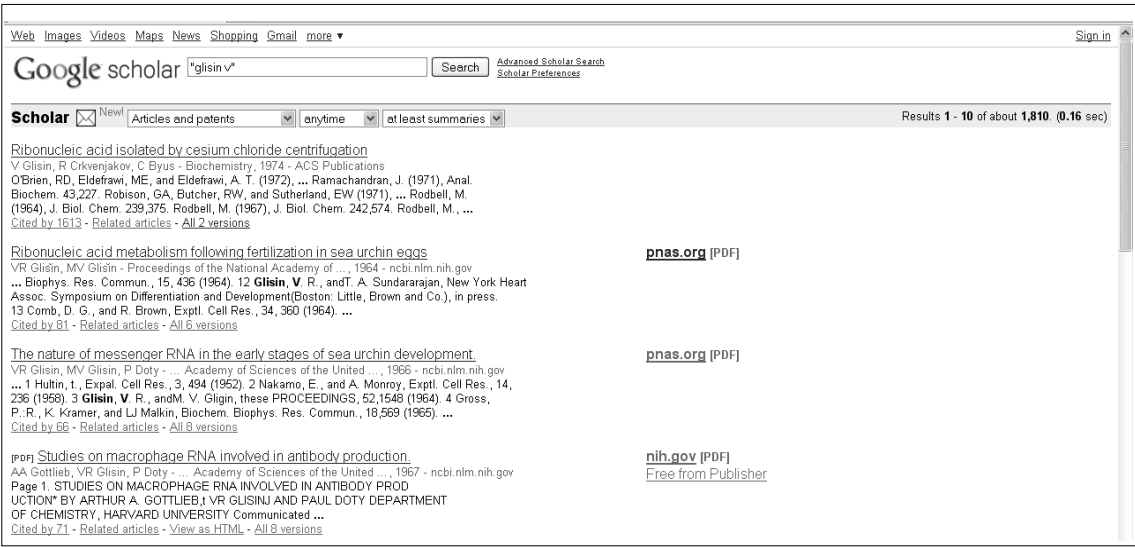
Google Scholar и библиометријска истраживања

Резултати библиометријских истраживања су данас у многим земљама основа за процену резултата научника, институција, па и читавих региона. Анализа предности и мана овог приступа вођењу научне политике могу се наћи, у пример, у радovima Петера Вајгарта (Weingart,P, 2005) и А. Ван Рана (Van Raan A.F.J, 2005).

До појаве Google Scholar-а једини извор података о цитираности научне литературе биле су скупе комерцијалне базе података, пре свега прва и највећа, Web of Science, са подацима од 1900. године до данас, а од 2005. постоји и Елзевирова база

Scopus. Google Scholar је ту ситуацију променио, јер уз сваки запис даје и податак о томе колико пута је у литератури обухваћеној овом базом тај рад цитиран, као и линк на докуменат у којем је цитиран. Тако су подаци о цитираности научне литературе постали доступни свима који имају приступ Интернету.

На слици 4. види се како изгледа резултат претраге по презимену и иницијалу аутора. Добијена листа резултата сложена је тако да се најцитиранији радови који су доступни у пуном тексту појављују на врху ранг-листе. Уз сваки документ дат је број цитата, и ако се кликне на тај линк добија се листа радова – чланака, књига, каталoшких записа из библиотеке итд. у којима се тај документ помиње. Дати су и линкови на документе који цитирају заједничку литературу и линкови на више верзија докумената који се могу наћи на Интернету (препринти, HTML, PDF).

Слика 4. Радови српског генетичара Владимира Глишина у Google Scholar-у

Но све већ поменуте мане Google Scholar-а имају великог утицаја на тачност података добијених библиометријском анализом. Ако парсер не препозна име аутора рада, него на место аутора постави на пример реч „Introduction”, онда то значи да су сви цитати тог рада уствари цитати неког аутора које нећемо наћи под његовим именом, и да ни ауторова библиографија неће бити тачна. То значи да и библиометријски индикатори, израчунати на основу непрецизне базе, неће бити тачни, већ приближни. Други проблем је што никад и нигде није објављено колико и којих издавача, конференција, часописа и репозиторијума је коришћено као извор података о цитираности литературе. Све проблеме у вези примене Google Scholar-а као базе за израчунавање библиометријских индикатора изнео је Петер Јачо у серији својих радова (Jasco, 2008).

Више аутора радило је упоредна библиометријска истраживања на основу база података Web of Science, Google Scholar и Scopus. (Belew R.K, 2005; Roth D., 2005; Pauli D.; 2005; Jasco P.; 2005; Giustini D., 2005; Archambault E., 2006; Bakkalbasi N., 2006; Meho L.I., 2007; Meho L.I., 2008; Bar-Ilan, J., 2008; Couto, F.M., 2009). Резултати су показали да је међусобно преклапање резултата добијених претрагом комерцијалних база података знатно веће него резултата из било које од њих са резултатима претраге из Google Scholar-а. Постоји доста велика разлика између научних дисциплина – најмања разлика је у биомедицинским и природним наукама, а највећа у информатичким, друштвеним и хуманистичким наукама. То је вероватно условљено тиме што Google Scholar обухвата и дигиталне репозиторијуме са веома разноврсним материјалом и библиотечке каталоге, а не само издања научних издавача. Закључак је да ниједна од ових база не покрива цео сет чланака у којима се цитати појављују, да ће се у било које две базе података наћи већина, али не и сви постојећи цитати.

У раду објављеном у Инфотеци (Филипи Матутиновић Стела, 2007) су приказани резултати цитатне анализе за пета аутора из Србије из различитих научних области за период 1998–2006, на основу њихових комплетних библиографија у двема комерцијалним базама података (Web of Science и Scopus) и у бази Google Scholar. Резултати показују велике разлике између броја цитата прикупљених у овим базама. Број цитата који се јављају само у једној од ове три базе варира од 6 до 50%. Преклапање је прилично мало и варира од 70% између база Web of Science и Scopus за онкологију до 15% између све три базе за рачунарске науке. Уопште узев, преклапање између база Web of Science и Scopus је много веће за све области него преклапање између било које од њих и базе Google Scholar. Резултати ове студије, иако недовољни да би омогућавали доношење неких далекосежних закључака, указују на то да подаци из базе Web of Science нису довољни за израду стварно битних библиометријских истраживања за индивидуалне научнике у Србији. Разлика у обиму обе комерцијалне базе података и базе Google Scholar довела је до велике разлике у укупном броју цитата посматраних аутора.

Publish or Perish (PoP) софтвер

Publish or Perish (PoP) software је бесплатно доступан софтвер, који омогућује корисницима да на основу података присутних у Google Scholar-у добију израчунате библиометријске индикаторе за поједине ауторе или поједина дела. Развио га је Melbourne-based Tarma Research Software Pty Ltd, а доступан је бесплатно за Windows и Linux платформе преко сајта професорке Харзинг, која је иницирала и водила његов развој (Anne Wil Harzing, www.harzing.com/pop.htm). Софтвер се преузима веома брзо и једноставан је за рад. Листа дела траженог аутора се добија у формату табеле, што олакшава уклањање дупликата, омогућава

сортирање по осам елемената и одмах прерачунава свих 18 расположивих библиометријских и наукометријских индикатора ако се неки од радова уклоне са листе. Највећа мана је што Google Scholar не разликује цитиране радове од цитата [citation], па треба веома пажљиво прегледати листу радова за које желимо да добијемо израчунате индикаторе, како би ручно искључили грешке. Но добро је што су радови ранжирани према броју цитата, тако да је сређивање знатно олакшано.

Све више и научника и државних службеника који се баве научном политиком из целог света користе Google Scholar за креирање ранг листа појединаца и институција према h-фактору и пореде са подацима добијеним из комерцијалних база Web of Science и Scopus, што је без коришћења РоР софтвера било такорећи немогуће урадити.

Закључак

Google Scholar има много недостатака, који су често навођени у литератури, од којих је највећи тај што нигде није објављено које изворе покрива и колико често се база ажурира, ако и занемаримо то што метаподаци често нису тачно наведени. Али то је данас веома уважаван сервис, који је пре свега бесплатан, те је доступан свим корисницима на свету који имају приступ Интернету. Даје податке о фондовима библиотека – што би била функција он-лајн каталога, податке о садржајима научних часописа, што би била функција специјализованих и општих база података, и податке о цитираној литератури у електронским публикацијама које су доступне Google-овим роботима – што је функција цитатних индекса – а постоји и систем обавештавања корисника о новостима у сервису, тако да није нужно да корисник стално изнова формулише и тражи претрагу која га интересује, сервис то сам памти за регистроване кориснике.

На тај начин Google Scholar је постао модерна научна електронска библиотека најширих слојева корисника, који или немају приступ, или немају навику коришћења богатих библиотечких фондова и комерцијалних база података. Библиотекари треба да га популаришу код најширих кругова корисника, да им указују на све могућности, али и на све мане овог сервиса, имајући пре свега у виду интересе корисника. Прилагођавање специјализованих и скуних библиотечких сервиса потребама корисника – због конкуренције коју представља Google Scholar – може само довести до укупног побољшања услуга и до тога да све више људи на свету дође до квалитетних информација, а то и јесте циљ изградње „друштва знања“, што је данас задатак и библиотека и Google Scholar-a.

Литература

Archambault E., Vignola-Gagne E., Cote G., Lariviere V., Gingras Y. Benchmarking scientific output in the social sciences and humanities: The limits of existing databases. *Scientometrics*, 68, 2006, (3), 329–342
Bakkalbasi N., Bauer K., Glover J., Wang L. Three options for citation tracking: Google Scholar, Scopus and Web of Science. *Biomedical Digital Libraries* 2006, 3:7, doi:10.1186/1742-5581-3-7

<http://www.bio-diglib.com/content/3/1/7>

Bar-Ilan, J. (2008a), „Which h-index? A comparison of WoS, Scopus and Google Scholar”, *Scientometrics*, Vol. 74, No. 2, 257–71.

Belew R.K.: Scientific impact quantity and quality: Analysis of two sources of bibliographic data. *arXiv*, 0504/0504036 v1, 11. April 2005

http://arxiv.org/PS_cache/cs/pdf/0504/0504036.pdf

Van Raan A.F.J. (2005), Fatal attraction: Conceptual and methodological problems in the ranking of

universities by bibliometric methods. *Scientometrics*, 62, (1), 133–143

Weingart, P. (2005), Impact of bibliometrics upon the science system: Inadvertent consequences? *Scientometrics*, 62, (1), 117–131

Giustini D., Barsky E. (2005), A look at Google Scholar, PubMed and Scirus: comparisons and recommendations. *Journal of the Canadian health library association*, <http://pubs.nrc-cnrc.gc.ca/jchla/jchla26/c05-030.pdf>

Jacso, P. (2010), Metadata mega mess in Google Scholar, *Online Information Review*, 34, 1, 175–191

Jacso, P. (2009), Calculating the h-index and other bibliometric and scientometric indicators from Google Scholar with the Publish or Perish software, *Online Information Review*, 33, 6, 1189 – 1200, DOI: 10.1108/14684520911011070

Jacso, P. (2008), „Google Scholar revisited”, *Online Information Review*, Vol. 32 No. 1, 102–114.

Jacso, P. (2008b), „The plausibility of computing the h-index of scholarly productivity and impact using reference-enhanced databases”, *Online Information Review*, Vol. 32 No. 2, 266–283.

Jacso, P. (2008c), „The pros and cons of computing the h-index using Google Scholar”, *Online Information Review*, Vol. 32 No. 3, 437–452.

Jacso, P. (2008d), „The pros and cons of computing the h-index using Scopus”, *Online Information Review*, Vol. 32 No. 4, 524–535.

Jacso, P. (2008e), „The pros and cons of computing the h-index using Web of Science”, *Online Information Review*, Vol. 32 No. 5, 673–688.

Jacso P. Deflated inflated and phantom citation counts. *Online information review*, 2006, <http://projects.ics.hawaii.edu/~jacso/PDFs/jacso-deflated-inflated.pdf>

Jacso P. As we may search – Comparison of major features of the Web of Science, Scopus, and Google Scholar citation-based and citation-enhanced databases. *Current science* 2005, vol. 89, 9, 1537–1547, <http://www.ias.ac.in/currsci/nov102005/1537.pdf>

Joint N. (2010), The one-stop shop search engine: a transformational library technology?: *ANTAUS, Library Review*, 59, 4, 240 – 248, DOI: 10.1108/00242531011038550

Meho, L.I. and Yang, K. (2007), „Impact of data sources on citation counts and rankings of LIS faculty: Web of Science versus Scopus and Google Scholar”, *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, Vol. 58 No. 13, 2105–2125.

Meho, L.I. and Rogers, Y. (2008), „Citation counting, citation ranking, and h-index of human-computer interaction researchers: a comparison of Scopus and Web of Science”, *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, Vol. 59 No. 11, 1711–26.

OCLC (2006), Students` Perception of the Libraries and Information Resources: A Report to the OCLC membership, OCLC, Dublin, <http://www.oclc.org/reports/perceptionscollege.htm>, приступљено 20.06. 2010.

Olle´, C, Borrego, A. (2010), Librarians` perceptions on the use of electronic resources at Catalan academic libraries Results of a focus group, *New Library World*, 111, 1/2, 46 – 54

Pauly D., Stergiou K.: Equivalence of results from two citation analyses: Thompson ISI`s Citation Index and Google Scholar service. *Ethics in Science and Environmental Politics ESEF*, 22.decembre 2005, 33–35, <http://www.int-res.com/articles/esep/2005/E65.pdf>

Roth D.L. The emergence of competitors to the Science Citation Index and the Web of Science. Current science, 2005, 89, 9, <http://www.ias.ac.in/currensci/nov102005/1531.pdf>

Филипи-Матутиновић Стела (2007). Цитатна анализа за пет српских аутора према Web of Science, Scopus и Google Scholar, Инфотека, 8, 1–2, 25–35

Harzing, Anne-Wil, Whitepapers and Presentations, 1997–2010, <http://www.harzing.com/whitepapers.htm>, приступљено 20.06.2010.

CIBER, Centre for Information Behaviour and the Evaluation of Research (2009) E-journals: their use, value and impact / a Research Information Network report. London: Research Information Network. www.rin.ac.uk/our-work/communicating-and-disseminatingresearch/e-journals-their-use-value-and-impact, accessed 23.5.2010

Couto, F.M., Catai, P., Tiagg, G. and Paulo, V. (2009), „Handling self-citations using Google Scholar”, Cybermetrics, Vol. 13 No. 1, available at: www.cindoc.csic.es/cybermetrics/articles/v13i1p2.html (accessed 5 September 2009).

Stela Filipi-Matutinović

Google Scholar as a resource of scientific information

Abstract

Article gives the description of possibilities provided free of charge by Google Scholar service, from access to electronic documents and library catalogues to bibliometric researches. This service is gaining popularity, especially in „Google” generation (born after 1993), because users want above all to get information quickly and easily, even if it is not absolutely precise and complete. The main weaknesses of the service are also described, which are above all the result of automated extraction of metadata from all available resources on Internet without any editorial work. Conclusion is that it is a very useful service, contributing to the democratization of access to knowledge to the broadest segments of the population, although the accuracy can not be measured with expensive services based on human work - libraries and commercial databases.

Keywords: Google Scholar, users, scientific information, bibliometric indicators, Publish or Perish (PoP) software

GOOGLE BOOKS : ДВЕ СТРАНЕ ПРИЧЕ

Татјана Брзуловић-Станисављевић

Универзитетска библиотека „Светозар Марковић” у Београду

UDK 02:004.738.52(73)“2005/2009”

битка” да ли је овај споразум фер, разуман и правичан. Пишући овај рад имала сам на уму пре свега да читаоце упознам са Google Books Library Project-ом и са садржајем ове велике дигиталне библиотеке.

Кључне речи: Google Books, Google Books Library Project, Google Books Search, дигитална библиотека

Сажетак

Почетак ове приче сеже у време када је Google кренуо са пројектом скенирања књига које је позајмљивао из разних америчких библиотека са циљем да направи велику дигиталну библиотеку. У почетку Google није намеравао да у потпуности омогући потпуни приступ дигиталним примерцима књига. Уместо тога Google их је користио да састави списак књига и да га уврсти у Google-ов интегрисани он-лајн претраживач, који би заправо био једно помоћно средство за проналажење књига и информација, другим речима да састави велики каталог књига за 21 век. Сам пројекат дигитализације је изазвао бројна реаговања, критике и недоумице у јавности. Власници ауторских права и издавачи тужили су Google за грубо нарушавање и кршење ауторских права још 2005. године. Google је 2008. године понудио ауторима и издавачима споразум за поравнање који још увек није заживео. Од тада, па све до данашњег дана, Google је у жижи интересовања и још увек се на суду „бије

Увод

У почетку беше Google Books, може се тако рећи, јер је пројекат стар колико и сам Google. Суоснивачи Google-а, Сергеј Брин (Sergey Brin) и Лари Пејџ (Larry Page), желели су да направе дигиталну библиотеку у којој ће велике колекције бити дигитализоване, а посетиоци мрежни претраживач за индексирање садржаја књига, анализирање веза између њих, утврђивање релевантности и корисности сваке књиге. Корисници би претраживали књиге широм света како би пронашли оно што их занима. Оно што тада вероватно њих двојица нису ни могла да замисле је да ће једног дана заиста покренути такав пројекат.

У 2002. години мала Google група покреће тајни пројекат скенирања. Почињу разговори са стручњацима о изазовима који тек предстоје. Основно питање са којим се срећу јесте колико ће трајати скенирање сваке књиге. Одговор нису добили, па су одлучили да сами истраже. Лари Пеји одлучује да експериментише на своју руку. У својој канцеларији, уз ритам метронома, окреће странице књиге мерећи време за које ће стићи до краја књиге. Да би стигао до краја књиге која има 300 страница требало му је 40 минута.

Историјат

У децембру 2004. године најављено је покретање „Google Print” Library Project¹ у сарадњи са познатим универзитетским библиотекама: Харвардом, Мичигеном, Оксфордом, Станфордом и Њујоршком јавном библиотеком. Google је започео дигитализацију позајмљујући књиге из великих библиотека, скенирајући књиге које су постале јавно власништво из оксфордске и њујоршке библиотеке и малу колекцију са Харварда. Из мичигенске и станфордске библиотеке скенирао је и књиге које су у јавном власништву и оне које су још увек заштићене ауторским правима. Поступак скенирања није био деструктиван, није штетио књигама. Да би се скенирале странице књига нису морале да се одвајају од корица, сам поступак одвијао се у самим библиотекама, осим у Мичигену који је послао књиге за скенирање Google-у. Као део пројекта Google је библиотекама учесницама обезбеђивао по једну дигиталну копију сваке скениране књиге из њихових колекција. Према уговору између Google-а и Универзитета у Мичигену, договорено је да се користе копије само у случајевима које дозвољава Закон о ауторским правима (Copyright Act). Ако би

се поставио пун текст рада који је јавно власништво на мрежну страницу, приступ је ограничаван уз коришћење мера технолошке заштите како би се превентивно спречило аутоматско преузимање и даља редистрибуција рада. Друга могућност била је чување у архивама све док ауторска права не истекну.

Google није претходно тражио дозволу од власника ауторских права када је кренуо у овај подухват. Сматрао је да он заступа становиште у складу са доктрином поштене употребе (fair use), изузетак наведен у америчком закону о ауторским правима. Многи аутори се не слажу са Google-овом интерпретацијом поштене употребе. Америчко удружење издавача и удружење аутора залажу се за коришћење опције *opt-out* (повлачење књиге). Током 2005. године Google је објавио да уколико носиоци ауторских права објаве листу наслова за које не желе да буде скенирани они ће то поштовати – уколико се те књиге налазе у колекцијама библиотека учесница у пројекту. У периоду август–новембар 2005. године Google је привремено обуставио скенирање књига како би се власници ауторских права одлучили које ће књиге повући из пројекта. Са друге стране, Google је понудио власницима ауторских права још три могућности:

1. учествовање у партнерском програму где ће делити добит од претраживања дигитализованих књига,
2. учествовање у пројекту библиотека,
3. опцију *opt-out* (повлачење дела из дигиталне библиотеке).

Већ следеће године Google има осам партнера из европских земаља: Аустрије, Белгије (The Boekentoren Library of Ghent University), Француске (La Bibliothèque Municipale de Lyon), Немачке (The Bavarian State Library) Италије, Холандије, Шпаније

¹ <http://books.google.com/googlebooks/history.html>.

и Швајцарске (Cantonal and University Library of Lausanne). Google преименује *Google Print* у *Google Books*, јер прецизније одражава коришћење овог претраживача.

У 2006. години Google има четири нова партнера: универзитете у Калифорнији, Вирџинији, Висконсину и Мадриду. Универзитет Комплутенсе у Мадриду (<http://www.ucm.es>) постао је прва библиотека из континенталне Европе и са неенглеског говорног подручја која се придружила *Google Book Search* програму. Са три милиона свезака ова библиотека је друга по величини у Шпанији, одмах иза националне библиотеке. Ректор Универзитета је на конференцији за штампу објавио да ће само књиге које су јавно власништво бити дигитализоване, ускладу са законом о ауторским правима. Овај пројекат омогућиће приступ са било ког места користећи Интернет везу. Приступ ће бити могућ не само библиографским подацима, већ и претраживању пуног текста. Истовремено, побољшаће се видљивост колекције широм света. Такође се омогућава приступ и другим дигитализованим колекцијама из других библиотека учесница овог пројекта.

Медисон библиотека на Универзитету у Висконсину² поседује једну од највећих колекција докумената и историјског материјала у Сједињеним Америчким Државама. Овај универзитет има водећу улогу у омогућавању приступа радовима који су у јавном власништву. У пројекат су укључене колекције које се пуно користе, којима је истекло ауторско право и које укључују следеће изворе: федерална и државна документа, историју науке, патенте и открића, историју инжењерства, ране радове научних друштава, америчку историју и историју Висконсина, примењену уметност, визуелне културе.

Универзитет у Вирџинији садржи пет милиона волумена књига, петнаест милиона рукописа, ретких књига и архивске грађе и велику дигиталну библиотеку. Још од 1992. Универзитет је омогућио он-лајн приступ свим радовима који су у јавном власништву. Радови који су заштићени ауторским правом могу се претражити по кључним речима, а резултат су основни библиографски подаци, на пример наслов или аутор, или неколико исечака из текста и информација где књига може да се позајми или купи. Са овим пројектом одлучили су да омогуће приступ многим новим текстовима. На пример, радови из 18. и 19. века који се тешко налазе биће сада доступни новим корисницима.

Програм претраживања током 2007. прилагођен је људима са оштећењима вида. Књиге за које је истекло ауторско право могу се читати путем адаптивне технологије, уз помоћ читача екрана и Брајевог дисплеја, што омогућава корисницима са оштећењима вида да читају ове књиге на исти начин као и други.

До краја те године кориснички интерфејс доступан је на 35 језика, од јапанског преко чешког, финског, до многих других. Преко 10.000 издавача и аутора учесници су *Book Search Partner Program-a*. *Library Project* је нарастао на 28 партнера, од којих је 7 интернационалних: Оксфорд – Велика Британија, Универзитет у Мадриду – Шпанија, Национална библиотека Каталоније – Шпанија, Универзитетска библиотека у Лозани – Швајцарска, Гент Универзитет – Белгија, Кејо Универзитет – Јапан.

У новембру 2008. Google је у сарадњи са својим партнерима стигао већ до седам милиона дигитализованих књига.³ Од овог броја један милион

² <http://www.new.wisc.edu/newsphotos/libriryGoogle.html>.

³ http://en.wikipedia.org/wiki/Google_Books

је у претражив у пуном тексту и може се преузети, реч је о књигама које су у јавном власништву, један милион је претражив у пуном тексту али се не може преузимати, остатак од пет милиона су књиге којима је тираж распродат.

У 2009. години Google је на годишњој BookExpo конвенцији у Њујорку представио своју намеру да направи програм који ће омогућити издавачима продавање дигиталних верзија најновијих књига директно корисницима, преко Google-a.⁴

У мају 2010. најављено је отварање он-лајн продавнице е-књига названо *Google Editions*. Изгледа да се Google такмичи са својим конкурентима *Amazon*-ом и *Apple*-ом и другим продавцима е-књига који имају своје сопствене радње. За разлику од њих, Google-ова издања биће комплетно он-лајн и неће захтевати специфичне читаче књига попут Киндла. Google ће понудити универзалан приступ. И набавка ће се одвијати преко Google-ове књижаре, која ће бити повезана са корисниковим налогом. Корисници могу читати књиге он-лајн, или их преузимати уз плаћање.

Шта чини *Google Books*?

Књиге које се налазе у *Google Books* долазе из два извора. Преко издавача и аутора кроз *Google Books Partner Program* или преко библиотека партнера кроз *Library Project*.⁵ Партнер програм замишљен је као он-лајн тржиште књига које помаже издавачима и ауторима да промовишу своје књиге. У овом случају издавачи контролишу права књига и дозвољавају

Google-у да скенира пун текст и укључи га у своју базу. Када корисници поставе упит, било да је кључна реч или фраза, добијају библиографске податке о књизи, као и линк на релевантан текст. Када кликну на линк, могу да виде прву страну која садржи термине претраживања, као и неколико страна пре и после те стране. Линк омогућава кориснику да купи књигу од продавца или издавача директно, или да посети мрежну страницу издавача. Издавач има право да повуче своју књигу из ове базе у сваком тренутку кад то пожели.

Пројекат библиотека укључује партнерство са неколико библиотека чије су колекције у *Google Books*-у. Књиге скениране преко *Пројекта библиотека* приказују каталожке листиће књига, који садрже основне библиографске податке о књизи, и неколико исечака (*Snippet View*) за књиге које су још заштићене ауторским правом. Ако се термин који претражујете појављује више пута у књизи, Google ће приказати не више од три исечка, како би спречио корисника да види сувише садржаја књиге бесплатно. Занимљиво је да *Google Books* не приказује исечке за референсну грађу. Текстови речника су скенирани и укључени у претраживачки корпус, али корисник на постављени упит може добити само библиографске референце. Истовремено мусе препоручује најближа библиотека која има тражени речник у својој колекцији, или податак о томе где се речник може купити. Ако је књига у јавном власништву, приказује се пун текст књиге, од почетка до краја. Појам јавног власништва подразумева да је за одређену књигу истекло ауторско право, те се она може користити без дозволе аутора и без плаћања било какве накнаде.⁶ Књиге у јавном власништву су све америчке књиге штампане пре 1923, али и документа федералне

⁴ Rich, Motoko (2009-06-01). „Preparing to Sell E-Books, Google Takes on Amazon”. The New York Times. <http://www.nytimes.com/2009/06/01/technology/Internet/01google.html>. Retrieved 2009-05-31.

⁵ <http://print.google.com/googleprint/library.html>

⁶ Lavoie, Brian , Silipigni Connaway , Lynn , Dempsey Lorcan „Anatomy of Aggregate Collections :The Example of Google Print for Libraries”. D-Lib Magazine 11, no. 09 (2005).

владе, као и многе домаће књиге штампане у периоду од 1923 до 1963. године чија права нису објављена у Америчкој ауторској агенцији. За књиге штампане у овом периоду закон обезбеђује заштиту ауторских права за 28 година, која би се могла обновити (према садашњем закону) за додатних 47 година. Сви су радови доступни бесплатно, не само за прегледање већ и за преузимање без законских рестрикција.

Како се претражује ?

Свака књига садржи страницу „О књизи“ која приказује основне библиографске податке, као што су наслов, аутор, дужина, тема. За сваку књигу постоји линк који води до књижаре у којој можете купити књигу – или библиотеке у којој је можете позајмити. Сервис нуди неколико опција у којима можете погледати књиге.

1. Пошћуни преглед књига - Full View

Књиге које нису заштићене ауторским правима, то јест књиге које су јавно власништво, могу се прегледати у пуном тексту, или су издавачи и аутори дали пристанак да књиге буду у пуном тексту. Ово вам дозвољава да видите сваку страницу књиге, а ако је књига у јавном власништву можете је преузети, сачувати и одштампати у PDF формату.

2. Ограничени преглед – Limited Preview

Ако је издавач или аутор дозволио, можете видети ограничен број страна.

3. Преглед исечка - Snippet View

Приказ исечка из текста, личи на листић из каталога, приказује информације о књизи, плус неколико редова који приказују тему коју претражујете.

4. Преглед није дозвољен - No Preview Available

Као каталошки листић са основним информацијама о књизи.

Моја библиотека

Може се креирати лична библиотека која вам омогућава да организујете, прегледате, претражујете одабране књиге. Ова колекција доступна вам је онлајн било где, кад год се пријавите на свој налог. Полица са књигама коју сте одабрали је јавно доступна вашим пријатељима који знају URL ваше колекције, тако да ви своју колекцију можете делити са другима, шаљући им линк библиотеке на *Google Books*-у.

Иницијални партнери

Универзитет у Мичигену дозволио је дигитализацију седам милиона свезака из своје колекције, искључујући ретку књигу и осетљив материјал. Станфорд је кренуо са дигитализацијом два милиона књига од укупно осам милиона књига у својој колекцији. Харвард је кренуо са пилот пројектом дигитализације 40.000 књига из своје депозитне колекције, како би тестирао када ће моћи да се дигитализује колекција од петнаест милиона свезака. Њујоршка библиотека дала је свој допринос само у књигама које су јавно власништво. Истовремено, они су направили своју дигиталну колекцију од дигиталних копија које су им враћене, и то је доступно и претраживо преко њиховог веб сајта <http://www.nypl.org>, као и преко Google-овог претраживача. Оксфорд је дао свој допринос великој дигиталној библиотеци са колекцијом књига из 19. века, такође у јавном власништву, из Бодлеана библиотеке. Број наслова превазилази милион јединица. Једна од највећих светских библиотека (и најстарија библиотека) служила је као депозитна библиотека скоро четири века.

Према Адаму Смиту, менаџеру *Google Print library operation*, примарни циљ ове дигиталне библиотеке је распродат тираж књига, без обзира да ли је он

у јавном власништву или је заштићен ауторским правом. Радећи на овом пројекту Google је обећао издавачима и ауторима да ће видљивост књига (распродатог тиража или које се још увек налазе у продаји) порасти. Google-ов интерфејс нуди линкове до он-лајн књижара као што су *Amazon* и *Barnes and Noble*, до књижара које продају распродана издања као што је *Alibris* – и до библиотека које нуде сервис *OCLC Open WorldCat library*, што је доступно на: <http://print.google.com/googleprint/library.html>.

Процес скенирања подразумевао је да Google инсталира станице за скенирање са великом брзином скенирања у различитим библиотекама (са изузетком Станфорда који је послао књиге у најближи Google-ов уред). Одговарајућа опрема развијала се преко годину дана. Google-ово особље скенирало је књиге и враћало копије у централу на проверу квалитета и OCR (Optical Character Recognition), конверзију слика у текст. Харвард сматра да је процес скенирања који нуди Google бољи, јер је много „нежнији“ према књигама него процеси велике брзине скенирања који се нуде данас. Недеструктиван је и не захтева разлистивање и склањање повеза да би се књига скенирала.⁷

Неки детаљи везани за процес дигитализације остали су нејасни, на пример како Google планира да искључи дупликате у процесу скенирања књига у различитим библиотекама учесницама у пројекту.

Новине, фотографије и часописи

Године 2006. Google је објавио програм скенирања часописа, новина и агрегатора база података и њихови резултати биће укључени на *Google Search*. Већина новина и часописа већ има дигитализоване

архиве и нуди приступ архивама директно преко претплате или агрегатора. Иницијални партнери укључивали су *Time*, *New York Times*, *Washington Post* и агрегаторе *Factiva*, *LexisNexis*, *Thomson Gale*, *High Bearn Research* и многе друге.

Google је одлучио да дигитализује стара издања дневних новина као што су *Pittsburgh Post-Gazette*, *St. Petersburg Times*, *Today's News-Herald* и да га учини доступним преко *Google News Archive*.⁸ Овај програм омогућио је Google-у и издавачима, као и репозиторијумима, да изграде партнерство како би омогућили историјским новинским архивама да буду он-лајн претраживи. За чланке који су већ у дигиталном облику, Google преузима и индексира материјал. Ако материјал није доступан у дигиталном облику, у сарадњи са власницима ауторских права дигитализују се и чувају новине како би биле доступне у пуном тексту, брзе за претраживање и лаке за управљање. Овако дигитализоване новине доступне су за читање бесплатно, и налазе се преко *Google Books Search*-а. Ипак се тешко читају, иако Google аутоматски открива наслове и садржај новина. Наредне године Google је допунио *Google News* новом услугом – приказивањем имена аутора. То помаже корисницима да лакше дођу до чланака свог омиљеног новинара. Ако се кликне на ауторско име, појавиће се сви чланци вашег аутора. Можете дати и налог да вам стижу обавештења на електронску пошту сваки пут када се појави нови чланак вашег аутора.

У децембру 2008. године Google је објавио да ће корисници моћи да претражују милионе чланака у пуном тексту из више од десет наслова часописа, а у будућности ће их бити још више. Садржај магазина биће доступан преко *Google News Archive* или преко

⁷ За више детаља можете погледати FAQ на следећој адреси <http://hul.harvard.edu>.

⁸ <http://www.google.com/archivesearch?q=newspapers&ie=UTF-8&oe=UTF-8&btnG=Search+Archives>

Google Book Search-a. Како се претражује? На пример претражујете „Јоко Оно“, кликнете на „Magazines“ који вас води до магазина у коме се налази тражени чланак. Можете претраживати унутар магазина или, ако желите да видите и остале, кликнете на опцију „Browse all issues“. Постали су претраживи магазини као што су *New York magazine* (доступан од 1965–1995), *Ebony*, *Popular Mechanics*, *Jet*, *Bulletin of Atomic scientists*, *Prevention*, *Billboard*, *Popular science* који пише о научно популарним темама и претражив је од 1870, као и многи други.⁹ Нажалост, Google не нуди списак свих магазина који се могу наћи, али сматра да би то било корисно и нада се да ће ту услугу обезбедити у будућности.

⁹ <http://www.google.com/search?q=magazines&hl=en&safe=active&tbbs=bks:1,bkt:m,vw:g&prmd=bi&source=Int&ei=U2P4S8vmLor4mgOegu3HAga&sa=X&oi=tool&resnum=0&ct=tlink&ved=0CBMQpwU>

У сарадњи са LIFE-ом, њихов фотоархив постављен је на Google-овом претраживачу.¹⁰ Милиони историјских фотографија постали су претраживи преко Google-a. Фотографије датирају од 1750. до данашњих дана. Многе фотографије никада до сада нису објављене, и сада су доступне по први пут преко удруженог пројекта LIFE и Google-a. Ове фотографије су (или ће бити) скениране и постављене на претраживач. Појавиће се на Google.com-у или као резултат претраживања на Google Image search. Све фотографије доступне су у веома великој резолуцији пет и шест мегапиксела. Фотографије су бесплатне за коришћење у личне или истраживачке сврхе, приликом дигитализације обележене су воденим жигом како би се спречило неауторизовано и неовлашћено комерцијално коришћење. Постоји линк за одговарајуће контакте

¹⁰ <http://images.google.com/hosted/life>

уколико желите да користите слике у комерцијалне сврхе. Сlike су означене по теми и распоређене по декадама и категоријама. Такође се могу претраживати по датуму и по фотографи. Другим речима можете претраживати све слике према одређеном фотографи у одређеној години.

Тужба

У септембру 2005. године аутори су тужили Google за грубо нарушавање и кршење ауторских права. Само месец дана касније и неколико издавача је поднело тужбу. То су били: *John Willey and Sons, Pearson, Penguin, Simon and Schuster*. Судски процес још увек није окончан. Године 2008. Google је обзнанио вансудско поравнање са ауторима и издавачима.¹¹ Ово поравнање односи се само на америчке ауторе. Према овом поравнању књиге се деле у три категорије:

¹¹ Комплетан предлог Споразума о поравнању налази се на адреси: <http://books.Gugl.com/booksholders/>. Погледајте и одличан резиме кључних термина споразума, нарочито оних који се односе на библиотеке у: Band, Jonathan. A Guide for the Perplexed: Libraries & the Google Library Project Settlement. American Library Association and Association of Research Libraries Websites (November 2008), доступан на адреси: <http://www.policybandwidth.com/doc/Gugl-settlement-13nov08.pdf>.

1. Књиге у јавном власништву (*public domain*)

Радови чије је власништво над ауторским правом истекло, те су стога постали за јавну употребу, нису обухваћене доменом уговора о поравнању. У складу са америчким законом о ауторским правима, Google сме да скенира ове књиге и да им омогући слободан приступ. Ово обухвата сва америчка издања књига објављених до 1923, све радове које је објавила америчка влада, као и много књига објављених у земљи у периоду од 1923. до 1963. године, чија ауторска права нису временом обнављана у америчком Бироу за ауторска права. Google им је омогућио бесплатни приступ, како он-лајн тако и за скидање са Интернета без законских ограничења.

Међутим, може бити тешко одредити да ли је нека књига за јавну употребу, нарочито кад је реч о делима објављеним у периоду од 1923. до 1963. године. Сходно томе, Споразум о поравнању предвиђа „сигурну луку“ за ослобађање од одговорности Google-а у случају грешке. Све док Google пажљиво проверава расположиву документацију у вези статуса неке књиге за јавну употребу, под термином „сигурна лука“ мисли се на ослобађање од одговорности за кршење ауторског права уколико је дошло до грешке.¹²

2. Распродата издања заштићена ауторским правом, (*in-copyright out-of-print*)

Књиге које су још увек заштићене ауторским правом, али су распродате, Google ће имати право да:

- скенира и стави на листу књига;
- прикаже исечак као одговор на захтев претраге;

¹² Све везано за „сигурну луку“ књига за јавну употребу изложено је у Прилогу Е споразумног поравнања, доступно на адреси: <http://books.Gugl.com/booksholders/Attachment-E-Safe-Harbor-Public-Domain-Process.pdf>.

- прикаже до 20% текста;
- прода могућност пуног приступа књизи у износу који може одредити било носилац ауторског права, било Google аутоматским процесом;
- прода могућност пуног приступа књизи преко званичне претплате коју плаћају пословна или образовна тела/лица/институције.

Приступ ће бити омогућен преко Google-овог веб сајта. Према основним условима овог споразума, корисници неће моћи да преузимају књиге на своје компјутере, него ће им бити упућен захтев да се прво пријаве на Google-ове сервисе да би могли приступити књизи.

3. Издања у штампи заштићена ауторским правом (*in-copyright in-print*)

Што се тиче књига које су заштићене ауторским правом и има их у продаји, Google ће имати право да настави њихово скенирање, али неће имати право да обезбеђује било какав приступ скенираним текстовима (ни у којој форми, ни у форми исечка, прегледа, као ни пуни приступ) уколико претходно не обезбеди дозволу од носиоца ауторског права. Другим речима, ови носиоци ауторског права мораће да се пријаве пре него што Google постави њихова дела на Интернет. Међутим, велика је вероватноћа да ће се многи носиоци ауторских права определити бар за неки ниво приступа, зато што бити на Google-овом претраживачу може значити бољу продају за многе.

Начелно је Google у септембру 2009. године добио „зелено светло“ да настави са креирањем велике Интернет библиотеке. Наравно, то није наишло на одобравање у јавности. Европска заједница поставила је питања шта да се ради са европским ауторима чији је удео у овој дигиталној библиотеци око 50%? Европски издавачи и аутори изражавају

забринутост чињеницом да је велики део светске културне баштине у рукама једне приватне компаније. Аутори нарочито протестују јер немају адекватан третман као амерички аутори, иако би га према Бернској конвенцији морали имати. Овај споразум предмет је оштре критике у Јапану, Немачкој и Француској.

Председник Националне федерације слепих из Америке, Марк Маурер, веома подржава Google-ов пројекат. У прилог њему истиче чињеницу да је Google омогућио приступ и коришћење милиона радова универзитетима, библиотекама и особама са инвалидитетом. Уколико се овај споразум одобри имаће велике позитивне ефекте, јер ће људима са визуелним хендикепом омогућити приступ дигитализованим књигама и њихово коришћење. Ово представља изазов за визуелно хендикепирана лица која ће моћи да приступе милионима дигитализованих књига, више него што су икад могли у историји. Сматра се да им Google пружа шансу да једним притиском миша дођу до информација које траже, као и пун и равноправан приступ информацијама, иако су визуелно хендикепирани. Тридест милиона слепих има приступ до штампаних књига који им је раније практично био немогућ.

Након прегледа споразума по коме се Google обавезао да плати 125 милиона долара издавачима и ауторима, ипак је Google поново на суду због креирања Интернет библиотеке и кршења закона о ауторским правима. Google се правда тиме да је *Google Book Search* пројекат омогућио репродукцију књига и издања до којих је било тешко доћи, учинио их доступним корисницима, и да својим активностима не блокира друге да наступе конкурентски и направе сличне пројекте и договоре са издавачима. Такође је потврдио да ће убудуће добијати лиценце од аутора преко регистра који ће сам основати.

Противници споразума, укључујући *Amazon* и *Microsoft*, кажу да је Google антиконкурентан и да му као таквом дају бланко дозволу за коришћење дела.

Коначно је 13. новембра 2009. урађена ревизија Споразума о поравнању између Google-а, аутора и издавача, којом је Google покушао да легализује своје напоре усмерене на креирању велике светске дигиталне библиотеке. Препоручено је додавање амандмана којим се објашњава термин „комерцијално недоступно”. Осим тога, речено је да је потребно основати независно тело које ће се бавити орфан (orphan works)¹³ радовима, и помагати у налажењу и лоцирању власника ауторских права. Споразум је проширен и на радове који су регистровани у Америчкој агенцији за ауторска права, или су публиковани у Великој Британији, Аустралији и Канади.

Судија Дени Чин (Denny Chin) дао је претходну сагласност на споразум и одредио у ком временском року мора доћи до коначног решења. Треба утврдити да ли је споразум фер, разуман и адекватан. Google је врло задовољан прелиминарним одобрењем суда, које шаље позитивну поруку. Данас Google има преко десет милиона дигитализованих објеката, за које је утрошено преко 750 милиона долара, а намера му је да достигне тридесет милиона дигиталних копија.

Новости

У марту 2010. године Google је постигао договор са италијанским министром културе о скенирању више од милион књига које се налазе у колекцијама националних библиотека у Риму и Фиренци. Google ће сносити све трошкове скенирања, а књиге ће бити

доступне преко Google-овог претраживача. Ово је први уговор који је Google потписао са државним министарством неке земље. Према уговору скенираће се оне књиге којима је истекло ауторско право, а публиковане су пре 1868, укључујући и радове италијанског физичара Галилео Галилеја и немачког математичара и астронома Јохана Кеплера. Google се обавезује да библиотекама обезбеди по једну дигиталну копију сваке књиге које они могу да поставе на своје сајтове. Овај пројекат коштаће 100 милиона евра и за реализацију пројекта потребно је запослити стотину људи у центру за скенирање.

Закључак

Несумњиво је да је велика дигитална библиотека коју је креирао Google веома значајна за све нас. Креирајући један велики каталог књига за 21. век, са преко десет милиона књига у пуном тексту, Google је свакако креирао истраживачки алат историјског значаја. Пројекат Библиотека омогућио је корисницима да лакше пронађу обиље информација сакривених у књигама.

Литература:

Albanese, Andrew. „AAP Sues Google over Scan Plan.” *Library Journal*, 15 November 2005. <http://www.libraryjournal.com/article/CA6282641.html>

Albanese, Andrew. „European Booksellers Slam Google Book Settlement.” *Library Journal*, 2 December 2008. <http://www.libraryjournal.com/article/CA6619104.html>

Band, Jonathan. „The Google Library Project: Both Sides of the Story.” *Information Outlook* 10, no. 6 (2006): 35–54. <http://www.plagiary.org/Google-Library-Project.pdf>

Band, Jonathan. *A Guide for the Perplexed: Libraries & the Google Library Project Settlement*. Washington, DC: American Library Association and the Association of Research Libraries, 2008. <http://www.arl.org/bm-doc/google-settlement-13nov08.pdf>

Band, Jonathan. *Guide for the Perplexed Part II: The Amended Google-Michigan Agreement*. Washington, DC: American Library Association,

¹³ Орфан радови су такозвана дела сирочићи — код којих је немогуће лоцирати аутора или се аутор не зна.

Association of College and Research Libraries, and Association of Research Libraries, 2009. <http://www.arl.org/bm~doc/google-michigan-12jun09.pdf>

Berretta, Davide. Google, Italy agree massive book scanning project. <http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5hh1iwgEuFWoPFRh4TP43KdtAJQKA>

Bearman, David. „Jean-Noël Jeanneney's Critique of Google: Private Sector Book Digitization and Digital Library Policy.” *D-Lib Magazine* 12, no. 12 (2006). <http://www.dlib.org/dlib/december06/bearman/12bearman.html>

Bjørner, Susanne. „Google Library Project Expands to Spain.” *Information Today NewsBreaks & the Weekly News Digest*, 9 October 2006. <http://newsbreaks.infotoday.com/nbreader.asp?ArticleID=18352>

Lavoie, Brian, Silipigni Connaway, Lynn, Dempsey Lorcan. *Anatomy of Aggregate Collections: The Example of Google Print for Libraries*. D-Lib Magazine 11, no. 09 (2005).

Grimmelmann, James. „The Google Book Search Settlement: Ends, Means, and the Future of Books.” SSRN, 2009. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1388846

Helft, Miguel. „11th-Hour Filings Oppose Google's Book Settlement.” *New York Times*, 8 September 2009. B4. <http://www.nytimes.com/2009/09/09/technology/Internet/09google.html>

Quint, Barbara. „1923–1963: Google Book Search Targeting More Books for Public Domain?” *Information Today NewsBreaks & the Weekly News Digest*, 26 June 2008. <http://newsbreaks.infotoday.com/nbreader.asp?ArticleId=49685>

Quint, Barbara. „Hundreds of Titles,” „Dozens of Publishers—Magazines Going Into Google Book Search.” *Information Today NewsBreaks & the Weekly News Digest*, 18 December 2008. <http://newsbreaks.infotoday.com/NewsBreaks/Hundreds-of-Titles-Dozens-of-PublishersMagazines-Going-Into-Google-Book-Search-51957.asp>

Линкови

[http://searchengineland.com/google-book-search-puts-magazines-online-15762?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%253A+searchengineland+\(Search+Engine+Land\)](http://searchengineland.com/google-book-search-puts-magazines-online-15762?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%253A+searchengineland+(Search+Engine+Land)) (maj 2010)

<http://www.google.com/archivesearch?q=newspapers&ie=UTF-8&oe=UTF-8&btnG=Search+Archive>

maj 2010)

<http://print.google.com/googleprint/library.html> (maj 2010)

<http://www.cepic.org/html/budapest/lawusa.htm> (maj 2010)

<http://images.google.com/hosted/life> (maj 2010)

<http://books.Gugl.com/booksrightsholders> (jun 2010)

http://en.wikipedia.org/wiki/Google_Books (jun 2010)

http://en.wikipedia.org/wiki/Google_Editions (jun 2010)

Tatjana Brzulović-Stanisavljević

Google Books: both sides of the story

Abstract

The beginning of this story reaches the times when Google launched the project of scanning books which it used to borrow from various American libraries with the aim to build a big digital library. Google originally did not intend to allow full access to digital copies of scanned books. Instead, Google used them to make a list of books and include it in the integrated Google online search engine, which could be a tool for searching books and information, in other words - to create a large catalog of books for the XXI century. The very project of digitization provoked numerous reactions, criticism and misunderstanding in the public. Copyright owners and publisher sued Google for gross violations and infringement of copyrights even in 2005. In 2008 Google offered the authors and publishers a settlement agreement which has not entered into force, yet. Since then Google has been the focus of interest, still „fighting battle” in court, whether this Agreement were fair, reasonable and righteous. Writing this paper my first intention was to introduce Google Books Library Project and the contents of this large digital library to the readers.

Keywords: Google Books, Google Books Library Project, Google Books Search, Digital Library

ИСТОРИЈА GOOGLE-А?

Весна Ињац

Народна библиотека Србије

UDK 004.738.52:339(73)

Сажетак

У раду је представљен рад компаније Google од њених почетака 1996. године до 2010. године, рад једне од највећих и најутицајнијих компанија на свету у области информационо-комуникационих технологија и Интернета. У првом делу реч је о развоју Google-а по годинама, затим о недавним иновацијама као што су Google Labs, Google Translate, Google Scribe, Google Chrome, Google Chrome OS, Google Caffeine i Google Desktop. У другом делу реч је о филозофији и основним принципима пословања, о Google кодексу понашања и о финансијском пословању компаније. На крају аутор закључује да се већ може говорити о историји те младе компаније и о њеном пресудном утицају на развој Интернета, младих генерација истраживача и библиотечко-информационих стручњака.

Кључне речи: Google, Интернет, он-лајн услуге, библиотеке

Увод

Сергеј Брин (Sergey Brin) рођен је 1973. године у Москви, родитељи су му били професори математике; Лари Пеџи (Larry Page) је рођен 1973. у Ист Ленсингу, Мичиген, родитељи су му били професори компјутерских наука. После основних студија компјутерских наука на Универзитету Мичиген, Лари је прешао на постдипломске студије на Универзитет Стенфорд. Сергеј је основне студије математике и компјутерских наука завршио на Универзитету Мериленд, а постдипломске студије наставио на Универзитету Стенфорд. Они су се први пут срели на Универзитету Стенфорд у марту 1995. године, када је Сергеј био одређен да новом студенту Ларију покаже кампус; кажу да се током првог сусрета нису сложили апсолутно ни око чега.

Нов метод за анализу линкова на вебу Сергеј и Лари су развили 1996. године и тај претраживач су назвали BackRub. У септембру 1998. године Google настаје у једној гаражи код њихових пријатеља у

Калифорнији. Већ крајем 1998. године часопис „PC Magazine” проглашава Google једним од стотину најбољих сајтова и претраживача. Google 1999. године бележи преко 500.000 претрага дневно, а 2000. године објављује да у бази има преко милијарду веб страница. Године 2008. он има преко билион јединствених URL адреса, а дневно се број повећава за неколико милијарди појединачних веб страница.

Године 2004. Сергеј и Лари добијају награду Маркони фондације Универзитета Колумбија «Највише признање у инжењерству», зато што су «суштински променили начин проналажења информација у данашњем свету».¹ У новембру 2009. године «Forbes Magazine» поставља Сергеја и Ларија на пето место на листи најмоћнијих људи света.² Према истом магазину, Сергеј и Лари су на двадесет четвртог месту на листи најбогатијих људи на свету, са личним богатством од 17,5 милијарди долара у 2010. години.³

Google је име добио од термина «googol», што у математици означава јединицу иза које следи стотину нула. «Ово је прилично велики број, и у космосу не постоји ништа у ‘googol’ примерака».⁴

Развој Google-а⁵

1996.

Као што смо већ поменули, Сергеј и Лари 1996. године развијају претраживач BackRub који ради на серверима Универзитета Стенфорд више од годину дана и «почиње да заузима сувише простора у протоку информација».

1997.

Сергеј и Лари одлучују да пронађу ново име за свој претраживач и бирају име Google, од математичког термина «googol», што одмах указује на њихову намеру да обухвате наизглед бесконачну количину информација на веб.

1998.

Суоснивач Енди Бехтолшајм (Andy Bechtolsheim) из компаније Sun улаже чек на 100.000 долара на компанију која још увек не постоји – Google Inc. Усељавају се у гаражу једне пријатељице, а потом пријављују фирму и улажу добијени чек. Запошљавају првог радника, свог пријатеља са факултета Силверштајна Крега (Craig Silverstein). „PC Magazine” пише да Google „при претрази даје невероватно релевантне резултате”, да индексира већ преко двадесет шест милиона веб сајтова, те га уврштава на листу стотину најбољих претраживача.⁶

1999.

Google се сели у нове просторије у Пало Алту и има осам запослених, међу којима и првог стручњака који није инжењер, већ економиста. Одржавају прву конференцију за штампу на којој објављују улагања од двадесет пет милиона долара компанија Sequoia

¹ Bnet – the CBS interactive business network, *Brin and Page Receive Marconi Foundation's Highest Honor*. Press Release, September 23, 2004. - http://findarticles.com/p/articles/mi_m0EIN/is_2004_Sept_23/ai_n6208748/

² The World's Most Powerful People: Sergey Brin and Larry Page, *Forbes magazine*, Nov. 11, 2009. - http://www.forbes.com/lists/2009/20/power-09_Sergey-Brin-and-Larry-Page_D664.html

³ The Worlds billionaires rank, *Forbes magazine*, May 4, 2010. - http://www.forbes.com/lists/2010/10/billionaires-2010_The-Worlds-Billionaires_Rank.html

⁴ Marković, S. (2003). Google i Googol. *Vreme*, br.642–643, 23. april 2003. - <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=338847>

⁵ Google Milestones, Google Timeline. - <http://www.google.com/corporate/history.html>

⁶ *PC Magazine*, December 1998. - <http://web.archive.org/web/19990508042436/www.zdnet.com/pcmag/special/web100/search2.html>

Capital и Kleiner Perkins, а „гуглерима“ („Googlers“) се по први пут називају људи који користе Google. Поново се селе на нову локацију у Монтејн Бју, недалеко од Универзитета Стенфорд.

2000.

Као првоаприлску шалу објављују своју нову алатку MentalPlex, с којом се представља наводна могућност Google-а да прочита мисли својих корисника и да им понуди визуализацију резултата претраге. Наиме, приказан је анимирани круг и дата упутства за његово коришћење: „скините шешир и наочаре, гледајте у MentalPlex, не померајте главу, пројектујте менталне слике онога што желите пронаћи, кликните и визуализујте резултате претраге из својих мисли”.⁷ С том шалом Google уводи традицију првоаприлских шала које објављује сваке године.

Верзија Google-а доступна је на првих десет језика (француски, немачки, италијански, шведски, фински, шпански, португалски, холандски, норвешки и дански), а потом и на следећа три (кинески, јапански, корејски). Добијају прве Webby награде од Међународне академије за дигиталне науке и уметности за техничка достигнућа, од одабраног жирија, и „Народ гласа“, од корисника.⁸ Почињу сарадњу са Yahoo-ом и постају њихов први добављач услуга претраживања. Уговоре о услугама оглашавања AdWords на принципу он-лајн самоуслуживања склапају са 350 компанија. Уводе Google Toolbar, траку са алатима која се може уградити у сваки претраживач, помоћу које је омогућено претраживање без потребе да се иде на сам претраживач.

2001.

Google објављује своју прву јавну набавку, купили су Deja.com's Usenet Discussion Service, архиву

од 500 милиона Usenet дискусија на Интернету од 1995. године, додали су јој алатке за претраживање и проналажење информација и преобразили је у Google дискусиону групу. Покрећу нови сервис Google Image Search,⁹ који нуди приступ бази од 250 милиона слика. „Ако слика вреди више од хиљаду речи, шта онда рећи за милион слика? Или, да будемо прецизнији, за 250 милиона слика? Google Image Search је најсвеобухватнији начин да пронађете жељене слике на вебу и лак је за коришћење, као и сам Google или други веб претраживачи”.¹⁰

Исте године Google отвара прву канцеларију у Токију; Ерик Шмит (Eric Schimdt) постаје први извршни директор, а Сергеј и Лари руководиоци за производе и технологије; склапају уговор о сарадњи са Universo Online и тако Google постаје главни сервис за претраживање за милионе корисника у Латинској Америци; њихов индекс садржи преко три милијарде веб докумената.

2002.

Google објављује свој први хардверски производ, жуту кутију названу Google Search Appliance, коју пословни људи и фирме могу да прикључе на своје рачунаре како би помоћу ње могли да претражују и индексирају своје личне документе, као и документе фирме унутар Интранет мреже или локалних веб сајтова.¹¹ Уводе нови начин плаћања за популарни он-лајн самоуслужни програм оглашавања AdWords, који омогућава оглашивачима да плаћају само када корисници кликну на њихове рекламе (*cost-per-click pricing*).

9 Google Image Search. - <http://images.google.com>

10 Google introduces Image search, *Google Friends Newsletter*, July 28, 2001, - <http://www.google.com/google-friends/jul2001.html>

11 Google aims search device at companies, by Margaret Kane, Staff Writer, *CNET News*, February 11, 2002. - http://news.cnet.com/Google-aims-search-device-at-companies/2100-1023_3-833905.html

7 MentalPlex tool. - <http://www.google.com/mentalex/>

8 Webby Awards. - <http://www.webbyawards.com/web-bys/current.php?season=4>

Као првоаприлску шалу објављују да захваљујући раду голубова и новој алатки PigeonRank имају тако моћне резултате претраживања, јер „ниске цене голуба кластера омогућавају да се релативна вредност веб страница израчунава много брже него што би то био случај када би то радили инжењери и машине засноване на алгоритмима”.¹²

Објављују да су направили сет апликационих програмских интерфејса који омогућавају администраторима да претражују више од три милијарде веб докумената и да претрагама прилагоде радно окружење које укључује и софтвере као што су Java, Perl и Visual Studio. Започињу сарадњу са AOL компанијом (America Online Inc.) – чиме се клијентима нуди ново тржиште у које су укључени и сви који користе сервисе CompuServe, Netscape и Aol.com. Објављују оснивање Google лабораторија, Google Labs, место на којем ће њихов тим за истраживања и развој стварати нове иновативне технологије. Те исте године у сервис Google News прикључује се 4.000 нових информационих извора; отвара се нова канцеларија у Аустралији и нуди нови сервис за проналажење и куповину производа Google Product Search.

2003.

Америчко дијалектолошко друштво проглашава реч „google” најкориснијом речју и „речју године”. Промовишу Google Grants програм, то јест програм оглашавања за непрофитне организације. Купују Pyra Labs, фирму креатора сајта Blogger. Оглашавају прво такмичење за програмере Google Code Jam 2003, са новчаним наградама. Најављују нови сервис Google Print, после Google Book Search, који омогућава индексирање малих извода из дигиталних књига и њихово појављивање у резултатима претраге.

¹² The technology behind Google's great results, Pigeon-Rank™, <http://www.google.com/technology/pigeonrank.html>

2004.

Лари је примљен у Националну академију инжењера. Google индекс сада обухвата преко шест милијарди докумената, то јест око 4,3 милијарде веб страница и 880 милиона слика. Селе се у нову зграду у Монтејн Вју, специјално изграђену за њих, Googleplex, и имају преко 800 запослених. Уводе нови сервис Google Local, којим на мапама Америке нуде корисницима релевантне информације о правцима кретања; касније је тај сервис укључен у много шири Google Maps. Као првоаприлску шалу објављују изградњу комплекса на Месецу – Googlelunaplex. Уводе стипендију за најбољу студенткињу компјутерских наука, Google Anita Borg Scholarship, доступну студенткињама из Америке, Канаде, Аустралије и Европе. Google први пут излази на берзу; постоји преко 150 Google домена; отворене су нове канцеларије у Ирској и Индији; успостављен је сервис Google SMS којим се омогућава претраживање преко мобилних телефона; покрећу бета верзију Google Scholar, бесплатног сервиса за проналажење истраживачке литературе; купују компанију Keyhole, чије ће алате уградити у свој нови сервис Google Earth. Крајем године Google индексира преко осам милијарди веб страница. Са Google Books Search програмом започињу сарадњу са универзитетима Харвард, Стенфорд, Мичиген, Оксфорд и са Њујоршком јавном библиотеком.

2005.

Кроз сервис Image Search доступно је 1,2 милијарде индексираних слика. Промовисан је Google Maps, изванредан алат који корисницима омогућава низ услуга: преглед земаљске кугле из сателита, 3D приказ мапа земаља, градова, улица, приказ у реалном времену, фотографије, видео записе и јединице из Википедије за поједине локалитете. Купују фирму Urchin и њихове алате укључују у свој нови сервис Google Analytics, алат за статистичке анализе посећености и утицаја веб сајтова и

за маркетиншке кампање. Google уводи и нову услугу за мобилне телефоне, чиме се омогућава давање упутстава преко SMS порука о правцима кретања корисника. Алатка My Search History корисницима омогућава да прегледају све странице које су посетили у одређеном временском периоду. Сервис Blogger Mobile омогућава корисницима мобилних телефона да поруке и слике на блогове постављају преко телефона. Преко Google Scholar сервиса сада истраживачи могу видети у којим библиотекама се налази тражени чланак, у папирној или електронској форми. Уводи се нови сервис Personalized Homepage, сада под именом iGoogle, који корисницима омогућава да Google страницу прилагоде својим личним потребама, то јест да на њу укључе свој Gmail налог, календар, временску прогнозу, новости, разне блогове, и тако даље.¹³ Уводе нови сервис Google Talk, Windows апликацију која корисницима омогућава да разговарају са пријатељима лако и брзо, као и да при томе користе микрофоне и камере на компјутерима. Омогућено је и претраживање блогова помоћу алатке Blog Search. Прва промоција књига „Blink” и „Tipping Point”, аутора Малколма Гледвела (Malcolm Gladwell), приређена је у седишту Google-а, а после тога је у оквиру програма Authors@Google одржано преко 500 промоција разних занимљивих књига у седиштима Google-а у Америци, Европи и Индији. Gmail, сервис за електронску пошту, унапређен је и може да се користи и на мобилним телефонима.

2006.

Google купује dMars, компанију за дигитално радио оглашавање. Уведен је локални домен за Кину – Google.cn. Сервис за сређивање личних албума и фотографија Picasa доступан је на 25 светских језика. У Gmail је уведено четовање, коришћењем

тренутног слања порука из Google Talk сервиса. Купују Writely, на вебу заснован едитор текста из којег развијају Google Docs, сервис који корисницима омогућава да он-лајн и бесплатно едитују текстове, табеле, презентације и разне формуларе током кооперативног рада на њима у реалном времену, као и да их складиште. Као првоаприлску шалу користе нови производ Google Romance са паролама „Заказивање састанка је проблем претраживања” и „Љубав је само још један од проблема у проналажењу информација”.¹⁴ Уводе услугу он-лајн календара, Google Calendar, који корисницима омогућава да им стално он-лајн буде доступна њихова агенда. Оксфордски енглески речник (The Oxford English Dictionary) уводи реч „google” као глагол који значи „гугловати”. Промовишу нови сервис Google Checkout, брз и једноставан начин да корисници преко Google-а прате све своје он-лајн куповине на вебу преко било ког веб сајта за куповину. Више од стотину библиотека са Универзитета Калифорнија прикључује се пројекту Google Books Search који почиње да нуди он-лајн књиге у јавном власништву у pdf формату, а Универзитет Комплутенсе из Мадрида постаје прва библиотека са шпанског говорног подручја која се укључује у пројекат. У архиву Google News уносе историјске чланке за период дужи од двеста година. Заједно са организацијом LitCam и Унеском Google покреће Literacy Project, који нуди изворе за наставнике, ученике, професоре и све друге заинтересоване за промоцију читања.¹⁵ Купују YouTube, најпознатији веб сајт за преузимање, постављање, гледање и размену видео-записа. У мају 2010. године Google извештава да се дневно

¹³ Google personalized homepage. - <http://googleblog.blogspot.com/2005/05/method-to-our-madness.html>

¹⁴ Pin All Your Romantic Hopes on Google. - <http://www.google.com/romance/>

¹⁵ Celebrate World Book Day with The Literacy Project. - <http://googleblog.blogspot.com/2008/04/celebrate-world-book-day-with-literacy.html>

преко YouTube-а погледа, преузме или постави више од две милијарде видео-записа. Купују Jotspot, од кога граде сервис Google Sites који корисницима омогућава да сами направе своје веб сајтове. Отварају прво такмичење деце узраста од четири до седамнаест година, којима нуде награде за израду логоа Google-а, названог Doodle, те се од тада сваке године одржава слично такмичење у многим земљама, а најбољи логои се постављају на странице Google-а. У сарадњи са Америчком организацијом за патенте и робне марке (United States Patent and Trademark Office - USPTO) покрећу сервис Patent Search, преко којег је могуће претраживати преко седам милиона патената и око милион апликација за патенте са територије Сједињених Америчких Држава, од патената из 1790. године до оних од пре пар месеци.

2007.

Објављују сарадњу са кинеском компанијом China Mobile, највећом телекомуникационом организацијом на свету, како би обезбедили услуге мобилне телефоније и Интернета у Кини. За Дан заљубљених, Gmail сервис се отвара и постаје слободан за све кориснике широм света, а до тада је било потребно да корисник добије позивницу од неког другог корисника. Кандидати на председничким изборима у Сједињеним Америчким Државама, међу којима и Хилари Клинтон и Барак Обама, посећују седиште Googleplex. У сервис Google Maps уводе информације о густини саобраћаја на одређеним локацијама. Најављују алатку Universal Search која ће објединити претрагу видео записа, новости, књига, слика и свих других различитих докумената у јединственим резултатима.¹⁶ Google Hot Trends сервис показује стотину најчешћих претрага на

вебу. Произведен је сервис Google Earth Outreach, намењен непрофитним организацијама које користе Google Earth да промовишу своје кампање. Сервис Google Finance постаје доступан свим појединцима и предузећима, као он-лајн бесплатна услуга за праћење токова акција и економских информација о тржиштима различитих земаља на свету. Сам Google је све информације о свом пословању отворио и учинио доступним кроз тај сервис. У сарадњи са компанијом IBM раде на иницијативи за даљи развој компјутерских наука, како би студенти могли да науче како да се суоче са несагледивим развојем Интернета. Најављен је Android, прва отворена платформа за мобилне телефоне, преко које је могуће бесплатно добити све потребне програме. Краљица Енглеске покреће свој Краљевски канал на YouTube-у.

2008.

За кориснике који претражују на хебрејском, арапском или другим језицима који се пишу налево здесна, Google уводи алатку помоћу које претраживач сам препознаје са које стране корисник уноси упит. Заједно са компанијама Yahoo i MySpace објављују оснивање Open Social Foundation, независне непрофитне групе, којој је циљ да обезбеди транспарентност и операциона упутства о алаткама отвореног софтвера. Google Earth нуди претраживање и приказ по улицама и зградама, и сада је доступан на дванаест језика. Покрећу Google Website Optimizer, бесплатан алат за тестирање веб сајтова, помоћу којег власници веб презентација могу континуирано да тестирају различите комбинације садржаја својих сајтова (слика, текстова) како би видели који доносе највише прихода, који су најпосећенији или на које се највише корисника регистровало. После земљотреса у Сечуану у Кини и циклону у Мјанмару, Google Earth додаје нове информације о тим подручјима како би се на ефикаснији начин помогло у збрињавању људи и отклањању штете. Покрећу сервис Google Friend

¹⁶ Universal search: The best answer is still the best answer- <http://googleblog.blogspot.com/2007/05/universal-search-best-answer-is-still.html>

Connect, низ функција и апликација које власницима веб сајтова омогућавају да лакше направе своје социјалне мреже додавањем регистрације, позива, галерија чланова, постављања порука и приказа. Са IPv4 адресама, то јест са бројевима помоћу којих компјутер приступа Интернету, могуће је обезбедити око четири милијарде IP адреса. Google сматра да то за убрзан развој Интернета није довољно и објављује да су њихови сервиси доступни и преко IPv6 адреса, што је протокол који обезбеђује могућност да сваки становник планете поседује готово три милијарде мрежа; Google верује да ће на тај начин бити могуће да сваки рачунар и мобилни телефон на планети буду међусобно повезани и да ће тек тако бити могуће остварити „принцип с краја на крај планете”.¹⁷

Објављују нови сервис Google Health који корисницима омогућава да безбедно и сигурно прикупљају, складиште и управљају својим медицинским досијеема и он-лајн информацијама о свом здрављу. Google Finance нуди податке о тренутном стању на светским берзама. Google Maps су доступне и на мобилним телефонима. Google индексни систем показује да се индексира преко један билион јединствених URL адреса, а број појединачних веб страница расте свакодневно за неколико милијарди. Појављује се и нови сервис Google Suggest који омогућава да се при самом уносу упита кориснику нуди опција да бира између аутоматских кључних речи, чиме му се помаже при формулисању претраге, смањују се грешке у спеловању и број потребних карактера за куцање. Новинска архива се обогађује кроз сарадњу са издавачима новина и часописа који дигитализују милионе страница. T-mobile објављује нови G1

телефон, први мобилни апарат заснован на Android оперативном систему. Google прослављава десетогодишњицу свог постојања. Уводе Google Earth за iPhone и iPod touch апарате. У сарадњи са магазином „Life” стварају архиву Life photo archive, коју укључују у свој сервис Google Image Search; тиме је сада доступно преко десет милиона нових фотографија од 1750. године до данас, од којих неке никада до сада нису нигде биле објављене. Google позива музичаре из целог света на аудицију на којој ће бити одабрани они који ће учествовати у YouTube симфонијском оркестру, првом светском колаборативном он-лајн оркестру. Са издавачима сарађују на дигитализацији милиона чланака које укључују у сервис Google Book Search.

2009.

Ватикан покреће свој YouTube канал на којем нуди најновије информације о католичкој цркви и раду папе. Заједно са Институту нове америчке фондације за отворене технологије, PlanetLab конзорцијумом и академским истраживачима, Google покреће Measurement Lab (M-Lab), отворену платформу која обезбеђује алате за тестирање широкопојасних веза. Google Earth сервис омогућава 3D приказ океана, највећег светског природног ресурса. Уводе Google Latitude, то јест Google Maps за мобилне телефоне и за iGoogle који омогућавају корисницима да са својим пријатељима размене информације о томе где се налазе. Додавањем нових језика Google Translate сада омогућава преводјење са 51 језика, чиме је покривено око 98% језика који се користе на Интернету. Google Suggest постаје применљив за 51 језик и за 155 Интернет домена. Google претраживач сада може да понуди локализоване резултате претраге, чак и ако корисник не каже у свом упиту на којој локацији се налази. У Карнеги холу је одржан први концерт YouTube симфонијског оркестра, са преко деведесет музичара из целог света. Редизајниране

¹⁷ Looking towards IPv6, 5/13/2008, Posted by Lorenzo Colitti, Network Engineer, and Erik Kline, IPv6 Evangelist. - <http://googleblog.blogspot.com/2008/05/looking-towards-ipv6.html>

су Google Labs и отворене две нове лабораторије – Similar Image Search и Google News Timeline. Уводе Sky Map за андроид телефоне. Унапређени сервиси Gmail, Google Calendar, Google Docs и Google Talk су сада оперативни и нису више бета верзија. Поводом четрдесетог рођендана слетања на Месец, покрећу сервис Moon (Месец) преко Google Earth-а који нуди слике са Месеца, видео снимке о слетању Аполоа, панорамске приказе које су урадили астронаути Аполоа и многе друге податке.

Иновације

Google Labs¹⁸ је основан 2002. године и представља веб сајт на којем се приказују и тестирају нови Google пројекти. Google често користи принцип слања посебних позивница корисницима којима се нуди могућност да у експерименталној фази развоја пројеката тестирају одређене сервисе и производе, да дају своје оцене, примедбе и сугестије према којима Google накнадно покушава да унапреди одређени сервис или производ. Google Labs групише пројекте према различитим областима и технологијама на сервисе и производе везане за Android телефоне, разне апликације, комуникације, мапе, претраживања, Gmail, календар, кодове, разне друге алате.

Google Translate¹⁹ је бесплатан алат за машинско превођење заснован на статистичкој анализи, који омогућава аутоматско превођење текстова и веб докумената које је Google увео 2007. године, а сада је доступан већ за преко педесет језика. Google Translate чак и сам препознаје на ком језику се текст

укуцава, нуди могућност уноса и текстова који су на нелатиничним писмима (арапски, кинески, јапански, корејски, хебрејски, ћирилични језици и тако даље), могуће је и претварање текста у звук, пренос свих језика у латинична писма, као и редакција превода. Наравно, аутоматски превод није нити ће икада бити тако добар као кад га уради човек, јер се користе статистичке анализе и речници, али не и граматике, али он свакако доприноси разумевању. При изради алатке, Google је користио Унескове документе за свих шест званичних језика Уједињених нација (арапски, кинески, енглески, француски, руски, шпански), те поседује корпус од двадесет милијарди речи за тих шест језика.²⁰ Године 2009. промовишу Google Translator Toolkit, алатку за преводиоце, едитор текста једноставан за употребу који преводиоцима омогућава да раде брже и боље. Преводиоци могу да преузму неки текст са свог рачунара или на пример, из Википедије, да га преведу аутоматски са алатом Google Translate, да га поправе и врате на свој рачунар или на веб, да разговарају са другим преводиоцима на мрежи, да користе и напредне алатке као што су преводилачке меморије и вишејезички термилошки речници.²¹

Google Scribe²² је нови сервис у експерименталној фази који корисницима нуди сугестије при куцању упита, односно алатку за аутоматско допуњавање текста. На пример, ако почнете да куцате реч „prof”

²⁰ Google Translate, Wikipedia. - http://en.wikipedia.org/wiki/Google_Translate

²¹ a) Translating the world's information with Google Translator Toolkit. - <http://googleblog.blogspot.com/2009/06/translating-worlds-information-with.html>
b) Google Translator Toolkit. - <http://translate.google.com/toolkit/list?hl=en#translations/active>

²² Google Scribe. - <http://scribe.googlelabs.com/>

¹⁸ Google Labs. - <http://www.googlelabs.com/>

¹⁹ Google Translate. - <http://translate.google.com/>

Google вам нуди да вам аутоматски до краја укуца реч „professor” или неке друге сличне речи из дате групе речи, тако што се отвара прозор у којем можете пронаћи реч коју сте желели да укуцате. Наравно, корисник може и потпуно да игнорише ове сугестије и да сам настави да куца шта је наумио. Ова алатка, за сада доступна само за енглески језик, може да се унесе у било који други софтвер да помогне корисницима да брже куцају, да не греше у спеловању. Будућност ће показати колико ће ова алатка бити коришћена.

Google Wave²³ је софтверска апликација усмерена на он-лајн колаборативну комуникацију у реалном времену. Први пут је најављена на Google конференцији у мају 2009. године. То је на вебу заснована платформа и комуникациони протокол осмишљен да обједини све облике комуникације међу корисницима – електронска пошта, слање порука, социјално умрежавање, заједнички рад на различитим документима, размена видео записа и фотографија, заједнички рад у вики окружењу и тако даље. Сличан је Facebook-у, али са далеко бољим перформансама – на пример, фотографије и видео записе могуће је пренети у прозор комуникације једноставним превлачењем докумената са свог рачунара; током заједничког рада на неком документу више појединаца у реалном времену могу да уносе своје сугестије које сви присутни виде и одмах могу да реагују; могућа је и жива комуникација путем камера и микрофона. Иницијално је била намењена само програмерима, али је касније проширена на око 100.000 корисника широм света који су добили позивнице да је тестирају. У мају 2010. године Google Wave постаје доступан и за широку публику. Ипак, већ у августу

2010. године Google је објавио обустављање даљњег развоја ове апликације, а веб сајт ће бити доступан само до краја 2010. године. Наиме, нису сви производи и услуге Google-а успешни; код ове апликације се показало да се не користи довољно и Google је дошао до закључка да су даља улагања у развој несврхисходна.

Google Chrome²⁴ је бесплатан претраживач веба са отвореним кодом, први пут најављен као бета верзија за Windows у септембру 2008, а верзија за широку публику уведена је у децембру 2008. године. У августу 2010. Chrome је трећи највише коришћени веб претраживач са 10,80% корисника, одмах иза Internet Explorera-а (51,34%) и Mozilla Firefox-а (30,82%). Ерик Шмит, извршни директор Google-а, годинама је био против идеје да се изradi нови неовисни веб претраживач, сматрајући да је у то време Google била мала компанија и да није било потребе да се улази у рат с највећим произвођачима претраживача. Када су Сергеј и Лари запослили неколико програмера из Firefoxа и када су Ерику демонстрирали Chrome, он је изјавио да је „то било тако добро да ме је приморало да променим своје мишљење”.²⁵ Интерфејс Google Chrome-а данас је доступан на више од педесет језика.

Google Chrome OS²⁶ је на Linuxу заснован оперативни систем отвореног кода, који је израдио Google за потребе рада са веб апликацијама. Најављен је у јулу 2009. године, а јавно доступна верзија требало би да буде доступна крајем 2010. године. Chrome OS неће бити доступан за јавно преузимање, покретање и инсталацију, већ ће бити испоручиван

²³ Google Wave, Wikipedia. - http://en.wikipedia.org/wiki/Google_Wave i Google Wave veb sajt - <https://wave.google.com/wave/>

²⁴ Google Chrome - <http://www.google.com/chrome/>

²⁵ Google Chrome, Wikipedia. - http://en.wikipedia.org/wiki/Google_Chrome

²⁶ Google Chrome OS, Wikipedia. - http://en.wikipedia.org/wiki/Google_Chrome_OS

на специфичном хардверу партнера Google-а. Интерфејс је крајње једноставан и подсећа на Chrome претраживач. Намењен је корисницима који највише времена проводе на Интернету, те ће једина апликација бити претраживач у који је уграђен и софтвер за мултимедије. У марту 2010. Google је најавио да ће ипак развити две верзије Chrome OS софтвера, једну за појединце и другу за предузећа. Углавном ће бити коришћен на лаптоп и netbook рачунарима, а биће омогућена и верзија за екране осетљиве на додир.

*Google Caffeine*²⁷ је најављен у јуну 2010. године као потпуно нов начин посматрања, претраживања и индексирања веба. Наиме, на том систему Google ради још од почетка 2009. године, а идеја се састоји у томе да ће корисници моћи да претражују веб константно и у реалном времену, јер ће им бити доступан индекс који ће бити непрестано освежаван, а не као пре на сваке две недеље. То значи да ће корисници добијати 50% свежије резултате претраге, а самим тим и релевантније и ажурније садржаје. Да би ухватили корак са развојем веба и са очекивањем корисника и њиховим потребама, Google је изградио Caffeine. У односу на стари индекс који је систематски индексирао странице и чинио их доступним на сваке две недеље, Caffeine ће сада систематски скупљати нове веб странице по порцијама, то јест он ће узимати преко стотину милиона гигабајта информација у базу података и додавати нове информације на нивоу од више стотина хиљада гигабајта на дан.

27 Google Caffeine. - <http://googleblog.blogspot.com/2010/06/our-new-search-index-cafeine.html> i Google, Caffeine and the future of search, Telegraph UK, June 2010. - <http://www.telegraph.co.uk/technology/google/7833590/Google-Caffeine-and-the-future-of-search.html>

*Google Desktop*²⁸ је претраживач десктопа за персоналне рачунаре који имају оперативне системе Linux, Mac или Microsoft Windows. Овај софтвер омогућава корисницима да на свом рачунару врше претраге, као и на Google претраживачу, у различитим сегментима свога рада – у директоријумима електронске поште, текстова, слика, четова, музике, видео записа, прегледаних веб страница и тако даље. Када једном уградите Google Desktop на свој рачунар он ће индексирати све ваше датотеке и омогућити вам да их лакше и брже пронађете. Индексирање се изнова аутоматски спроводи за одређен период, а и сами увек можете покренути ново индексирање. Поред тога, Google нуди и многе друге „гаџете“, то јест алатке које можете поставити на свој десктоп, као што су сат, калкулатор, временска прогноза за ваш град, новости из ваших омиљених новина, радио и ТВ станице, цитате дана, подсетник за ваше активности, агенду, Wikipedia, Amazon, YouTube, Facebook, и на стотине других алатки које користите сваки дан и за које сматрате да је корисно да вам се налазе на вашем десктопу.

Филозофија и основни принципи

„Савршен претраживач“, каже Лари Пејц, «требало би да разуме тачно оно шта ви мислите и да вам узврати тачно оно што ви желите». На почетку постојања Google-а корисници су били пријатно изненађени када унесу упит за претрагу и одмах добију добар резултат. Google је и постао успешан јер је био бољи и бржи у проналажењу правих одговора у односу на друге претраживаче тог времена. Међутим, од тада се технологија доста развила, те се и сам веб доста променио. Google признаје да је претраживање проблем који никада у потпуности неће бити решен, али он наставља да помера

28 Google Desktop. - http://en.wikipedia.org/wiki/Google_Desktop

границе постојећих технологија како би обезбедио брзе, прецизне и једноставне сервисе којима онај ко тражи информације може да приступи са било ког места на свету, у било које време и са било ког уређаја.

Гледајући у будућност, Google се руководи са десет основних принципа за које верује да су истинити. Ти принципи су постављени још на самом почетку рада, али се непрестано ажурирају и последња верзија потиче с краја 2009. године.²⁹ Ево тих десет основних принципа:

1. Усредсредити се на корисника и све друго ће уследићи за тим.

Од самог почетка Google је усредсређен на обезбеђивање најбољег могућег корисничког искуства. Кад год би креирали нови изглед претраживача, или увели неки нови сервис, водили су рачуна о томе да то служи пре свега кориснику, а не неком интерном сопственом циљу. Њихова приступна страна је јасна и једноставна, а странице се врло брзо отварају. Постављање и рангирање резултата претраге никада никоме није продато, претрага даје релевантне резултате и не сме да одвлачи пажњу на нешто друго, рекламирање је увек дискретно и одвојено од резултата претраге.

2. Боље је урадити и само једну ствар, али заиста добро.

Google се бави претраживањем информација. Са великом истраживачком групом стручњака покушавају да решавају проблеме претраживања, они знају да то раде добро, али су свесни да могу и боље. Континуирано решавајући тешке проблеме претраживања и непрестано унапређујући своје услуге, они ипак нуде сервис који користе милиони

људи широм света. Посвећени су унапређењу услуга и спремни на стално учење и иновирање. Надају се да ће моћи да истраже и претходно неистражене области и да ће корисницима моћи да понуде приступ и коришћење увек нових информација значајних за њихове животе.

3. Брже је боље од сјорої.

Google је свестан да је време драгоцен ресурс и да корисници желе да добију жељене информације најбрже што је могуће. „Вероватно једини на свету можемо да кажемо да нам је циљ да корисници што је пре могуће напусте наш сајт”.³⁰ Брзину увек имају на уму када креирају нове сервисе, труде се да повећају ефикасност својих услуга и окружења. Из сопственог искуства знају да је увек могућа бржа услуга, јер су и сами безброј пута померали границе у брзини претраге.

4. Демократијачност на вебу функционише.

Google претраживање функционише јер почива на милионима појединаца који постављају линкове на својим веб сајтовима – како би помогли да се одреди који други сајтови нуде вредне садржаје. Google процењује вредност сваког веб сајта на свету и за то примењује различите технике, укључујући и PageRank алгоритам, који анализира који сајтови су „изгласани” као најбољи извори информација од стране других страница на вебу. Google је посебно активан у залагању за развој отворених софтвера у којима долазе до изражаја колективни напори многих програмера.

5. Не морате бити за својим радним столом да би вам био пошребан одговор.

Свет све више постаје мобилан, те људи желе да приступе информацијама ма где се налазили и ма када им оне биле потребне. Google уводи нове

²⁹ Ten things we know to be true. - <http://www.google.com/corporate/tenthings.html>

³⁰ Исто.

технологије и нуди решења за мобилне уређаје који помажу људима на целој планети да различите послове обављају преко својих телефона, да провере своју електронску пошту и календар, да погледају видео-записе, као и да приступе претраживачу и пронађу жељене информације. Посебно им је стало да унапреде нове програме за свој Android телефон, нову отворену бесплатну софтверску платформу.

6. Новац се може зарађивати и ако не чиниште зло.

Google је пословна компанија и о њиховом финансијском пословању ћемо рећи нешто више касније. Сада само да кажемо да све рекламе које се кроз AdWords појављују садрже информацију о томе да је то спонзорисани линк, који ни на који начин не сме да компромитује интегритет добијених резултата претраге. Корисници верују у објективност Google-а, а сам Google ништа не би могло нагнати да промени такву политику.

7. Увек постоји још више информација о нечему.

Пошто је Google успео да индексира више веб адреса него и један други претраживач на свету, његови истраживачи су своју пажњу усмерили и на информације које још увек нису доступне. Понегде је реч о томе да се у претрагу укључе само неке базе података, као што су адресари са бројевима телефона, пословни директоријуми и годишњаци. Остали напори захтевају више креативности и усмерени су на стварање могућности да се у претрагу укључе новинске архиве, патенти, академски часописи, милијарде слика и страница из књига.

8. Потребна за информацијама не познаје границе.

Google је основан у Калифорнији, али циљ његових оснивача од самог почетка био је да се информације учине доступним људима у целом свету и на свим језицима. Тако да данас Google има канцеларије на свим континентима, одржава око 150 домена,

а више од половине претраживања врши се изван Сједињених Америчких Држава. Google интерфејс је доступан на преко 110 језика, омогућава корисницима да сузе резултате претраге само на свој матерњи језик. Коришћењем сервиса Google Translate многим људима је омогућено да веб сајтове погледају и на језику који им је непознат.

9. Можете бити озбиљни и без огела.

Google је изграђен на идеји да би рад требало да буде изазов и да би изазов требало да буде забаван. Они верују да изванредне и креативне ствари могу да буду изграђене само у позитивном окружењу и одговарајућој култури компаније. Посебно им је стало до тимског рада, али колико воле да истакну тимска достигнућа толико им је стало и до истицања индивидуалног доприноса сваког појединца. Огромна средства улажу у запослене, енергичне пасионираних људе из различитих средина који имају креативан приступ послу, игри и животу. Атмосфера у њиховим канцеларијама је неуобичајено опуштена, јер сматрају да нове идеје могу да се појаве и у кафеу, и на састанку тима, и у гимнастичкој сали, и у шетњи.

10. Изврсно ипак није довољно добро.

Свесни су да у нечему могу да буду изврсни, али само на почетку, не и на крају. Сами себи постављају циљеве које не могу одмах да остваре, јер знају да ће само на тај начин из себе извући и више него што могу да очекују. Кроз иновације и њихово стално унапређивање увек настоје да превазиђу оно већ изграђено. „Чак и ако не знате шта тачно тражите, проналажење одговора на вебу је наш проблем, а не ваш. Настојимо да антиципирамо потребе које још нису сасвим уобличене код наших корисника у целом свету и да им понудимо наше производе и услуге који су у складу са новим стандардима... У крајњој линији, наше стално незадовољство начином

на који ствари функционишу постаје покретачка снага свега што чинимо”.³¹

Google Кодекс понашања

Google Кодекс понашања има око десетак страница, стално се ажурира и има осам поглавља.

1. Служимо нашим корисницима.
2. Поштујмо једни друге.
3. Избегавајмо конфликте интереса.
4. Очувајмо поверење.
5. Штитимо Google имовину.
6. Обезбедимо финансијски интегритет и одговорност.
7. Поштујемо законе.
8. Закључак.

Овде ћемо навести само неке најупечатљивије делове Кодекса.

Корисници цене Google не само због тога што им испоручује добре производе и услуге, већ и зато што Google поштује високе стандарде у опхођењу са корисницима: интегритет (корисници могу да верују Google-у који стечену репутацију ничим не жели да угрози), корисност (сви производи, услуге и алатке морају бити корисни свим људима на свету), приватност и слобода изражавања (Google штити, без разлике, приватност својих корисника, ничим не жели да угрози њихову слободу изражавања, чак и кад долази до таквих појава политичке природе у неким земљама, Google се томе отворено супротставља), спремност на одговор (прихватају повратне информације од корисника, одговарају на њих, настоје да реше њихове проблеме), спремност на тренутно деловање (чим неки корисник има неки

проблем са сервисима Google-а, неко из компаније мора одмах да реагује).

Google је посвећен позитивном радном окружењу, у којем постоји међусобно поштовање свих и у којем сваки запослени треба да има могућност да достигне свој највећи потенцијал. Запошљавање је засновано искључиво на заслугама, квалификацијама и професионалним компетенцијама сваког појединца. Строго је забрањена било каква врста дискриминације и насиља. Сви запослени се обавезују да неће себе и друге запослене доводити у било какав конфликт интереса у погледу личних инвестирања, запошљавања изван компаније и иновирања за друге, чланства у вањским управним одборима, стицања привилегија у оквиру самог посла у компанији, прихватања поклона и других привилегија.

Очување поверења подразумева да се посебна пажња мора посветити иновацијама Google-а; интерне информације компаније које прерано оду у штампу или код конкурената могу угрозити нове услуге и производе, уништити њихове предности и конкурентност. Google материјали морају бити на одговарајући начин осигурани, сваки поверљив документ саме компаније или других сарадника мора бити означен као такав; трговинске тајне и поверљива документа о интелектуалној својини морају бити заштићени. Нико од запослених ко није овлашћен нема права да комуницира с медијима.

Google поседује изузетну репутацију због великодушности према својим запосленима, због посвећености њиховој добробити, због међусобне отворености и поверења; све то зависи највише од тога колико се та пракса поштује, колико се чувају и штите ресурси компаније, њена имовина и информације. Интелектуална својина (трговинске марке, логои, копирајт, трговинске тајне, патенти, знање) су њихова највреднија имовина; недозвољено

³¹ Ten things we know to be true. - <http://www.google.com/corporate/tenthings.html>

коришћење може довести до њеног губитка и озбиљног угрожавања свеукупне имовине. На исти начин се мора поштовати и интелектуална својина других, а када је реч о отвореним изворима, свим запосленима се налаже да се око тога посаветују са надлежнима у њиховом сектору за правна питања о отвореним кодовима. Посебне одредбе односе се на коришћење компанијске опреме, мреже, уређаја, кодова и сигурности рада. Подаци о запосленима су такође заштићени и доступни само овлашћеним руководиоцима.

Финансијски интегритет и фискална одговорност суштински су битан аспект корпоративног професионализма. Извештавање о утрошеним средствима је ултиматум, јер се троше средства саме компаније, али и акционара. Сви имају обавезу да новац троше савесно и одговорно; интерне контроле су уобичајене колико и оне екстерне. Кодекс Google-а чак садржи и податке о томе ко се од партнера и у којим ситуацијама може повести на ручак или вечеру, упутства како се потписују уговори (увек искључиво писмено, а никада усмено или на неки други начин), све трансакције морају бити унете, као и све евентуалне финансијске или рачуноводствене грешке; никакво фалсификовање апсолутно није дозвољено, чак ни оно о времену проведеном на послу. При набавци опреме и услуга, увек се мора спровести јавна набавка, а при оцени понуде није најважнија цена, већ и квалитет, ниво услуге, рокови и поузданост партнера.

Google посебну и озбиљну пажњу посвећује поштовању закона и правила, те се од сваког запосленог очекује да се придржава свих законских обавеза и забрана. Немогуће је да сваки појединац познаје све законске аспекте сваког закона у примени, али зато главне законе и њихове одредбе везане за посао мора да познаје. Пошто је неке специфичне законе лако ненамерно прекршити, Кодекс доноси

најважније изводе везане за трговинску контролу, конкуренцију, интерну контролу, антикорупцију и тако даље. „Правило је једноставно – не давати мито никоме, никада, нити из било ког разлога. Такође треба бити опрезан када дајете поклоне, или плаћате некоме неку забаву или пружате неке друге љубазне услуге у име Google-а. Желимо да избегнемо могућност да ти поклони, забава или друге љубазне услуге буду протумачене као мито, те је увек најбоље да се то чини ретко и да то буде скромне вредности”.³² Посебан део Кодекса посвећен је сарадњи са владиним органима, како у Сједињеним Америчким Државама тако и у иностранству, јер се у тим доменима примена тих закона посебно надзире и јер су такви закони различити у различитим културама света.

Google тежи да буде другачија компанија. Немогуће је предвидети сваки могући етички сценарио са којим се у реалности запослени могу суочити, те се Google стога ослања на добро просуђивање сваког појединца и на уверење да ће сваки запослени поштовати високе стандарде и интегритет због самог себе и због компаније. Поврх тога, компанија очекује да сваки запослени упозна овај Кодекс и поштује га. „И не заборавите, не чините зло ако видите нешто сумњиво, разговарајте са нама о томе!”³³

Финансијско пословање Google-а

Сви знамо да је Google од мале приватне фирме у гаражи израстао у једну од највећих компанија на свету. И сви знамо да је Google пословна компанија. Али сви не знамо баш добро на који начин Google зарађује средства. Постоје три начина на који Google стиче добит:

³² Google Code of Conduct. - <http://investor.google.com/corporate/code-of-conduct.html#g-doc>

³³ Исто.

1. продаја технологија за претраживање,
2. услуге оглашавања на њиховом сајту и на другим сајтовима,
3. продаја акција.

Стотине хиљада компанија широм света користе програм AdWords за рекламирање и промоцију својих производа. Стотине хиљада издавача широм света користе предности AdSense програма за ширење информација о новим садржајима на њиховим сајтовима. Да би потврдио да је посвећен искључиво услугама за кориснике, Google је израдио низ основних принципа у својим програмима за оглашавање и за њихову примену у пракси.

- Google не дозвољава да „Ads“, то јест кратке рекламе, буду приказане на њиховој страници са резултатима претраге, осим ако оне саме нису релевантне или тражене. Google снажно верује да „Ads“ могу да пруже корисне информације ако, искључиво ако, су оне релевантне за оно што корисник тражи, тако да је могуће да се при неким претрагама „Ads“ уопште неће појавити.

- Google верује да оглашавање може бити ефикасно и кад није неукусно. Не прихватају *pop-up* оглашавање које кориснике омета да размотре садржаје које су тражили. Дошли су до закључка да текстуалне рекламе, које су од значаја за корисника, бивају прочитане и да на њих корисници кликну много чешће него на рекламе које се саме од себе појављују по принципу случајности. Сваки оглашивач, био мали или велики, може да искористити предности тих високо циљно усмерених реклама.

- Оглашавање на Google-у је увек јасно идентификовано као „спонзорисан линк“, тако да оно не нарушава интегритет њихових резултата претраге. Google никада не манипулише рангирањем резултата

како би на више место поставио своје партнере и нико не може да купи свој ранг на листи Page Rank. Њихови корисници верују у њихову објективност и никаква краткорочна добит никада неће оправдати кршење тог правила.³⁴

У августу 2004. године Google је одлучио да по први пут изађе на берзу са одређеним бројем акција. Захтевао је да америчка Комисија за безбедност и размену објави њихову регистрацију са додатним амандманима везаним за продају акција и за прелазак искључиво приватне компаније у делимично јавну компанију. Вредност једне акције Google-а била је 85 долара, а у септембру 2010. износила 528 долара. Такође је занимљиво поменути да и у време светске финансијске кризе у Google-у нема кризе. Наиме, њихови приходи у кварталу од априла до јуна 2010. године износили су 6,82 милијарде долара, што представља пораст од 24% у односу на исти квартал 2009. године. Треба имати у виду и чињеницу да су сви финансијски извештаји Google-а јавно доступни, како на сајту америчке Комисије за безбедност и размену, тако и на сајту самог Google-а.³⁵ И сам Google признаје да су им највећи конкуренти Microsoft и Yahoo. Међутим, ове две компаније на берзи стоје доста лошије него Google; у септембру 2010. године акција Microsoft-а вреди 24,77 долара, а порасла је само за 0,34 %; акција Yahoo-а вреди 14,55 долара, а порасла је само за 0,33%. Акција Google-а на исти дан вреди 527,29 долара и порасла је за 13,81%. Управни одбор Google-а има девет чланова. Ерик Шмит је извршни директор од 2001. године, Сергеј Брин је

³⁴ Ten things we know to be true. - <http://www.google.com/corporate/tenthings.html>

³⁵ SEC Filings Archive <http://www.sec.gov/cgi-bin/browse-edgar?action=getcompany&CIK=0001288776&owner=include> i Google Reports Archive <http://investor.google.com/financial/filings-archives.html>

директор за нове технологије, Лари Пејџ је директор за производе. Од спољних сарадника и независних стручњака ту су Џон Дер (John Doerr), директор Kleiner Perkins Cufield and Byers и Amazon-a, Џон Хенеси (John Hennessy), декан Универзитета Стенфорд, Ана Матер (Ann Mather), директорка Glu Mobile, Пол Отелини (Paul Otellini), директор Интела, Рам Ширам (Ram Shriram) који је радио у Amazon-y, Junglee корпорацији и Netscape-y, те Ширли Тилгмен (Shirley Tilghman) декан Универзитета Принстон.

У документу којим Google први пут излази на тржиште акцијама³⁶ описана је и главна мисија Google-a.

„Наша мисија је да организујемо светске информације и да их учинимо универзално доступним и корисним. Верујемо да је најефективнији, и на крају и најпрофитабилнији, начин да остваримо нашу мисију ако потребе корисника ставимо на прво место. Схватили смо да високо квалитетно искуство корисника повећава саобраћај на мрежи и да реч од уста до уста доприноси промоцији наше мисије. Наша посвећеност да корисника ставимо на прво место одражава се кроз три основна принципа:

— Учинићемо најбоље што можемо како би корисницима обезбедили најрелевантније и најкорисније резултате претраживања, неовисно од финансијских подстицаја. Наши резултати претраге биће објективни и ми нећемо прихватити плаћање за укључивање оглашивача у те резултате или за њихово више рангирање.

– Учинићемо најбоље што можемо да обезбедимо релевантно и квалитетно оглашавање наших сарадника. Кад год неко плати за неки оглас, јасно ћемо то назначити нашим корисницима. Оглашавање не сме да буде нападно и да прекида корисника у његовом претраживању.

— Никада нећемо престати да унапређујемо наше услуге и искуство наших корисника, наших технологија за претраживање и других битних поља организације информација.

Верујемо да је наша усредсређеност на корисника основ нашег успеха – од почетака све до данас. Такође верујемо да је та усредсређеност од суштинске важности и за дугорочно стварање вредности. Немамо намеру да правимо компромисе са усредсређеношћу на наше кориснике за било какве краткорочне добити”.³⁷

Овај текст је занимљив и стога што садржи писмо оснивача Google-a, односно „Власнички приручник за акционаре Google-a”. Ту се поново наглашава неконвенционалност компаније Google, њена посвећеност атмосфери креативности и изазова, слободно доступним информацијама за све људе на планети.

„Сада је дошло време да се наша компанија делом преобрази у јавно власништво. Та промена донеће значајне добити за наше запослене, за наше садашње и будуће акционаре, за наше клијенте, а највише за наше кориснике. Међутим, стандардна структура јавног власништва могла би угрозити независност и објективност који су одувек били најважнији за успех Google-a у прошлости и за коју сматрамо да је најважнија и у будућности. Зато смо применили корпоративну структуру осмишљену да заштити способност Google-a да иновира и задржи своје најпрепознатљивије особине. Верујемо да ће на

³⁶ Securities and Exchange Commission, Amendment no. 9. to Form S 1, Registration Statement, under The Security act of 1933, Google Inc. As filed with the Securities and Exchange Commission on August 18, 2004: <http://www.buec.udel.edu/pollacks/Acct351/handouts/SEC%20Form%20S-1%20filed%20by%20Google.pdf>

³⁷ Исто.

дуге стазе то бити предност и за Google и за његове акционаре, старе и нове. Желимо да јасно објаснимо наше планове и размишљања, као и вредности које се налазе у њиховој основи. Одушевљени смо што желите да улажете у Google и што читате ово писмо оснивача”.³⁸ Овако је у цитираном документу преображај компаније објаснио Лари Пејџ.

У одељку о дугорочном фокусу, Лари Пејџ пише:

„Као приватна компанија били смо усредсређени на дугорочне циљеве, и то нам је добро ишло. Као јавна компанија чинићемо то исто. По нашем мишљењу, спољни притисци често приморавају разне компаније да своје дугорочне циљеве жртвују кварталним тржишним очекивањима. Понекад су такви притисци приморавали неке компаније да манипулишу финансијским резултатима како би „испунили квартална очекивања”. Како је рекао Ворен Бафет (Warren Buffett): „Ми нећемо форсирати кварталне или годишње резултате; ако су цифре о заради надуване када стигну у наше седиште, оне ће бити надуване и када дођу до вас. Ако се појаве околности које би могле да доведу до тога да морамо да жртвујемо краткорочне резултате, али који су у најбољем дугорочном интересу наших акционара, ми ћемо узети у обзир те дугорочне циљеве. Имаћемо храбрости да то урадимо. И од наших акционара ћемо тражити да прихвате тај дугорочни поглед”.³⁹

Закључак

Током писања овог рада, у септембру 2010. године, Google је прославио свој дванаести рођендан. Мали временски период за компанију која је постала

једна од најутицајнијих у свету. Мали временски период за осниваче које је „Forbes Magazine” 2009. године поставио на пето место на листи најмоћнијих људи света; пре њих на листи су само Барак Обама, председник Сједињених Америчких Држава, Ху Ђинтао, председник Кине, Владимир Путин, премијер Русије и Бен Шалом Бернанки, славни економиста и председник Федералних резерви САД-а; иза њих на листи су и таква имена као што су Бил Гејтс, папа Бенедикт XVI, Силвио Берлускони, Руперт Мардок, Ворен Бафет, Ангела Меркел, Хилари Клинтон, Димитриј Медведев, Никола Саркози и многи други. Мали је то временски период за осниваче који се према истом магазину налазе на двадесет четвртог месту најбогатијих људи света у 2010. години. Изузетно је то мали период да би се могло говорити о историји. Ипак, имајући у виду постигнуте резултате, разноврсност услуга и производа које Google пружа, а посебно сталне иновације на пољу информационо-комуникационих технологија, чини ми се да се с разлогом већ може говорити о историји Google-а. Чињеница је да је то сасвим кратка историја, тек нешто више од једне деценије, деценије у коју је смештен пут од мале гараже до комплекса Googleplex са више хиљада квадрата и канцеларијама у преко педесет земаља света на свим континентима, од једног запосленог до преко 20.000 запослених, од првог чека од 100.000 долара до богатства које се мери милијардама долара, од малог претраживача BackRub-а до на стотине различитих сервиса и производа. Историја је то која је испуњена и задовољством милиона корисника широм света, али и различитим судским процесима о угрожавању приватности, повредама ауторских права, монополском понашању. Напомињем да је у он-лајн књижари Amazon могуће пронаћи преко хиљаду наслова на тему Google-а и његових сервиса и производа. Сигурна сам да Google има будућност, и то сјајну будућност. У речницима већ постоје речи за гуглање и гуглере. Читава генерација

³⁸ Исто.

³⁹ Исто.

младих рођених деведесетих година прошлог века назива се Google генерацијом. Нема библиотечког и информационог стручњака на свету који у свом свакодневном раду не користи Google сервисе. Иако можда Google убија опште знање, сигурна сам да ће нове генерације широке публике, али и истраживача, све више користити сервисе Google-а. Уговоре о сарадњи са Google-ом потписао је велики број библиотека и универзитета у свету (Конгресна библиотека, Аустријска национална библиотека, Холандска национална библиотека, Баварска државна библиотека, Национална библиотека Каталоније, Библиотека Универзитета Корнел, Библиотека Универзитета у Генту, Библиотека града Лиона, Библиотека Универзитета Кејо у Јапану, Њујоршка јавна библиотека, универзитети Оксфорд, Стенфорд, Принстон, Калифорнија, Мичиген, Мадрид, Лозана, Тексас, Вирџинија, Висконсин-Медисон, Колумбија, Харвард, Охајо, Чикаго, Илиноис и многи други), као и најзначајнији портали и центри који се баве библиотечко-информационим делатностим и дигиталним библиотекама као што су Европска библиотека (The European Library), Европеана, Светска дигитална библиотека (The World Digital Library), OCLC – Светски каталог (OCLC–WorldCat). Све библиотеке у свету ће морати прихватити Google и покушати да корисницима пружају услуге по мерилима која је Google наметнуо. У студији „Напредовати или преживљавати: Шкотска национална библиотека 2030. године“, угледни испитаник из једне велике националне библиотеке у истраживању је изјавио: „Седим у једној од највећих националних библиотека на свету и када желим нешто да пронађем идем на Google“.⁴⁰

Извори

- Bnet—the CBS interactive business network, *Brin and Page Receive Marconi Foundation's Highest Honor*. Press Release, September 23, 2004. - http://findarticles.com/p/articles/mi_m0EIN/is_2004_Sept_23/ai_n6208748/ [05.10.2010.]
- Celebrate World Book Day with The Literacy Project. - <http://googleblog.blogspot.com/2008/04/celebrate-world-book-day-with-literacy.html> [05.10.2010.]
- Google aims search device at companies, by Margaret Kane, Staff Writer, *CNET News*, February 11, 2002. - http://news.cnet.com/Google-aims-search-device-at-companies/2100-1023_3-833905.html [05.10.2010.]
- Google Caffeine. - <http://googleblog.blogspot.com/2010/06/our-new-search-index-caffeine.html> [05.10.2010.]
- Google Chrome. - <http://www.google.com/chrome/> [05.10.2010.]
- Google Chrome, Wikipedia. - http://en.wikipedia.org/wiki/Google_Chrome [05.10.2010.]
- Google Chrome OS, Wikipedia. - http://en.wikipedia.org/wiki/Google_Chrome_OS [05.10.2010.]
- Google Code of Conduct. - <http://investor.google.com/corporate/code-of-conduct.html#g-doc> [05.10.2010.]
- Google Desktop. - http://en.wikipedia.org/wiki/Google_Desktop [05.10.2010.]
- Google Image Search. - <http://images.google.com> [05.10.2010.]
- Google introduces Image search, *Google Friends Newsletter*, July 28, 2001. - <http://www.google.com/googlefriends/jul2001.html> [05.10.2010.]
- Google Labs. - <http://www.googlelabs.com/> [05.10.2010.]
- Google Milestones, Google Timeline. - <http://www.google.com/corporate/history.html> [05.10.2010.]
- Google personalized homepage. - <http://googleblog.blogspot.com/2005/05/method-to-our-madness.html> [05.10.2010.]
- Google Reports Archive.- <http://investor.google.com/financial/filings-archives.html> [05.10.2010.]
- Google Scribe. - <http://scribe.googlelabs.com/> [05.10.2010.]
- Google Translate, Wikipedia. - http://en.wikipedia.org/wiki/Google_Translate [05.10.2010.]
- Google Translate. - <http://translate.google.com/> [05.10.2010.]
- Google Translator Toolkit. - <http://translate.google.com/toolkit/list?hl=en#translations/active> [05.10.2010.]
- Google Wave, Wikipedia. - http://en.wikipedia.org/wiki/Google_Wave [05.10.2010.]

⁴⁰ Thriving or surviving: National Library of Scotland in 2030 / David Hunter and Karen Brown. – Edinburgh: National Library of Scotland, 2010. - <http://www.nls.uk/about/policy/docs/future-national-libraries.pdf>

- Google Wave veb - sajt. - <https://wave.google.com/wave/> [05.10.2010.]
- Google, Caffeine and the future of search, Telegraph UK, June 2010. - <http://www.telegraph.co.uk/technology/google/7833590/Google-Caffeine-and-the-future-of-search.html> [05.10.2010.]
- Looking towards IPv6, 5/13/2008, Posted by Lorenzo Colitti, Network Engineer, and Erik Kline, IPv6 Evangelist. - <http://googleblog.blogspot.com/2008/05/looking-towards-ipv6.html> [05.10.2010.]
- Marković, S. (2003). Google i Googol. *Vreme*, br. 642– 643, 23. april 2003. - <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=338847> [05.10.2010.]
- MentalPlex tool. - <http://www.google.com/mentalplex/> [05.10.2010.]
- *PC Magazine*, December 1998. - <http://web.archive.org/web/19990508042436/www.zdnet.com/pcmag/special/web100/search2.html> [05.10.2010.]
- Pin All Your Romantic Hopes on Google. - <http://www.google.com/romance/> [05.10.2010.]
- SEC Filings Archive. - <http://www.sec.gov/cgi-bin/browse-edgar?action=getcompany&CIK=0001288776&owner=include> [05.10.2010.]
- Securities and Exchange Commission, Amendment no. 9. to Form S 1, Registration Statement, under The Security act of 1933, Google Inc. As filed with the Securities and Exchange Commission on August 18, 2004. - <http://www.buec.udel.edu/pollacks/Acct351/handouts/SEC%20Form%20S-1%20filed%20by%20Google.pdf> [05.10.2010.]
- Ten things we know to be true. - <http://www.google.com/corporate/tenthings.html> [05.10.2010.]
- The technology behind Google's great results, PigeonRank™. - <http://www.google.com/technology/pigeonrank.html> [05.10.2010.]
- Thriving or surviving: National Library of Scotland in 2030 / David Hunter and Karen Brown. – Edinburgh: National Library of Scotland, 2010. - <http://www.nls.uk/about/policy/docs/future-national-libraries.pdf> [05.10.2010.]
- Translating the world's information with Google Translator Toolkit. - <http://googleblog.blogspot.com/2009/06/translating-worlds-information-with.html> [05.10.2010.]
- Universal search: The best answer is still the best answer. - <http://googleblog.blogspot.com/2007/05/universal-search-best-answer-is-still.html> [05.10.2010.]
- The Worlds billionaires rank, *Forbes magazine*, May 4, 2010. - http://www.forbes.com/lists/2010/10/billionaires-2010_The-Worlds-Billionaires_Rank.html [05.10.2010.]
- The World's Most Powerful People: Sergey Brin and Larry Page, *Forbes magazine*, Nov. 11, 2009. - http://www.forbes.com/lists/2009/20/power-09_Sergey-Brin-and-Larry-Page_D664.html [05.10.2010.]
- Webby Awards. - <http://www.webbyawards.com/webbys/current.php?season=4> [05.10.2010.]

Vesna Injac

History of Google?

Abstract

The paper presents the work of Google from its beginnings in the year 1996 to the year 2010, work of one of the largest and most influential companies in the world in the domain of information-communication technologies and Internet. The first part concerns the developments of Google year by year and recent inovations such as Google Labs, Google Translate, Google Scribe, Google Chrome, Google Chrome OS, Google Caffeine and Google Desktop. The second part concerns the philosophy and basic business principles, the Google Code of Conduct and financial operations of the company. Finally, the author concludes that it is already possible to talk about the history of this very young company, especially beacuse of its decisive influence on the development of the Internet, the young generatioon of researchers and library and information professionals.

Keywords: Google, Internet, online services, libraries

2

BUDUĆNOST KATALOGA

*Priredila
Ana Savić*

.....
Izjava o međunarodnim kataloškim
načelima – dokument IFLA

.....
Ana Savić: Будућност каталога у
Србији: каталогизација за себе или за
кориснике

.....
Светлана Јанчић: Концепт
библиографског метајезика

.....
Roj Tenant: Opis i pristup u 21. veku

.....
Erik Lis Morgan: Bibliotečki katalog
„sledeće generacije”

.....
Karen Kalun : On-lajn katalozi: šta
korisnici i bibliotekari žele

.....
Dr Marta Seljak: Kako racionalizovati
katalogizaciju i poboljšati
funkcionalnost COBISS sistema

IZJAVA O MEĐUNARODNIM KATALOŠKIM NAČELIMA

Međunarodna federacija
bibliotečkih udruženja i institucija

UDK 025.3:004(100)(062)

Uvod

Međunarodna konferencija o kataloškim načelima, održana 1961. godine, odobrila je Izjavu o načelima poznatu pod nazivom Pariska načela.¹ Njen cilj da posluži kao osnova za međunarodnu standardizaciju katalogizacije bio je postignut: većina kataloških pravilnika koji su od tada razvijeni širom sveta sledili su Načela u potpunosti ili u najvećoj mogućoj meri.

Posle više od četrdeset godina, potreba za zajedničkim skupom međunarodnih kataloških načela postala je čak još snažnija, pošto katalogizatori i njihovi korisnici širom sveta koriste on-lajn javne kataloge (OPAC – *Online Public Access Catalogue*). Sada, na početku 21. veka, IFLA nastoji da donese novu izjavu o načelima koja bi bila primenljiva za on-lajn kataloge i šire. Prvi od ciljeva jeste da se izradi katalog koji bi odgovarao korisnicima.

Ova načela zamenjuju i proširuju Pariska načela tako što uključuju sve vrste građe, a ne samo tekstualnu građu, kao i tako što uključuju sve aspekte bibliografskih i normativnih zapisa koji se koriste u bibliotečkim katalozima, a ne samo izbor i oblik odrednica i kataloških jedinica. Ona ne podrazumevaju samo načela i ciljeve (to jest, funkcije kataloga), već propisuju i pravila koja bi trebalo da budu uključena u kataloške pravilnike širom sveta, kao i uputstva o mogućnostima pretraživanja i pronalaženja informacija.

¹ International Conference on Cataloguing Principles (Paris : 1961). *Report*. – London : International Federation of Library Associations, 1963, p. 91–96. Takođe i u: *Library Resources and Technical Services*, v. 6 (1962), p. 162–167; i *Statement of principles adopted at the International Conference on Cataloguing Principles, Paris, October, 1961*. – Annotated edition / with commentary and examples by Eva Verona. – London: IFLA Committee on Cataloguing, 1971.

Načela čine:

1. Opseg
2. Opšti principi
3. Entiteti, atributi i odnosi
4. Ciljevi i funkcije kataloga
5. Bibliografski opis
6. Pristupne tačke
7. Osnove za pretraživanje.

Ova načela su izgrađena na osnovama velikih svetskih kataloških tradicija,² kao i na konceptualnom modelu IFLA dokumenta „Funkcionalni zahtevi za bibliografske zapise” (FRBR – *Functional Requirements for Bibliographic Records*).³

Nadamo se da će ova načela povećati međunarodno zajedničko korišćenje bibliografskih i normativnih podataka i voditi kreatore kataloških pravilnika u njihovim nastojanjima da razviju međunarodni kataloški pravilnik.

1. Opseg

Namena ovde navedenih načela jeste da posluže kao vodič za razvoj kataloških pravilnika. Ona su primenljiva za bibliografske i normativne zapise

i aktuelne bibliotečke kataloge. Načela se takođe mogu primeniti i u izradi bibliografija i drugih baza podataka koje kreiraju biblioteke, arhivi, muzeji i druge organizacije.

Njihov cilj jeste da obezbede konzistentan pristup za deskriptivnu i predmetnu katalogizaciju bibliografskih izvora svih vrsta.

2. Opšta načela

Izradu kataloških pravilnika usmerava nekoliko principa.⁴ Na prvom mestu je pogodnost korišćenja.⁵

2.1 Pogodnost korišćenja. Prilikom donošenja odluka pri izradi opisa i kontrolisanih oblika imena za pristup treba imati na umu korisnika.

2.2 Opšta upotreba. Rečnik koji se koristi u opisu i pristupu treba da bude usklađen sa rečnikom većine korisnika.

2.3 Prikaz. Opis i kontrolisani oblici imena treba da budu izrađeni na način da entitet sam sebe opisuje.

2.4 Preciznost. Entitet koji se opisuje treba da bude opisan verno.

2.5 Dovoljnost i neophodnost. U opis i kontrolisane oblike imena za pristup treba uključiti samo one elemente podataka koji su neophodni da se u potpunosti zadovolje ciljevi korisnika, i koji su od bitnog značaja za jednoznačno identifikovanje entiteta.

² Cutter, Charles A.: *Rules for a dictionary catalog*. 4th ed., rewritten. Washington, D.C.: Government Printing office. 1904, Ranganathan, S. R.: *Heading and canons*. Madras [India]: S. Viswanathan, 1955 i Lubetzky, Seymour. *Principles of cataloging. Final Report. Phase I: Descriptive Cataloging*. Los Angeles, Calif.: University of California, Institute of Library Research, 1969.

³ *Functional Requirements for Bibliographic Records: Final report*. – Munich : Saur, 1998. (IFLA UBCIM publications new series; v. 19). Dostupno i na IFLA-inom Web sajtu: <http://www.ifla.org/VII/s13/frbr/> (Sept. 1997, as amended and corrected through February 2008) FRBR model će uskoro biti proširen *Funkcionalnim zahtevima za normativne podatke* (FRAD) i *Funkcionalnim zahtevima za normativne predmetne oznake* (FRSAD).

⁴ Zasnovani su na bibliografskoj literaturi, naročito Ranganatanovoj i Lajbnicovoj, opisanoj u Svenonius, Elaine. *The Intellectual Foundation of Information Organization*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 2000, p. 68. U odnosu na predmetni tezaursus, postoje dodatni principi koji se primenjuju, ali oni još uvek nisu uključeni u ovu izjavu.

⁵ Principi 2.2 do 2.9 ne moraju biti u određenom redosledu.

- 2.6 *Značaj*. Elementi podataka treba da budu od bibliografskog značaja.
- 2.7 *Ekonomičnost*. Kada postoje alternativni načini za postizanje cilja, prednost treba dati onom načinu koji najviše doprinosi opštoj ekonomičnosti (to jest, najmanje košta ili je najjednostavniji pristup).
- 2.8 *Konzistentnost i standardizacija*. Opis i izrada pristupnih tačaka treba da bude standardizovana u najvećoj mogućoj meri. To doprinosi većoj konzistentnosti, koja, sa svoje strane, povećava mogućnost zajedničkog korišćenja bibliografskih i normativnih podataka.
- 2.9 *Integracija*. Opisi svih vrsta građe i kontrolisani oblici imena svih vrsta entiteta treba da se zasnivaju na opštem skupu pravila, u onoj meri u kojoj je to moguće.

Pravila kataloškog pravilnika treba da budu *opravdana i neproizvoljna*. Uvidelo se da ovi principi mogu da budu kontradiktorni jedni u odnosu na druge u specifičnim situacijama i da treba primeniti opravdanost i praktičnost.

3. Entiteti, atributi i odnosi

Kataloški pravilnik bi trebalo da uzme u obzir entitete, attribute i odnose onako kako ih definišu konceptualni modeli u bibliografskom univerzumu.⁶

3.1 Entiteti

Bibliografskim i normativnim podacima mogu da budu predstavljeni sledeći entiteti:

Delo
Izraz
Pojavni oblik

Jedinica⁷
Lično ime
Porodično ime
Kolektivno telo⁸
Pojam
Objekat
Događaj
Mesto.⁹

3.2 Atributi

Atributi koji identifikuju svaki pojedini entitet trebalo bi da se koriste kao elementi podataka.

3.3 Odnosi

Bibliografski značajne odnose među entitetima trebalo bi identifikovati u katalogu.

4. Ciljevi i funkcije kataloga¹⁰

Katalog treba da bude efektivan i efikasan instrument koji korisniku omogućava:

4.1 da pronade bibliografske izvore u kolekciji kao rezultat pretraživanja korišćenjem atributa ili odnosa izvora:

4.1.1 da locira pojedinačni izvor,

4.1.2 da locira skup izvora koji predstavljaju:
sve izvore koji pripadaju istom delu,
sve izvore koji predstavljaju isti izraz,

⁷ Delo, izraz, pojavni oblik i jedinica nalaze se u prvoj grupi entiteta opisanih u modelu FRBR.

⁸ Lično ime, porodično ime i kolektivno telo nalaze se u drugoj grupi entiteta opisanih u modelima FRBR i FRAD.

⁹ Pojam, objekat, događaj i mesto nalaze se u trećoj grupi entiteta opisanih u modelu FRBR. Bilo koji od entiteta može kao predmet da bude povezan sa delom.

¹⁰ Tačke 4.1–4.5 se zasnivaju na: Svenonius, Elaine. *The Intellectual Foundation of Information Organization*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 2000.

⁶ IFLA-ina konceptualni modeli su FRBR, FRAD i FRSAD.

sve izvore koji predstavljaju isti pojavni oblik,

sve izvore koji su povezani sa određenom osobom, porodicom ili kolektivnim

telom,

sve izvore o datom predmetu,

sve izvore definisane drugim kriterijumima (kao što su: jezik, zemlja izdavanja, godina izdavanja, vrsta sadržaja, fizički format, i tako dalje), obično kao sekundarno ograničenje rezultata pretraživanja.

4.2 da identifikuje bibliografski izvor ili posrednika (to jest da potvrdi da opisani entitet odgovara traženom entitetu ili da napravi razliku između dva ili više entiteta sa sličnim karakteristikama);

4.3 da odabere bibliografski izvor koji odgovara potrebama korisnika (to jest da odabere izvor koji zadovoljava korisničke zahteve u pogledu nosioca podataka, sadržaja, fizičkog formata i tako dalje, ili da odbaci izvor koji ne odgovara potrebama korisnika);

4.4 da nabavi ili dobije pristup opisanoj jedinici (to jest da obezbedi informaciju koja će korisniku omogućiti da nabavi jedinicu putem kupovine, pozajmice i tako dalje, ili da elektronskim putem pristupi jedinici kroz on-lajn vezu ka udaljenom računaru); ili da pristupi, nabavi ili dobije normativne ili bibliografske podatke;

4.5 da se kreće kroz katalog i šire (to jest kroz logičan raspored bibliografskih i normativnih podataka i prikaz jedinstvenih načina kretanja među njima, uključujući prikaz odnosa između dela, izraza, pojavnih oblika i jedinica, osoba, porodica, kolektivnih tela, pojmova, objekata, događaja i mesta).

5. Bibliografski opis

5.1 Zaseban bibliografski opis bi uglavnom trebalo kreirati za svaki pojavni oblik.

5.2 Bibliografski opis bi obično trebalo da se izrađuje na osnovu jedinice, kao prikaz pojavnog oblika, i može da sadrži atribute koji se odnose na prikazano delo ili dela, i izraz ili izraze.

5.3 Opisni podaci bi trebalo da budu zasnovani na međunarodno dogovorenom standardu.¹¹

5.4 Opisi mogu da budu izrađeni na više nivoa potpunosti, u zavisnosti od svrhe kataloga ili bibliografske datoteke. Korisnik treba da bude informisan o nivou potpunosti opisa.

6. Pristupne tačke

6.1 Opšte

Pristupne tačke za pronalaženje bibliografskih i normativnih podataka moraju da budu formulisane u skladu sa opštim načelima (videti 2. Opšta načela). One mogu da budu kontrolisane i slobodno oblikovane.

6.1.1 Kontrolisane tačke pristupa treba obezbediti za usvojene i varijantne oblike imena, kao što su entiteti ili osobe, porodice, kolektivna tela, dela, izrazi, pojavni oblici, jedinice, pojmovi, objekti, događaji i mesta.

Kontrolisane tačke pristupa obezbeđuju konzistentnost potrebnu za lociranje bibliografskih zapisa za skupove izvora.

¹¹ Za biblioteku zajednicu međunarodno dogovoreni standard je Međunarodni standardni bibliografski opis (ISBD – *International Standard Bibliographic Description*).

6.1.1.1 Normativni zapisi treba da budu izrađeni tako da kontrolišu usvojene oblike imena, varijantne oblike imena i kao identifikatori koji se koriste kao tačke pristupa.

6.1.2 Slobodno oblikovane tačke pristupa mogu da se obezbede kao podaci za imena, naslove (odnosno kao glavni stvarni naslov, onako kako se on nalazi na pojavnom obliku), kodirane podatke, ključne reči i tako dalje, koji nisu kontrolisani u normativnim zapisima.

6.2 Izbor pristupnih tačaka

6.2.1 Uvrstiti kao pristupne tačke uz **bibliografski zapis** i kontrolisane tačke pristupa dela i izraza (kontrolisanih) prikazanih u izvoru, kao i stvarni naslov pojavnog oblika (obično nekontrolisanih) i kontrolisane pristupne tačke za imena, odnosno nazive kreatora dela.

6.2.1.1 Kolektivno telo kao kreator: Kolektivno telo treba smatrati kreatorom onih dela koja su izraz kolektivnog mišljenja, ili izraz aktivnosti kolektivnog tela, ili kada tekst stvarnog naslova, zajedno sa samom prirodom dela, jasno upućuje na to da je kolektivno telo zajednički odgovorno za sadržaj dela. Ovo se primenjuje čak i kada je delo potpisala osoba u svojstvu službenika kolektivnog tela.

6.2.2 Dodatno obezbediti pristupne tačke za bibliografske zapise za normirane pristupne tačke za imena osoba, porodica, za nazive kolektivnih tela i predmetne odrednice za koje se smatra da su značajne za pronalaženje i identifikaciju opisanih bibliografskih izvora.

6.2.3 Uvrstiti kao pristupne tačke **normativnom zapisu** usvojeni oblik imena za entitet, kao i varijantne oblike imena.

6.2.4 Dodatni pristupi mogu biti izgrađeni i za imena srodnih entiteta.

6.3 Normirane pristupne tačke

Normirana pristupna tačka za ime entiteta trebalo bi da se nalazi u normativnom zapisu zajedno sa identifikatorima entiteta i varijantnim oblicima imena. Normirana pristupna tačka može biti potrebna kao zadati oblik prikazivanja.

6.3.1 Normirana pristupna tačka mora biti izrađena prema standardu.

6.3.2 Jezik i pismo normirane pristupne tačke

6.3.2.1 Kada se imena izražavaju na više jezika i/ili pisama, prednost za normiranu pristupnu tačku za ime bi trebalo da bude data informaciji koja se nalazi na pojavnom obliku pisanim izvornim jezikom i pismom;

6.3.2.1.1 Ali ako se izvorno pismo i jezik ne koriste regularno u katalogu, normirana pristupna tačka može da se zasniva na obliku koji se nalazi na pojavnom obliku, ili u referensnim izvorima pisanim jednim od jezika i pisama koji najviše odgovaraju korisnicima kataloga.

6.3.2.1.2 Trebalo bi obezbediti pristup obliku pisanom izvornim jezikom i pismom kada god je to moguće, ili pomoću kontrolisane pristupne tačke ili usvojenog oblika imena, ili varijantnog oblika imena.

6.3.2.2 Ako su poželjne transliteracije, trebalo bi slediti međunarodni standard za konverziju pisma.

6.3.3 Izbor normirane pristupne tačke

Izbor imena koje je normirana pristupna tačka entiteta treba da se zasniva na imenu koje dosledno utvrđuje entitet, ili na imenu koje se najčešće pojavljuje u pojavnom obliku, ili je to prihvaćeno ime koje odgovara korisnicima kataloga (to jest „uobičajeno ime”) onako kako se nalazi u referensnim izvorima.

6.3.3.1 Izbor normiranih pristupnih tačaka za osobe, porodice, kolektivna tela.

Ako osoba, porodica ili kolektivno telo koriste različita imena/nazive ili varijantne oblike imena/naziva, jedno ime/naziv ili jedan njegov oblik treba da bude izabran kao normirana pristupna tačka za svaku pojedinu osobu.

6.3.3.1.1 Kada se varijantni oblici imena nađu na pojavnim oblicima i/ili u referensnim izvorima, a da te varijante nisu različiti prikazi istog imena (na primer, pun ili skraćeni oblik), prednost treba dati

6.3.3.1.1.1 opšte poznatom (ili uobičajenom) imenu, a ne zvaničnom imenu, tamo gde je to naznačeno ili

6.3.3.1.1.2 zvaničnom imenu, tamo gde nije naznačeno opšte poznato ili uobičajeno ime.

6.3.3.1.2 Ako je kolektivno telo u uzastopnim razdobljima koristilo različite nazive koji se ne mogu smatrati zamenljivim promenama naziva, svaka značajna promena entiteta treba da se smatra novim entitetom, tako da odgovarajuće normativne podatke za svaki entitet treba povezati, obično prethodnim i narednim usvojenim oblicima naziva kolektivnog tela.

6.3.3.2 Izbor normiranih pristupnih tačaka za delo i izraz.

Ako postoje različiti oblici naslova jednog dela, jedan naslov treba izabrati kao normiranu pristupnu tačku za delo/izraz.

6.3.4 Oblici imena/naziva za normirane pristupne tačke

6.3.4.1 Oblici ličnih imena

Kada se lično ime sastoji od nekoliko reči, izbor prve reči normirane pristupne tačke trebalo bi da bude usklađen sa pravilima zemlje i jezikom sa kojima je ta osoba najviše povezana, u obliku u kome se pojavljuje na pojavnim oblicima ili u opštim referensnim izvorima.

6.3.4.2 Oblici porodičnih imena

Kada se porodično ime sastoji od nekoliko reči, izbor prve reči normirane pristupne tačke trebalo bi da bude usklađen sa pravilima zemlje i jezikom sa kojima je ta porodica najviše povezana, u obliku u kome se pojavljuje na pojavnim oblicima ili u opštim referensnim izvorima.

6.3.4.3 Oblici naziva kolektivnih tela

Naziv kolektivnog tela treba navoditi u izvornom redosledu, u obliku pronađenom na pojavnim oblicima ili u referensnim izvorima, osim:

6.3.4.3.1 za kolektivna tela pod jurisdikcijom, ili političko-teritorijalne jedinice za koje normirana pristupna tačka treba da sadrži sadašnji oblik naziva teritorijalne jedinice, pisan jezikom i pismom koje najviše odgovara potrebama korisnika kataloga;

6.3.4.3.2 ako naziv kolektivnog tela ukazuje na podređenost ili na to da kolektivno

telo ima podređenu ulogu, ili nedovoljno identifikuje podređeno kolektivno telo, normirana pristupna tačka treba da počinje nazivom nadređenog tela.

6.3.4.4 Oblik naziva dela/izraza

Normirana pristupna tačka za delo, izraz, pojavni oblik ili jedinicu može da bude naslov koji stoji sam, ili može da bude u kombinaciji sa normiranom pristupnom tačkom za kreatora ili kreatore dela.

6.3.4.5 Razlikovanje imena/naziva

Ako je neophodno napraviti razliku između entiteta sa istim imenom/nazivom, dodatne identifikacione karakteristike treba uključiti u normiranu pristupnu tačku entiteta. Iste identifikacione karakteristike se, po želji, mogu uključiti i u varijantne oblike imena/naziva.

6.4 Varijantna imena/nazivi i varijantni oblici imena/naziva

Bez obzira na to koje je ime/naziv izabrano kao normirana pristupna tačka, varijantna imena/nazivi i varijantni oblici imena/naziva takođe treba da budu uključeni u kontrolisani pristup.

7. Osnove za pretraživanje

7.1 Pretraživanje

Pristupne tačke predstavljaju elemente bibliografskih i normativnih zapisa koji obezbeđuju 1) pouzdano pronalaženje bibliografskih i normativnih zapisa i sa njima povezane bibliografske izvore i 2) ograničavanje rezultata pretraživanja.

7.1.1 Sredstva za pretraživanje

Pretraživanje i pronalaženje imena, stvarnih naslova i predmetnih odrednica trebalo

bi da bude omogućeno pomoću dostupnih sredstava u određenom bibliotečkom katalogu ili bibliografskoj datoteci (pomoću punog oblika imena, ključnih reči, fraza, skraćena, identifikatora i tako dalje).

7.1.2 Neophodne pristupne tačke

Neophodne pristupne tačke su one koje su zasnovane na glavnim atributima i odnosima svakog pojedinačnog entiteta u bibliografskom ili normativnom zapisu.

7.1.2.1 Neophodne pristupne tačke za bibliografske zapise uključuju:

normiranu pristupnu tačku za autora ili autora koji je imenovan kao prvi kada je navedeno više imena,

normiranu pristupnu tačku za delo/izraz (koja može da sadrži i normiranu pristupnu tačku za autora),

stvarni naslov ili njegovu zamenu za pojavni oblik,

godinu ili godine izdavanja ili objavljivanja pojavnog oblika,

predmetne odrednice i/ili klasifikacione brojeve za delo,

standardne brojeve, identifikatore, „ključne naslovi” za opisani entitet.

7.1.2.2 Neophodne pristupne tačke za normativne zapise uključuju:

usvojeno ime ili stvarni naslov entiteta, identifikatore entiteta,

varijantna imena/nazive ili varijantne oblike imena/naziva ili stvarnih naslova entiteta.

7.1.3 Dodatne pristupne tačke

Atributi iz drugih polja bibliografskog opisa ili normativnog zapisa mogu da

posluže kao opcione pristupne tačke, ili kao sredstva za izbor ili ograničavanje pretraživanja.

7.1.3.1 Takvi atributi u **bibliografskim zapisima** uključuju, ali nisu ograničeni na: imena ostalih autora osim prvog, imena osoba, porodica ili nazive kolektivnih tela čije uloge nisu uloge autora (na primer izvođači), varijantne stvarne naslove (na primer uporedne stvarne naslove, stvarne naslove nad tekstom),

normiranu pristupnu tačku za izdavačku celinu,

identifikatore bibliografskih zapisa,

jezik izraza sadržanog u pojavnom obliku,

zemlju izdavanja,

vrstu sadržaja,

fizički format.

7.1.3.2 Takvi atributi u **normativnim zapisima** uključuju, ali nisu ograničeni na: imena ili stvarne naslove srodnih entiteta, identifikatore normativnih zapisa.

7.2 Pronalaženje

Kada je rezultat pretraživanja nekoliko zapisa sa istom pristupnom tačkom, zapisi bi trebalo da budu prikazani u nekom logičkom redosledu koji su korisnici kataloga usvojili, prvenstveno u skladu sa standardom koji odgovara jeziku i pismu pristupne tačke.

* * *

REČNIK

Rečnik sadrži termine koji se u Izjavi o međunarodnim kataloškim načelima koriste u posebnom značenju (to jest oni nisu uobičajene definicije preuzete iz rečnika). Na kraju se nalaze termini koji su korišćeni u Pariskim načelima ili drugim starijim kataloškim pravilima, a učesnici IME ICC-a¹² su želeli da se napomene da se oni više ne upotrebljavaju u Izjavi o međunarodnim kataloškim načelima.

ŠP = širi pojam; UP = uži pojam; SP = srodan pojam

Atribut – Karakteristika entiteta; atribut može da bude svojstven samo entitetu ili može da mu bude nametnut spolja. [Izvor: FRBR]

Bibliografski izvor – Entitet koji poseduje biblioteka i slične kolekcije, i koji je proizvod intelektualnog ili umetničkog rada. [Izvor: IME ICC]

Bibliografski opis – Skup bibliografskih podataka koji identifikuju bibliografski izvor. [Izvor: ISBD, prerađen]

Vidi i **Deskriptivna katalogizacija** [SP]

Bibliografski univerzum – Oblast koja se odnosi na bibliotečke kolekcije, arhivske i muzejske zbirke i druge informacione zajednice. [Izvor: IME ICC]

Bibliografski zapis – Skup elemenata podataka koji opisuju i obezbeđuju pristup bibliografskom izvoru i identifikuju srodna dela i izraze. [Izvor: IME ICC]

Bibliografski značaj – Osobina entiteta ili atributa, ili odnosa, koja ima posebno značenje ili vrednost u kontekstu bibliografskog izvora. [Izvor: IME ICC]

Delo – Određena intelektualna ili umetnička kreacija (to jest intelektualni ili umetnički sadržaj). [Izvor: FRAD, FRBR, prerađen od strane IME ICC]

¹² IFLA Meetings of Experts on an International Cataloguing Code – IFLA sastanak stručnjaka za izradu Međunarodnog kataloškog pravilnika. – *Prim. prev.*

Deskriptivna katalogizacija – Deo katalogizacije koji obezbeđuje i opisne podatke i pristupne tačke koje nisu predmetne odrednice. [Izvor: IME ICC]

Vidi i Bibliografski opis [SP], Predmetna katalogizacija [SP]

Dodatna pristupna tačka – Pristupna tačka koja može da se koristi uz glavne pristupne tačke kako bi se poboljšalo pretraživanje bibliografskih ili normativnih podataka. [Izvor: IME ICC]

Vidi i Pristupna tačka [ŠP], Glavna pristupna tačka [SP]

Događaj – Delovanje ili pojava. [Izvor: FRAD (oni koji nemaju ulogu kolektivnog tela se smatraju sadržajem), FRBR]

Fizički format – Oznaka koja se odnosi na oblik medijuma za pohranjivanje i čuvanje nosioca informacije, u kombinaciji sa oblikom prenosnog uređaja potrebnog za pregledanje, prikazivanje, pokretanje i slično, sadržaja izvora. [Izvor: prerađeno iz rečnika za RDA¹³ iz januara 2008.]

Glavna pristupna tačka – Pristupna tačka zasnovana na glavnom atributu ili odnosu entiteta u bibliografskom ili normativnom zapisu, koja obezbeđuje pretraživanje i identifikaciju tog zapisa. [Izvor: IME ICC]

Vidi i Pristupna tačka [ŠP], Dodatna pristupna tačka [SP]

Identifikator – Broj, oznaka, reč, fraza, logo, geslo i drugo, povezani sa entitetom i služe za razlikovanje tog entiteta od drugih entiteta u oblasti u okviru koje je identifikator dodeljen. [Izvor: FRAD]

Ime – Znak ili grupa reči i/ili znakova po kojima je entitet poznat. Uključuje reči/znakove koji označavaju

osobu, porodicu, kolektivno telo; uključuje termine koji označavaju pojmove, objekte, događaje ili mesta, kao i naslove dela, izraza, pojavnog oblika ili jedinice. Koristi se kao osnova za pristupnu tačku. [Izvor: FRBR, prerađen u FRAD]

Vidi i Pristupna tačka [SP], Usvojeni oblik imena [UP], Kontrolisana pristupna tačka [SP], Usvojeno ime [UP], Preferentno ime [UP], Varijantni oblik imena [UP].

Izraz – Intelektualna ili umetnička realizacija dela. [Izvor: FRAD, FRBR]

Jedinica građe – Pojedinačni primerak pojavnog oblika. [Izvor: FRAD, FRBR]

Ključni naslov – Jedinstveni naziv koji je Mreža ISSN dodelila kontinuiranom izvoru i koji je neodvojivo povezan sa ISSN brojem. Ključni naslov može da bude isti kao i glavni stvarni naslov ili, kako bi postigao jedinstvenost, on može da bude izgrađen tako da se glavnom stvarnom naslovu dodaju identifikacioni i/ili kvalifikacioni elementi kao što su nazivi izdavača, mesto izdavanja, podatak o izdanju itd. [Izvor: ISBD]

Kolekcija – 1. Stvarni ili virtuelni skup dva dela ili više njih, ili delova delâ spojenih ili objavljenih zajedno. 2. Stvarni ili virtuelni skup bibliografskih izvora koje čuva ili ih je stvorila određena institucija. [Izvor: IME ICC]

Kolektivno telo – Ustanova ili grupa osoba i/ili ustanova koje se identifikuju prema određenom imenu i koje deluju, ili mogu da deluju, kao celina. [Izvor: prerađeno iz FRAD, FRBR]

Kontrolisana pristupna tačka – Pristupna tačka zabeležena u normativnom zapisu. [Izvor: prerađeno iz GARR¹⁴]

¹³ RDA - Resource Description and Access (RDA- Opis izvora i pristup). – *Prim. prev.*

¹⁴ GARR – Guidelines for Authority Record and References (GARR – Uputstva za normativne zapise i uputnice). – *Prim. prev.*

Kontrolisane pristupne tačke podrazumevaju normirane oblike imena, kao i one koji su označeni kao varijantni oblici. One mogu biti zasnovane na:

- ličnom imenu, prezimenu i kolektivnom nazivu,
- nazivima (naslovima) dela, izraza, pojava oblika i jedinica građe,
- kombinaciji dva imena, kao što je slučaj sa pristupnom tačkom ime/naslov, koja predstavlja delo kombinujući ime stvaraoaca sa naslovom dela,
- terminima koji se koriste za događaje, objekte, pojmove i mesta
- identifikatorima, poput standardnih brojeva, klasiifikacionih oznaka, i tako dalje.

Ostali elementi (kao što su datumi) mogu se dodati imenu po sebi – radi razlikovanja entiteta koji imaju identično ili slično ime. [Izvor: FRAD dalje potvrđuje da je model fokusiran na imena i termine kontrolisane normativnim zapisom]

Vidi i Pristupna tačka [ŠP], Normirana pristupna tačka [UP], Ime [SP], Slobodno oblikovana pristupna tačka [SP], Varijantni oblik imena [UP]

Mesto – Lokacija. [Izvor: FRBR]

Normativni zapis – Skup elemenata podataka koji identifikuju entitet i koji mogu da se koriste da se olakša pristup normiranoj pristupnoj tački tog entiteta – ili prikaz bilo koje pristupne tačke tog entiteta. [Izvor: IME ICC]

Normirana pristupna tačka – Preferentna kontrolisana pristupna tačka entiteta, ustanovljena i formirana prema pravilima ili standardima. [Izvor: IME ICC]

Vidi i Pristupna tačka [ŠP], Usvojeni oblik imena [SP], Kontrolisana pristupna tačka [ŠP], Preferentno ime [SP], Varijantni oblik imena [SP]

Odnos – Posebna veza između entiteta ili njihovih primeraka. [Izvor: FRBR]

Osoba – Pojedinac ili persona koju je ustanovio ili usvojio pojedinac ili grupa. [Izvor: FRBR, prerađen u FRAD, prerađen od strane IME ICC]

Pojam – Apstraktna zamisao ili ideja. [Izvor: FRAD (vezano za predmet), FRBR]

Pojavni oblik – Fizičko ostvarenje izraza dela. [Izvor: FRAD, FRBR]

Pojavni oblik može da oličava zbirku dela, individualno delo ili sastavni deo dela. Pojavni oblici mogu da se pojavljuju kao jedna ili više fizičkih jedinica. [Izvor: IME ICC]

Porodica – Dve ili više osoba koje su povezane rođenjem, brakom, usvajanjem ili sličnim zakonskim statusom, ili koje se na drugi način predstavljaju kao porodica [Izvor: FRAD, prerađen od strane IME ICC]

Posrednik – Osoba (autor, izdavač, vajar, urednik, režiser, kompozitor, i tako dalje) ili grupa (porodica, ustanova, korporacija, biblioteka, orkestar, država, federacija, i tako dalje) ili uređaj (uređaj za snimanje, program za prevođenje softvera, i tako dalje) koji imaju neku ulogu u životnom ciklusu izvora. [Izvor: DCMI¹⁵ Agents Working Group, radna definicija, prerađena]

Vidi i Stvaralac

Predmet – Materijalna stvar. [Izvor: FRBR]

Predmetna katalogizacija – Deo katalogizacije koji obezbeđuje kontrolisane predmetne odrednice i/ili klasifikacione brojeve. [Izvor: IME ICC]

Vidi i Deskriptivna katalogizacija [SP]

Preferentno ime – Ime entiteta, izabrano u skladu sa pravilima ili standardima, koje se koristi kao osnova za kreiranje normirane pristupne tačke entiteta.

¹⁵ DCMI – Dublin Core Metadata Initiative (DCMI – Inicijativa Dablinskog jezgra metapodataka). – *Prim. prev.*

Vidi i Normirana pristupna tačka [SP], Usvojeni oblik imena [SP], Usvojeno ime [SP], Ime [ŠP]

Pristupna tačka – Ime, naziv, termin, kôd i drugo, pod kojim će biti pronađen i identifikovan bibliografski ili normativni podatak. [Izvor: prerađen GARR za FRAD i IME ICC]

Vidi i Dodatna pristupna tačka [UP], Normirana pristupna tačka [UP], Kontrolisana pristupna tačka [UP], Glavna pristupna tačka [UP], Ime [SP], Slobodno oblikovana pristupna tačka [UP], Varijantni oblik imena [UP]

Propisana pristupna tačka

Vidi Normirana pristupna tačka

Slobodno oblikovana pristupna tačka – Pristupna tačka koja nije kontrolisana normativnim zapisom. [Izvor: IME ICC]

Vidi i Pristupna tačka [ŠP], Kontrolisana pristupna tačka [SP]

Stvaralac – Osoba, porodica ili kolektivno telo odgovorno za intelektualni ili umetnički sadržaj dela. [Izvor: IME ICC]

Vidi i Posrednik [ŠP]

Usvojeni oblik imena – Oblik imena koji je izabran kao normirana pristupna tačka entiteta.

Vidi i Normirana pristupna tačka [SP], Usvojeno ime [SP], Ime [ŠP], Preferentno ime [SP], Varijantni oblik imena [SP]

Uobičajeno ime – Ime ili naziv koji se razlikuju od zvaničnog imena ili naziva po kome su kolektivno telo, mesto ili stvar poznati. [Izvor: prerađeno iz AACR2 revizija iz 2002., Rečnik]

Vidi i Usvojeni oblik imena [SP], Ime [ŠP], Varijantni oblik imena [SP]

Varijantni oblik imena – Oblik imena koji nije izabran kao normirana pristupna tačka entiteta. Može se

koristiti za pristup normativnom zapisu entiteta ili predstavlja vezu sa normiranim pristupnom tačkom. [Izvor: IME ICC]

Vidi i Pristupna tačka [ŠP], Normirana pristupna tačka [SP], Usvojeni oblik imena [SP], Kontrolisana pristupna tačka [ŠP], Usvojeno ime [SP], Ime [ŠP]

Vrsta sadržaja – Oznaka koja se odnosi na osnovni komunikacioni oblik u kome je izražen sadržaj i čulo kojim on treba da se spozna. Vrsta sadržaja odražava i attribute dela i attribute izraza. [Izvor: prerađeno iz Rečnika RDA iz januara 2008.]

Izvori

AACR2 – *Anglo-American Cataloguing Rules* – 2nd edition, 2002 revision. – Ottawa: Canadian Library Association; London: Chartered Institute of Library and Information Professionals; Chicago: American Library Association, 2002–2005.

DCMI Agents Working Group – Dublin Core Metadata Initiative, Agents Working Group sa Web stranice, 2003 (radna definicija): <http://dublincore.org/groups/agents/> Konačan izveštaj on-lajn dostupan na: <http://dublincore.org/documents/dcmi-terms/#classes-Agent>

FRAD – *Functional Requirements for Authority Data: A Conceptual Model – Final Report*, 2008.

FRBR – *Functional Requirements for Bibliographic Records: Final Report*. – Munich: Saur, 1988. (IFLA UBCIM publications new series; v. 19) Dostupan na IFLA Web sajtu: <http://www.ifla.org/VII/s13/frbr/> (Sept. 1997, kao dopunjen i ispravljen tokom februara 2008.)

GARR – *Guidelines for Authority Records and References*. 2nd ed., rev. – Munich: Saur, 2001. (IFLA UBCIM publications new series; v. 23) On-lajn dostupan na:

<http://www.ifla.org/VII/s13/garr/garr.pdf>

IME ICC – IFLA Meeting of Experts on an International Cataloguing Code (1st-5th : 2003–2007), preporuke učesnika

ISBD – *International Standard Bibliographic Description (ISBD): preliminary consolidated edition*. – Munich: Saur, 2007. (IFLA Series on Bibliographic Control ; v. 31) On-lajn dostupan na: http://www.ifla.org/VII/s13/pubs/ISBD_consolidated_2007.pdf

RDA – *RDA: Resource Description and Access. Glossary Draft*. 5JSC/Chair/11/Rev (Jan. 2008, Table 1)

On-lajn dostupan na: <http://www.collectionscanada.gc.ca/jsc/rda.html#drafts>

Webster's 3rd – *Webster's Third New International Dictionary*. – Springfield, Mass.: Merriam, 1976.

Termini koji više nisu u upotrebi

- › Bibliografska jedinica – *vidi* **Pojavni oblik**
- › Odrednica – *vidi* **Normirana pristupna tačka, Kontrolisana pristupna tačka**
- › Uputnica – *vidi* **Varijantni oblik imena**
- › Jedinstveni naslov – *vidi* **Normirana pristupna tačka, Usvojeni oblik imena, Ime**

IME ICC rezolucija 2008.

Ovom rezolucijom učesnici IME ICC-a odlučuju da:

- u tekstove koje su usvojili učesnici IME ICC-a unesu uredničke ispravke tamo gde je potrebno;
- distribuiraju tekst svim relevantnim telima koja su tvorci pravila i IFLA organizacijama, kao i stručnim glasilima;
- urede i objave Izjavu o međunarodnim kataloškim načelima i Rečnik i učine da oni budu besplatno dostupni na globalnoj mreži;

– osiguraju kontinuitet rada na ažuriranju FRAD-a i FR SAR-a kada budu završeni i razvijeni kao modeli i shema kataloških podataka;

– zaštite IME ICC dokumentacije i očuvaju zajedničko korišćenje informacija o procesu rada i rezultatima IME ICC-a.

Pored toga, preporučujemo da IFLA Sekcija za katalogizaciju bude zadužena za razvijanje tekstova i da vrši reviziju tekstova u periodu od oko pet godina, kako bi se oni po potrebi ažurirali u dogovoru sa širom informativnom zajednicom.

.....
Prevela sa engleskog Ana Savić
.....

Napomene urednika

1. Naslov originala: „Statement of International Cataloguing Principles”. Dokument su izradili stručnjaci Sekcije IFLA za katalogizaciju. Objavljen je u februaru 2009. godine i dostupan na sajtu IFLA-e na više jezika, a postoji i u štampanoj formi. Dokument je izrađen na nizu sastanaka stručnjaka IFLA za izradu Međunarodnog kataloškog pravilnika.

2. Javno dostupno za preuzimanje i objavljivanje na sajtu IFLA
http://www.ifla.org/files/cataloguing/icp/icp_2009-en.pdf
[12.07.2010]
Available to download and publish for free on IFLA website
http://www.ifla.org/files/cataloguing/icp/icp_2009-en.pdf
[12.07.2010]

БУДУЋНОСТ КАТАЛОГА У СРБИЈИ: КАТАЛОГИЗАЦИЈА ЗА СЕБЕ ИЛИ ЗА КОРИСНИКЕ

Ана Савић

Народна библиотека Србије, Београд

UDK 025.3(497.11)

„Cataloging is an art, not a science. No rules can take the place of experience and good judgement, but some of the results of experience may be best indicated by rules.”

Charles Ammi Cutter, „Rules for a dictionary catalog”

„Каталогизација је уметност, не наука. Нема правила које може да замени искуство и добру процену, али на неке резултате искуства могу најбоље да укажу правила.”

Чарлс Ами Катер, „Правила за речнички каталог”

Сажетак

Рад истражује начине побољшања квалитета библиотечких каталога у Србији. Истакнуто је да су концепт доживотног учења и интеракција између библиотекара и крајњих корисника библиотечких каталога од велике важности за креирање каталога који имају будућност. Примена основних начела за формирање библиотечких каталога обезбеђује сврсисходност каталога и његову будућност. Такође је истакнута важност информатичке писмености и каталогизатора и крајњих корисника библиотечких каталога.

Кључне речи: библиотечки каталози, корисници каталога, каталогизација, организација информација

Увод

Поједини проблеми библиотека, као што су њихов будући развој и трансформација у оквирима информатичког друштва, су од јавног интереса. Од јавног интереса у смислу да заокупљају пажњу јавности. Са друге стране, постоје проблеми библиотека који остају затворени искључиво у оквирима библиотечке заједнице. Проблем развоја каталога је један од њих. За јавност се он своди само на захтев друштва постављен пред библиотеке да прате развој друштва на националном нивоу и примењују међународна искуства у прилагођавању динамичним друштвеним променама и ситуацијама. Управо ови захтеви, као и ограниченост тог проблема на једну ускостручну заједницу, Траже брже реаговање библиотечких и информационих стручњака, ради задовољења потреба корисника у измењеном окружењу.

Библиотечки каталог је, као и сама библиотека, отворен систем. То је живи артефакт који се развија,

мења свој облик и захтева да особине отворености и комуникативности поседују и они који га стварају. Сасвим је јасно да управо они треба да заговарају толеранцију и демократичност у комуникацији између субјеката који су нераскидиво повезани, а то су креатори и корисници каталога. Да би се каталози развијали и испунили своју функцију неопходно је да буду прилагодљиви окружењу, односно да осликавају степен културног, научног и економског развоја заједнице којој припадају његови корисници.

Претходни период развоја библиотекарства у Србији, имајући у виду недовољно учешће у међународним токовима и економску транзицију, библиотекарима је донео многа искуства која, по изласку из ситуације политичких и економских потреса, нису одмах примењена у пракси. Бар не што се тиче каталога. Трансформација из лисног у електронски каталог није до краја завршена. У техничком и технолошком смислу напредак је запажен, али промена начина размишљања оних који техничке и технолошке погодности користе како би обезбедили организоване информације често не иде у корак са темпом техничког и технолошког развоја. Корисници каталога су са једне стране крајњи корисници каталога, а са друге каталогизатори који креирају библиотечке каталоге. Чини се да су се новонасталим условима брзог информационог развоја брже прилагодили крајњи корисници каталога, од оних који треба да обезбеде да каталози буду у могућности да задовоље информационе потребе својих корисника и да те могућности промовишу.

Потпуно напуштање логике лисног каталога није могуће и није ни потребно, али га, исто тако, не треба доживљавати крајње фрустрирајуће. Треба имати у виду да теоријске основе на којима је лисни каталог почивао и данас треба да буду полазна

тачка у професионалном развоју каталогизатора, али инкорпорирана у концепт доживотног учења, са циљем овладавања информационом писменошћу у библиотекарству. Коначно, Web 2.0 и Библиотека 2.0 су концепти у развоју – и то је задати темпо који библиотекари у Србији морају да држе. У условима динамичног окружења које ствара информације са себи својственим карактеристикама, библиотечки каталог треба да буде оличење њихове организације и дисеминације, на начин да оне буду употребљиве и благовремено доступне.

Каталог као комуникациони канал

Концепт ауторства, обједињен јединственом одредницом као примарном приступном тачком јединицама садржаним у каталогу, се помера са позиције првог на лествици ка позицији једнаког међу најважнијим. Стога је неопходно концепцију каталога развити у правцу генерисања информација које у себи садрже што већи број приступних тачака и усвојити облик библиографских јединица електронског каталога као скуп приступних тачака. Задатак је створити метаподатке који су пут до жељене информације.

Испуњење тог задатка у домаћем окружењу остварљиво је усвајањем два концепта: концепта доживотног учења и концепта библиографског записа електронског каталога као јединственог ентитета. Представљачки и синтаксички аспект некадашњег алфabetског каталога је сада проширен на цео библиографски запис и намеће корелацију између свих његових елемената. Каталогизација и класификација су два корака у процесу каталогизације, то јест процеси који данас дозвољавају само поделу каталогизације на дескриптивну и садржинску. Усвајањем овакве теоријске поставке савремених електронских каталога чини се први корак ка будућности дубоких каталога. Још увек несвесни те чињенице, библиотекари увелико уместо на питање „да ли имате ...” одговарају на

питање „како доћи до...”. Ту путању треба да трасирају каталогизатори својим знањем и својим вештинама.

Библиографски запис је производ активности организовања знања. Током тих активности библиотекари учествују у комуникационом процесу. У складу са тим, треба имати у виду и то да је библиографски запис одређени текстуални корпус, као и то да је он скуп метаподатака. Током комуникационог процеса неопходно је послати јасну и недвосмислену поруку. Такву поруку у каталожском смислу може да пренесе само целовит библиографски запис. Стога се он мора посматрати као јединствен целовит ентитет у коме су садржани међусобно повезани и усклађени елементи информације.

Глобална мрежа није место на коме ће вам на располагању бити бар један библиотекар који ће вас водити кроз свет информација, нити тамо има сталних путоказа за сналажење. Библиотечке веб странице преко којих се приступа и електронским каталозима су спој библиотеке и веба. Библиотекари ту имају, или би бар требало да имају, улогу креатора информација на вебу. Све информације на глобалној мрежи захтевају ажурирање, не само у садржинском смислу већ и у начину приступа и облику у коме се појављују. Где ће се оне наћи и у облику у ком их је осмислио човек.

Информациона писменост је много комплекснија од библиотечких питања или питања едукације. Она је у данашње време кључ побољшања нашег начина живота. Недавно су српски медији објавили да Србија заостаје у е-трговини и е-банкарству за светом, а министарка за телекомуникације је изјавила да држава треба да створи услове да сви грађани имају приступ телекомуникацијама. То је само прва етапа и услов за остваривање права на информатичку писменост. Тако је и пуки приступ библиотечким каталозима преко глобалне мреже био прва фаза у развоју електронских каталога.

Корисници 2.0

До недавно су теоретичари библиотекарства и маркетиншки стручњаци били заокупљени проблемом опстанка библиотечких каталога улажући велике напоре у превазилажење тог проблема, при чему је Интернет био означен као главна претња библиотечким каталозима. Као решење сугерисало се преузимање активне улоге библиотечког универзума у односу на универзум корисника. И у решавању тог проблема искрсли су сасвим јасни недостаци непостојања озбиљне студије истраживања корисничких потреба. Зато се може закључити да је непознавање потреба корисника библиотеке највећа претња библиотекама, и то свим њиховим сегментима. Важно је истаћи да под корисницима библиотека треба подразумевати и крајње кориснике и библиотекарe. Кориснички оријентисан библиотечки каталог је једини облик библиотечког каталога чији је опстанак данас могућ и у тој констатацији треба тражити простор за обезбеђивање будућности каталога.

„Каталог следеће генерације” је условила појава корисника следеће генерације. Прецизније, треба говорити о захтевима следеће генерације, или још тачније о тренутним захтевима корисника свих генерација. Можда су тренутна очекивања корисника у односу на интегрисане библиотечке системе, а у оквиру њих и на библиотечке каталоге, садржана у изреченим очекивањима Мајкла Кејсија¹: „Желим да седим испред ОРАС-а (још једна реч коју је потребно изменити) и желим да ме он запамти, или приликом пријављивања или на неки други једноставан начин. Желим сачуване Интернет адресе, наслове, историју претраживања. Желим

1 Мајкл Кејси (Michael Casey) је директор Сектора за информационе технологије Градске библиотеке Гвинета у америчкој држави Џорџија.

да могу да напишем приказе и дам препоруке, желим да додам пријатеље на моју друштвену мрежу и омогућим им да виде моје приказе и шта ми се допало, а шта није. Желим уграђен, потпуно прилагодљив агрегатор, списак обавеза, место за напомене и чување докумената, и желим свему томе да приступим са било ког рачунара на свету, не само са оног у мојој библиотеци. Све ово наравно постоји, у битовима и деловима, посредством Web-a 2.0. Погледајте Netvibes, Flickr, NetFlix, Backpack и многе друге развоје Ajax-a".²

Каталогизација за кориснике и са корисницима

Потреба за организовањем информација или библиографским и садржинским описом докумената постоји више него икада, нарочито у окружењу хиперпродукције и дигитализације која из дана у дан појевтињује. То је у потпуној супротности са изјавама о прављењу стратегија да се библиографски опис скрати како би се добила битка са временом. Крајњи корисници желе управо супротно. Детаљан опис документа је једино на шта могу да рачунају при утврђивању релевантности информација добијених као одговор на постављени захтев. Случајно проналажење информације која је од користи не да више никога не може да обрадује већ је главни показатељ неефикасности система који претражује. У прилог томе како ће каталогизатори, или како ће се већ у будућности звати специјалисти за опис и приступ, благовремено учинити доступним и јасним метаподатке, говори концепт доживотног учења. Оно подразумева и сталну комуникацију библиотекара са корисницима и праћење њихових потреба за информацијама.

Према фолксономији³ се библиотекар несвесно двојако односе. С једне стране су је већ увелико прихватили, а са друге стране на њу гледају као на опасност која води ка непотребности каталогизације. Без успостављања баланса између библиотеке понуде и захтева крајњих корисника нема потребне и успешне библиотеке. На пример, при изради каталогизације у публикацији од издавача се траже бројне информације које обогаћују библиографску и дескриптивну каталогизацију. Подносиоци захтева за израду каталогизације у публикацији, као корисници једне од библиотечких услуга, сада су већ оспособљени да након њене израде реагују на њене поједине делове и сугеришу измене. То никако не треба да рађа бојазан код библиотекара, јер неће сви корисници постати каталогизатори, већ ће и даље бити корисници, али добро информисани корисници, а библиотекар ће бити библиотекар који су квалитетније обавили свој посао.

Очекивања која библиотекар имају у односу на крајње кориснике су такође двојака. Некада се од њих очекује да буду у највећој могућој мери информационо и каталогски описмењени, а често се на то гледа као на залажење у туђе поље рада и преиспитивање његовог квалитета. Библиотекар чију пажњу заокупљају потребе корисника сасвим сигурно савременог корисника описује као информисаног, захтевног, прецизног и информационо писменог. Заблуда је да у информационом окружењу посао каталогизатора постаје све лакши. Каталогизација,

² Woody Evans. *Building Library 3.0* (Oxford: Chandos Publishing, 2009), 3–4.

³ Фолксономија је кованица настала од речи фолкс и таксономија. Њен творац је Томас Вандер Вол. Термин се односи на јавно означавање или колаборативно таговање садржаја. На тај начин корисници Интернета активно учествују у њему тако што означавају информације и објекте за потребе сопственог претраживања. Означавање је јавно и доступно и другим корисницима Интернета. Више о томе видети на: Vanderwal.net, „Folksonomy“, <http://www.vanderwal.net/folksonomy.html> (npeyseto 27.08.2010.)

или опис и приступ, или креирање и организација метаподатака, без обзира на свој назив, представља активност која ће у будућности бити све сложенија, и коју ће моћи да обављају искључиво библиотекари који су експерти за ту област. И у овом свом делу се библиотекарство потврђује као мултидисциплинарна наука, што такође треба имати у виду при изради стратегије развоја каталога. У домаћем окружењу се мало пажње посвећује томе, али је врло важна чињеница та да су за успех каталогизације поред теоријског знања битне и друге вештине које каталогизатори поседују.

Будућност каталога у Србији

Први корак развоја каталога у Србији подразумева, пре свега, измењену перцепцију каталога. Његова функција се помера са средства за претраживање ка сервису. Основне карактеристике тог сервиса су: његова обједињујућа улога, у најширем смислу те речи, интерактивност, интероперабилност и подесност. Финансијска улагања и примена техничких и технолошких иновација су почетни корак трансформације традиционалних библиотечких система у савремене. Можда би иницирање истраживања очекивања библиотекара, као корисника каталога „изнутра“, дало почетни импулс стварања каталога 2.0 или „каталога следеће генерације“ или, једноставно, савременог каталога у Србији. Таквим каталогом библиотеке би се, у сваком случају, приближиле остваривању очекивања која имају крајњи корисници каталога.

Данас су библиотеке места на којима се приступа информацијама у различитим облицима и из различитих извора. Поред тога што омогућава приступ својим колекцијама у физичком смислу или у дигиталном облику, библиотека пружа и метаподатке који се односе на те колекције. Ту услугу омогућавају каталогизатори који се сматрају

експертима у организовању и проналажењу информација, али и артикулисању одређене потребе за информацијом. Доминација глобалне мреже као окружења за размену информација, која је довела до неминовног прилагођавања библиотека том окружењу, и међународна теорија и пракса из области каталогизације указују на то да су библиотеке врло успешно већ одговорице том задатку, док је у домаћем окружењу, чини се, дошло дисбаланса у развоју та два дела, услед споријег усвајања промена теоријске подлоге за спровођење оних активности које су наметали свакодневни рад и захтеви корисника.

Парадигме се не мењају преко ноћи. То је процес који траје деценијама. Већ смо закорачили у прву деценију каталога 2.0. Да би се тај концепт усвојио, нужно је размотрити активности које би ваљало спровести као предуслов новог обликовања каталога.

Стратегија развоја је полазна тачка. За почетак стварања стратегије развоја библиотечких каталога неопходно је прво дефинисати какве каталоге желимо. Одговори на то питање прикупљају се озбиљним истраживањем каталожских потреба корисника и на основу резултата тог истраживања, расположивих финансијских, техничких, технолошких и кадровских ресурса приступа се изради стратегије развоја каталога. Несумњиво се, на основу домаћих и међународних искустава и већ спроведених истраживања, развој каталога креће ка његовом проширењу у дубину. Унутрашње везе које се остварују између делова информација унутар каталога су један план развоја каталога и он се креће у оквирима међународних стандарда и препорука, а остварује се поштовањем принципа каталожских правилника. Не мање важне су и „спољашње“ везе каталога у чијем остваривању кључну улогу има менаџмент. За остваривање

тих веза неопходно је успостављање сарадње у оквиру библиотечке заједнице, информационе заједнице и свих организација и институција које се сматрају партнерима библиотеке у остваривању њихових циљева. Начини на које људи трагају за информацијама су данас измењени и у складу са тим променама треба мењати и понуду библиотека у проналажењу тих информација.

Мрежа библиотека у Србији је несумњиво део светске библиотечке мреже и има дугу традицију усаглашавања домаће каталожке теорије и праксе са међународном. Неопходан услов за укључивање у савремене токове, као и за остваривање библиотечке сарадње и размену података, је усвајање и примена нових међународних стандарда и препорука.

Прихватање концепта универзалне библиографске контроле је био први корак ка укључивању у међународну библиотечку заједницу, усвајање међународних стандарда за библиографски опис потврда тог избора, а примена UNIMARC формата је означила улазак у он-лајн доба каталога. Након тога је на међународном плану развијено више модела и редефинисани су постојећи стандарди којима се дефинишу поступци описа извора, њихове организације и омогућавање приступа. Велики недостатак у домену успостављања континуитета развоја домаће каталожке праксе представља децентрализован начин доношења одлука о примени постојећих и доступних међународних стандарда и препорука. Поред тога, унификацији каталожке праксе, како у домаћим тако и у међународним оквирима, не доприносе нејасноће везане за обавезу примене међународних стандарда или потирање постојећих новим. Неопходно је, у оквиру стратегије развоја каталога у Србији, означити тела или институције које ће анализирати функционисање каталога и препоручивати и развијати активности које се тичу каталога, или такве задатке и надлежности поверити неким већ постојећим телима или инсти-

туцијама, чији рад мора да буде координиран. При томе је од велике важности пажљиво вршити избор у оквиру постојећих кадровских ресурса.

Највише начело у изградњи каталожких правилника мора да буде погодност коришћења за кориснике каталога. У тој изјави нема ничег новог, али она треба да је опомињућа. Довољна је опомена да су савремена Катерова⁴ Начела библиотекарства постављена по том принципу. Данас FRBR (Functional Requirements for Bibliographic Records),⁵ FRAD (Functional Requirements for Authority Data),⁶ FRSAD (Functional Requirements for Subject Authority Data),⁷ као проширење FRBR-а, и ISBD (International Standard Bibliographic Description),⁸ на којима, поред осталих докумената, почива Изјава о међународним каталожким начелима,⁹ дају јасан

⁴ Чарлс Ами Катер (Charles Ammi Cutter), 1837–1903, амерички библиотекар, је у четвртм издању својих *Правила за речнички каталог*, објављених 1904. године, изнео основне каталожке принципе. Према тим принципима библиотечки каталози треба да: 1) омогуће кориснику да пронађе књигу за коју је познат аутор, наслов или предмет; 2) покажу шта библиотека поседује од датог аутора, о одређеном предмету, из одређене врсте литературе; 3) помогне при избору књиге у погледу издања и књижевног или тематског карактера.

⁵ FRBR - Функционални захтеви за библиографске записе

⁶ FRAD - Функционални захтеви за нормативне податке

⁷ FRSAD - Функционални захтеви за нормативне предметне ознаке

⁸ ISBD - Међународни стандардни библиографски опис

⁹ Српски превод коначне верзије Изјаве о међународним каталожким начелима (Statement of International Cataloguing Principles) је доступан у овом броју Гласника НБС, у оквиру темата Будућност каталога. Документ су израдили стручњаци Секције IFLA за каталогизацију. Објављен је у фебруару 2009. године и доступан је на сајту IFLA на више језика, а постоји и у штампаној форми. Документ је израђен на низу састанака стручњака IFLA за израду Међународног каталожког правилника.

теоријски оквир за развијање он-лајн јавних каталога који су по мери корисника. Да ли ће се у домаћем окружењу тај оквир поштовати при модификацији тренутно важећег каталогског правилника¹⁰ или ће се на њега ослањати неки нови правилник нека остане на одговорности најискуснијима.

Оно што би се данас могло назвати основним захтевима крајњих корисника библиотека су откривање, лоцирање и испорука. У складу са тим, савремени библиотечки каталози треба да одговоре на захтев за откривањем информације и њеним лоцирањем.

Закључак

Библиотеке трасирају пут информацијама. Библиотекари управљају информацијама без обзира на њихов облик. Информација постоји у штампаном облику, видео облику, аудио облику, као хипертекст, у облику мапе, глобуса, живе речи, у тактичном облику. Тешко је сагледати је само на нивоу њених појавних облика. Када је реч о количини информација, на том пољу искрсава простор за будућност каталога. Неорганизована информација је само шум. Мисија библиотека јесте и треба да остане организовање информација. Свет информација мора да буде организован са становишта посебности облика и прецизности садржаја информације. Библиотекари су ти који не смеју да дозволе да универзум информација буде у положају „насупротив“ у односу на универзум корисника. Начин на који ће

библиотеке организовати информације промениће позицију „насупротив“ у позицију „према“. Тај „начин“ су каталози по мери корисника. Само каталог по мери корисника увек има будућност. У стварању стратегије развоја каталога који ће уистину одговорити на информационе потребе корисника, можда није погрешно као почетну тачку утврдити оно што каталогизација и каталози не треба да буду. Они свакако не треба да буду поље на коме ће каталогизатори исказати само своје беспрекорно знање каталогских правила, прецизност, систематичност и доследност. Управо те врлине треба ставити у функцију корисности каталога. Ако је и даље отворено питање какви треба да буду савремени библиотечки каталози, коме треба да су намењени, дали су се прилагодили свету брзе размене информација и који су њихови савремени задаци, одговор можда лежи у подсећању да је глобална мрежа као идеја почела да се развија као начин на који су научници размењивали информације широм света, и то тренутно, а да то није било скупо. Слично томе треба посматрати и савремене библиотечке каталоге. Библиографски записи садржани у њима као скуп метаподатака са компликованим релацијама и још компликованијом семантиком су оличење каталогизације за себе. Ову замку свог позива могу да избегну само каталогизатори чија се професионална зрелост огледа у споју теорије и праксе, чији је исход, сасвим сигурно, кориснички оријентисан библиотечки каталог. Кориснички оријентисан библиотечки каталог, пре свега, подразумева да су његови креатори каталогизатори који, поред тога што су спремни на доживотно учење и информатички описмењени, своје искуство изграђују на улагању напора да у највећој могућој мери примене у пракси начела која се односе на обликовање библиографског језика: начело примерености кориснику из кога следи начело опште употребе, начело представљања из кога следи начело тачности, начело довољности

¹⁰ Тренутно важећи каталогски правилник у Србији је *Pravilnik i priručnik za izradbu alfabetskih kataloga*. Dio 1, 2 Eve Verone. Основни аргумент који иде у прилог томе да овај правилник може да буде модификован у складу са захтевима савремене библиотечке заједнице је чињеница да је он заснован на Париским начелима, на којима се заснива и Изјава IFLA-е о међународним каталогским начелима, на чијим би основама требало да се граде нови национални каталогски правилници.

и нужности из кога следи начело значајности, начело стандардизације и начело интеграције.¹¹ Библиотеке које прате технички и технолошки развој и улажу у њега, које су отворене за примену међународних позитивних искустава у изградњи савремених библиотечких каталога и ангажују обучене каталогизаторе, способне да нађу начине да сва своја знања и вештине усмере ка стварању каталога намењеног корисницима и сугеришу својим сарадницима остваривање тог циља, имаће сврсисходан каталог.

Библиографија

1. Evans, Woody. *Building Library 3.0*. Oxford: Chandos Publishing, 2009.
2. Svenonijus, Illejn. *Intelektualna osnova organizovanja informacija*. Beograd: Народна библиотека Србије: Clio, 2007.
3. Chan, Lois Mai. *Cataloging and classification*. Lanham: The Scarecrow Press, 2007.

Ana Savić

Future of the catalog in Serbia: cataloging per se or cataloging according to the needs of the users

Abstract

The paper explores the ways to improve the quality of library catalogs in Serbia. The concept of lifelong learning and the interaction between librarians and end users of library catalogs have been highlighted as very important to create a catalog that have a future. Application of basic principles for the creation of library catalogs provides efficiency of library catalog and its future. The importance of information literacy both cataloguers and end users of library catalogs is also underlined.

Keywords: library catalogs, library catalog users, cataloging, information organization

¹¹ Illejn Svenonijus. *Intelektualna osnova organizovanja informacija* (Beograd: Narodna biblioteka Srbije: Clio, 2007), 101–102.

КОНЦЕПТ БИБЛИОГРАФСКОГ МЕТАЈЕЗИКА

Светлана Јанчић

Народна библиотека Србије, Београд

UDK 025.342/.343

Сажетак

Креирање библиографских система који омогућавају претраживање, идентификовање, одабирање, прибављање и повезивање сродних ентитета (конкретних дела и њихових манифестација) заснива се на утврђивању релевантног и целовитог референтног оквира (библиографских циљева), дефинисању библиографских ентитета и развијању правила за примену специфичног библиографског метајезика. Примарни задатак библиографског метајезика, разумејене синтаксичке структуре са поткатегоријама које се односе на опис дела и опис документа, јесте да допринесе остварењу пројектованих библиографских циљева, олакша комуникациони процес и омогући слободан приступ забележеном знању.

Кључне речи: библиографски систем, организовање информација, проналажење информација, библиографски циљеви, библиографски ентитети, библиографски метајезик, типологија, лексика,

семантика, синтакса, прагматика, библиографски опис, библиографски запис, нормативна контрола, ОРАС¹

У ери нове парадигме у науци о информацијама коју карактерише «прогресивни прелаз од документарног приступа ка информационом приступу, од усмерености на систем ка усмерености на корисника»,² организовање информација с циљем њиховог проналажења засновано је на примени специфичног библиографског метајезика као сложеног дискурса са поткатегоријама које се односе на језик дела и језик документа. Захваљујући својој стандардизованој лексици, развијеној семантици и синтакси, овај вештачки језик може да обезбеди конзистентност и релевантност описа и тако омогући систематизован приступ забележеним информацијама, успостављајући комуникацију између језика документа и језика корисника.

¹ Online Public Access Catalogue

² Le Koadik, I.-F. *Nauka o informacijama*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije : Clío, 2005, str. 118.

Развојна линија – од Паниција до Франкфуртских начела

Пројектовање библиографског метајезика у домену каталогизације одвија се на два нивоа:

- коцептуалном, на коме се утврђују релевантни циљеви библиографског система и дефинишу библиографски ентитети, и
- прагматичном, на коме се формулишу правила и механизми контроле који треба да омогуће реализацију постављених циљева.

Балансирани однос између ових процеса и њихово узајамно прожимање, допуњавање и редифинисање од суштинске је важности за конзистентност и релевантност библиографског језика. Традиционални библиографски циљеви, утемељени на дихотомији израженој у формалном или библиографском приступу организацији каталога, имали су непосредан и дугорочан утицај на дескриптивни, синтаксички и комуникациони аспект библиографског метајезика.

Присталице формалног приступа, у теорији каталогизације познатог као «принцип насловне стране», чијим се утемељивачем сматра Антони Паници (Anthony Panizzi)³ дају предност идентификацији библиографске јединице, односно представљачком аспект каталога. Библиографски језик који одговара овом концепту и правила која регулишу његово обликовање и примену утемељени су на преузимању формалних података из утврђених извора⁴ у

публикацији, односно на описивању елемената метаподатака.

Библиографски принцип организације каталога разрађује Катер (Charles Ammi Cutter) 1876. године у *Правилима за речнички каталог*.⁵ Он експлицитно исказује циљеве библиографског система, постављајући пред каталог следеће задатке:

- да омогући кориснику проналажење публикације чији су аутор, наслов или предмет познати (принцип проналажења);
- да прикаже шта библиотека поседује од одређеног аутора, о одређеном предмету, од одређене врсте литературе (принцип груписања);
- да омогући разликовање издања једног дела (принцип одабирања).

Библиографски метајезик заснован на овим принципима примереним кориснику, које Брофи (Peter Brophy) дефинише као «коперникански поглед»,⁶ сложенији је и разуђенији, а правила која га подржавају конципирана су на атрибуцији ауторства, утврђивању јединствене одреднице и идентификацији литерарне јединице која заступа релацију аутор/дело. Језик дела описује и повезује атрибуте ауторства, наслова, издања и предмета, посебне поткатегорије библиографског језика. Синтакса језика указује на зачетак нормираног речника који је усклађен са речником корисника. У семантичкој структури запажа се успостављање везивних механизма. Катер уводи (и данас веома

³ Panizzi, A. Rules for the compilation of the catalogue. U: *The catalogue of the printed books in the British Museum*. Vol. 1. London : British Museum , 1841, str. V–IX.

⁴ Залагањем за међународну стандардизацију насловне стране и прелиминарних страна документа као релевантних извора података, у «канону устано-

вљивости», првом од осам канона каталогизације, Ранганатан (Ranganathan S. R.) антиципира један од темељних принципа ISBD-a.

⁵ Cutter, C. A. *Rules for a dictionary catalog*. Reprinted. London : Library Association, 1948; 1st ed. 1876.

⁶ Brofi, P. *Biblioteke u dvadeset prvom veku*. Beograd : Clío, 2005, str. 71.

актуелан) појам «одредничке упутнице» (heading-reference) која повезује усвојене и неусвојене об-лике одредница. Катеров концепт организације ката-лога са наглашеном интегративном функцијом пред-ставља нуклеус организационе структуре будућих покоординираних библиографских база података.

Париска начела каталогизације⁷ сужавају Катерове циљеве на организовање докумената према аутору и наслову, уводећи принцип проналажења у први план и развијајући концепт ауторства (индивидуалног и колективног). У том контексту, каталог треба да буде ефикасан инструмент за утврђивање следећих упита:

- да ли библиотека поседује одређену публикацију дефинисану а) аутором и насловом, или б) насловом, уколико аутор није наведен, или в) одговарајућим супститутом за наслов, уколико аутор и наслов нису наведени или нису прикладни за идентификацију (принцип проналажења);
- која дела одређеног аутора и која издања одређеног дела постоје у библиотеци (принцип груписања).

Начела само делимично изражавају циљеве које треба да реализује библиографски систем. Она не прокламују одабирање, нити организовање према предмету.

Каталогски правилници настали после Париске конференције укључили су битан део усвојених начела, тако да се, упркос извесним одступањима у формулисању одреднице колективног тела, већ могао сагледати онај неопходни минимум заједничког приступа темељним питањима каталогске теорије и праксе.

Нови референтни оквир утицаће на промене у лексичи и семантици библиографског метајезика. Процес се одвија у знаку стандардизације под покровитељством IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) у складу са пројектом Универзалне библиографске контроле (UBC - Universal Bibliographic Control), одредбама ISBD-a (International Standard Bibliographic Description) и Универзалног формата за машински читљиву каталогизацију (UNIMARC: Universal Machine Readable Cataloguing).

Готово пола века касније Франкфуртска начела⁸ редифинишу библиографске циљеве – с намером да се рационализује библиографска пракса и осавремени библиографски језик у дигиталном окружењу. Радикална промена концепта огледа се у померању тежишта са модела унифицираног и јединственог ка моделу контролисаног и усклађеног приступа организацији каталога и прокламовању каталогских норми. Прелаз од специјализације ка интеграцији, започет током седамдесетих година XX века, присутан је као методолошки поступак у креирању модела савременог каталогског правилника⁹ примерног потребама корисника – који почива на отвореној интегративној структури, повезаности општих и посебних правила, успоста-вљању вишеаспектних релација између ентитета и атрибута, избору контролисаних тачака приступа и стандардизованој селекцији елемената података у више нивоа. Рационалност, економичност и релевантност постају полазна основа за креирање каталогског дискурса који треба да омогући:

- проналажење ентитета, у складу са корисничким критеријумима претраживања преко атрибута или релација одређеног ентитета;

⁷ Statement of Principles adopted at the International Conference on Cataloguing Principles, Paris, October, 1961. London : IFLA Committee on Cataloguing, 1971.

⁸ First IFLA Meeting of Experts on an International Cataloguing Code, Frankfurt, 2003.

⁹ RDA : Resource Description and Access.

- идентификовање ентитета;
- одабирање ентитета који одговара корисничким захтевима;
- обезбеђивање приступа описаном ентитету.

Библиографски метајезик у ОРАС окружењу

Референтни оквир библиографског метајезика у ОРАС окружењу карактерише примена модела релационих база података, нормативизована и иновирана лексика, успостављање везивних механизма карактеристичних за интегративну структуру електронских каталога и развијање система нормативне контроле.

Модел «објекат/односи» (entity-relationship model) уводи у литературу о базама података Питер Чен (Peter Chen) 1976. године. У каталошкој теорији овај модел прихватају и развијају поједини теоретичари. Тако Барбара Тилит (Barbara B. Tillett)¹⁰ говори о каталогу као структури која укључује објекте (ентитете), атрибуте и односе. У тако замишљеном моделу библиографски записи представљају објекте, подаци у записима су атрибуту, а везе између записа и података у запису, као и везе које се формирају између појединих записа, окарактерисане су као односи. Постоје четири врсте односа: библиографске везе, везе међу именима/називима, везе међу предметима и везе међу тачкама приступа.¹¹ Тилит посебну пажњу посвећује библиографским везама, на којима, у основи, почива организација

синдетичких каталога¹² и семантика библиографског метајезика. То су: везе еквиваленције које се успостављају између изворне јединице и њених репродукција (факсимили, више примерака једне јединице); дериватне везе које успостављају однос између јединице и њених модификација (изворно дело и превод, изворно дело и прерада, различита издања истог дела); описне везе које се формирају између библиографске јединице и критике или коментара; везе које се успостављају између целине и дела (садржајно самостални радови у једној целини, ограниченој или неограниченој); пропратне везе које настају између јединица које се допуњују, или између главне јединице и оне која је допуњује; секвенцијалне (надовезујуће) везе које означавају односе између библиографске јединице која наставља другу јединицу или јој претходи (карактеристично за континуиране изворе); везе заједничких карактеристика које се успостављају између две библиографске јединице повезане истим аутором, насловом, предметом или језиком.

Теоријски утемељен оквир за проучавање структуре библиографског метајезика развија Илејн Свенонијус (Elaine Svenonius) у студији о онтолошком приступу организовању информација.¹³ Као доследни следбеник информатичке теорије ситема, Свенонијус полази од FRBR¹⁴ модела, у коме библиографски универзум означавају ентитети од интереса за кориснике, атрибуту који их дефинишу и односи коју се успостављају међу њима. За обликовање библиографског језика, поред општих начела, «начела довољног разлога» и «начела

¹⁰ Tillett, B. B. Bibliographic relationships in library catalogues. *International Cataloguing and Bibliographic Control*, 17, 1988, str. 3–6.

¹¹ У савременим каталошким правилницима израз *тачка приступа* (access point) дефинише се као име/назив, термин и слично, под којим се библиографски запис тражи и идентификује. У том контексту, говори се о избору тачака приступа.

¹² Каталогизација која поседује развијене везивне механизме. Асиндетички каталози не садрже упутнице.

¹³ Svenonius I. *Intelektualna osnova organizovanja informacija*. Beograd : Narodna biblioteka Srbije : Clio, 2007.

¹⁴ Functional requirements for bibliographic records : final report. München : Saur, 1998.

економичности»,¹⁵ аутор представља и посебна начела развијена у англо-америчкој каталошкој теорији и примењена у пракси:

- начело примерености кориснику (интерес корисника је битан при доношењу одлуке о обликовању описа);
- начело опште употребе (усклађеност нормираног речника са речником већине корисника);
- начело представљања (структура библиографског описа одражава карактеристике ентитета);
- начело тачности (верно приказивање описаног ентитета);
- начело довољности и нужности (описи не треба да садрже сувишне елементе);
- начело значајности (укључивање у опис само библиографски значајних елемената);
- начело стандардизације (опис стандардизован у мери у којој је то могуће; стандардизација се у принципу опире променама, па Свенонијус указује на могућност да се стандардизација ограничи само на аспекте који су битни за идентификацију дела и документа, што у пракси резултира постојањем обавезујућих и изборних правила);
- начело интеграције (опис свих врста грађе треба да је утемељен на заједничком скупу правила у мери у којој је то могуће).

Онтолошки приступ структури библиографског језика Свенонијус развија на представљању језика дела и језика документа. Традиционални језици

дела именују атрибуте изразима преузетим без измене из самог документа (неконтролисани природни језик документа који описује елементе података) и додељеним изразима (стандардизовани, контролисани речник). Први језик омогућава дескрипцију, идентификацију и проналажење документа, док је други неопходан за груписање података, јер утврђује нормиране изразе који се користе као приступне тачке приликом библиографског претраживања и разрешава синонимију и хомонимију. „Контролисани речник“, закључује аутор је „sine qua non организовања информација”.¹⁶ Алгоритам контролисаног речника одвија се у три корака: први корак представља избор нормираног облика имена; други је разрешење двосмислености; трећи корак означава мапирање нормираног облика, односно повезивање са другим варијантним именима за исти ентитет; варијантна и нормирана имена су семантички повезана јер имају еквивалентно значење.

Најзначајнији метаподаци у библиографском опису су идентификатори дела. Међутим подацима кључну улогу има концепт ауторства као фактор окупљања свих издања дела једног аутора, као и свих дела тога аутора. Уколико се податак о ауторству третира као ентитет, јавља се нормативни запис и успостављају се механизми нормативне контроле.

За разлику од језика дела који обезбеђује приступ информацији у документима, језик документа обезбеђује приступ физичком облику, односно манифестацији дела или носиоцима информационог садржаја. Његов задатак јесте да помогне у налажењу, идентификацији, одабирању и прибављању документа. Обликовање језика документа заснива се на начелу интеграције, која подразумева јединствен приступ опису докумената,

¹⁵ Начело непристрасности и начело економичности дефинише Ранганатан (Ranganathan S. R.) у *Heading and canons: comparative study of five catalogue codes*. Madras : S. Viswanathan, 1955. Цитирано према: A. Horvat : *Alfabetski bibliotečni katalog i autorstvo : disertacija*. Beograd : A. Horvat, 1989.

¹⁶ И. Свенонијус, нав. дело, стр. 126.

независно од њиховог материјалног облика, и начелу довољности и нужности према коме опис треба да садржи само описне елементе од значаја за идентификацију и проналажење релевантног документа.

Технолошки напредак утиче на све брже промене библиографских циљева што дестабилизује утврђену теоријску основу и има тенденцију разбијање структуре библиографских података. Библиографски метајезик, у времену које Мајкл Хил¹⁷ сматра пре комуникационим него информационим, још увек успешно одолева изазовима дигиталног окружења – у мери у којој његов продукт (библиографски запис) показује постојаност опирајући се захтевима радикалне деконструкције. Механизми који обезбеђују степен чврстине језика засновани су на флексибилном референтном оквиру, који прати и разуме динамичне промене у сфери информационог и корисничког универзума, прилагођава им се и повезује их. У таквим околностима библиографски метајезик може да очува и унапреди своју посредничку улогу.

Литература

1. Svenonijus, I. (2007). *Intelektualna osnova organizovanja informacija*. Prevela s engleskog Ljiljana Kovačević. Beograd : Narodna biblioteka Srbije : Clío.
2. Tillett, B. B. (1988). Bibliographic relationships in library catalogues. *International Cataloguing and Bibliographic Control*, 17, str. 3–6.
3. Međunarodna federacija bibliotečkih udruženja i institucija. (2004). *Priručnik za UNIMARC. Format za normative podatke*. Prevela i priredila Ljiljana Kovačević. Beograd : Narodna biblioteka Srbije.
4. Međunarodna federacija bibliotečkih udruženja i institucija. (2005). *Uputstva za normative zapise i uputnice. Uputstva za predmetne normative i uputne jedinice*. Prevela i priredila Ljiljana Kovačević. Beograd : Narodna biblioteka Srbije.
5. Radna grupa IFLA za FRBR (2005). *Funkcionalni zahtevi za bibliografske zapise : završni izveštaj*. Preveo Bogoljub Mazić. Beograd : Narodna biblioteka Srbije.
6. Brofi, P. (2005). *Biblioteka u dvadeset prvom veku : nove usluge za informaciono doba*. Prevela s engleskog Tanja Tasić. Beograd : Clío, 2005.
7. Le Koadik, I. F. (2005). *Nauka o informacijama*. Prevela s francuskog Vesna Injac- Malbaša. Beograd : Narodna biblioteka Srbije.
8. Hil, M. V. (2008). Uticaj informacije na društvo : ispitivanje njene prirode, vrednosti i upotrebe. Prevela sa engleskog Ana Savić. Beograd : Narodna biblioteka Srbije.
9. Јанчић, С. (1996). Развој теоријске мисли у области каталогизације. *Библиотекар, год. 46, бр. 1–2*, стр. 15–27.

Svetlana Jančić

Concept of bibliographic metalanguage

Abstract

Creation of bibliographic systems which enable searching, identifying, selecting, acquiring and connecting similar entities (items and manifestations) is based upon setting a relevant and integral frame of reference (bibliographic goals), defining bibliographical entities and developing rules for specific bibliographical metalanguage usage. Primary task of bibliographical metalanguage, the complex syntax structure with subcategories which refer to descriptions of a work and document, is to contribute realization of projected bibliographic goals, facilitate communication and enable free access to the written knowledge.

Keywords: bibliographic utility, information organization, search, bibliographic goals, bibliographic entity, bibliographic metalanguage, typology, lexica, semantic, syntax, pragmatics, bibliographic description, bibliographic record, authority control, OPAC

¹⁷ Hil, M. (2008). *Uticaj informacije na društvo : ispitivanje njene prirode, vrednosti i upotrebe*. Beograd : Narodna biblioteka Srbije.

OPIS I PRISTUP U 21. VEKU

Roj Tenant

Viši programski savetnik, Istraživački centar OCLC-a

UDK 02:061.2 ; 025.3/.4:004 ; 019.6:004.65

Brojni noviji članci, izveštaji i prezentacije u bibliotekarskoj profesiji utvrdili su glavne ambijentalne, tehnološke i filozofske promene koje od nas zahtevaju da iznova promislimo kako biblioteke sprovode bibliografsku kontrolu.¹

Čak je i termin *bibliografska kontrola* anahronizam.

Bibliografski: Ovaj termin se uglavnom odnosi na štampanu građu – uglavnom knjižnu građu, a u izvesnoj meri i na časopise – ali skoro uopšte se ne

Sažetak

Najnovije velike promene u informacionoj tehnologiji i računarsko povezivanje zahtevaju od institucija za očuvanje kulturnog nasleđa da drugačije nego ranije kreiraju bibliografski opis i da uvedu sisteme koji koriste te zapise. Rad počinje sa redefinisanjem ciljeva bibliografskog opisa koji bi omogućio nezavisnim i samosvesnim ljudima da pronađu ono što žele, a opisane su i ilustrovane različite strategije i tehnike za ostvarenje tog cilja.

Ključne reči: Bibliografski opis, MARC21, OCLC, pronalaženje podataka

¹ Na primer, University of California Libraries Bibliographic Services Task Force. *Final Report December 2005* <http://libraries.universityofcalifornia.edu/sopag/BSTF/Final.pdf> ; Calhoun, Karen, The Changing Nature of the Catalog and its Integration with Other Discovery Tools. *February 21, 2006*, <http://ecommons.cornell.edu/bitstream/1813/2670/1/LC%2064%20report%20draft2b.pdf> ; Library of Congress Working Group on the Future of Bibliographic Control, On the Record: Report of the Library of Congress Working Group on the Future of Bibliographic Control (January 9, 2008), <http://www.loc.gov/bibliographic-future/news/lcwg-ontherecord-jan08-final.pdf>

odnosi na mnoge oblike komunikacije koji se sada koriste na Internetu. Kada posmatramo veb-sajtove, koji njihov deo možemo nazvati *bibliografskim*? Na primer, na koji je način bibliografski, recimo, kolaborativni blog? Očajnički nam je potreban opštiji i generički pojam, te sam u nedostatku bolje ideje odlučio da izaberem pojam *opis*, pošto bez obzira na to o kom izvoru govorimo, mi ga zapravo opisujemo.

Kontrola: Koji deo ovoga je potrebno da objasnim? Google masovno digitalizuje sadržaje naših najvećih biblioteka i omogućuje pretraživanje punog teksta. *Library Thing.com* i drugi imaju prilično uspeha u dozvoljavanju da knjigama koje oni poseduju bilo ko može da pripiše šta god mu padne na pamet. Da je to bezvredno štivo i da se može lako ignorisati, to bi bila jedna stvar, ali nije, i ne možemo to ignorisati ...

Više ne verujem u budućnost bibliografske kontrole. Više ne verujem da termin *bibliografski* obuhvata svet za koji bi trebalo da budemo zainteresovani, i mislim da *kontrola* više nije ni moguća, čak ni poželjna. Ušli smo u doba *obogaćenja opisa* i bolje bi nam bilo da postanemo izuzetno dobri u tome.²

Pod *obogaćenjem opisa* podrazumevam mnoštvo postupaka, ljudskih, mašinskih i kombinovanih, pomoću kojih dobijamo deskriptivnu informaciju o nekom pojmu ili kolekciji, i kontinuirano i obnavljajući je poboljšavamo. Možda još značajnija razlika u odnosu na pređašnju praksu je to što ovaj proces kontinuiranog i iterativnog obogaćenja podataka treba da uključuje ne samo bibliotekare već i korisnike biblioteka.

Na Godišnjoj konferenciji Američkog bibliotečkog društva (*American Library Association Annual*

Conference) 2008. godine, Džo Džejns (Joe Janes) reče kako je čuo da neko kaže „šta ako je knjiga bolja što je više puta neko pročitao?“, što je on preformulisao u „šta ako je biblioteka sve bolja što se više koristi?“³ Proces poboljšavanja, putem upotrebe, je ono što pokušavam da objasnim. Zbog toga i izbegavam termin *katalogizacija*, koji označava stručnu obradu obučanih katalogizatora. Želim da sugerišem da korišćenjem šireg termina *metapodaci* možemo da obuhvatimo ne samo bibliotečku katalogizaciju, već i ostale aktivnosti koje doprinose i poboljšavaju deskriptivnu informaciju o bibliotečkim jedinicama.

Cilj bibliografskog opisa

Da bi smo znali jesmo li uspešni u nastojanju da reorganizujemo našu bibliografsku delatnost, moramo ustanoviti cilj naših aktivnosti. Verujem da bi naš cilj trebalo da bude da omogućimo *nezavisnim, samosvesnim ljudima da pronađu ono što traže*. S razlogom naglašavam *nezavisnim, samosvesnim ljudima*, jer verujem da svako želi biti takav. Većina korisnika biblioteka ne želi da razgovara sa bibliotekarom. Većina njih želi sama da pronađe ono što traži, iako je to teško i iako nisu dobri u tome. Zato je naš posao da proces pronalaženja učinimo što je moguće lakšim i jednostavnijim.

To znači da će najefikasnije bibliografske strategije biti one koje su korisniku nevidljive – koje su toliko intuitivne da se stapaju s pozadinom – i pomoću kojih *stvari prosto rade same od sebe*. Postizanje tog cilja zahteva da složenost takve strategije bude sakrivena od korisnika. To znači da da bi naš sistem

² Tennant, Roy. „The Future of Descriptive Enrichment“, blog post, <<http://www.libraryjournal.com/blog/1090000309/post/1920018592.html>>.

³ Parafrazirano u Stephens, Owen. „ALA 2008: There's no catalog like no catalog – the ultimate debate on the future of the library catalog“ blog post, <http://www.meanboyfriend.com/overdue_ideas/2008/06/ala-2008-theres-no-catalog-like-no-catalog---the-ultimate-debate-on-the-future-of-the-library-catalog.html>.

bio jednostavan spolja mora biti složen iznutra. Međutim, informacioni instrumenti većine biblioteka su upravo suprotni ovome. Od korisnika naših brojnih kataloga i indeksa se obično traži da odaberu polje pretraživanja, kao što su autor ili naslov, što sprečava sistem da funkcioniše dobro bez ovog prethodnog znanja. Današnji sistemi, poput Googla i Amazona, pokazali su našim korisnicima očiglednost da sistem može da funkcioniše bez takvog upravljanja, te oni nemaju strpljenja za sisteme koji zahtevaju takva ograničenja.

Očigledno će dizajn sistema biti ključ za stvaranje korisničkih sredstava za pronalaženje, mada će i metapodaci biti važni. Uprkos činjenici da se sve više štampanih dokumenata digitalizuje i postaje pretraživo po ključnim rečima, metapodaci su i dalje od suštinskog značaja za jednoznačnost, filtriranje, sortiranje i rangiranje.

Pošto se naša potreba za bibliografskim opisom ne smanjuje, mi moramo da pronađemo načine da ga kreiramo, obogatimo i učinimo što efikasnijim. Biblioteke moraju da se posvete nekolicini svojih radnih procesa. Stoga je naš cilj prilično jasan: radikalno poboljšanje efikasnosti naših deskriptivnih postupaka, korišćenje inovativnih tehnika da bi se došlo do drugih izvora za opisivanje, uključivanje korisničkih zajednica i efikasnije korišćenje moći mašina, a sve to uz korišćenje manje resursa.

Sarađivati na globalnom nivou

Biblioteke iz celog sveta imaju mnogo toga zajedničkog. Mnogi naši postupci, usluge, ciljevi i strategije su slični. Saradnjom na globalnom nivou možemo početi da doprinosimo veb povezivanju biblioteka širom sveta. U tome nam najveću pomoć nudi OCLC, neprofitna organizacija koja je „posvećena javnom interesu svetskog širenja dostupnosti informacija i

smanjenju troškova rada biblioteka. Više od 71.000 biblioteka u 112 država i regiona širom sveta koriste usluge OCLC-a za lociranje, nabavku, katalogizaciju, pozajmicu i zaštitu bibliotečke građe”.⁴

Vodeći servis OCLC-a je *WorldCat*, centralni katalog bibliotečkih zbirki. *WorldCat.org* trenutno poseduje preko 135 miliona zapisa – sa preko 1,4 milijarde lokacijskih podataka koje svako može da pretraži.⁵ Kako se svakodnevno dodaju lokacijski podaci iz sve više biblioteka širom sveta, uključujući glavne nacionalne biblioteke, on postaje predstavnik lingvističke i kulturne raznovrsnosti svetske kulture.

Iz ove ogromne baze podataka mogu se kreirati raznovrsne usluge. Na primer, *WorldCat Identities* (dostupan bilo direktno na <http://worldcat.org/identities>, bilo kao deo *WorldCat.org*) nudi posebnu veb-stranicu koja sadrži dosta podataka o svakom pojedinačnom autoru softverski izdvojenom iz samog *WorldCat*-a. Sa ovih stranica su dati i linkovi ka drugim izvorima informacija o autorima.

Postoje i mnoge druge mogućnosti za saradnju na regionalnom ili globalnom nivou. Jedan od takvih primera je zasigurno i projekat *Europeana* (dostupan na <http://www.europeana.eu>). Saradnjom ćemo svi postići mnogo više nego ako radimo sami.

Povezati se

Godinama biblioteke kreiraju metapodatke (katalogizacija) proverom naslovne strane i poledine naslovne strane i beleže raznovrsne podatke o delu, dodeljuju predmetne odrednice, stručnu klasifikaciju i tako

⁴ „About OCLC” veb strana, <<http://www.oclc.org/us/en/about/>>.

⁵ „Facts and Statistics” veb strana, <<http://www.oclc.org/us/en/worldcat/statistics/>>.

dalje. To je bilo neophodno jer nije postojao drugi način da se dobije informacija u upotrebljivom obliku (to jest kompjuterski čitljiva). Ovo vreme ubrzano nestaje, a mnogi naši procesi i dalje ostaju isti.

Promenio se način na koji se knjige proizvode, distribuiraju i prodaju. Sada se metapodaci šire na ceo lanac prodaje knjiga, od izdavača preko veleprodaje do maloprodaje. To je potrebno Amazonu, kao i mnogim prodavcima na malo. Amazon zahteva da mu izdavači obezbede informacije o knjigama koje žele da prodaju u ONIX XML formatu.⁶ To omogućava Amazonu da se izbori sa velikim brojem proizvoda i da napravi profit. U međuvremenu, iako izdavači često obezbeđuju bogat opis knjiga u mašinski čitljivom obliku (od kojih mnogi uključuju i sažetke, kratku biografiju autora, citate iz recenzija i tako dalje), biblioteke su do skoro ignorisale te opise.

U pokušaju da to promeni, a istovremeno i da izgradi novi servis za izdavače, OCLC je pokrenuo projekat „Nova generacija katalogizacije“ (*Next Generation Cataloging Project*). Na veb prezentaciji projekta opisane su uloge različitih partnera i onoga što oni žele da ostvare:

Uloga izdavača i prodavaca: Pilot partneri izdavači i trgovci obezbeđuju OCLC-u informacije u ONIX XML formatu. OCLC prebacuje podatke u MARC format za potrebe *WorldCat*-a, i kad god je to moguće obogaćuje ih na automatizovan način podacima za pretragu i za mapiranje. Obogaćeni metapodaci vraćaju se izdavačima i trgovcima u ONIX formatu radi procene unapređenja OCLC-a.

Uloga biblioteka: Pilot partneri biblioteke ocenjuju kvalitet metapodataka dodatih u *WorldCat* kroz taj

proces i obezbeđuju povratne informacije o njihovoj podesnosti za upotrebu u bibliotečkim tehničkim servisima protoka građe.

Uloga ostalih partnera: Partneri izdavačke industrije, kao što je BISG (*Book Industry Study Group* – Grupa za proučavanje proizvodnje knjiga), pomažu OCLC oko izdavačkih standarda i terminologije i obezbeđuju forum za razmenu ideja i rezultata rada.⁷

Nadamo se da će biblioteke pomoću takvih projekata moći efikasnije da iskoriste metapodatke koje kreiraju izdavači – da bi i jedni i drugi smanjili radno opterećenje, kao i da bi obogatili naše zapise prethodno nedostupnim sadržajima kao što su sažeci.

„Iskopati podatke“

Izgleda da sakupljanje podataka omogućuje da oni budu „iskopani“ u potrazi za informacijom, koja može biti otkrivena samo kada postoji u velikom broju na jednom mestu. Na primer, pre nekoliko godina OCLC je počeo da koristi podatak o broju biblioteka koje poseduju određenu knjigu za rangiranje značaja rezultata pretraživanja u *WorldCat*-u. Dakle, što više biblioteka poseduje određenu knjigu to će ona biti na višoj poziciji u rezultatu pretraživanja. Ovako nešto je moguće samo ako imate veliki broj takvih podataka.

OCLC takođe ispituje i upotrebu MARC polja i potpolja u celom *WorldCat*-u – kako bi se videlo šta se može naučiti iz toga. Moje kolege iz istraživačkog centra OCLC-a imaju dosta projekata u vezi s tim u okviru projekta „Inoviranje deskriptivne i organizacione prakse“.⁸

⁷ „Next Generation Cataloging“ veb strana, <<http://www.oclc.org/partnerships/material/nexgencataloging.htm>>.

⁸ „Renovating Descriptive and Organizing Practices“ veb strana, <<http://www.oclc.org/prograams/ourwork/renovating/>>

⁶ „ONIX for Books“ veb strana, <<http://www.editeur.org/onix.html>>.

Obogaćivanje podataka

Tipičan bibliotečki kataloški zapis, impresivan koliko i rad koji se ulaže u njegovo kreiranje, i dalje nema mnoge podatke koje naši korisnici žele da vide. Zar ne bi bilo dobro videti puni tekst on-lajn, ili bilo koji deo knjige, publikacije, kao što su njihov sadržaj, registar, korice i tako dalje; bilo bi korisno omogućiti korisniku da odluči da li zaista ima potrebu da vidi tu određenu knjigu.

Kao što je prethodno pomenuto, zapisi izdavača u ONIX formatu nude bibliotekama potencijalno sredstvo za obogaćivanje naših bibliografskih opisa dodatnim informacijama koje korisnici smatraju korisnim. Takođe, bilo je pokušaja da se digitalizuju sadržaji knjiga i da se tako učine dostupnijim. Verovatno najpoznatiji takav projekat je BEAT (Savetnički tim za obogaćenje zapisa –*Bibliographic Enrichment Advisory Team*), projekat Kongresne biblioteke koji je omogućio obogaćivanje informacija o stotinama hiljada bibliografskih zapisa.⁹

Kao što je već rečeno, što je više bibliotečkih podataka sakupljeno na jednom mestu, povećavaju se i mogućnosti pronalazjenja različitih podataka. Jednu takvu mogućnost OCLC istražuje u svom eksperimentu ocenjivanja „ranga posećenosti”. Kao što se kaže na Internet stranici projekta, „Ovaj istraživački projekat proučava korišćenje lokacijskih podataka u *WorldCat*-u da bi izračunao indikatore posećenosti za knjige predstavljene u bazi podataka *WorldCat*-a, a na osnovu tipova biblioteka koje poseduju određeni naslov.”¹⁰ Takvi indikatori mogli bi da budu korišćeni za filtriranje rezultata pretrage na osnovu relevantnosti

za određenog korisnika. Na primer, istraživač sa fakulteta najverovatnije neće biti zainteresovan za jedinice namenjene širokoj publici.

Omogućiti korisnicima da obogaćuju zapise

Mnoge organizacije su shvatile da korisnici Interneta, kada im se pruži mogućnost, mogu doprineti vrednim informacijama. Institucije kulturnog nasleđa počele su da omogućavaju korisnicima da dodaju tagove, kritike, ocene i druge vrste podataka standardnim opisima bibliotekara, arhivista i kustosa.

Projekat *Steve.museum* sproveo je istraživanje o korisničkom tagovanju predmeta u digitalnom muzeju – i dosadašnji nalazi pokazuju potencijalno veliko poboljšanje u pronalazanju muzejskih predmeta kada se dozvoli korisnicima da ih taguju svojom terminologijom.¹¹ „Društveno tagovanje i folksonomija¹² mogu pozitivno doprineti pristupačnosti on-lajn umetničkih muzejskih kolekcija,” kaže Dženifer Trent (Jennifer Trant) učesnica u ovom projektu.¹³

¹¹ *Steve.museum* „Links and Resources” veb-strana, <http://steve.museum/?option=com_content&task=blogsection&id=5&Itemid=14>.

¹² Folksonomija je sistem klasifikacije izveden iz prakse, metod kolaborativnog kreiranja i upravljanja tagovima, kako bi se anotirao i kategorizovao određeni sadržaj. Ta praksa poznata je i kao kolaborativno tagovanje, socijalna klasifikacija, socijalno indeksiranje. Termin je uveo Tomas Vander Val (Thomas Vander Wall), stručnjak za arhitekturu veba iz Merilenda. Folksonomija postaje popularna na vebu tokom 2004. godine kao aplikacija socijalnog sofvera. – *Prim. prev.*

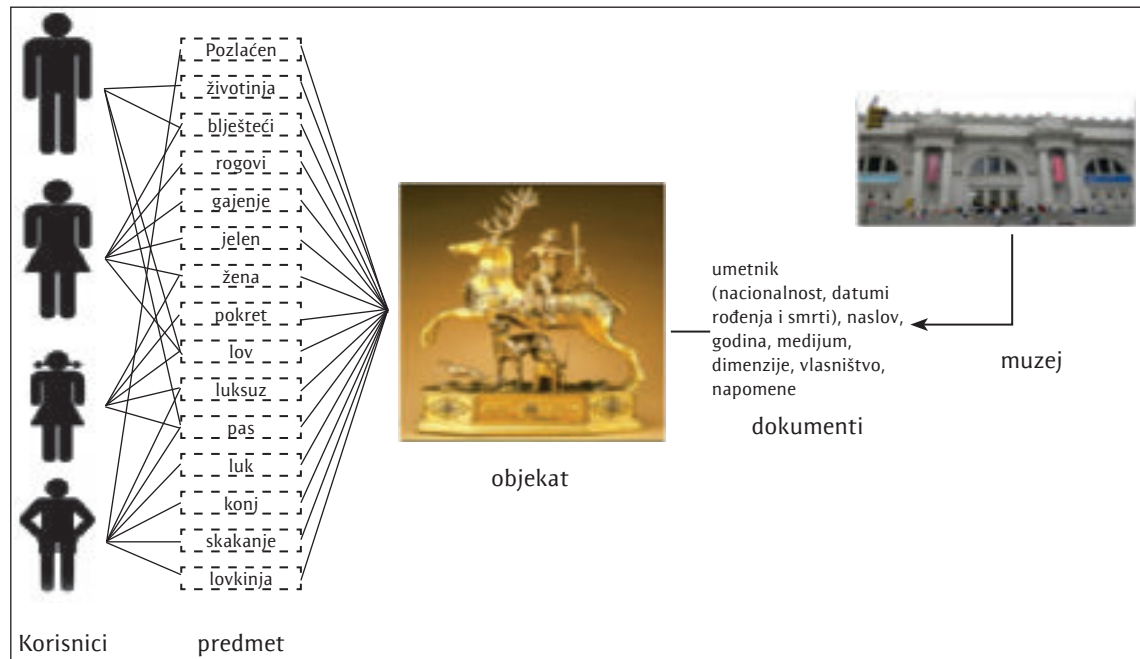
¹³ Trant, J. „Tagging, Folksonomies and Art Museums: Early Experiments and Ongoing Research”, *Journal of Digital Information*, v. 10, no. 1 (2009), str. 39, <<http://journals.tdl.org/jodi/article/view269/278>>.

⁹ „Bibliographic Enrichment Advisory Team” veb-strana, <<http://www.loc.gov/catdir/beat/>>.

¹⁰ „Audience Level” veb-strana, <<http://www.oclc.org/research/projects/audience/>>.

Na crtežu ispod, Trentova pokazuje da dok muzeji možda žele da o nekom predmetu daju jednu vrstu

karakteristika, korisnici mogu doterati opis rečima koje su im značajne.

Slika 1. Različiti pogledi na dokumentaciju predmeta: dok korisnici taguju iz više perspektiva, muzej dokumentuje sa samo jedne, čisto institucionalne pozicije.¹⁴

Kao neko ko je prihvatio odgovornost za sakupljanje, upravljanje i zaštitu našeg kulturnog nasleđa, ponekad možemo propustiti da priznamo da i oni koji nisu obučeni za te ciljeve ipak mogu mnogo da nam ponude. Naročito oni koji žive u zajednici koju opisuje

naša zbirka istorijskih fotografija imaju mnogo toga da nam ponude. Na primer, slika 2 daje komentar jednog korisnika o jednoj istorijskoj fotografiji na veb-sajtu *Pomorska istorija Velikog jezera* koji održava Narodna biblioteka iz Halton Hillsa u Ontariju u Kanadi.

¹⁴ Ibid., str. 3.

Slika 2. Komentar korisnika o jednoj istorijskoj fotografiji na veb sajtu *Pomorska istorija Velikog jezera* koji održava Narodna biblioteka iz Halton Hillsa u Ontariju u Kanadi.¹⁵

Omogućiti drugima da koriste podatke

Bibliografski podaci mogu biti upotrebljeni na različite načine kako bi se obezbedile korisne usluge. Da bi se ti podaci „sedinili” sa ostalim podacima u nove vrste usluga potrebna je softverska podrška putem protokola i strukturiranih formata, kao što je XML.

¹⁵ Tekst sa slike: „Komentar postavio Džon Vitju 15. juna 2006. Izuzetno zanimljiva fotografija. Moj deda (Džon MekKalam) bio je mornar na tom brodu. Kada se brod nasukao, vezali su konopac za mog dedu, on se izvukao do obale i sačuvao konopac kako bi ljudi mogli da izađu sa broda. Dobio je medalju i džepni sat sa opisom svog herojskog dela. Još imam i tu medalju i taj sat jer sam ih nasledio od porodice.” – *Prim. prev.*

Postoje tri osnovna načina da drugima omogućimo korišćenje naših bibliografskih podataka: pomoću aplikacionog programskog interfejsa (*Application Program Interface* - API), harvestovanje pomoću Inicijative za otvoreno arhiviranje – Protokola za harvestovanje metapodataka (*Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting* - OAI-PMH),¹⁶ kao i linkovanjem podataka.

Aplikacioni programski interfejs (API)

Aplikacioni programski interfejs je koristan način da izložite svoje podatke kada ne želite da omogućite njihovo harvestovanje ili preuzimanje. Međutim, kad god neka aplikacija iskoristi vaše podatke, ona poziva vaš server. Biblioteke možda ne žele takvu komunikaciju na serverima i u tom slučaju

¹⁶ The Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting, <http://www.openarchives.org/OAI/openarchivesprotocol.html>.

harvestovanje podataka može da bude bolji metod od izlaganja podataka. *Techessence.info* održava listu aplikacionih programskih interfejsa za biblioteke.¹⁷

Dobar primer upotrebe aplikacionih programskih interfejsa u bibliotečke svrhe je grupa veb servisa u stalnom razvoju, koje OCLC predstavlja kroz inicijativu Mreže usluga (*Grid Services*). Ove usluge podržava razvojna mreža OCLC-a, i tu se mogu naći mnogi servisi sa stručnom podrškom: servis za dokumentaciju, jednostavni uzorci, mejling liste i blogovi i tako dalje.¹⁸ Dostupno je oko desetak različitih servisa i stalno se dodaju novi.

Harvestovanje

Obezbeđivanje bibliografskih podataka za harvestovanje podrazumeva podršku Inicijative za otvoreno arhiviranje – Protokola za harvestovanje metapodataka (*Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting* - OAI-PMH), što je prilično jednostavno i već jeste deo softverskih aplikacija mnogih biblioteka. Softverske aplikacije institucionalnih repozitorijuma skoro svih ustanova podržavaju ovaj protokol, od kojih su glavne Dspace, Fedora, ePrints i CONTENTdm.

Sam protokol je prilično jednostavan, poslat kao REST zahtev (*Representational State Transfer* – Prenos reprezentativnih podataka) sa samo šest modela transportovanih putem HTTP-a (*HyperText Transfer Protocol* – Protokol za prenos hiperteksta). Jedini zahtevani format metapodataka je Dublin Core (Dablinsko jezgro), ali neki sajtovi podržavaju i druge, bogatije formate metapodataka za preuzimanje, kao što su MARCXML i/ili MODS.

¹⁷ TechEssence.info „Library Application Program Interfaces (APIs)” veb strana, <<http://techessence.info/apis/>>.

¹⁸ OCLC Developer Network veb strana <<http://worldcat.org/devnet/>>.

Linkovanje podataka

Na sajtu *Structured Dynamics*, u „Najčešćim pitanjima o linkovanju podataka”, objašnjeno je da „Linkovanje podataka predstavlja skup najboljih postupaka potrebnih za objavljivanje i razvijanje klasiranih podataka koristeći RDF model podataka (*Resource Description Framework* – Okvir za opis izvora), imenujući predmete podataka pomoću jedinstvenog identifikatora izvora (URI - *Uniform Resource Identifier*), izlažući pri tome podatke za pristup preko HTTP protokola, naglašavajući međusobnu povezanost podataka, međusobno i sadržaje korisne i ljudima i mašinama”.¹⁹

Možda bi jednostavnije bilo da ih opišemo kao najbolje postupke za izlaganje strukturisanih podataka na vebu, u obliku koji softverske aplikacije mogu da koriste. Takođe, svrha linkovanja podataka jeste omogućavanje veza između sličnih grupa podataka, čime se omogućuje i mnoštvo potencijalnih aplikacija inače nemogućih bez tih linkovanih podataka.

Odličan primer linkovanih podataka je *Rečnik normativnih termina* na veb-sajtu Kongresne biblioteke.²⁰ Ova Internet stranica obezbeđuje preuzimanje, pretraživanje i linkovanje Rečnika predmetnih odrednica Kongresne biblioteke. Softver može da traži neku određenu predmetnu odrednicu, da je vrati u neki od nekoliko različitih strukturnih formata, i da nađe širi, uži ili srodan pojam, kao i identifikatore (URL) tih pojmova u skupu podataka.

Još nije sasvim jasno šta će omogućiti izlaganje strukturnih podataka na ovaj način, ali dok to ne

¹⁹ Structured Dynamics „Linked Data FAQ” veb strana, <http://structureddynamics.com/linked_data.html>.

²⁰ Library of Congress „Authorities and Vocabularies” veb strana, <<http://www.loc.gov/>>.

uradimo, nećemo ni znati. Sada bar svako ko želi da ima pristup tom važnom rečniku može to da postigne uz pomoć softvera.

Izložiti podatke tamo gde se ljudi okupljaju

Iako su biblioteke uložile mnogo vremena i novca u pravljenje portala putem kojeg će korisnici otkrivati bibliotečke sadržaje – bilo štampane, bilo digitalne – jasno je da većina korisnika Interneta nije svesna postojanja tih sajtova i ne uspeva da pronađe dosta toga od digitalnog bogatstva koje smo počeli da sakupljamo on-lajn.

Pokušavajući da reši taj problem, Kongresna biblioteka je prošle godine započela eksperiment iznevši neke svoje digitalne sadržaje na *Flickr.com*. Prebacila je oko 3.000 crnobelih i fotografija u boji iz dve svoje zbirke na *Flickr Commons*. Rezultati su bili zapanjujući:

U prva 24 sata *Flickr* je prijavio 1,1 milion poseta našim nalogima; za nešto više od nedelju dana nalog je posećen 1,9 miliona puta i pogledano je 3,6 miliona stranica. U to je uključeno preko 2 miliona poseta fotografijama i preko milion poseta postavljenim nizovima fotografija. Do početka oktobra fotografije iz zbirke Kongresne biblioteke su imale prosečno 500.000 poseta mesečno i premašile su 10 miliona oznaka u ukupnim gledanju i 6 miliona oznaka u posetama.²¹

Razlog ovog zapanjujućeg prometa je jednostavan: *Flickr.com* je mesto koje mnogi korisnici često posećuju, pa je stoga izlaganje prethodno „skriveno“

građe na mestu koje oni često posećuju dovelo tu građu u središte njihove pažnje.

Veb-sajtovi koji mere promet mogu da ilustruju disparitet između poseta sajtu Kongresne biblioteke i *Flickr.com*-u. Na primer, slika 3. ilustruje rangiranje saobraćaja na ova dva sajta koju je uradio *Alexa.com*. U vreme kad je pisan ovaj tekst, *Flickr.com* je rangiran kao 33-ći po saobraćaju, a Kongresna biblioteka kao 2.904. Iako je svako rangiranje u prvih 3.000 vredno poštovanja, ipak ovakva razlika dosta govori.

Biblioteke, muzeji, arhivi imaju izuzetne sadržaje, ali će ostati neotkriveni i neiskorišćeni ako ih ne izlože tamo gde ima ljudi.

Slika 3. Merenje sa sajta Alexa.com o dnevnom trendu prometa za sajtove Flickr.com i Kongresne biblioteke, od novembra 2008. do početka maja 2009.

Omogućiti efikasnu interakciju korisnika

Tokom mnogih godina naši bibliografski alati za pretraživanje nisu uznapredovali u omogućavanju efikasne interakcije korisnika. Iako su sajtovi poput Amazona pokazali da pretraživanje može biti jednostavnije,

²¹ Springer, Michelle, Beth Dulabahn, Phil Michel, et. al., *For the Common Good: The Library of Congress and the Flickr Pilot Project*, Washington, DC: Library of Congress, October 30, 2008, <http://www.loc.gov/rr/print/flickr_report_final.pdf>.

većina naših bibliografskih alata za pretraživanje, do današnjeg dana, koristi „najsavremeniju“ tehnologiju osamdesetih godina prošlog veka. Zbog toga su mnogi pisci optužili sistem bibliotečkih kataloga (koji se često nazivaju on-lajn kompjuterski sistemi javnih kataloga ili OPAC – *Online Public Access Computer Systems*, čime kao da se potvrđuje anahrona priroda ovih sistema) da je neintuitivan, težak za korišćenje i neefikasan.²²

Međutim, poslednjih godina došlo je do eksplozije eksperimenata koji nastoje da reše ovaj problem. Jedan od prvih uspešnih eksperimenata u ponovnom kreiranju naših osnovnih bibliografskih alata za pretraživanje bio je katalog Državnog univerziteta Severne Karoline – baziran na *Endeca*. U saradnji sa kompanijom *Endeca*, pre ovog projekta poznatom uglavnom, po obezbeđivanju softvera za sajtove kataloške on-lajn prodaje, za kompanije poput *L. L. Bean*²³, Državni Univerzitet Severne Karoline je prikazao snagu fasetnog pretraživanja u okviru bibliografskog konteksta.²⁴

Bibliotečki sistemi kataloga sa slobodnim pristupom, kao što su *Koha* (videti <http://koha.org/>) i *Evergreen* (videti <http://www.open-ils.org/>) pomeraju granice u pronalaženju bibliografskih alata i omogućavaju

svakome da vidi kod i da pravi izmene.

Sa kreiranjem novog alata za indeksiranje teksta, napravljenog za fasetno pretraživanje zvanog *Solr* (videti <http://lucene.apache.org/solr/>), najmanje dva bibliotečka projekta su kreirala sisteme bazirane na ovoj platformi. *VUFind*, projekat Memorijalne biblioteke Vilijam Felvi sa Univerziteta Vilanova, su usvojile neke biblioteke, među kojima i Nacionalna biblioteka Australije.²⁵ Drugi projekat konstruisan na *Solr* platformi je *Blacklight* Univerziteta Virdžinije (videti <http://blacklighttopac.org/>). Oba projekta, i *VUFind* i *Blacklight*, su samo alati za pretraživanje, što znači da bibliotekama i dalje nedostaju mnoge karakteristične funkcije potrebne za integrisani biblioteki sistem (ILS – *Integrated Library System*).

Alati budućnosti

Bez obzira na to šta nam donosi budućnost, svesni smo da se suočavamo sa široko rasprostranjenim promenama u načinu na koji vršimo bibliografski opis. Vremenom će se videti da li će se gore navedene pojedinačne strategije pokazati kao korisne ili kao štetne. Meni je ipak savršeno jasno da postoje neke specifične profesionalne strategije koje će, verovatno, da nam pomognu da jednu nesigurnu budućnost dočekamo jaki i fleksibilni.

Odnosi sa ostalima u lancu: Mada biblioteke nisu nikada sasvim same kreirale bibliografske podatke, moglo bi se reći da smo bili izolovani. Naši profesionalni standardi su samo naši – na primer, ni jedna druga profesija nikad nije usvojila MARC kao svoj glavni bibliografski standard, ili Z39.50 kao osnovni protokol

²² Na primer, Schneider, Karen, „How OPACs Suck, Parts 1–3“, *ALA Tech Source Blog*, <<http://www.techsource.ala.org/blog/2006/05/how-opacs-suck-part-3-the-big-picture.html>>, i, University of California Libraries Bibliographic Services Task Force. *Final Report December 2005* <<http://libraries.universityofcalifornia.edu/sopag/BSTF/FinalsansBiblio.pdf>>.

²³ L. L. Bean je poznata privatna američka kompanija za prodaju putem kataloga i pošte ili, danas, za on-lajn prodaju odeće i opreme za rekreaciju. Poznata je po svojim izvrsnim uslugama za potrošače. – *Prim. prev.*

²⁴ Antelman, K., Lynema, E., and Andrew Pace, „Toward a 21st Century Library Catalog“, *Information technology and Libraries*, 25(3): 2006, <<http://eprints.rclis.org/7332/>>.

²⁵ VUFind veb strana, <<http://vufind.org/>>; „Open Source at the National Library of Australia Catalogue“, veb strana <<http://www.nla.gov.au/pub/gateways/issues/92/story02.html>>.

za pretraživanje. Čak i OpenURL standard, posebno napisan u obimnoj 1.0 verziji, da bi podstakao široko korišćenje, nije imao skoro nikavu primenu izvan biblioteke. Tome mora doći kraj.

Svetske računarske mreže danas omogućavaju ono što je ranije bilo problematično, ako ne i nemoguće. Danas možemo mnogo jednostavnije da sarađujemo sa izdavačima, agregatorima bibliografskih podataka, i trgovcima, kao i knjižarama – svi oni su zainteresovani za bibliografske podatke. U ovoj zajednici biblioteke su virtuelne žabokrečine, u kojima su bibliografski podaci često naškrabani ručnom obradom i misterioznim postupcima. Međutim, izdavači kreiraju dosta podataka još dok knjiga nije ni izdata – od osnovnih bibliografskih opisa do sažetaka, biografija autora i izvoda iz kritika.

Uspostavljanje jakih, obostrano povoljnih odnosa, sa svakim učesnikom u lancu bibliografskog nadzora, može bibliotekama samo pomoći da postanu uspešnije i efikasnije. Ali to može značiti odustajanje od neke naše dugogodišnje samostalnosti. Na primer, za nas više ne bi imalo smisla da imamo svoj sopstveni format bibliografskog opisa. Ako ONIX format koji koriste izdavači može potencijalno potpuno da ispunji naše potrebe, zašto bismo mi nastavili da koristimo MARC? Šta možemo dobiti nastavljanjem izolovanosti? Kakve ćemo mogućnosti propustiti ako ostanemo u bibliografskoj izolaciji? Ova pitanja postaju veoma bitna u pokušaju da rekonstruišemo našu bibliografsku infrastrukturu primenom koncepta *Opisa izvora i pristupa* (RDA- *Resource Description and Access*) (videti <http://www.rdaonline.org/>). Ne možemo dozvoliti da čekamo, a opet naša stručna obuka počiva na potpuno drugačijim osnovama.

Fleksibilnost sa različitim bibliografskim formatima. Teškoća sa posedovanjem više bibliografskih formata (najmanje jedan od onih koji se koriste izvan

bibliotečke zajednice, na primer ONIX, i višestrukih bibliotečkih formata, poput MARC, MODS), je u tome da moramo postati sposobni da ih sve vešto koristimo. Više nismo profesija fokusirana samo na MARC format – i ne možemo to ni biti. Zato moramo postati dobri u prevodenju formata i razumevanju prednosti i mana svakog od njih. Biće nam potrebni novi alati za analiziranje, normiranje i vizuelno prikazivanje metapodataka na upotrebljiv način, i za sistemske promene.

Profesionalna reorganizacija. Davno je prošlo vreme kada je bibliotekar mogao da izađe sa fakulteta sa uverenjem da je potpuno osposobljen za sve sa čime bi se mogao sresti u karijeri. Diplomom ne bi trebalo smatrati krajnjom tačkom, već početkom – osnovom koja se tokom karijere nadgrađuje stalnim usavršavanjem i reorganizovanjem.

Stvaranje naše bibliografske budućnosti danas

Nema sumnje da nam predstojе velike promene u svetu u kojem Google digitalizuje i obezbeđuje pretraživanje punog teksta miliona knjiga koje biblioteke poseduju. U takvom svetu zauvek se menja uloga bibliografskog opisa. Otkriće više nije ograničeno na opise koje kreiraju katalogizatori. Bez obzira na to, ja i dalje verujem da će struktuiran bibliografski opis i dalje biti koristan. Moramo ga graditi mnogo drugačije nego što to danas radimo, moramo sarađivati sa drugima koji poseduju informacije i procedure koje mogu da doprinesu, i moramo ga izložiti na neka vrlo različita mesta i na vrlo različite načine.

Strategije koje su gore opisane su samo vrh ledenog brega koji tek treba da razumemo u potpunosti. Naše razumevanje će se razvijati u skladu sa okolinom, što znači da moramo biti zadovoljni time da smo uvek jedan korak iza onoga gde bi trebalo da budemo. Ali biti više od jednog koraka iza, znači prepuštanje naše

budućnosti drugima koji će je stvarati za nas. Radije biram drugačiju budućnost.

Roy Tennant

21st Century Description and Access

Abstract

Recent major changes in information technology and computer networking are challenging cultural heritage institutions to perform bibliographic description, and the construction of systems that use those records, very differently. Beginning with a redefinition of the goal of bibliographic description enabling independent, self-sufficient people to find what they seek, a variety of strategies and techniques for doing so are described and illustrated.

Keywords: Bibliographic description, MARC21, OCLC, data mining

.....
Prevela s engleskog Irena Buzić
.....

Napomene urednika

© Roy Tennant: *21st Century Description and Access*. Objavljeno u: *BID: Textos Universitaris de Biblioteconomia i Documentació*, número 22, juny de 2009, ISSN 1575-5886, Facultat de Biblioteconomia i Documentació, Universitat de Barcelona, Barcelona 2009.

www.ub.edu/bid/22/tennant2.htm

– Ljubaznošću autora dobijena su autorska prava za objavljivanje prevoda članka.

Editor's note

© RoyTennant: *21st Century Description and access*. Published in: *BID: Textos Universitaris de Biblioteconomia i Documentació*, número 22, juny de 2009, ISSN1575-5886, Facultat de Biblioteconomia i Documentació, Universitat de Barcelona, Barcelona 2009.

Web address: <http://www.ub.edu/bid/22/tennant2.htm>

Courtesy of the author obtained the copyright to publish the translation of this article.

BIBLIOTEČKI KATALOG „SLEDEĆE GENERACIJE”

Erik Lis Morgan, Rukovodilac Odeljenja za digitalni pristup i
informacionu arhitekturu Univerziteta Notr Dam, Notr Dam, Indijana

UDK 025.3/.4:004

Sažetak

Očekivanja u vezi sa pretraživanjem i pristupom informacijama dramatično su izmenjena pojavom Interneta. Bibliotečki on-lajn javni katalozi (OPAC) nisu pratili ove promene. Predloženi bibliotečki katalog „sledeće generacije” predstavlja pokušaj suočavanja sa ovom pojavom. On je osmišljen više kao pomoć za pretraživanje nego kao „katalog” – inventarna lista. Sadrži podatke kao i metapodatke i predodređen je da obavlja radnje sa pronađenim jedinicama koje su više od popisa i omogućavanje pristupa njima. Izgrađen je korišćenjem otvorenih standarda, softvera za otvorene izvore i otvorenog sadržaja, u pokušaju da se povećaju interoperabilnost, modularnost i zastupanje slobodnog širenje ideja.

Ključne reči: bibliotečki katalozi sledeće generacije, bibliotekarstvo, budućnost biblioteka

Kratak sadržaj rada

U ovom tekstu razmatra se ideja bibliotečkog kataloga „sledeće generacije”. Ukratko, takav katalog nije uopšte neki stvarni katalog, već više sredstvo osmišljeno da pomogne da studenti lakše uče, profesori da podučavaju, a naučnici da istražuju. On pruža svojoj ciljnoj publici mnogo efikasnije sredstvo za pronalaženje i korišćenje podataka i informacija.

U tehničkom smislu, ovaj bibliotečki katalog „sledeće generacije” predstavlja kombinaciju baze podataka i indeksa. Baza podataka je kreirana od XML¹ datoteka različitih tipova: MODS,² TEI,³ EAD⁴ i tako dalje. Indeks

¹ Format XML - Extensible Markup Language – Proširivi metajezik za označavanje tekstualnih dokumenata.
– *Prim. prev.*

² Format MODS – Metadata Object Description Schema – Shema za opis metapodataka objekta. – *Prim. prev.*

³ Format TEI – Text Encoding Initiative – Inicijativa za kodiranje teksta. – *Prim. prev.*

⁴ Format EAD – Encoded Archival Description – Kodirani arhivski opis. – *Prim. prev.*

je indeks punog teksta obogaćen specifičnim elementima XML-a, kao i nazivima iz formata Dublin Core (Dablinsko jezgro). Pristup krajnjeg korisnika sistemu biće omogućen putem više interfejsa za pretraživanje/pregledanje koji su zasnovani na SRW/U.⁵ Usluge za pojedinačne jedinice sa interfejsa (poput pozajmice, preuzimanja, pregledanja i tako dalje) biće omogućene putem otvorenog URL-a.⁶

Primena bibliotečkog kataloga „sledeće generacije” je proces koji se sastoji od sedam koraka:

1. Lociranje izvora.
 2. Odgovori na pitanja vezana za informacionu arhitekturu.
 3. Sprovođenje anketa, razgovori sa fokus grupama i izrada studije korišćenja.
 4. Stvaranje/održavanje bibliotečkog kataloga „sledeće generacije”.
 5. Svakoga dana ići na korak 4.
 6. Na svaka tri meseca ići na korak 3.
 7. Na godišnjem nivou ići na korak 1.
- (Možete poslati komentare na ovaj deo rada na LITA blog⁷ na <http://tinyurl.com/gjbvc>)

Uvod

U bibliotečkom svetu OPAC⁸ je „on-lajn javni katalog”. Katalog je u ovoj frazi operativna reč. Tradicionalno, OPAC-om se smatra popis građe koju biblioteka poseduje ili na koju je pretplaćena. To je elektronska verzija starog listnog kataloga. Kao takav on sadrži „listiće” koji ukazuju na knjige, ali ne sadrži

same knjige. On sadrži „listiće” koji ukazuju na liste članaka, ali ne sadrži same članke. Pošto ih biblioteke ne poseduju, bibliotečki OPAC u većini slučajeva ne sadrži pokazivače ka izvorima sa Interneta jer su oni po svojoj prirodi suviše dinamični za održavanje. Ovakva građa, zajedno sa bibliografskim popisima, prepuštena je bibliotečkim Internet stranicama koje, za uzvrat, postaju informacioni silos. Tehnologija metapretraživanja je pokušala da podvede sve ove stvari pod zajednički interfejs za pretraživanje, ali bez uspeha. Kao katalog OPAC je srodan inventarnim knjigama, koje ljudima omogućavaju da traže i identifikuju građu koja se nalazi u bibliotekama ili je putem njih dostupna. Osim identifikacije, OPAC ne pruža previše usluga, izuzev podataka o fondu koji može da se pozajmi.

OPAC ne treba da se izjednačava sa integrisanim bibliotečkim sistemom.⁹ Integrisani bibliotečki sistem je softverski paket kojim se automatizuje veći deo tradicionalnih bibliotečkih procesa. Na primer, postoje moduli za cirkulaciju koji bibliotekama omogućavaju da prate pozajmicu. Tu su i moduli za nabavku koji bibliotekarima omogućavaju da prate koliko je novca potrošeno i koji i drugima omogućavaju aktuelnu kupovinu. Postoje moduli za katalogizaciju koji katalogizatorima omogućavaju da kreiraju MARC¹⁰ zapise i obogate ih kontrolisanim rečnicima i normativnim bazama. Drugi moduli omogućavaju međubibliotečku pozajmicu, rezervaciju knjige, nabavku periodike i tako dalje. OPAC je javno lice biblioteke i u širem kontekstu on je tradicionalno dodatni model integrisanog bibliotečkog sistema.

5 SRW/U - Search/Retrieve via the Web or URL - Pretraživanje/pronaženje preko veba ili URL adrese.

6 URL - Uniform Resource Locator - Jedinstvena lokacija izvora. - *Prim. prev.*

7 LITA blog - zvanični blog Društva za bibliotečku i informacionu tehnologiju (Library and Information Technology Association), sekcije Američkog bibliotečkog udruženja (American Library Association) - <http://litablog.org/>. - *Prim. prev.*

8 OPAC - Online Public Access Catalog - On-lajn javni katalog. - *Prim. prev.*

9 IBS - Integrated Library System - Integrisani bibliotečki sistem. - *Prim. prev.*

10 MARC - Machine-Readable Cataloging. - Format za mašinski čitljivu katalogizaciju. - *Prim. prev.*

U proteklih deset godina očekivanja ljudi u vezi sa pretraživanjem i pristupom informacijama su se drastično promenila. Na taj fenomen su uticali prodor stonih računara, porast sadržaja koji su u „izvorno digitalnom formatu“ i nastanak Interneta. Ljudi očekuju da unesu reč ili dve (možda i frazu) u prozor za pretraživanje, pritisnu dugme, za uzvrat dobiju relevantnu rangiranu listu rezultata, izaberu jedinicu sa liste i pogledaju/preuzmu informaciju. Proces je brz, lak i neposredan. Bez obzira na to što se zna da su dostupne informacije u bibliotekama besplatne i relevantne, biblioteke se često koriste kao poslednje sredstvo zbog toga što se smatra da u bibliotečkim sistemima preovlađuju knjige, da su bibliotečki sistemi zbunjujući, teški za korišćenje, da troše puno vremena i da nisu podesni.

Predloženim katalogom „sledeće generacije“ uzima se u obzir sve navedeno. On se gradi na prethodno dobro obavljenim bibliotečkim aktivnostima prikupljanja, zaštite, organizacije i širenja informacija. Ima se u vidu promenljiva priroda očekivanja korisnika i ulaže se trud da im se izade u susret. Koriste se računarska tehnologija i znanje zasnovano na pretraživanju informacija i zajednica digitalnih biblioteka. Cilj bibliotečkog kataloga „sledeće generacije“ je da se stvori transparentni sistem koji korisnicima biblioteka omogućava da svoj posao obave brže i efikasnije. On se neće smatrati preprekom učenju, podučavanju i istraživanju, već više kao korisno sredstvo u obrazovanju i povećavanju sveukupnog znanja.

Pretpostavke

Izreka kaže da „postoji više načina da se odere mačka“. Slično tome, više neće biti takve stvari kao što je bibliotečki katalog „sledeće generacije“, postojaće samo njegove varijacije. Svaka primena bibliotečkog kataloga „sledeće generacije“ biće neznatno drugačija, a razlike će se verovatno zasnivati na zadatim pretpostavkama pojedinačnih primera.

Postoji izvestan broj pretpostavki koje ističu dizajn ovog konkretnog bibliotečkog kataloga „sledeće generacije“ i one su nabrojane u nastavku.

To nije katalog

Bibliotečki katalog „sledeće generacije“ nije katalog *per se*.

Bibliotečki katalog „sledeće generacije“ nije zamišljen kao pretraživ popis građe koju biblioteka poseduje ili na koju je pretplaćena. On je više od toga. On je popis onoga što je predodređeno da koristi postizanju ciljeva osnivača biblioteka. Svet informacija je prevazišao knjige, časopise i video zapise. Računari i Internet su iznedrili mejling liste (prepune imena, adresa i telefonskih brojeva), skupove podataka, slike, knjige i članke iz periodike u punom tekstu, sredstva za arhiviranje prethodnih pretraživanja, pretpublikacije i druge vrste „sive literature“ i tako dalje. U različitom obimu sve ovo je važno za ostvarivanje potreba korisnika biblioteka. U svom najboljem obliku bibliotečki katalog „sledeće generacije“ uključuje pun tekst – ili makar metapodatke koji opisuju ove jedinice.

On onemogućava stvaranje višestrukih baza podataka

Bibliotečki katalog „sledeće generacije“ onemogućava stvaranje višestrukih baza podataka i indeksa, pojednostavljujući i umanjujući tako problem rešavanja dupliranja.

Višestruke baze podataka i višestruki indeksi povećavaju složenost i zahtevaju povećavanje računarske infrastrukture. Oni stvaraju informacioni silos i izazov u kreiranju jedinstvenih sistema. Izbegavanjem stvaranja višestrukih baza podataka i indeksa biće lakše obaviti globalno pretraživanje i selekciju. Smanjivanje prezasićenosti informacijama nakon dobijanja velikog broja pogodaka biće prevaziđeno

fasetnim pretraživanjem, „inteligentnim“ korisničkim interfejsom i mogućnošću kreiranja usko fokusiranih upitnika umesto indeksa.

On treba da pruža usluge na osnovu rezultata pretraživanja

Korisnički interfejs bibliotečkog kataloga „sledeće generacije“ je osmišljen tako da manipuliše pronađenim jedinicama, a ne samo da ih izlistava i omogućava pristup. Ponovo, bibliotečki katalog „nove generacije“ nije katalog, već alat.

Zamislite samo sve ono što možete da radite sa knjigom. Možete da je rezervišete. Možete da zahtevate da vam se dostavi (da je pozajmite). Možete da obnovite rezervaciju. Sa vrlo malo napora možemo da metapodatke koji se odnose na nju pretvorimo u Čikago stil citiranja – radi navođenja u naučnom članku. Možemo dozvoliti ljudima da urade prikaz knjige. Možemo im omogućiti da je kupe u knjižari. Većina ovoga može da se primeni i na članke u štampanoj periodici, ali to nije slučaj sa člancima u elektronskim časopisima. Mogu da se koriste usluge kao što su preuzimanje, štampanje, memorisanje, anotiranje, indeksiranje, zajedno sa čitavim nizom drugih postupaka vezanih za preuzimanje. Sa odgovarajućim metapodacima bilo bi relativno lako napraviti popis knjiga ili članaka u časopisu i zatražiti listu mogućih elektronskih adresa autora.

Drugim rečima, bibliotečki katalog „sledeće generacije“ pruža usluge umesto jedinica iz fonda biblioteke. Ovo su usluge dodate vrednosti koje pruža biblioteka, a za uzvrat štedi vreme korisnika i čini ga produktivnijim.

On je zasnovan na otvorenosti

Bibliotečki katalog „sledeće generacije“ izgrađen je korišćenjem otvorenih standarda, softvera za otvo-

rene izvore i otvorenog sadržaja, u pokušaju da se povećaju interoperabilnost, modularnost i zastupanje slobodnog širenja ideja.

Bibliotekarstvo je profesija zasnovana na visokom stepenu saradnje. Mi razmenjujemo kataloške zapise. Zajedno kupujemo i pretplaćujemo se na građu. Sarađujemo u izgradnji fondova. Na našim stručnim sastancima učestvuju desetine hiljada ljudi. Veći deo ovoga je omogućen putem korišćenja otvorenih standarda kao što su Z39.50,¹¹ MARC i AACR2.¹² Da bi bibliotečki katalog „sledeće generacije“ bio u funkciji, od najveće važnosti su hardver i softver, a dobro je poznata činjenica da „više očiju bolje vidi“. Da bi se stvari učinile transparentnim, koristiće se softveri za otvorene izvore. Konačno, otvorenim sadržajima kao što su članci u časopisima sa slobodnim pristupom, knjige u punom tekstu iz Projekta Gutenberg, magistarske teze i doktorske disertacije dostupne putem umrežene digitalne biblioteke magistarskih teza i doktorskih disertacija i prepublikacije iz repozitorijuma otvorenih arhiva, biće dat prioritet u pokušaju da se istakne i zastupa korišćenje informacija koje nisu opterećene ugovorima o licenciranju. To ne znači da komercijalno dostupni sadržaji neće biti uključeni, ali će pristup sadržaju njihovih metapodataka morati da bude obezbeđen putem neke vrste otvorenog standarda kao što su OAI-PMH¹³ ili XML.

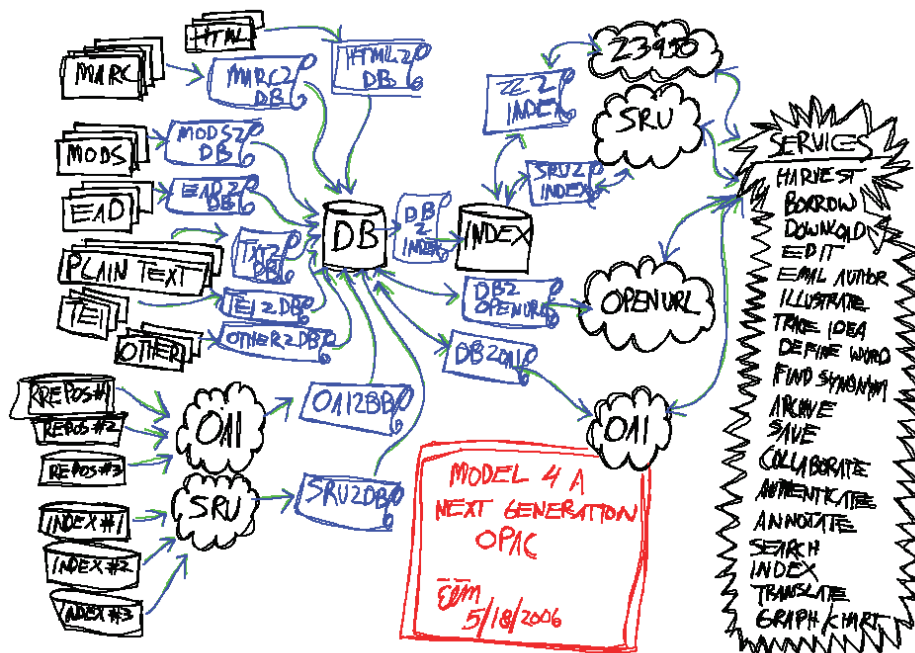
(Možete poslati komentare na ovaj deo rada na LITA blog - <http://tinyurl.com/lx8bh>.)

¹¹ Z39.50 je protokol za informacionu komunikaciju između servera i klijenta, odnosno između informatičke mreže i baza podataka. – *Prim. prev.*

¹² AACR2 - Anglo-American Cataloguing Rules, Second Edition – Anglo-američka kataloška pravila, Drugo izdanje. – *Prim. prev.*

¹³ OAI-PMH -Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting - Inicijativa za otvoreno arhiviranje – Protokol za harvestovanje metapodataka. – *Prim. prev.*

Tehnološki dizajn

Slika 1. Model bibliotečkog kataloga „sledeće generacije“

U tehničkom smislu, bibliotečki katalog „sledeće generacije“ je kombinacija relacione baze podataka i indeksa punog teksta. Pristup bazi podataka/indeksu je omogućen putem otvorenih standarda kao što su Z39.50, SRW/U, OpenURL¹⁴ i OAI-PMH.

Baza podataka

Baza podataka se sastoji od XML datoteka koje su

obogaćene kombinacijama faseta i termina. Kada je to uopšte moguće, ove XML datoteke (zasnovane na bilo kojoj DTD¹⁵ ili XML shemi) predstavljaju sveobuhvatan, jezgrovit informacijski resurs, kao što je knjiga označena u TEI formatu ili članak u XHTML-u.¹⁶ Kada nije moguće ili nije praktično doći do punog teksta izvora, onda će umesto njega biti upotrebljen zapis sa metapodacima koji opisuju izvor. U ovim slučajevima MODS zapisi, EAD datoteke, ili nešto poput elementa

¹⁴ OpenURL - Open Uniform Resource Locator – Otvorena jedinstvena lokacija izvora. – Prim. prev.

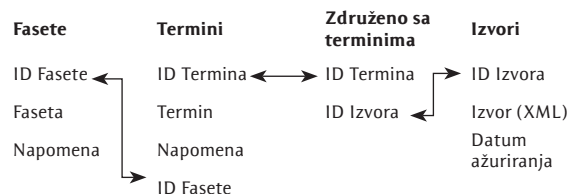
¹⁵ DTD - Document Type Definition – Definicija tipa dokumenta. – Prim. prev.

¹⁶ HTML - Extensible Hypertext Markup Language – Proširivi jezik za označavanje hiperteksta. – Prim. prev.

Dablinskog jezgra prikupljenih iz OAI¹⁷ repozitorijuma i spakovanih kao RDF¹⁸ datoteka, biće pohranjeni u bazu podataka.

Opis svakog XML zapisa u bazi podataka biće obogaćen sa jednom ili više kombinacija faseta i termina. Definisanje i kreiranje tih kombinacija ostavljeno je svakoj biblioteci ponaosob, ali neke fasete mogu da sadrže: formate, ciljne grupe, discipline, XML tipove ili oznake. Neki primeri za termine mogu da budu: knjiga, časopis, članak, brucš, student druge godine, mladi, astronomija, muzika, filozofija, MODS, TEI, RDF, može da se preuzme, provereno ili svima dostupno.

Prema ovom dizajnu baza podataka sadrži samo četiri tabele, kao što je ilustrovano na ovom dijagramu međusobnih odnosa subjekata.

Slika 2. Dijagram međusobne povezanosti entiteta bibliotečkog kataloga „sledeće generacije“

Indekser

Baze podataka su odlične za pohranjivanje podataka i informacija, ali, ironično, njihove su slabosti pronalaženje podataka i informacija. Indekseri su

najkorisnije sredstvo za olakšano pretraživanje i otuda potreba za njima u bibliotečkom katalogu „sledeće generacije“.

Čitav sadržaj svakog zapisa u bazi podataka biće indeksiran. To znači da će svaki zapis biti pretraživ u punom tekstu. Da bi se unapredili preciznost i odziv svaki zapis će biti indeksiran prema svojim najistaknutijim XML elementima. Pošto će baze podataka sadržati širok opseg XML datoteka predstavljenih u različitim vrstama DTD-a i shemama, učiniće se dodatni napor da se naknadno mapiraju XML elementi nazivima Dablinskog jezgra. Ovim pristupom zapisi iz indeksa trebalo bi da budu dostupni putem fraza/termina slobodnog teksta, DTD/shema – imena specifičnih naziva, kao i uobičajeno korišćenih polja predstavljenih Dablinskim jezgrom. U najmanju ruku od indeksa se očekuje da podrži Unicode i kontinuirano nadograđivanje. Maternji jezik za pretraživanje indeksa trebalo bi da podrži pretraživanje slobodnog teksta, fraze i polja, kao i Bulove operatore, ukršteno pretraživanje, skraćivanje zdesna, svođenje na koren reči, razvrstavanje i rangiranje po značajnosti.

Pristup krajnjeg korisnika

Pristup krajnjeg korisnika bazi podataka/indeksu obaviće se kroz standardne protokole poput Z39.50, SRW/U, OpenURL i OAI-PMH. Nije preporučljivo pristupati sistemu korišćenjem lokalnog interfejsa. Dok se upotrebom protokola mogu propustiti neke atraktivne karakteristike osnovnih baza podataka ili pretraživača, oni bi ipak omogućili da sistem po svojoj prirodi bude više modularan. Takav pristup će omogućiti da jedan indeks bude lakše zamenjen drugim. Slično tome, kada nove baze podataka postanu dostupne, ili se kreiraju bolji protokoli za implementaciju, stariji alati moći će da se zamene svojim poboljšanim parovima.

¹⁷ OAI - Open Archives Initiative – Inicijativa za otvoreno arhiviranje. – *Prim. prev.*

¹⁸ RDF - Resource Description Framework – Okvir za opis izvora. – *Prim. prev.*

Ovo ne znači da će se od krajnjeg korisnika očekivati poznavanje specifične sintakse zamišljenih protokola da bi pristupio sistemu. U početnoj fazi korisnicima će se ukazati na interfejs zasnovan na HTML-u. Odatle će im biti omogućeno da pretražuju i pregledaju sistem. Na servere će preko protokola Z39.50 ili SRW/U biti poslani upitnici za obrađivanje i jedinice će se vratiti sa mogućnošću da se rezultati suze ili prošire. Ovaj proces za pretraživanje/pregledanje ponavljaće se sve dok krajnji korisnik ne prepozna relevantne jedinice koje ga interesuju.

Kada korisnik izabere jedinicu iz rezultata pretraživanja, OpenURL se šalje rizolveru. Rizolver će vratiti listu funkcija – usluga koje mogu da se primene na tu jedinicu: pozajmi, preuzmi, uredi, pregledaj, označi, podeli, izbriši, indeksiraj, pretraži, pronadi više ovakvih, razmotri, pronadi autora i pošalji mu elektronsko pismo, kreiraj citat, sumiraj, napiši rad, suzi, proširi, štampaj, pošalji elektronskom poštom, participiraj, sačuvaj, arhiviraj, prevedi, prikaži definiciju, prikaži sinonim, nacrtaj, napravi grafikon, napravi prioritete, proceni, rangiraj, ilustruj, utvrdi autentičnost izvora, i tako dalje. Ovaj popis usluga biće generisan na osnovu karakteristika jedinice i predstavljaće skup mogućnosti koje se korisniku nude. Na primer, članci u punom tekstu mogu da se preuzmu, a štampane knjige da se pozajme. Lista usluga je ograničena jedino vremenom, energijom i imaginacijom onih koji vrše implementaciju.

(Možete poslati komentare na ovaj deo rada na LITA blog na <http://tinyurl.com/zmlq2>.)

Implementacija: proces od sedam koraka

U ovom odeljku je predstavljen proces izgradnje bibliotečkog kataloga „sledeće generacije“, a on se može svesti na sledeće:

1. Lociranje izvora.
2. Odgovore na pitanja vezana za informacionu arhitekturu.
3. Sprovođenje anketa, razgovore sa fokus grupama i izradu studije korišćenja.
4. Stvaranje/održavanje bibliotečkog kataloga „sledeće generacije“.
5. Svakoga dana ići na korak 4.
6. Na svaka tri meseca ići na korak 3.
7. Na godišnjem nivou ići na korak 1.

1. Lociranje izvora

Bibliotečki katalog „sledeće generacije“ iziskuje vreme, novac, osobe sa specifičnim znanjima i odgovarajući hardver. Ovaj odeljak će se time detaljnije baviti.

Neophodno je prikupiti tim ljudi koji će raditi ovaj posao, naravno osim ako u vašoj biblioteci ne radi Leonardo da Vinči. Samo nekolicina ljudi poseduje sve te sposobnosti. U vašem timu će, najverovatnije, u najmanju ruku biti:

- › sistem administrator
- › programer
- › grafički dizajner
- › specijalista za klasifikaciju.

Sistem administrator

Sistem administrator je odgovoran za održavanje vašeg hardvera i softvera, kao i infrastrukture za umrežavanje. On treba da poseduje znanja o operativnim sistemima, sistemima datoteka, korisnicima/grupama i Internet vezama.

Programer

Programer je odgovoran za stvaranje funkcionalnog interfejsa bazičnog sistema. Neki od ovih interfejsa su interfejsi računar ka računaru, kao što je unošenje

MARC zapisa ili obrada SRU¹⁹ zahteva. Druga grupa interfejsa će imati ljudske komponente i u tim slučajevima će programer morati da blisko sarađuje sa grafičkim dizajnerom. Za programera je od suštinske važnosti da bude upoznat sa tehnikama programiranja koje su predmetno orijentisane: XML-om, zajedno sa veb programiranjem i CGI-om.²⁰

Grafički dizajner

Grafički dizajner je odgovoran da osigura upotrebljivost i estetsku prihvatljivost interfejsa: čovek ka računaru. (Upotrebljivost se razlikuje od funkcionalnosti). Grafički dizajneri moraju dobro da poznaju HTML, XML, stilove i principe korisnički orijentisanog dizajna. Idealna zamisao je da korisnički interfejs koji je sastavio programer prikaže rudimentarni HTML – sa velikim brojem atributa upotrebljenih kao udice za stilove. Grafički dizajner morao bi biti sposoban da putem njih modifikuje izgled i pristupačnost interfejsa.

Specijalista za klasifikaciju

Konačno, tim će zahtevati nekoga ko ima dovoljno znanja o sadržaju – specijalistu za klasifikaciju. Ova osoba će timu doneti znanja o principima razvoja kolekcija, o katalogizaciji i klasifikaciji, kao i o referensnim uslugama – svim tradicionalnim aktivnostima u bibliotekarstvu. Ova osoba će biti primarni upravljač u procesu odgovaranja na pitanja koja se odnose na prikazanu informacionu arhitekturu. Jednom kada se na pitanja dobiju odgovori, specijalista za klasifikaciju biće odgovoran za to da odgovori budu primenljivi putem unošenja podataka. Klasifikator će morati da artikuliše setove

faseta i termina, da selektuje izvore informacija i, na osnovu toga, sve unese u sistem.

Drugi ljudi

Niko od gore navedenih ljudi i veština nije važniji od ostalih. Za uspešnu implementaciju svako je podjednako potreban. U isto vreme možete da razmatrate zamenu članova vašeg tima onima koji poseduju specijalne veštine kao što su:

- dizajn relacionih baza podataka i njihova implementacija,
- tehnike indeksiranja,
- napredne XML aplikacije i XSLT²¹ programiranje,
- sprovođenje anketa i objavljivanje statističkih analiza,
- pružanje podrške intervjuisanjem fokus grupa i studijama upotrebljivosti,
- kreiranje i održavanje kontrolisanih rečnika,
- formiranje velikih datoteka za unos podataka i njihovo održavanje.

Računarski hardver

Računarski hardver/softver i vreme za radni tim su preko potrebni resursi – kako bi se završila implementacija kataloga. Zahtevi hardvera/softvera za implementaciju bibliotečkog kataloga „sledeće generacije” su u direktnoj proporciji sa obimom projekta. Ova određena implementacija sugerise nabavku računara sa što većom radnom memorijom, procesorom i prostorom na tvrdom disku – koji mogu da se nabave za 10.000 USD i upotrebe za pokretanje Linuxa, relacione baze podataka i indeksa.

¹⁹ SRU - Search and Retrieve via URLs – Pretraživanje i pronalaženje preko URL adrese. – *Prim. prev.*

²⁰ CGI – Common Gateway Interface – Zajednički interfejs protokola. – *Prim. prev.*

²¹ XSLT - Extensible Stylesheet Language Transformations - Proširivi jezik za transformaciju stilova – programski jezik. – *Prim. prev.*

Vreme

Vreme je ubedljivo najskuplja imovina neophodna za punu primenu bibliotečkog kataloga „sledeće generacije“. Vreme mora da se rasporedi na nekoliko načina. Kao prvo, vreme mora da se utroši na način da dopusti članovima tima da zapravo postanu pravi tim. Mnogi misle da ovaj proces zahteva previše direktne komunikacije. S druge strane, što pre tim ustanovi norme ponašanja, odluči kako da dođe do konsenzusa i njegovi članovi nauče kako da rade jedni sa drugima, vaša implementacija će brže doneti rezultate.

Takođe je potrebno i vreme za odgovaranje na pitanja o informacionoj arhitekturi. Na prvi pogled ovo takođe izgleda kao uludo trošenje vremena, ali vreme koje se utroši na razmatranje ovih pitanja otkriće skrivene pretpostavke, pomoći će vam da odredite prioritete, izdvojite probleme kojima bibliotečki katalog „sledeće generacije“ treba da se obrati i da izgradi veze sa vašim korisnicima. Dok ovaj rad ne donosi mnogo konkretnih rezultata, čak i takav rezultat formira celokupnu osnovu vaše implementacije.

Konačno, vreme se utroši i na obavljanje poslova uobičajeno povezanih sa primenom računarske tehnologije, postavljanjem hardvera i softvera, pisanjem i/ili pravljenjem konfiguracije računarskih programa, prilagođavanjem interfejsa prema specifičnim potrebama, opskrbljivanjem sistema podacima, održavanjem podataka, procenjivanjem uspešnosti, ponavljanjem čitavog procesa. Ponavljamo, ne zaboravite da se bilo koja primena računara sastoji od 20 odsto rada računara i 80 odsto ljudskog rada.

2. Odgovori na pitanja vezana za informacionu arhitekturu

U svojoj osnovi informaciona arhitektura se odnosi na korisnike, kontekst i sadržaj. Odgovarajući na pitanja koja se odnose na ove probleme, bibliotečki katalog

„sledeće generacije“ neće biti samo funkcionalan već i razumljiv pretpostavljenim korisnicima, službiće smislenoj svrsi i imaće odgovarajući sadržaj. Kada jednom odgovorite na pitanja koja se odnose na korisnike, kontekst i sadržaj, zapišite odgovore. Iskoristite ih kao smernice za zadati vremenski period (makar jednu godinu) i potom redovno revidirajte smernice.

Korisnici

Prvi korak u dizajniranju informacione arhitekture je davanje odgovora koji se odnose na korisnike.

Slika 3. Informaciona struktura se odnosi na:

Potrebno je da za vaš informacioni sistem definišete osnovnu ciljnu grupu, izgradite veze sa njom i saznate šta joj je potrebno i šta želi.

Definisanje osnovne ciljne grupe vašeg informacionog sistema je mnogo lakše nego što mislite. Na privatnom univerzitetu, kao što je recimo Notre Dame, osnovna ciljna grupa uključuje studente, predavače i ostale zaposlene. Potrebe ovih ljudi su važnije od potreba šire javnosti, bivših studenata ili studenata drugih institucija. Sredstva (vreme i novac) određena za implementaciju vašeg informacionog sistema su ograničena i nemoguće je zadovoljiti potrebe svih.

Nakon što ste definisali svoju ciljnu grupu potrebno je da uspostavite odnose sa njom. Ne morate da postanete njihov najbolji prijatelj, ali je potrebno da izgradite poverenje – kako bi saznali njihove izražene potrebe i želje. Morate naučiti i, što je još važnije, razumeti izazove i poteškoće na koje oni nailaze tokom rada. Izgradnjom odnosa sa vašom primarnom ciljnom grupom naučićete koji su to prioriteti i bićete u stanju da usmerite vaše sposobnosti kako bi ih lakše ostvarili.

Kontekst

Sledeći korak pri osmišljavanju informacione infrastrukture tiče se odgovora u vezi sa kontekstom. Koja je svrha vašeg bibliotečkog kataloga „sledeće generacije“, kako se on uklapa u zbir proizvoda i usluga vaše ustanove i koje su vrste izvora (vreme i novac) odobrene za razvoj sistema i njegovo održavanje?

Vaš bibliotečki katalog „sledeće generacije“ neće postojati u vakuumu. On će biti odraz institucije kojoj pripada – i ako želite da vas informacioni sistem prikazuje u pozitivnom svetlu morate znati ciljeve i prioritete institucije. Na primer, morate znati svrhu vaše ustanove. Koje probleme pokušava da reši? U kojoj meri se može očekivati da će vaš informacioni sistem doprineti rešenjima? Odgovore potražite u izjavi o misiji vaše ustanove. Ovde, u Notr Damu, uloga biblioteke je da pomaže studentima, fakultetu i osoblju akademske zajednice pri njihovom učenju, podučavanju i istraživanju.

Kontekst vašeg kataloga „sledeće generacije“ biće osnažen količinom resursa dodeljenih za njegov razvoj i održavanje. Ti resursi su predstavljeni u obliku vremena, novca, hardvera, softvera, ljudi i ekspertize. Primena i tekuće održavanje vašeg informacionog sistema zahtevaće raznovrsne veštine. Ni jedna od njih nije važnija od drugih. Ljudi sa odgovarajućim veštinama uključuju klasifikatora specijalistu, ruko-

vodioce, grafičke dizajnere, ljude koji znaju da označavaju tekstove, da organizuju sadržaj, stručnjake za korišćenje, za marketing, programere i sistem administratore. Količina vremena i energije koju ovi ljudi mogu da pruže pri implemetaciji sistema je direktno proporcionalna onome što će vaš informacioni sistem omogućiti ljudima da rade, i to dobro.

Sadržaj

Treći korak u kreiranju vaše informacione arhitekture je definisanje sadržaja koji će se u njemu nalaziti. Ovo je srodno osmišljavanju politike razvoja kolekcija.

Čak ni Google ne obezbeđuje pristup celokupnom svetskom sadržaju, pa ne postoji razlog da se to očekuje od vas. Umesto toga usredsredite se na odgovore koji se odnose na korisnike i sadržaj da bi definisali opseg vašeg sadržaja. Upitajte se „koje su jake strane moje institucije?“, „do kog stepena moja kolekcija treba da bude sveobuhvatna, autoritativna, aktuelna, napisana na određenom jeziku, predstavljena na estetski zadovoljavajući način i tako dalje?“. Drugim rečima, sastavite listu smernica koje treba da odražavaju vaše informacione resurse, kako bi bili deo vaše kolekcije. Samo zato što se određeni informacioni resurs odnosi na određenu temu ne znači obavezno da je to dobar kandidat.

3. Sprovođenje anketa, razgovori sa fokus grupama i izrada studije korišćenja

Obavljanje informativnih intervjuva, razgovora sa fokus grupama i studije korišćenja vam omogućavaju da uspostavite odnose sa ciljnom grupom, i za to postoji više načina.

Ankete

Ankete su prva stvar na koju čovek pomisli. One su i relativno jeftine. Njima možete da se obratite velikom

broju ljudi i one su dobre da daju odgovor na pitanja tipa „šta?“. „Koliko imate godina?“, „Šta volite, a šta ne kod našeg informacionog sistema?“, „Ukoliko nešto možete da promenite, šta bi to bilo?“. Odgovori na anketna pitanja često moraju da su kratki i koncizni; odgovarajući na anketna pitanja mali broj ljudi će vam dati puno detalja. Rezultati anketa su obično predstavljeni brojčano, a kasnije se prikazuju kroz grafikone. Paralelno, uz ankete idu i analize podataka o korišćenju sa servera dobijene na dnevnom nivou. Posmatranjem statistike zabeležene od zaposlenih i postojećih informacionih sistema dobićete ideju šta vaši korisnici koriste. Ljudi će često reći jedno, a uraditi nešto drugo. Podaci o korišćenju prikupljeni sa servera na dnevnom nivou nam pomažu da uzmemo u obzir i ovu vrstu ponašanja.

Razgovori sa fokus grupama

Drugu vrstu anketa predstavljaju razgovori sa fokus grupama, to jest sastanci sa strukturiranom komunikacijom koji služe da saznate više o osećanjima vaše ciljne grupe. Kada se uporede sa anketama, razgovori sa fokus grupama od pružalaca usluga zahtevaju veći stepen poznavanja međusobne komunikacije. Oni se obraćaju manjem broju ljudi nego ankete, zbog čega se često smatraju skupljim. S druge strane, razgovori sa fokus grupama pružaju odgovore koje ankete ne daju, naročito na pitanja tipa „zašto“. „Zašto vam se ova usluga dopada za razliku od druge?“. „Zašto mislite da je važno da izvršimo ovakvu ili onakvu uslugu?“. „Zašto provodite svoje vreme radeći na ovaj način?“. Kao i kod anketa, proces razgovora sa fokus grupama se kreće od jednostavnog ka složenom. On može da bude jednostavan, kao razgovor u četiri oka uz kafu, ili može da bude analitičan, kao sastanak od šest do dvanaest sličnih ljudi koji odgovaraju na pitanja pri osmišljenom susretu koje predvode stručnjaci za komunikacije.

Studije korišćenja

Konačno, tu su i studije korišćenja. Mali broj ljudi voli da sprovodi ovakve studije zbog toga što se nedostaci njihovih sistema ovde najjasnije vide.

Studije korišćenja se upotrebljavaju da bi se ispitale funkcionalnost i suštinska korisnost sistema. Proces sprovođenja studija korišćenja nije dovoljno razrađen. Prvo ćete želeti da kreirate listu zadataka za koje očekujete da će krajnji korisnik biti sposoban da reši korišćenjem vašeg sajta. Tradicionalni zadaci za bibliotečki katalog „sledeće generacije“ će uključiti nešto kao „Pronađi i odštampaj tri naučna rada na temu SIDE u zemljama Trećeg sveta“ ili „Koja je signatura knjige *Megtrends* od Džona Neizbita?“. U svakom testu o korišćenju ne bi trebalo da bude više od pet ili šest zadataka koje treba rešiti.

Sledeći korak je da imate dovoljno ljudi koji će pokušati da reše ove zadatke. Opšte slaganje koje postoji u stručnoj zajednici je da vam treba samo pet ili šest ispitanika. Okupite ih, objasnite im, naglasite da ne ispitujete njih same, već vaš sistem. Posmatrajte ih dok obavljaju svoje zadatke, od njih zatražite da razmišljaju naglas. Posmatrajte njihovo ponašanje i dajte sve od sebe da to zabeležite.

Posle sprovođenja testa videćete šta funkcioniše, a šta ne. Bićete iznenađeni. Ono što ste smatrali da se podrazumeva, ispostaviće se da je bibliotečki žargon. Ono što ste mislili da je važno ispašće za njihove potrebe nebitno. Istovremeno shvatite da je nerealno očekivanje da svi vaši korisnici budu sposobni da obave sve zadatke. Nijedan pojedinac i nijedan sistem nisu savršeni. Uzmite k srcu to što ste videli i iskreno se potrudite da rešite ovaj problem.

4. Stvaranje/održavanje bibliotečkog kataloga „sledeće generacije”

U odeljku koji sledi opisani su detalji procesa kreiranja i održavanja kombinovane baze podataka i indeksa.

Dodaj/ažuriraj/obriši sadržaj iz baze podataka

Ako pretpostavimo da je u bibliotečki katalog „sledeće generacije” moguće dodati bilo koju vrstu XML datoteke, onda identifikujte i prikupite željene podatke. Primeri će uključivati MODS (MARC) zapise koji opisuju stvari u tradicionalnim katalogima. Drugi primeri će uključivati EAD datoteke iz arhiva, članke iz časopisa u punom tekstu iz XHTML datoteka i TEI dokumenata. Kao dodatak može se razmatrati prikupljanje sadržaja iz OAI repozitorijuma, upakovanih sa pripadajućim elementima Dablinskog jezgra, kao i kreiranje RDF datoteka. Izuzetno rudimentarne XML datoteke sa samo dva elementa (naslov i telo) mogu da se kreiraju iz prostih tekstualnih dokumenata.

Za svaku vrstu XML datoteke iskorišćenu kao input zapišite mapu puta koju pohranjuje datoteka u bazu podataka i dodatke zapisa sa kombinacijama faseta/termina. Te kombinacije faseta/termina imaju cilj da označe vrstu XML-a koji je pohranjen, kao i ostale karakteristike informacionih izvora. Da li je to knjiga, časopis ili članak. Da li je dostupno bez novčane naknade ili je licencirano i namenjeno određenoj zajednici korisnika. Da li je u elektronskoj formi ili se može pozajmiti, i tako dalje.

Tokom ovog procesa unošenja moguće je da će biti potrebno da se obavi neznatno normiranje podataka, ali njega treba izvršiti u najmanjoj mogućoj meri, zbog toga što ovakav proces nije neophodno merljiv niti je profitabilan.

Indeksiranje sadržaja baze podataka

Sadržaj baze podataka učinite pretraživim pomoću indeksiranja.

Redovno pretražujte bazu podataka tražeći nove podatke ili sve podatke određene vrste. Odredite vrstu iskorišćenog XML-a kako bi se opisao ili odrazio informacioni resurs i izdvojite najvažnije karakteristike *zasnovane na stanovištu korisnika*. Ove informacije biće predstavljene kao autentični XML elementi. Na najbolji mogući način predstavite ove elemente kao (proširene) elemente Dablinskog jezgra (naslov, autor, opis, predmet, identifikator i tako dalje). Upotreba autentičnih XML elemenata omogućiće tačno definisana pretraživanja. Pseudonimi Dablinskog jezgra učiniće sistem lakšim za korišćenje i omogućiće globalno pretraživanje.

U ovom trenutku dobra zamisao biće razmatranje dopune zapisa sa terminima iz kontrolisanih rečnika i normativnih baza. Takođe, ovo je dobar trenutak da se statistički odrede sadržaji zapisa upotrebom tehnika poput TF-IDF.²² Dodavanjem ovih kontrolisanih termina i proračunatih fraza poboljšaće se preciznost i odziv tokom procesa pretraživanja.

Unesite u indeks potrebne sadržaj. Ovo podrazumeva autentični XML element naziv/vrednost i parove povezane sa oznakama Dablinskog jezgra, kombinacije faseta/termina koje zamenjuju XML, kao i pun tekst samog XML zapisa. Čineći ovo, indekseri će omogućiti pretragu po poljima ili po punom tekstu.

²² TF-IDF - Term Frequency-Inverse Document Frequency
– Frekvencija termina – Obrnuta frekvencija dokumenta.
– Prim. prev.

Implementacija interfejsa za pretraživanje/ pregledanje

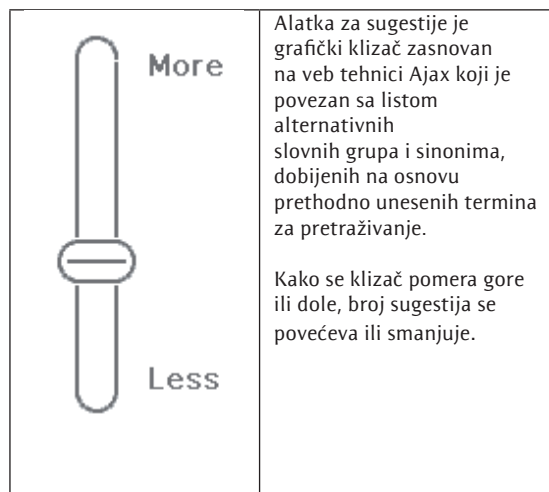
Nakon generisanja indeksa, od reči koje se u njemu nalaze kreirajte rečnik i tezaurus. Rečnik u najmanju ruku treba da poseduje opciju kao što je *Da li si mislio na?*, tako što ćete obezbediti mogućnost spelovanja reči. Tezaurusi će korisnicima omogućiti da jednim pretraživanjem *pronađu više termina kao što je ovaj*. Razmotrite opciju da u rečnik dodate najznačajnije reči sa njihovim definicijama. Rezultati pretraživanja mogu uključiti te definicije, pa se i sistem može koristiti i kao rečnik. U rečnik uključite imena osoba i mesta iz vaše normativne baze i pridodajte im javno dostupne biografije i enciklopedijske odrednice. Razmotrite mogućnost da u tezauruse uvrstite termine iz vašeg kontrolisanog rečnika, kao i fraze koje su bitne za vašu lokalnu zajednicu. Održavanje rečnika i tezaurusa su prilika za osoblje koje obavlja tradicionalne poslove, a poseduje stručnost iz oblasti katalogizacije i klasifikacije.

Interfejs bibliotečkog kataloga „sledeće generacije“ u suštini je pretraživač (zato što je indeks) obogaćen i mogućnošću pregledanja. Implementirajte makar tri vrste interfejsa za pretraživanje:

1. Jednostavan – to je jedan prozor, jedno dugme „nalik Guglu“, i to je nešto što očekuje najveći broj ljudi.
2. Napredan – on ima mnogo prozora i dugmića za pretraživanje. Pretražuje putem primera. Ovde će korisnik biti u mogućnosti da „putem ovoga ili onoga“ ograniči pretraživanje i iskoristi Bulove operatore u cilju kreiranja usredsređenijeg zahteva.
3. Moćan – ovaj interfejs omogućava korisniku da se upusti u komandno pretraživanje. Mali broj ljudi voli ovakve vrste pretraživanja zato što ona

zahtevaju poznavanje sintakse bazičnog sistema (CQL²³), ali izražajnost ovih jezika često donose veoma precizne rezultate.

U osnovi rezultati pretraživanja će se pojaviti poredani prema značajnosti, ali korisnik ovo može promeniti tako što će dozvoliti da se rezultati sortiraju prema autoru, naslovu, datumu, popularnosti, i tako dalje. Rezultate pretraživanja obogatite funkcijama iz rečnika i tezaurusa. Predložite alternativna pretraživanja zasnovana na slično napisanim rečima ili terminima iz tezaurusa. Obezbedite način da povećate ili smanjite faktor sugestije pomoću upotrebe nečega kao što je Alatka za sugestije (*Suggestion Widget*).

Slika 4. Alatka za sugestije

Olakšajte prodiranje u rezultate pretraživanja tako što ćete korisniku omogućiti da izabere kombinacije faseta/termina ili imena autora sa ponuđene liste.

²³ CQL - Contextual Query Language – Kontekstualni jezik upita. – *Prim. prev.*

Obezbedite grafički prikaz rezultata pretraživanja ilustrovanjem mesta na kojima se nalaze veće grupe jedinica.

Čuvajte zahteve tokom trajanja korisnikovog pretraživanja i dozvolite da se kombinuju jedni sa drugima, ili ih obogatite dodatnim zahtevima. Omogućite korisnicima da mogu da raspolazu rezultatima celokupnog pretraživanja, da mogu da ih koriste i kasnije, ili za periodično dobijanje izveštaja o novopridošlj literaturi koja odgovara tom zahtevu, da rezultate mogu da pošalju na elektronsku adresu ili pretvore u bibliografiju korišćenjem određenog bibliografskog stila citiranja.

Implementacija usluga umesto pojedinačne jedinice

Kada krajnji korisnici pomoću procesa pretraživanja/pregledanja identifikuju određene jedinice koje ih zanimaju, primenite usluge na dobijene jedinice i pomoću OpenURL-a otkrijte koje su to usluge. Svaka jedinica u rezultatima pretraživanja će biti, u najmanju ruku, združena sa nekom vrstom naslova i identifikatora (ključa) iz osnovne baze podataka. Ova informacija (kao i identitet krajnjeg korisnika) može se prepakovati kao OpenURL i predati rizolveru. Rizolver će proučiti jedinicu u bazi podataka bibliotečkog kataloga „sledeće generacije” i kreirati listu usluga koje mogu da se primene na tu jedinicu. Ova lista usluga biće zasnovana na pojmovima kao što su format informacionog resursa, bogatstvo njegove XML prezentacije, politika matične biblioteke, privilegije podnosioca zahteva. Neke od ovih usluga mogu da budu prosti prikaz detaljnih informacija koje se odnose na jedinice kao što je pregledanje MARC-a, njegove signature ili mogućnost pozajmice. Ostale usluge mogu da budu više interaktivne, kao što su preuzimanje dokumenta, pronalaženje više sličnih termina ili jedinica, slanje elektronskom poštom, čitanje/pisanje prikaza, slanje elektronskog pisma

autoru, čuvanje za budući rad i tako dalje. Sa dodatnom računarskom snagom i praktičnim znanjima mogu se primeniti i dodatne naprednije i efikasnije usluge kao što su rezimiranje članka, poređenje tog članka sa prethodno odabranim, izrada popisa korisnika koji su to već čitali, omogućavanje kontakta sa njima, „tagovanje” jedinica kao u „folksonomijama”, izrada anotacija i tako dalje. Bibliotečki katalog „sledeće generacije” u stvari nije katalog, već alat koji ljudima omogućava da obave posao sa informacijama. Usluge bibliotečkog kataloga „sledeće generacije” olakšavaju ovaj proces.

5. Svakoga dana ići na korak 4

Dokle god postoji sadržaj koji je koristan za primarnu ciljnu grupu biblioteke, postoji potreba da se održava baza podataka, indeksi i korisnički interfejsi. Svakoga dana idi na korak 4.

6. Na svaka tri meseca ići na korak 3

Kao i u izgradnji bibliotečkih fondova i pružanju referensnih usluga, softver nikada nije završen i mora kontinuirano da se unapređuje. Idi na korak 3 makar jednom u tri meseca.

7. Na godišnjem nivou ići na korak 1

Vreme, novac i ljudi sa potrebnim veštinama predstavljaju ograničene resurse. Doći će do potrebe da se ponovo proceni efikasnost bibliotečkog kataloga „sledeće generacije” i da se uporedi sa sličnim katalogima u drugim bibliotekama. Ukoliko se pokaže efikasnim, tada će dodeljena sredstva za bibliotečki katalog „sledeće generacije” morati ponovo da se dodele. Idi na korak 1 makar jednom godišnje.

(Možete poslati komentare na ovaj deo rada na LITA blog na <http://tinyurl.com/ktjwl>)

Zaključak

Ovo je veoma zanimljivo vreme u „Zemlji Biblioteka“. Nikada ranije nije postojao toliki broj dostupnih sadržaja. Nikada ranije nije postojala tolika moć za izvođenje računarskih operacija dostupnih po tako niskim cenama. Nikada ranije nije postojala toliko velika potreba za podacima i informacijama. Ako bibliotečka profesija sebe ne ograničava samo na razmišljanje o knjigama, šta bibliotekar više još može da traži?

Bibliotečki katalog „sledeće generacije“ je osmišljen kao evolucioni napredak. Očekuje se da se katalog „sledeće generacije“ izgradi na osnovu rada koji je već obavljen u bibliotečkoj zajednici, ali i da bude obogaćen stručnošću informatičara i upravljan izraženim potrebama bibliotečkih korisnika. Biblioteke su često opisane kao jezgra fakulteta i univerziteta. To je bilo tačno zbog toga što su sadržavale većinu podataka i informacija koje su potrebne za učenje, podučavanje i istraživanje. Sa pojavom globalno umreženih računara, koji su upotrebljeni i da stvore „izvornu digitalnu“ informaciju, došlo je do prelaska sa knjiga na male delove elektronskih informacija. Bibliotečki katalog „sledeće generacije“ je alat osmišljen da se prilagodi ovom promenljivom okruženju i da bibliotekarstvu da aktivniju ulogu kada se govori o povećanju obima znanja.

(Možete poslati komentare na ovaj deo rada na LITA blog na <http://tinyurl.com/h4jop>)

Eric Lease Morgan

A „Next generation“ library catalog

Abstract

People's expectations regarding search and access to information have changed with the advent of the Internet. Library online public access catalog (OPACs) have not kept up with these changes. The proposed „next generation“ library catalog is an attempt to address this phenomenon. Its design less like a „catalog“ – an inventory list – and more like a finding aid. It contains data as well as metadata, and it is bent on doing things with found items beyond listing and providing access to them. It is built using open standards, open source software, and open content in an effort to increase interoperability, modularity, and advocate the free sharing of ideas.

Keywords: next generation library catalogs, librarianship, future of libraries

Napomene urednika

© Eric Lease Morgan: *A „Next generation“ library catalog*. Objavljeno na veb sajtu University of Notre Dame, Hesburgh Libraries, Notre Dame, 2006. godine, ažurirano 2007. godine, Veb adresa: <http://www.library.nd.edu/diad/morgan/musings/ngc>

Ljubaznošću autora dobijena su autorska prava za objavljivanje prevoda članka.

Editor's note

© Eric Lease Morgan: *A „Next generation“ library catalog*. Published on web site of the University of Notre Dame, Hesburgh Libraries, Notre Dame, 2006, updated 2007. Web address: <http://www.library.nd.edu/diad/morgan/musings/ngc>

Courtesy of the author obtained the copyright to publish the translation of this article.

.....
Prevela sa engleskog Tanja Tasić
.....

ON-LAJN KATALOZI: ŠTA KORISNICI I BIBLIOTEKARI ŽELE

Karen Kalun

Potpredsednica OCLC-a, Servisi za metadata i WorldCat

ODJ27.022:004 ; 025.342/.343:004

Sažetak

Ovaj rad predstavlja rezultate istraživanja koje je tim istraživača OCLC-a sproveo 2008. godine.¹ Istraživanje je sprovedeno s ciljem da se na osnovu prakse stekne uvid u to šta čini „kvalitet“ katalogskih podataka. Između ostalog, rezultati istraživanja ukazuju na to da iako se katalozi često smatraju alatima za otkrivanje, za krajnje korisnike istu važnost imaju i informacije koje se odnose na isporuku. Pored toga, u ovom radu su izneta očekivanja krajnjih korisnika i bibliotekara vezanih za kvalitet podataka i izvršeno je njihovo poređenje.

Ključne reči: bibliotečki katalozi, korisnici biblioteka, bibliotekari, kvalitet podataka, studije korišćenja

¹ Calhoun, Karen, et al. *Online Catalogs: What Users and Librarians Want: an OCLC Report*. Dublin, Ohio: OCLC, 2009. Ovaj rad je znatno skraćena verzija kompletnog izveštaja istraživanja koji je za slobodno preuzimanje dostupan na: <http://www.oclc.org/reports/onlinecatalogs/>

Uvod

„Dugotrajan nedostatak procesa donošenja odluka (u vezi sa kvalitetom bibliotečkih baza podataka) koji treba razmotriti jeste manjak ozbiljnih istraživanja korisničkih potreba i usluga, kao i aktuelan uticaj na odluke korisnika u vezi sa kvalitetom baza podataka.“²

„Kvalitet“ katalogskih podataka bibliotečki stručnjaci vrlo dobro shvataju, što je i razumljivo. Definicija kvaliteta kataloga dobro informisanog bibliotekara može da vodi direktno ka izjavi o načelima kataloga Čarlsa Katera (Charles Cutter) iz 1876. godine.³ Ova

² Hill, Janet Swan, „Is it worth it? Management decisions related to database quality,” *Cataloging and Classification Quarterly* 46 (1) (2008): 5–26.

³ Miksa, Francis L., Charles Ammi Cutter: *Nineteenth-Century Systematizer of Libraries*, (dissertation, University of Chicago, 1974) p. 373, <http://www.ischool.utexas.edu/~miksa/dissertation.html>.

načela su bibliotekarima bila vodilja za oblikovanje kataloga stotinama godina. Mnogi autori potvrđuju da je Kater svoja načela formulisao imajući na umu pogodnosti kataloga za korisnike. Sličan motiv (pogodnosti za korisnike) je i u osnovi „Funkcionalnih zahteva za bibliografske zapise” – FRBR (Functional Requirements for Bibliographic Records – FRBR), konceptualni model zasnovan na zahtevima korisnika da pronađe, identifikuje, selektuje i dobije željenu informaciju.⁴ Međutim, pri istraživanju literature iskrsavaju dokazi da su Kater, istaknuti teoretičari koji su ga sledili ili oni koji su oblikovali FRBR i „Opis izvora i pristup” – RDA (Resource Description and Access)⁵ svoje konceptualne okvire podvrgli strogoj analizi korisnika informacija.

Ponašanje pri traženju informacija

OCLC-ijev *Environmental Scan* je 2003. godine kao krajnja očekivanja onih koji traže informacije označio samoopsluživanje, zadovoljenje potreba i apsolutnu doslednost.⁶ Taj izveštaj dokumentuje da su za one koji

traže informaciju jednostavnost korišćenja, pogodnost i dostupnost važni isto onoliko koliko je važan i kvalitet i pouzdanost informacije. Istraživači iz oblasti društvenih nauka su ispitivali brojne paradigme istraživanja traženja informacija,⁷ a u bibliotekama je, verovatno, najpoznatije delo „Principle of Least Effort” koje se pripisuje Džordžu Zipfu (George Zipf).

Novija bibliotečka literatura sadrži brojne članke koji se bave potrebom da on-lajn katalozi u većoj meri zadovolje očekivanja onih koji traže informacije, a koji su navikli na veb pretraživače, on-lajn knjižare i jednoznačne veze sa punim tekstovima. Džon Bajram (John Byrum) iz Kongresne biblioteke je pisao o potrebi da bibliotečki katalozi omogućе pristup većem broju sadržaja, naglasivši taj zadatak.⁸

Projektovanje programa novog kvaliteta baze podataka

Pojavom nove generacije bibliotečkih on-lajn kataloga i donošenjem odluka u OCLC-u^A o formulisanoj programu kvaliteta podataka WorldCat-a nove generacije, od suštinskog je značaja ustanoviti šta je za različite zajednice (kako korisnika tako i bibliotekara), za koje bibliotečki katalozi jesu ili mogu da budu značajan,

Katerova načela kataloga iz 1876. godine su citirana u Miksinovj sveobuhvatnoj studiji o Katerovom doprinosu bibliotekarstvu:

- omogućavanje korisniku da pronađe knjigu za koju je poznat autor, naslov ili tema,
- pokazivanje šta biblioteka poseduje od datog autora, o određenoj temi ili iz određene vrste literature,
- pomoć pri izboru knjige u pogledu izdanja (u bibliografskom smislu) ili vrste (u smislu književnog ili tematskog karaktera).

⁴ IFLA Study Group on the Functional Requirements for Bibliographic Records, Functional requirements for bibliographic records: final report, UBCIM publications (München: K.G. Saur, 1998) new ser., v. 19.

⁵ Joint Steering Committee for the Development of RDA, Full Draft of RDA, 2008, <http://www.collectionscanada.gc.ca/jsc/rdafulldraft.html>.

⁶ De Rosa, Cathy, Lorcan Dempsey and Alane Wilson, The 2003 OCLC Environmental Scan: Pattern Recognition: A Report to the OCLC Membership (Dublin, OH: OCLC Online, 2003).

⁷ Case, Donald O., Looking for information: a survey of research on information seeking, needs, and behavior (San Diego CA: Academic Press, 2002) p. 140. The Principle of Least Effort asserts that information seekers will use information sources that are the easiest and most convenient, even when better or more authoritative sources are available, but not as easy or convenient to use or find.

⁸ Byrum, John D., „Recommendations for urgently needed improvement of OPAC and the role of the National Bibliographic Agency in achieving it” (paper prepared for the 71st IFLA General Conference and Council, Oslo, Norway, August 14–18, 2005), <http://www.ifla.org/IV/ifla71/papers/124e-Byrum.pdf>.

^AOCLC - Online Computer Library Center. – *Prim. prev.*

često posećivan izvor informacija, „kvalitet“ kataloških podataka. Ali to treba ustanoviti na osnovu prakse i na osnovu poimanja u čijem je središtu korisnik.

Radi postizanja ovog cilja OCLC je napravio tim istraživača koji treba da:

- identifikuje i uporedi očekivanja krajnjih korisnika i bibliotekara u pogledu kvaliteta kataloških podataka,
- uporedi očekivanja raznih tipova bibliotekara u pogledu kvaliteta kataloških podataka,
- preporuči prioritete u kvalitetu kataloških podataka, uzimajući u obzir stanovišta i krajnjih korisnika i bibliotekara.

Metodologija

OCLC-ijev tim istraživača je primenio tri metode pri utvrđivanju očekivanja krajnjih korisnika kataloga i bibliotečkog osoblja u vezi sa kvalitetom kataloških podataka: fokus grupe, pop-up anketu o WorldCat.org i veb anketu. WorldCat.org, OCLC-ijev besplatno dostupan interfejs na globalnoj mreži namenjen krajnjim korisnicima, je istraživačkom timu omogućio da istraži kako su učesnici u fokus grupi i pop-up anketi reagovali na naznačene elemente podataka najnovijeg on-lajn bibliotečkog kataloga. Treća metoda, veb anketa, je bila usredsređena na pristupanje bibliotekara i bibliotečkog osoblja WorldCat-u i preko korisničkog interfejsa i preko interfejsa namenjenog zaposlenima u biblioteci. U središtu pažnje nije bio određen interfejs, već kom kvalitetu kataloških podataka bibliotekari daju prednost. Dodatne pojedinosti o metodama primenjenim u istraživanju su iznete u celovitom izveštaju.⁹

⁹ Za više informacija o metodama istraživanja videti Online Catalogs: What Users and Librarians Want, p. 5–10.

Kvalitet podataka: šta krajnji korisnici žele?

Ključni rezultati

- Iskustvo krajnjeg korisnika vezano za isporuku željenih jedinica je isto važno, ako ne i važnije, koliko i iskustvo krajnjeg korisnika u pronalaženju istih. Prikladni, tačni i pouzdani elementi podataka koji potpomažu prelaz sa iskustva pronalaženja na iskustvo isporuke su kritični.
- Krajnji korisnici očekuju pouzdan prelazak sa pronalaženja na isporuku; krajnji korisnici žele odmah da znaju da li je jedinica dostupna, i ako jeste kako da dođu do nje. Što se tiče on-lajn sadržaja, krajnji korisnici žele više direktnih veza sa on-lajn sadržajima ili lakši pristup takvim sadržajima, kako tekstualnim tako i audio-vizuelnim.
- Elementi informacija vezani za pronalaženje, a koji nisu autor i naslov, već su rezime, izvodi i sadržaji, suštinski su aspekti povezivanja faza iskustva korisnika od pronalaženja ka isporuci.
- Rezultati pretraživanja moraju da budu relevantni i relevantnost mora da bude očigledna. Krajnji korisnici imaju i očekivanja vezana za vrstu rezultata pretraživanja koje treba da dobiju. Oni žele da iz bibliotečkog kataloga dobiju relevantne rezultate zasnovane na tim očekivanjima, kao i jasan odgovor zašto su dobili te rezultate.

Rezultati fokus grupa krajnjih korisnika

Tokom etapa u kojima je kao metod primenjena fokus grupa dobijeno je nekoliko sličnih rezultata, već pomenutih u okviru ključnih rezultata iznad: isporuka je važna isto koliko i pronalaženje; rezime, izvodi i sadržaji su od suštinskog značaja; relevantnost rezultata pretraživanja je najvažnija. Učesnici u fokus grupama su različito reagovali na društvene

funkcije, kao što je mogućnost pravljenja izveštaja i zajedničkih popisa. Učesnici fokus grupe studenata su favorizovali učešće korisnika u kreiranju sadržaja. Uopšte uzev, urednički prikazi se smatraju korisnijim od onih u kojima su imali udela krajnji korisnici. Naučnici su bili zainteresovaniji za stručne prikaze i manje ih je interesovalo mišljenje drugih korisnika o građi, osim ako to nisu bili „eksperti”.

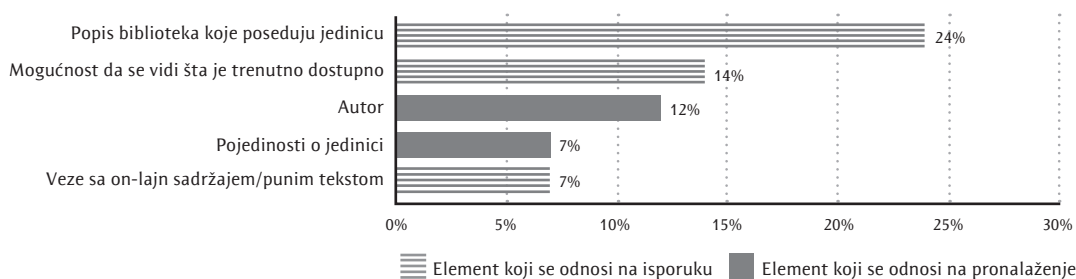
Rezultati pop-up anketiranja krajnjih korisnika

Korisnicima je bilo postavljeno pitanje koja je informacija u zapisu ključna za identifikaciju željenih jedinica.

Najvažniji elementi podataka*

Koja je ključna informacija koja vam pomaže da identifikujete željenu jedinicu?

Zasnivano na odgovorima dobijenim pop-up anketiranjem krajnjih korisnika

Izvor: Šta korisnici i bibliotekari žele?, OCLC, 2009. (Pop-up anketa krajnjih korisnika)

*Napomena: Naslov, prisutan svuda kao izbor, nije bio uključen kako bi se više pažnje usredsredilo na druge elemente podataka

Tri od prvih pet odgovora koje su krajnji korisnici izabrali su elementi podataka koji potpomažu isporuku: 24% učesnika je odgovorilo da žele da vide *popis biblioteka koje poseduju željenu jedinicu*; 14% učesnika je odgovorilo da žele da znaju *šta je trenutno dostupno* i 7% učesnika želi vezu *sa on-lajn sadržajem/punim tekstom*. Dva od prvih pet odgovora koje su krajnji korisnici izabrali su bili elementi podataka koji se odnose na pronalaženje: *autor* (12%) i *pojediniosti*

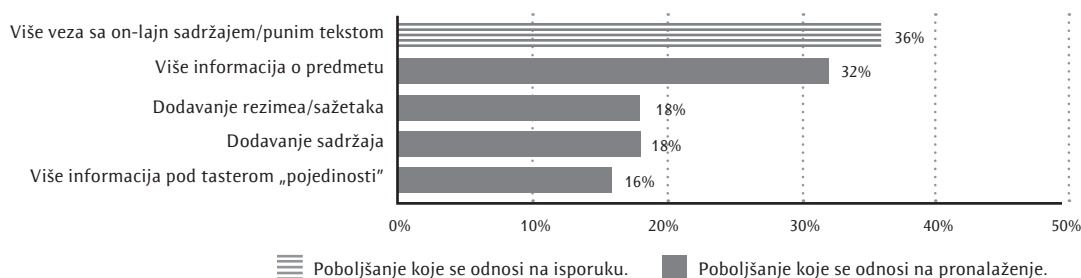
o jedinici (7%). Zatim je korisnicima bilo postavljeno pitanje koja vrsta poboljšanja kataloga bi mogla da im pomogne pri doslednom pronalaženju željenih jedinica.

Izgleda da su ispitanici, odmah posle *više veza sa on-lajn sadržajem/punim tekstom*, što je kao odgovor izabralo najviše ispitanika, izrazili želju za evaluativnim elementima podataka koji obično nisu uključeni u standardni kataloški opis.

Prvih pet željenih poboljšanja kvaliteta podataka

Koje promene bi za vas bile od najveće pomoći da identifikujete željenu jedinicu?

Zasnovano na odgovorima dobijenim u pop-up anketiranju krajnjih korisnika

Izvor: Šta korisnici i bibliotekari žele?, OCLC, 2009. (Pop-up anketa krajnjih korisnika)

Preporuke krajnjih korisnika

Na osnovu istraživanja, krajnji korisnici su dali sledeće preporuke u vezi sa bibliotečkim katalozima:

- poboljšati relevantnost pretraživanja,
- dodati više veza sa on-lajn punim tekstovima i pojednostaviti povezivanje,
- dodati više rezimea/sažetaka i istaći ih,
- dodati više pojedinosti u rezultate pretraživanja, poput slika korica knjiga i rezimea.

Kvalitet podataka: šta bibliotekari žele?

Ključni rezultati

- Zapisi koji su duplikati (više zapisa ili pojavnih oblika za isto izdanje) ometaju rad bibliotekara i bibliotečkog osoblja. Razrešavanje duplikata u WorldCat-u je bio prioritet svih bibliotekara, iz svih tipova biblioteka u Severnoj Americi i van nje.

- Bibliotekari i bibliotečko osoblje su dali prioritet obogaćivanju kataloških zapisa podacima iz sadržaja jedinice.
- Sa dugačke liste potencijalnih poboljšanja kvaliteta podataka ispitanici su dosledno birali dodavanje sadržaja bibliografskim zapisima kao drugi izbor po redu (pored razrešavanja duplikata). Ova doslednost je prisutna kod gotovo svih kategorija ispitanika.
- Pored prioriteta koji podrazumevaju razrešavanje duplikata i dodavanje sadržaja, postoje velike razlike u onome što bibliotekari angažovani na različitim poslovima, u različitim tipovima biblioteka i različitim regionima, smatraju prioritetom kada je u pitanju kvalitet podataka.

Rezultati ankete sprovedene u bibliotekama

Od ispitanika se tražilo da sa liste na kojoj je bilo 18 odgovora izaberu onaj za koji smatraju da predstavlja najpoželjnije poboljšanje, a zatim onaj koji bi za njih bio na drugom mestu. Kreatori ankete su ovu listu izradili na osnovu izveštaja prethodnih istraživanja.

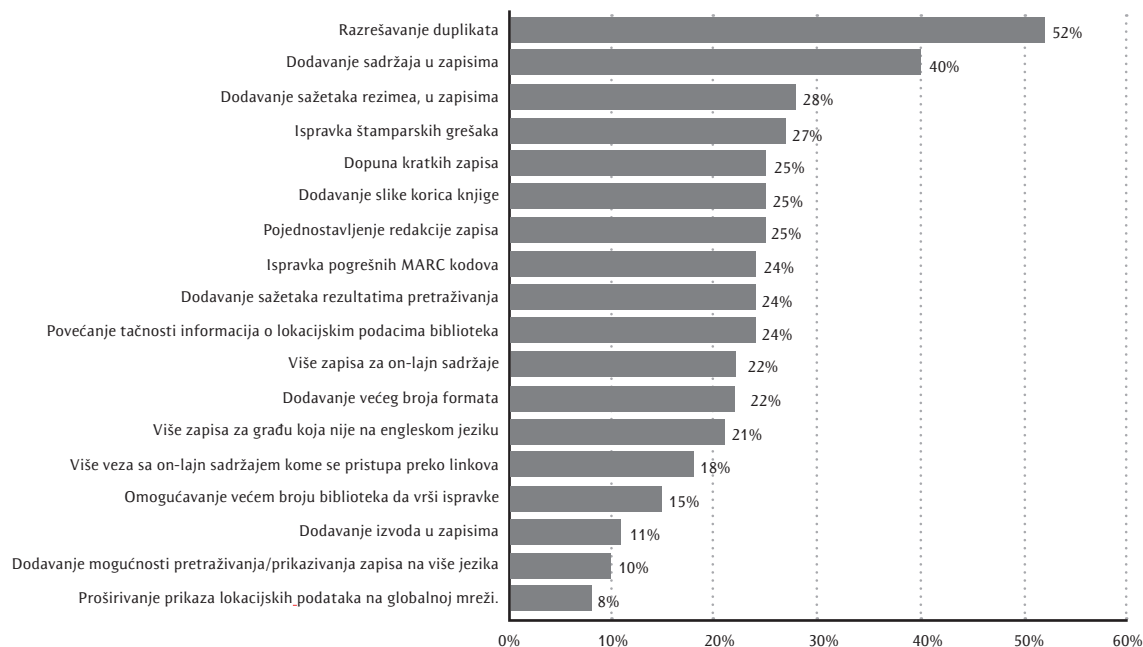
Grafikon ispod pokazuje rangirani redosled odgovora koje su izabrali svi ispitanici koji su bili anketirani. *Razrešavanje duplikata* (52%), *dodavanje sadržaja detaljnim bibliografskim zapisima* (40%) i *dodavanje*

rezimea/sažetaka detaljnim bibliografskim zapisima (28%) su prva tri preporučena poboljšanja kvaliteta podataka.

Željena poboljšanja kvaliteta podataka

Koje od sledećih poboljšanja biste preporučili?

Zasnovano na odgovorima u anketi sprovedenoj u bibliotekama

Izvor: Šta korisnici i bibliotekari žele?, OCLC, 2009. (Pop-up anketa krajnjih korisnika)

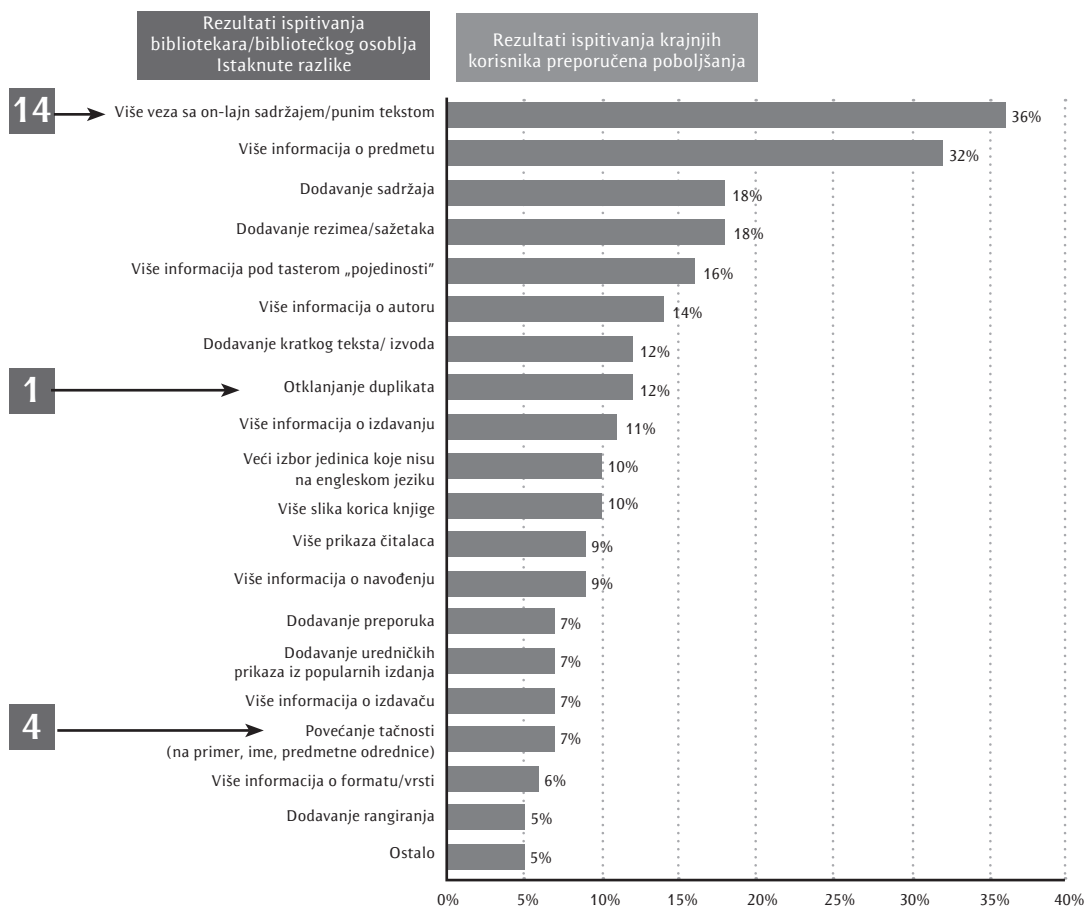
Kada se uporede poboljšanja kvaliteta podataka koje su naveli krajnji korisnici sa onima koje su naveli bibliotekari, vidljive su i sličnosti i razlike koje postoje među njima. Čini se da se i ispitanici koji su učestvovali u anketi sprovedenoj u bibliotekama i ispitanici koji su učestvovali u anketiranju krajnjih korisnika slažu

kada je u pitanju značaj *dodavanja sadržaja* i *dodavanja rezimea/sažetaka*. Pored toga, pojavljuju se i različita neslaganja. Razlike u izboru odgovora koje su dali ispitanici koji su učestvovali u anketi sprovedenoj u biblioteci i ispitanici koji su učestvovali u anketiranju krajnjih korisnika koji se odnose na *dodavanje više*

Željena poboljšanja kvaliteta podataka

Koje promene bi za vas bile od najveće koristi za identifikaciju željene jedinice?

Zasnovano na odgovorima dobijenim u pop-up anketi

Izvor: Šta korisnici i bibliotekari žele, OCLC, 2009. (Pop-up anketa krajnjih korisnika)

veza sa *onlajn sadržajem* izgledaju mnogo značajnije. Dok su krajnji korisnici ovo poboljšanje naznačili kao svoj prvi izbor odgovora, bibliotekari i bibliotečko osoblje su ovaj odgovor rangirali u poslednjoj trećini liste odgovora, kao deveti po redu. *Razrešavanje duplikata*, odgovor koji su bibliotekari i bibliotečko osoblje izabrali kao prvi odgovor, krajnji korisnici su rangirali kao osmi odgovor, a *povećanje tačnosti*, kao četvrto rangirano poboljšanje koje su bibliotekari i bibliotečko osoblje izabrali, krajnji korisnici su rangirali u poslednjoj trećini liste odgovora, kao sedamnaesti odgovor.

Predstava koju bibliotekari imaju o željama krajnjih korisnika

Od učesnika u anketi sprovedenoj u bibliotekama koji rade direktno sa korisnicima je bilo traženo da navedu poboljšanja koja bi njihovi krajnji korisnici preporučili. Vezano za poboljšanja koja se odnose na pronalaženje, skoro polovina od ukupnog broja bibliotekara i bibliotečkog osoblja (48%) je smatrala da bi *dodavanje slike korica knjige rezultatima pretraživanja* za korisnike bilo korisno. Sledi 44% onih koji su smatrali da je to *dodavanje sadržaja u zapisima* i 43% onih koji su korisnim smatrali *dodavanje rezimea/sažetaka rezultatima pretraživanja*. *Dodavanje sadržaja i dodavanje rezimea/sažetaka* su ujedno i odgovori koje su i sami korisnici izabrali.

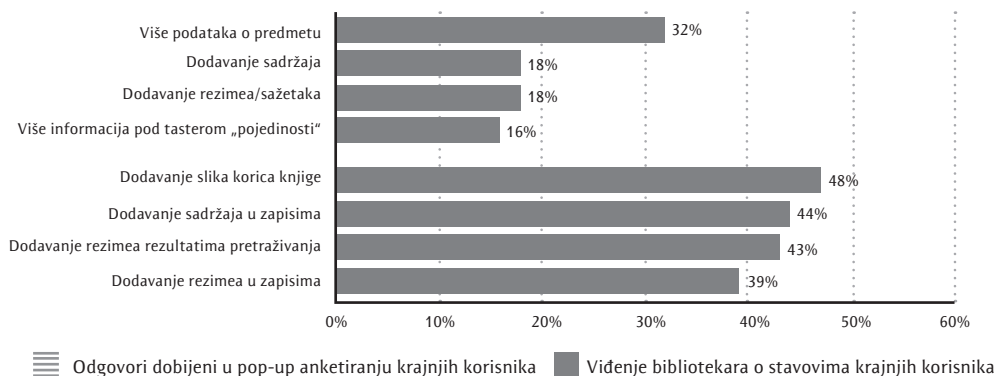
Najtraženija poboljšanja kvaliteta podataka koji se odnose na pronalaženje

Koje promene bi za vas bile od najveće koristi za identifikaciju željene jedinice?

(Pop-up anketiranje krajnjih korisnika)

Koje od sledećih poboljšanja bi bilo najkorisnije za vaše korisnike?

(Anketa u bibliotekama)

Izvor: *Šta korisnici i bibliotekari žele?*, OCLC, 2009. (Pop-up anketa krajnjih korisnika)

Što se tiče isporuke, više veza sa on-lajn sadržajem su i bibliotekari (imajući u vidu stanovišta krajnjih korisnika) i krajnji korisnici, kao učesnici u anketi, označili kao

najpoželjnija poboljšanja. Bibliotekari i bibliotečko osoblje su takođe predvideli da bi krajnjim korisnicima pomoglo *povećanje tačnosti informacija o fondu*.

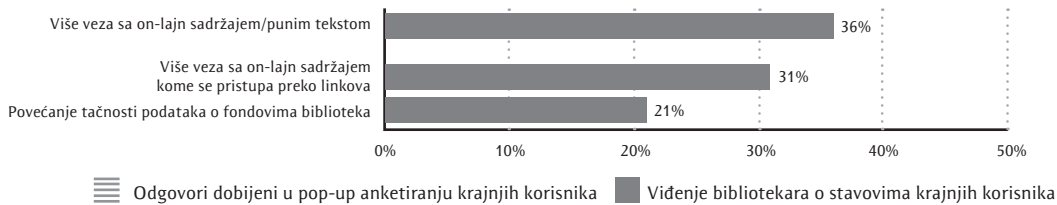
Najtraženija poboljšanja kvaliteta podataka koji se odnose na isporuku

Koje promene bi za vas bile od najveće koristi za identifikaciju željene jedinice?

(Pop-up anketiranje krajnjih korisnika)

Koje od sledećih poboljšanja bi bilo najkorisnije za vaše korisnike?

(Anketa u bibliotekama)

Izvor: *Šta korisnici i bibliotekari žele?*, OCLC, 2009. (Pop-up anketa krajnjih korisnika)

Preporuke bibliotekara i bibliotečkog osoblja:

- razrešiti duplikate,
- olakšati ispravke zapisa mogućom primenom socijalnog pristupa katalogizaciji,
- staviti akcenat na tačnost i važnost podataka o fondu,
- dodati bogatiji sadržaj (navođenjem sadržaja, rezimea, slike korica knjige), uz pomoć proizvođača i aplikacionih programskih interfejsa
- ostvariti veću komunikaciju na temu korisničkih želja.

Zaključci

Korisnici kataloga su brojni, kako unutar biblioteke tako i van nje. Rezultati ovog istraživanja sugerišu da su krajnji korisnici prioriternim smatrali obogaćivanje podataka (sadržajima, rezimeima i tako dalje) i veze

sa on-lajn sadržajem, kako tekstualnim tako i audiovizuelnim. Bibliotekari i bibliotečko osoblje su takođe bitni korisnici kataloga. Ono što su oni smatrali prioriternim kvalitetom podataka, iako krajnji korisnici ne dele njihovo mišljenje u potpunosti, je u funkciji zadovoljenja potreba krajnjih korisnika.

Rezultati istraživanja govore da bi bibliotekari, u nastojanju da utvrde potrebe za poboljšanjem kataloških podataka, mogli da imaju u vidu sledeće:

- ispitivanje i poređenje ulaganja biblioteka u bibliografski rad, upravljanje katalogizacijom, povezivanje funkcionalnosti sa obogaćenim sadržajem (sadržaji, rezimei i tako dalje) i na odgovarajući način uspostavljanje ravnoteže među njima, kako bi se svi ti činioči bolje uskladili sa zahtevima krajnjih korisnika koji se odnose na kvalitet bibliotečkih podataka.

- Unutar bibliotečke zajednice i zajedno sa relevantnim organizacijama istražiti kako nabaviti ili postići obogaćeni sadržaj (sadržaji, rezimei i tako dalje) kroz eksploataciju podataka, korišćenje aplikacionih programskih interfejsa, partnerstvo sa izdavačima i proizvođačima i zajedničke bibliotečke projekte.
- Podstaci odgovarajuće organizacije da završe istraživanje i razvoj, kako bi se poboljšalo rangiranje relevantnosti u on-lajn katalozima. Istražiti korišćenje klasifikacionih podataka i termina kako bi se poboljšalo rangiranje relevantnosti.
- Obratiti više pažnje na bibliotečke sisteme isporuke i elemente podataka koji doprinose pozitivnom iskustvu krajnjih korisnika.
 - › Istražiti mogućnost brzih i pogodnijih ponuda isporuke fizičkih jedinica.
 - › Istaći brzu isporuku. Istražiti mogućnosti zaduživanja i pozajmice na nivou konzorcijuma. Po potrebi, ispoljiti spremnost omogućivanja kupovine preko kataloga i digitalizovane građe, na zahtev.
 - › Uložiti napor u poboljšanje bibliotečkog povezivanja upravljanja podacima i interoperabilnosti sa licenciranim podacima i podacima u slobodnom pristupu.
 - › Uzeti u obzir dodavanja veće količine digitalnog sadržaja kome krajnji korisnik može lako da pristupi iz kataloga i upariti štampane opise i digitalizovane sadržaje.
 - › Tamo gde je moguće obezbediti povezivanje iz kataloga sa izvodima ili odlomcima, kako u tekstualnom tako i u audiovizuelnom obliku.
- Biblioteke neće moći da ostvare ono što je potrebno ako to ostvaruju same. Potrebna saradnja, uz koordinirani pristup uključivanju većeg broja

organizacija (čak i krajnjih korisnika). Kao što je već opisano,¹⁰ tradicionalni bibliotečki načini rada su skupi i suvišni. Odgovarajući mehanizmi zajedničkog ulaganja u poboljšanje kvaliteta podataka mogu da osiguraju bolje iskustvo krajnjih korisnika, a da to biblioteke košta manje.

U uslovima ograničenih sredstava, čelnici biblioteka moraju da izaberu. Programi kvaliteta podataka koji uspostavljaju ravnotežu između onoga što krajnji korisnici žele i što im je potrebno, i onoga što bibliotekari i bibliotečko osoblje želi i što mu je potrebno, ali daje podstrek željama krajnjih korisnika, verovatno će osigurati da biblioteke nastave napredovanje u okviru zajednice krajnjih korisnika kojima su na usluzi.

.....
Prevela sa engleskog Ana Savić
.....

Karen Calhoun

Online Catalogues: What Users and Librarians Want

Abstract

This article presents a summary of findings from a 2008 study undertaken by a team of OCLC researchers. [1] The study's purpose was to gain an evidence-based understanding of what constitutes „quality“ in catalogue data. The findings indicate, among other things, that although library catalogues are often thought of as discovery tools, the catalogue's delivery-related information is just as important to end users. In addition, this article identifies and compares the data quality expectations of catalogue end users and librarians.

Keywords: Library catalogues, Library users, Librarians, Data quality, Use studies

.....
¹⁰ Library of Congress, On the Record: Report of the Library of Congress Working Group on the Future of Bibliographic Control. Washington, D.C.: Library of Congress, recommendation 1.1, „Eliminate redundancies,” 2008, <http://www.loc.gov/bibliographic-future/news/lcwg-on-the-record-jan08-final.pdf>.

Napomene urednika

© 2010 OCLC Online Computer Library Center, Inc. Glasnik Narodne biblioteke Srbije zahvaljuje na ljubaznosti gospođi Karen Kalun, potpredsednici OCLC-ija, WorldCat-a i Servisa za metapodatke, koja je specijalno za ovo izdanje Glasnika preradila i odobrila prevođenje i objavljivanje šireg rada „On-lajn katalozi: šta korisnici i bibliotekari žele?“.

ISBN: 1-55653-411-6. <http://www.oclc.org/ca/fr/reports/onlinecatalogs/default.htm>

Editor's note

© 2010 OCLC Online Computer Library Center, Inc. The Herald of the National Library of Serbia is grateful to Ms. Karen Calhoun, OCLC Vice President, WorldCat and Metadata Services, who was so kind to adapt the larger OCLC paper „Online Catalogues: What Users and Librarians Want” especially for our Review and to give us the permission to translate and publish this article.

ISBN: 1-55653-411-6. <http://www.oclc.org/ca/fr/reports/onlinecatalogs/default.htm>

KAKO RACIONALIZOVATI KATALOGIZACIJU I POBOLJŠATI FUNKCIONALNOST COBISS SISTEMA

Dr Marta Seljak,
Institut informacijskih znanosti, Maribor

UDK 027.022:004(4-12)"1987/..." ; 025.3/.4:004

Sažetak

Nova paradigma publikovanja i promijenjena očekivanja korisnika primoravaju bibliotekarsku struku na razvoj novih servisa. Smanjenje budžeta primorava biblioteke na racionalizaciju posla u svim oblastima, takođe u oblasti katalogizacije. Međutim, sve veća kompleksnost bibliografskih sistema diktira promene u postupcima katalogizacije. U Sloveniji postoji i dodatan problem koji se ogleda u velikoj raspršenosti kataložskog posla. U 2008. godini 638 katalogizatora kreiralo je 173.049 originalnih zapisa, što u proseku iznosi samo 271 kreirani zapis po katalogizatoru. Visoka raspršenost kataložskog posla pokazuje se i u kvalitetu uzajamne baze podataka COBIB.SI. U 2009. godini, redaktori NUK-a i IZUM-a, prilikom provere 50 slučajno izabranih zapisa, ustanovili su da je samo 6 zapisa bilo odgovarajućeg kvaliteta, u 17 zapisa bile su manje greške, dok je 27 zapisa sadržalo velike greške.

Ključne reči: Sistem uzajamne katalogizacije COBISS, obezbeđivanje kvaliteta bibliografskih baza podataka; dozvola (licenca) za uzajamnu katalogizaciju

UVOD

Istorija razvoja bibliografske kontrole seže daleko u prošlost. Za prva nacionalna kataložska pravila važe uputstva francuske vlade za postupak sa zaplenjenim knjigama iz 1791. godine (Horvat, 1995). Značajni međaši u razvoju bibliografske kontrole bili su utvrđivanje Pariskih načela (IFLA, 1961), pronalazak MARC formata za razmenu bibliografskih podataka u mašinski čitljivom obliku 1965. godine (Avram, 2003), osnivanje prvog bibliografskog servisa za podršku uzajamnoj katalogizaciji 1967. godine (Kilgour, 1968) i niz međunarodnih standarda za bibliografski opis različite vrste građe, počev od standarda za opis monografskih publikacija ISBD(M) (IFLA, 1974).

Pojava Interneta donela je revolucionarne promene na području publikovanja, što je bitno promenilo očekivanja korisnika. Pri tom se sve češće izražavaju i zahtevi za sniženjem troškova u bibliotekama, uključujući troškove katalogizacije. Broj publikacija

na internetu toliko je veliki da klasičnim postupcima katalogizacije njihov opis i sistematizacija više nisu izvodljivi. U postupke organizacije znanja na Internetu uključuje se sve više institucija koje nude različite servise, konkurentne bibliotekskim servisima.

RAZVOJNE AKTIVNOSTI NA BIBLIOGRAFSKOM PODRUČJU

Na promjenjene zahteve korisnika bibliotečka nauka se odazvala razvojem entitetsko-relacionog modela za bibliografske i normativne podatke s publikacijama, kao što su FRBR: Funkcionalni zahtevi za bibliografske zapise (IFLA, 1998), FRAD: Funkcionalni zahtevi za normativne podatke (IFLA, 2009a) i FRSAD: Funkcionalni zahtevi za predmetne normativne podatke (IFLA, 2009b, 2nd Draft), te Međunarodnim kataloškim načelima (IFLA, 2009c). Sve zajedno, to bi trebalo da posluži kao osnova za nove kataloge.

Na osnovu tih novina objavljena su kataloška pravila REICAT, *Regole italiane di catalogazione* (ICCU, 2009), koja su sa aspekta sistema COBISS posebno zanimljiva. Osim najnovijih teorijskih osnova, koje ova pravila sadrže, ona su već u startu pripremljena za okruženje uzajamne katalogizacije.

Već duže vremena pripremaju se i nova, veoma ambiciozno zasnovana, RDA pravila: *Opis izvora i pristup* (JSC, 2009) koja predstavljaju nastavak Anglo-američkih kataloških pravila (AACR2). RDA pravila trebalo bi da doprinesu pojednostavljivanju katalogizacije i većoj konsistentnosti strukture podataka, a ujedno bi trebalo da pruže i nove mogućnosti za opis e-izvora. Obezbeđivala bi veću fleksibilnost, a time bi pružila mogućnost za prodor pravila izvan bibliotečke struke. To će zapravo biti on-lajn programski alat koji će sadržati RDA pravila, te link do AACR2 i do formata MARC 21. U početnoj fazi neće postojati štampana publikacija.

Budući da im je akcenat na fleksibilnosti, pravila će dopuštati brojna moguća rešenja, te zato u okviru uslova uzajamne katalogizacije treba dodatno usklađivati i adekvatno dokumentovati izabrana rešenja – kao kod formata UNIMARC. Svakako da u vezi sa RDA za sada još ima puno nepoznanica i u sredinama u kojima će pravila najpre biti uvedena.

Na nužnost promena na području bibliografskih sistema upozoravaju i brojne studije. Među prvima je objavljen izveštaj radne grupe za bibliografske servise u bibliotekama Univerziteta u Kaliforniji, pod naslovom *Rethinking How We Provide Bibliographic Services for the University of California* (University of California, 2005). Izveštaj sadrži brojne preporuke za transformisanje on-lajn kataloga (OPAC) i pretraživača, a takođe i za rad na katalogizaciji, gde bi radni postupci trebalo da se preoblikuju u pravcu ujednačavanja i otklanjanja dupliranih poslova, izbora adekvatnih standarda za opis, ručnog dopunjavanja značajnih podataka kao što su podaci o naslovu i autoru, te automatskog kreiranja metapodataka.

Veliki odjek imao je izveštaj *The Changing Nature of the Catalog and its Integration with Other Discovery Tools* koji je Karen Calhoun 2006. godine pripremila za Kongresnu biblioteku. Posebno su zanimljive konstatacije o izvodljivosti uvođenja novih organizacionih i stručnih rešenja. Izazovi, povezani sa izvodljivošću, prvenstveno se odnose na:

- „postizanje saglasnosti o standardizovanim, pojednostavljenim i još više automatizovanim postupcima rada,
- nespremnost ili nemogućnost napuštanja visoko prilagođenih postupaka nabavke i katalogizacije,
- napuštanje načina razmišljanja da nešto što nismo sami „izumeli“ ne možemo preuzeti od drugih biblioteka ili drugih izvora,
- suprotstavljanje pojednostavljenju katalogizacije,

- *nemogućnost saradnje s partnerima, ponuđačima sistema itd.*" (Calhoun, 2006, 13).

Alan Danskin u članku „*Tomorrow Never Knows: the End of Cataloguing?*” (Danskin, 2007, 73) upozorava da budućnost katalogizacije zavisi od transformisanja tog procesa iz zanatske u industrijsku delatnost.

I izveštaj radne grupe za budućnost bibliografske kontrole pri Kongresnoj biblioteci daje brojne preporuke (Library of Congress, 2008), a među njima su i preporuke za povećanje efikasnosti bibliografske produkcije i održavanja. Jedna od prvih je preporuka o otklanjanju redundance.

„Redundantna modifikacija zapisa u bibliotekama donosi bibliotečkoj zajednici kao celini nepotrebne troškove. Redundanca se pojavljuje onda kada neka biblioteka izmeni zapise u svom lokalnom sistemu, a te izmene ne deli s drugim bibliotekama, iako bi im to koristilo. Redundantan posao znači gubljenje resursa.” (Library of Congress, 2008, 13–14)

Druge dve preporuke odnose se na podsticanje saradnje u kooperativnim programima katalogizacije, te na unos i nadgradnju bibliografskih zapisa u nacionalnim i međunarodnim bibliografskim bazama podataka. Te preporuke takođe govore o podsticanju saradnje u kooperativnim programima kreiranja i održavanja normativnih zapisa.

U tom članku spomenuti su samo temeljni principi, standardi, modeli i pravila za područje bibliografske kontrole. U izgradnji kooperativnog bibliotečkog sistema, koji nudi kvalitetne bibliografske informacije i koji je interoperabilan s drugim sistemima, treba uvažavati i niz drugih principa, standarda, modela i pravila. Bibliografski sistemi i uzajamni katalozi postaju sve kompleksniji, a kada je reč o sistemu na nacionalnom, regionalnom ili međunarodnom nivou, zahtevi su još veći.

Uprkos sve većoj kompleksnosti, uloga bibliografskih servisa i uzajamnih kataloga sve više jača. U konkurentskoj utrci s brojnim ponuđačima informacionih usluga, biblioteke i bibliotekari moraju postati efikasniji i prepoznatljiviji. Web tehnologije upravo omogućuju da uzajamni katalozi za biblioteke postanu i te kako efikasno rešenje ili „web-scale”, kako to naziva Chris Anderson (Goldner, 2009).

RAZVOJNE AKTIVNOSTI U OKVIRU SISTEMA COBISS

Sistem uzajamne katalogizacije COBISS, uspostavljen 1987. godine (IZUM, 2008), funkcioniše u pet država (Slovenija, Bosna i Hercegovina, Makedonija, Srbija i Crna Gora) od ukupno šest koliko ih je nastalo na području nekadašnje Jugoslavije. U Bugarskoj se odvijaju pripremne aktivnosti za njegovo uvođenje.

Primarnu odgovornost za kataloška pravila u okviru COBISS sistema imaju nacionalne biblioteke, dok je za COMARC formate i programska rešenja odgovoran IZUM. Odgovornost za obrazovanje bibliotekara i kvalitet uzajamne baze podataka COBIB.SI u Sloveniji dele NUK i IZUM, dok je u drugim državama to pretežno odgovornost nacionalnih biblioteka.

Na području razvoja i održavanja bibliografskog sistema odvija se više projekata, razvojnih zadataka i drugih aktivnosti. U obimnije zadatke koji su zaključeni u protekloj godini spadaju:

- Publikovanje e-priručnika za *COMARC formate* i priručnika za programsku opremu *COBISS2/Katalogizacija*, na portalu Izobraževanje (IZUM, 2009c).
- Priprema i izvođenje novog kursa *Upotreba programske opreme COBISS2/Katalogizacija – napredni kurs*. Novi kurs zamenjuje tri pojedinačna napredna kursa (preuzimanje zapisa u formatu MARC

21, bibliografije, sastavni delovi) koji će 2010. godine biti ukinuti (IZUM, 2009d).

- Publikovanje *Kriterijuma za ocenjivanje bibliografskih i normativnih zapisa u COBISS.SI* (IZUM, NUK, 2009a).
- Programski upis 9.411 bibliografskih zapisa za e-knjige izdavača Springer u lokalnu bazu podataka Centralne tehniške knjižnice i u COBIB.SI (Dornik, 2009).

U 2008. godini dopunjen je *Pravilnik o izdavanju dozvole za uzajamnu katalogizaciju* (Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, 2008). Po starom pravilniku, katalogizator je zadržao dozvolu (licencu) ako je u periodu od tri godine kreirao ili redigovao tri bibliografska zapisa. S dopunama pravilnika donja granica broja zapisa se povećala, tako da katalogizator sada mora da sakupi 200 bodova. Za svaki zapis koji kreira katalogizator dobija tri boda, a za ispravljen zapis jedan bod. Svrha dopuna pravilnika jeste uvođenje ponovne provere znanja katalogizatora koji minimalno učestvuju u sistemu uzajamne katalogizacije.

Zaključen je razvojni zadatak za upis bibliografskih zapisa iz COBIB.SI u WorldCat. Pre nego što je potpisan ugovor, bile su potrebne dugotrajne pripremne aktivnosti. Usledile su dopune tabela za konverziju podataka iz formata COMARC u format MARC 21, te uspostavljanje programskog okvira za početni izvoz zapisa i njihovo kasnije održavanje.

Podaci za početni upis, koji je trajao od 24. 9. do 19. 10. 2009. godine (IZUM, 2009e), pripremljeni su na osnovu stanja u uzajamnoj bazi podataka COBIB.SI poslednjeg dana avgusta 2009. godine. Izdvojeni su zapisi za događaje i raritete, zapisi označeni za brisanje, zapisi označeni kao prvi unos zapisa i prethodni zapisi, te svi zapisi koji su preuzeti iz ISSN baze podataka. Od 3.527.190 zapisa u COBIB.SI, s obzirom na polazne

kriterijume, izdvojeno je 385.263 zapisa, a na osnovu programskih kontrola još dodatnih 12.368 zapisa. Za prenos u WorldCat pripremljeno je 3.129.559 zapisa, a u WorldCat upisano je 3.100.109 zapisa, od toga 3.063.840 zapisa bili su originalni zapisi. Preovlađuju zapisi za izvore na slovenačkom (46 %), engleskom (23 %), nemačkom (10 %) te srpskom, hrvatskom i bosanskom jeziku (približno 10 %).

Osim identifikacije fonda u COBIB.SI, koju predstavlja kod SILIS (Library Information System of Slovenia), za inicijalni prenos pripremljeni su i podaci o fondu za deset većih slovenačkih biblioteka.¹ Za tri biblioteke,² koje do sada nisu imale OCLC kod, fond će biti upisan prilikom prvog sledećeg prenosa zapisa. To će takođe biti učinjeno za ustanovu Mestna knjižnica Ljubljana (MKL), kada bude zaključeno spajanje postojećih sedam baza podataka u zajedničku bazu podataka MKL. Upisano je 4.309.076 podataka o fondu.

U bazi podataka WorldCat, u zapisu treba da budu sačuvani sledeći podaci za identifikaciju originalnog zapisa:

1. *COBISS.SI-ID* i *SILIS* kod za COBIB.SI,
2. podatak o tome koja biblioteka je kreirala zapis (akronim biblioteke – skraćeni naziv biblioteke na jeziku originala koji se koristi u COBISS/OPAC-u),
3. kod *slo* za jezik katalogizacije i
4. kod *PPIK* za kataloška pravila.

¹ Narodna in univerzitetna knjižnica, Centralna ekonomska knjižnica, Centralna medicinska knjižnica, Osrednja družboslovna knjižnica, Centralna tehniška knjižnica, Centralna biotehniška knjižnica, Osrednja humanistična knjižnica, Knjižnica Univerze v Novi Gorici, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Mariborska knjižnica

² Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Institut „Jožef Stefan“ i Univerzitetna knjižnica Maribor

U završnoj fazi je i projekt *Konverzija bibliografskih i normativnih baza podataka Nacionalne biblioteke Bugarske*. Na osnovu trinaest posebnih baza podataka, u testnom okruženju je kreirano 740.514 bibliografskih zapisa u lokalnoj i uzajamnoj bazi podataka, 108.869 normativnih zapisa za lična imena i 15.683 normativnih zapisa za predmetne odrednice. Izvedena je i konverzija podataka o fondu monografskih publikacija, a konverzija podataka o fondu serijskih publikacija će uslediti.

Splošni geslovnik COBISS.SI – SGC gradi se u okviru projekta na kojem sarađuju i centralni specijalizovani informacioni centri (OSIC-i) i NUK. Projekat se odvija u skladu sa očekivanjima. Geslovnik (rečnik) sadrži zapise za predmetne odrednice na slovenačkom i engleskom jeziku. Preovladavaju zapisi za opšte i geografske nazive, a takođe je sadržan i manji broj zapisa za lična i porodična imena, te nazive korporacija i jedinstvene naslove.

Rečnik se formira preko e-foruma. Verifikovani zapisi povremeno se uključuju u bazu podataka SGC, koja je dostupna preko COBISS/OPAC-a. Sredinom 2009. godine, preko COBISS/OPAC-a bilo je dostupno 25.819 SGC zapisa, za isto toliko izraza koji su izabrani za odrednicu (IZUM, 2009b). Zajedno sa neizabranim izrazima, bilo je ukupno 60.252 izraza.

Na projektu *COBISS3/Katalogizacija* (IZUM, 2009a) nije se ostvario optimistički plan izvođenja projekta koji je predviđao da se neće pojaviti faktori rizika, odnosno da oni neće dovesti do većih odstupanja od vremenskog plana. Prilikom testiranja programskih rešenja pokazalo se da rešenja nisu adekvatna i da treba ponoviti postupke dizajniranja, implementacije i testiranja.

Oktobra 2009. godine obavljeno je treće obnavljanje testiranja, a paralelno je pripremana i korisnička

dokumentacija. Kada se greške otklone i pripremi dokumentacija, interfejs će biti predat na testiranje radnoj grupi katalogizatora u Sloveniji.

Novi interfejs za uzajamnu katalogizaciju, koji je integrisan u postojeći COBISS3 interfejs, omogućavaće ažuriranje bibliografskih i normativnih podataka na ćirilici. Novina u koncepciji uzajamne katalogizacije jeste promenjen pristup ažuriranju bibliografskih podataka koji će, u poređenju sa sadašnjim pristupom, dati prednost uzajamnoj bazi podataka (IZUM, 2007). To će biti prilika za racionalniju iskorišćenost ljudskih resursa na nivou sistema kao celine, a istovremeno i za postizanje višeg nivoa kvaliteta zapisa u uzajamnoj bazi podataka i u lokalnim bazama podataka. U sistemu uzajamne katalogizacije COBISS još uvek je u velikoj meri prisutno redundantno ispravljanje zapisa, pri čemu se ispravke u lokalnim bazama podataka ne pohranjuju i u uzajamnu bazu.

Na projektu *COBISS/OPAC, V6.0* (IZUM, 2009a) takođe se nije ostvario optimistički plan izvođenja. Kod sprovođenja i testiranja jednolinijskog pretraživanja, koje će zameniti osnovno pretraživanje, te kod izračunavanja relevantnosti, bilo je potrebno više iteracija indeksiranja i optimizovanja algoritama da bi se postigli prihvatljivi rezultati.

Bilo je potrebno mnogo razvojnih aktivnosti da se promeni prikaz rezultata pretraživanja u uzajamnoj bazi podataka i u lokalnim bazama podataka, te prikaz statusa pojedinačnih primeraka. Dodata je informacija o dostupnosti građe koja se prikazuje posebno za bibliografske izvore u fizičkom obliku i posebno za izvore u elektronskom obliku.

Za građu u fizičkom obliku ispisuje se informacija o tome da li je ona na raspolaganju za pozajmicu ili je uslovno za pozajmicu, da li je naručena ili je u pripremi, ili je reč o serijskoj publikaciji i članku u publikaciji,

itd. Za izvore u elektronskom obliku prednost ima link na DOI (digitalni identifikator objekta), ako postoji, a u suprotnom drugi linkovi iz bibliografskog zapisa, mada u tim slučajevima dostupnost punog teksta nije sasvim pouzdana.

Prikaz rezultata dopunjen je bojama i ikonama za vrstu građe i sadržaj, ispis podataka o autorima i naslovu je potpuniji, pojednostavljeno je uređivanje zapisa itd.

U ispisu fonda po bibliotekama prikaz se može ograničiti na različite nivoe baza podataka (npr. na baze podataka određenog univerziteta ili na određen tip biblioteka), pri čemu se broj primeraka namenjenih za pozajmicu ispisuje odvojeno od drugih primeraka.

Na nivou lokalne bibliografske baze podataka informacija o dostupnosti je preciznija („slobodno – van biblioteke“, „slobodno – za čitaonicu“, „slobodno – uslovno“ itd.). Ispis statusa građe takođe je precizniji i zavisi od podataka u poljima za fond, te od podešenosti parametara pozajmice.

Prilikom pripreme novih specifikacija za prikaz dostupnosti građe i statusa, ustanovljeno je da podaci o dostupnosti na nivou uzajamne baze podataka nisu usklađeni s podacima o dostupnosti na nivou lokalne baze podataka i fonda po bibliotekama. To je delimično posledica neadekvatne strukture zbirnih podataka o fondu koja više ne odgovara zahtevima, a delimično je i posledica neuvažavanja uputstava za podešavanje parametara koje biblioteka određuje prilikom primene pozajmice. Bilo je potrebno ponovo oblikovati internu strukturu polja za zbirne podatke o fondu i dopuniti ga novim programskim rešenjima na osnovu podataka o fondu u pojedinačnim poljima za sve biblioteke učesnice. Trebalo je dopuniti i sve segmente programske opreme u kojima se ta polja ažuriraju. Oktobra 2009. godine obavljena je

4. iteracija testiranja u IZUM-u, a u završnoj fazi testiranja i uvođenja i biblioteke će, pre instalacije u pravom okruženju, moći da izvrše testiranja.

Nova verzija COBISS/OPAC-a nudi transparentniji ispis podataka o dostupnosti fonda, odnosno o statusima pojedinačnih primeraka. Zato će podaci morati da budu uneti u skladu s COMARC/H formatom i uputstvima za pozajmicu.

U dopunama COBISS/OPAC-a uvažene su preporuke najnovije studije koju su uradili u OCLC-u, a koja govori o tome šta očekuju korisnici, a šta bibliotekari, od on-lajn kataloga (OCLC, 2009). Zbog zahtevnosti gorenavedenih dopuna, u novu verziju još nisu uključene dopune koje će omogućiti aktivno učešće korisnika u oblikovanju kataloga 2.0.

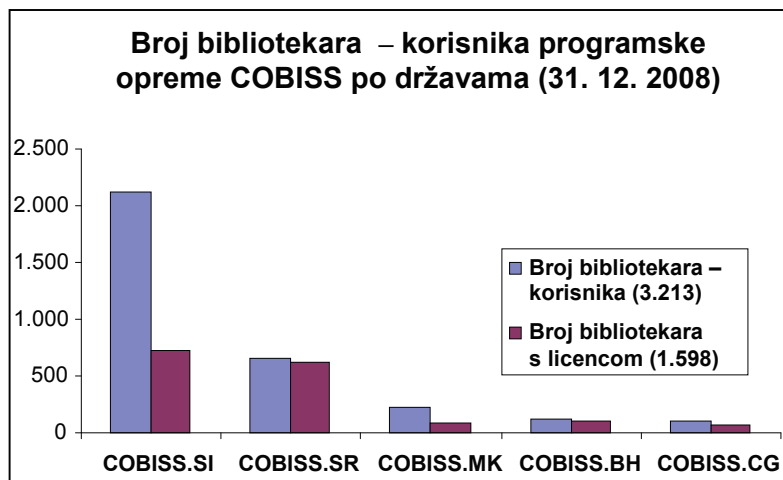
U opisu aktivnosti bibliografskog servisa obavezno treba spomenuti i aktivnosti **za kontrolu kvaliteta bibliografskih i normativnih zapisa** koju NUK-u i IZUM-u nalaže *Pravilnik o dobijanju dozvole za uzajamnu katalogizaciju*. U okviru tih aktivnosti zaključena je prva provera 50 slučajno izabranih zapisa iz COBIB.SI za 2009. godinu (IZUM, NUK, 2009b).

Ponovo je formirana **Komisija za katalogizaciju** pri NUK-u, u koju su imenovana i dva saradnika IZUM-a. Komisija, koja se prvi put sastala maja 2009. godine, najpre se latila rešavanja nekih dilema i nejasnoća koje su se pojavile pri unošenju bibliografskih podataka u COMARC format i u samom procesu katalogizacije. Međusobna povezanost pravila, formata, a povremeno i programskih rešenja, neizbežna je kako u slovenačkom okruženju tako i u širem regionu. Konstruktivna saradnja ključnih aktera jedina je mogućnost za efikasan razvoj bibliografskog sistema.

SISTEM UZAJAMNE KATALOGIZACIJE – COBISS.Net

Krajem 2008. godine, u mreži COBISS.Net učestvovala su 562 biblioteke i 3.213 bibliotekara.³ Od tog broja

približno polovina bibliotekara imala je licencu za rad u sistemu uzajamne katalogizacije. Srazmera između broja korisnika, tj. svih bibliotekara i broja bibliotekara s licencom, prikazana je na slici 1.

COBISS.Net	Broj biblioteka	Broj bibliotekara – korisnika	Broj bibliotekara sa licencom
COBISS.SI	375	2.114	731
COBISS.SR	97	658	621
COBISS.MK	40	217	80
COBISS.BH	25	129	105
COBISS.CG	25	95	61
Ukupno	562	3.213	1.598

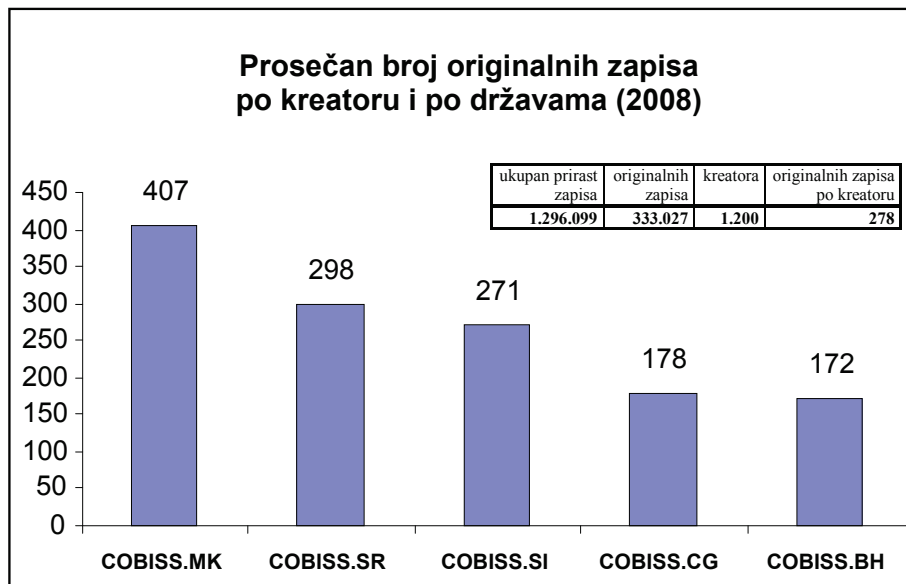
³ Broj bibliotekara izračunat je na osnovu broja korisničkih imena; zato su podaci precizni samo u slučaju Slovenije gde je uspostavljen centralni registar korisnika sa normiranim ličnim imenima.

Slika 1. Broj bibliotekara – korisnika programske opreme COBISS, po državama (31. 12. 2008)

U uzajamnim bazama podataka u okviru COBISS. Net, krajem 2008. godine bilo je ukupno 6.144.327 bibliografskih zapisa. Iz tih je baza u lokalne baze podataka preuzeto 890.103 zapisa, a prirast zapisa u uzajamnim bazama podataka iznosio je 405.996 zapisa. Od toga je bilo 333.027 originalno kreiranih

zapisa. U kreiranju originalnih zapisa učestvovalo je 1.200 katalogizatora, što u proseku znači 278 (bibliografskih) zapisa po katalogizatoru.

Prosečan broj originalno kreiranih zapisa po kreatoru za pojedinačni sistem po državama prikazan je na slici 2.

COBISS.Net	Broj zapisa u COBIB-ima (31. 12. 2008)	Broj zapisa preuzetih u lokalne BP	Prirast zapisa u COBIB-ima	Prirast originalno kreiranih zapisa	Broj kreatora originalnih zapisa	Broj originalnih zapisa po kreatoru
COBISS.SI	3.403.198	553.818	203.647	173.049	638	271
COBISS.SR	1.926.950	257.416	122.326	116.403	391	298
COBISS.MK	400.809	47.712	32.820	24.020	59	407
COBISS.BH	269.398	19.777	18.989	11.893	69	172
COBISS.CG	143.972	11.380	28.214	7.662	43	178
Ukupno	6.144.327	890.103	405.996	333.027	1.200	278

Slika 2: COBISS.Net (2008)

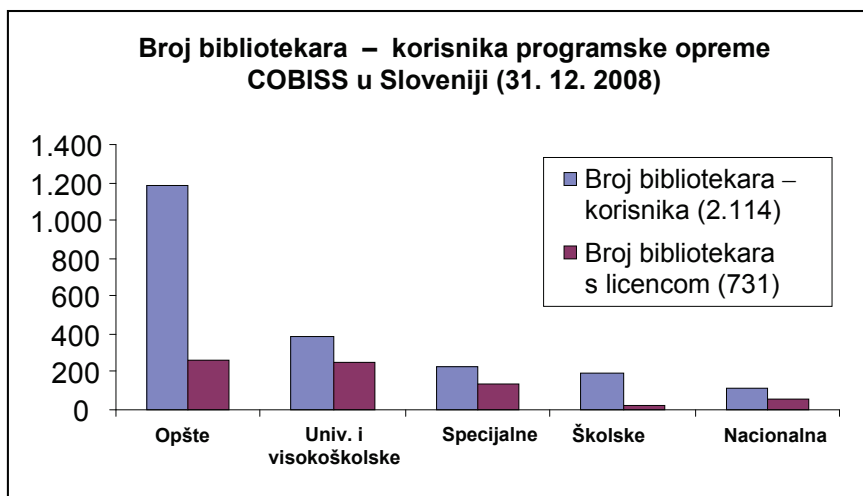
SISTEM UZAJAMNE KATALOGIZACIJE – COBISS.SI

Krajem 2008. godine, u sistemu COBISS u Sloveniji radila su 2.114 bibliotekara, a od toga više od polovine njih u bibliotekama opšteg tipa (v. sliku 3).

Licencu za rad u uzajamnoj katalogizaciji imao je 731 bibliotekar. Približno je isti broj bibliotekara s licencom bio zaposlen u bibliotekama opšteg tipa

(35%), te u univerzitetskim i visokoškolskim bibliotekama (34 %); sledile su specijalne biblioteke, nacionalna biblioteka i školske biblioteke.

Izvan svoje matične biblioteke radilo je 247 bibliotekara, od toga 196 s licencom (pri čemu ih je 122 radilo za još jednu biblioteku, 24 za dve, 10 za tri, 3 za četiri, 4 za pet, 1 za šest i 1 bibliotekar za 8 drugih biblioteka).

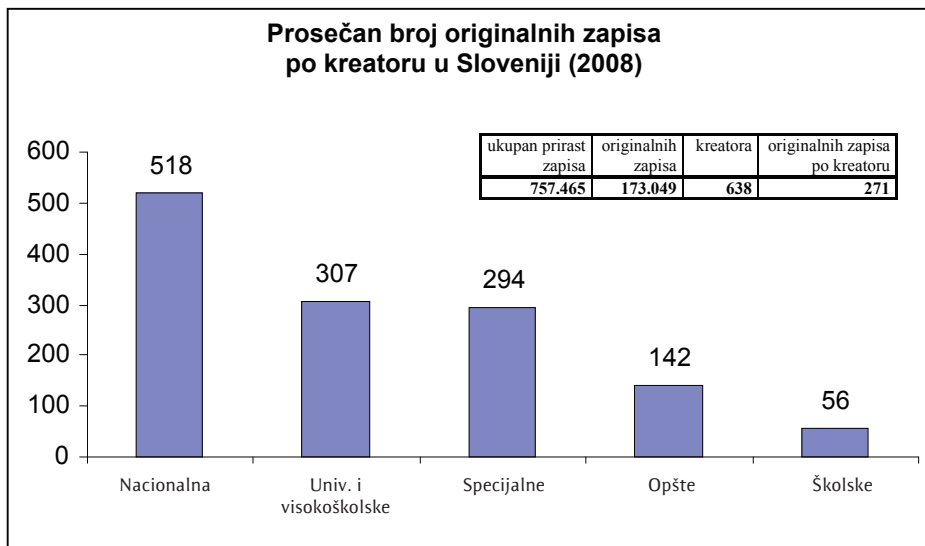

Tip biblioteke	Broj biblioteka	Broj bibliotekara – korisnika	Broj bibliotekara s licencom
Opšte	64	1.188	258
Univ. i visokoškolske	69	387	246
Specijalne	124	230	140
Školske	117	196	28
Nacionalna	1	113	59
Ukupno	375	2.114	731

Slika 3. Broj bibliotekara – korisnika programske opreme COBISS u Sloveniji (31. 12. 2008)

U svim lokalnim bazama podataka COBISS.SI imali smo 9.260.452 bibliografska zapisa. U 2008. godini, iz COBIB.SI je u lokalne baze podataka preuzeto 553.818 zapisa. Prirast u COBIB.SI iznosio je 203.647 zapisa, a ukupni prirast 757.465 zapisa. Originalno je kreirano 173.049 zapisa.

U Sloveniji je za COBISS karakteristična velika raspršenost katalogskog posla, što pokazuje podatak da je u 2008. godini u proseku po katalogizatoru originalno kreiran samo 271 zapis. Prosečan broj originalno kreiranih zapisa po tipu biblioteke u 2008. godini prikazan je na slici 4.

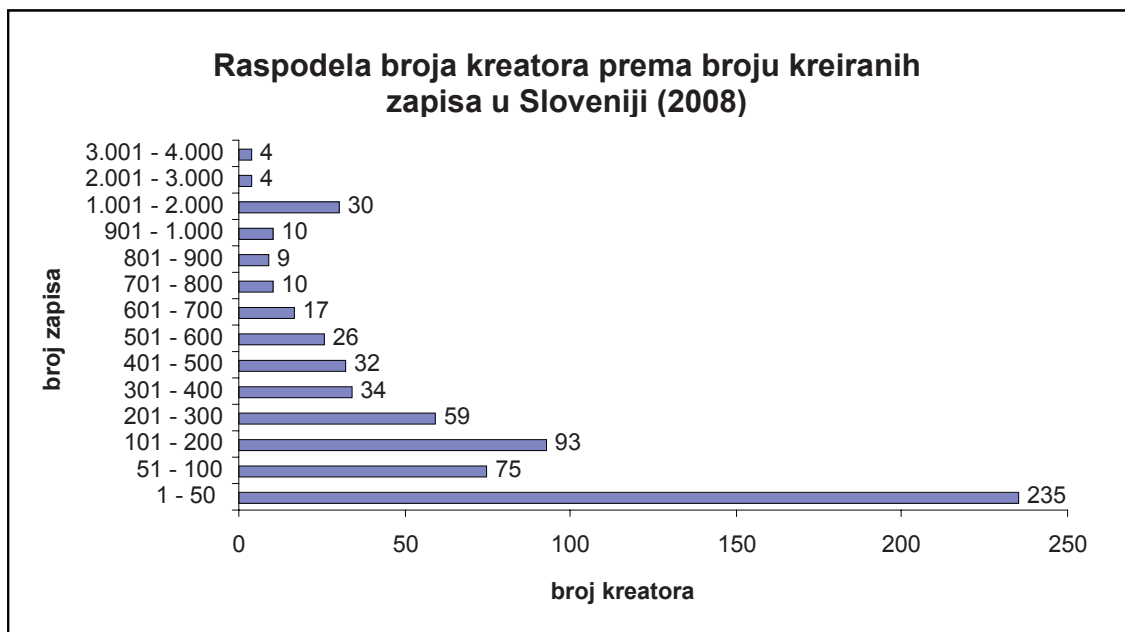

Tip biblioteke	Broj zapisa u lokalnim BP (31. 12. 2008)	Broj zapisa preuzetih u lokalne BP	Prirast zapisa u COBIB.SI	Prirast originalno kreiranih zapisa	Broj kreatora originalnih zapisa	Broj originalnih zapisa po kreatoru
Nacionalna	1.080.293	17.890	26.099	24.328	47	518
Univ. i visokoškolske	2.039.356	58.903	84.592	67.842	221	307
Specijalne	1.132.208	40.402	53.992	45.322	154	294
Opšte	4.401.797	295.018	36.923	33.707	238	142
Školske	606.798	141.605	2.041	1.850	33	56
Ukupno	9.260.452	553.818	203.647	173.049	638*	271

* Ukupan broj kreatora originalnih zapisa nije zbir, jer je 196 bibliotekara s licencom radilo i izvan svoje matične biblioteke.

Slika 4. COBISS.SI (2008)

Raspodela broja kreiranih zapisa i broja kreatora prema broju originalno kreiranih zapisa prikazani su na slici 5.

Slika 5. Raspodela broja kreatora prema broju kreiranih zapisa za 2008. godinu

U 2008. godini 235 bibliotekara (37%) kreiralo je manje od 50 zapisa, a samo 4 bibliotekara od 2.000 do 3.000 zapisa, te 4 bibliotekara od 3.000 do 4.000 zapisa. Približno 50 % bibliotekara kreiralo je manje od 100 zapisa, a samo 6 % bibliotekara više od 1.000 zapisa.

Ta činjenica navodi nas da razmislimo o efikasnosti organizovanja postupaka katalogizacije, jer je u sistemu oko tristotine ili skoro polovina katalogizatora koji nedeljno u proseku kreiraju najviše 2 zapisa.

Kao model racionalizacije posla u bibliotekama u Sloveniji može da posluži udruživanje šest ljubljanskih biblioteka opšteg tipa i Slovenske knjižnice – u ustanove Mestna knjižnica Ljubljana i Knjižnica Medvode. Udruživanjem, broj bibliografskih zapisa smanjio se na 52 %, a broj zapisa o članovima na 43 %. U 2008. godini, u tih sedam biblioteka 54 katalogizatora kreirali su 6.449 originalnih zapisa, ili u proseku 119 zapisa po kreatoru. Ukupan prirast zapisa u svih sedam lokalnih baza podataka iznosio je 43.108

zapisa, od čega je iz COBIB.SI preuzet 35.761 zapis, a iz stranih baza podataka preuzeta su i originalno kreirana samo 7.347 zapisa, ili 17 %. Podaci ukazuju na velike mogućnosti racionalizacije katalogskog posla, jer za preuzimanje zapisa iz COBIB.SI nije potrebna licenca za uzajamnu katalogizaciju, a za kreiranje 7.000 novih zapisa moralo bi da bude dovoljno mnogo manje katalogizatora.

Rascepanost katalogskog posla ispoljava se i u kvalitetu zapisa. U poređenju s rezultatima prethodnih provera, prva provera 50 slučajno izabranih zapisa u 2009. godini, pokazala je mnogo slabiji rezultat. Ocenjeno je da 27 bibliografskih zapisa sadrži velike greške, 17 ih je bilo s manjim greškama, a samo 6 zapisa bilo je odgovarajućeg kvaliteta. Među brojnim greškama prvenstveno su dominirale greške nastale zbog površnosti. Bilo je mnogo tipografskih grešaka; na njih nas često upozoravaju i korisnici, naročito istraživači koji očekuju da njihove bibliografske jedinice budu pravilno predstavljene.

ZAKLJUČAK

Bibliografske agencije i sistemi stoje pred velikim izazovima: dopuna katalogskih pravila na osnovu novih katalogskih načela, modela FRBR, FRAD i FRSAD te brojnih standarda, uvođenje novih shema metapodataka (pored MARC formata), uvođenje ili razvoj novih sistema te adekvatno osposobljavanje katalogizatora.

COBISS takođe očekuju svi ti izazovi – najpre prelazak na novi interfejs COBISS3/Katalogizacija s novim načinom ažuriranja podataka u uzajamnoj bazi podataka, zatim implementacija opšteg rečnika, a u okviru razvoja sistema uzajamne katalogizacije i prelazak na objektno-relacionu bazu podataka za bibliografske i normativne podatke. Ubuduće će biti potrebna i nova katalogska pravila, možda

i novi format, ili prelazak na format MARC 21, te uvođenje FRBR, FRAD i FRSAD u sistem uzajamne katalogizacije, COBISS/OPAC i druge aplikacije.

Pored svega toga, veću pažnju treba posvetiti kvalitetu bibliografskih podataka koji predstavljaju osnovu za sve veći broj web i lokalnih aplikacija. Razmena podataka u okviru mreže COBISS.Net, a takođe i s drugim sistemima kao što su WorldCat, Google itd. postaje sve veća. Raste i broj biblioteka koje samo preuzimaju podatke iz uzajamnih baza podataka i nemaju sopstvene katalogizatore s licencom.

Organizovanost katalogizacije u Sloveniji razlikuje se u velikoj meri od organizovanosti tog područja u razvijenim sredinama, gde je za radno mesto katalogizatora karakterističan visok nivo specijalizacije. Katalogizatori su među najobrazovanijim i najbolje plaćenim bibliotekarima. Narednih godina veliki broj ih odlazi u penziju, što rukovodstva biblioteka primorava na reorganizaciju. Manje zahtevni katalogski postupci prenose se na saradnike koji nisu specijalizovani za katalogizaciju, a specijalizovani katalogizatori dodatno se obrazuju za aktivnosti na izgradnji elektronskih biblioteka. Smanjivanje budžeta primorava biblioteke na dodatnu racionalizaciju radnih procesa, takođe i katalogizacije.

U Sloveniji preovladavaju katalogizatori koji u bibliotekama obavljaju različite poslove. To dovodi do teškoća pri osposobljavanju, a teškoće se pojavljuju i pri praćenju novina na području standarda, pravila i formata. Gorepomenuta provera 50 slučajno izabranih zapisa ukazuje na greške u podacima značajnim za korisnika; podaci, značajni za korisnika, često nisu dovoljno informativni itd. U malim bibliotekama problem se ne može jednostavno rešiti, a u većim bibliotekama bi, odgovarajućom reorganizacijom, stanje postepeno moglo da se poboljša. Katalogski posao trebalo bi usredsrediti

na manji broj katalogizatorja, a njima omogočiti adekvatno obrazovanje te specializacijo za rad za metapodacima za bibliografski sistem i za elektronsku biblioteko. Najviše možnosti za racionalizacijo na tom području imaju veće biblioteke opšteg tipa i druge ustanove, npr. univerziteti. Univerza v Ljubljani je u 2008. godini imala 154 katalogizatorja koji su kreirali originalne zapise, a tu nisu ubrojani katalogizatori NUK-a.

Katalogizacija, odnosno kreiranje metapodataka, od ključnog je značaja kako za bibliografski sistem tako i za elektronske biblioteke. Zato će ubuduće i biblioteke u COBISS sistemu tom području morati da posvete veću pažnju i na taj način doprinesu poboljšanju kvaliteta uzajamne baze podataka.

Preveo sa slovenačkog Aleksandar Marinković

Bibliografija

- [1] Avram, H. D. (2003). Machine-Readable Cataloging (MARC) Program. U: M. A. Drake (Ur.), Encyclopedia of Library and Information Science. New York, Basel: Marcel Dekker, Inc, str. 1712–1730.
- [2] Calhoun, K. (2006). The Changing Nature of the Catalog and its Integration with Other Discovery Tools. Ithaca: University Library. <http://www.loc.gov/catdir/calhoun-report-final.pdf>.
- [3] Danskin, A. (2007). „Tomorrow Never Knows”: the End of Cataloguing? International Cataloguing and Bibliographic Control (ICBC), Vol 36, No 4, str. 71–77.
- [4] Dornik, E. (2009). Bibliografski zapisi za e-knjige založbe Springer v COBISS.SI. Organizacija znanja, letn. 14, zv. 3, str. 49–57. http://home.izum.si/cobiss/OZ/2009_3/Html/clanek_00.html.
- [5] Goldner, M. (2009). End User Discovery Tools: OCLC Perspectives. http://www5.oclc.org/downloads/presentations/IFLA_EUS_presentation.pdf.
- [6] Horvat, A. (1995). Knjižnični katalog i autorstvo. Rijeka: Naklada Benja.
- [7] ICCU. (2009). Regole italiane di catalogazione: REICAT. Roma: ICCU.
- [8] IFLA. (1961). Statement of Principles Adopted by The International Conference on Cataloguing Principles Paris. http://www.d-nb.de/standardisierung/pdf/paris_principles_1961.pdf.
- [9] IFLA. (1974). ISBD (M): International standard bibliographic description for monographic publications. München: K. G. Saur.
- [10] IFLA. (1998). Functional Requirements for Bibliographic Records: Final Report. München: K. G. Saur.
- [11] IFLA. (2009a). Functional Requirements for Authority Data: A Conceptual Model. München: K. G. Saur. <http://books.google.si/books?id=SCIIts8HSxEC&printsec=frontcover#v=onepage&q=&f=false>.
- [12] IFLA (2009b). Functional Requirements for Subject Authority Data (FRSAD): A Conceptual Model. 2nd Draft 2009. <http://nkos.slis.kent.edu/FRSAR/report090623.pdf>.
- [13] IFLA. (2009c). IFLA Cataloguing Principles: the Statement of International Cataloguing Principles (ICP) and its Glossary: in 20 Languages. München: K. G. Saur.
- [14] IZUM. (2007). Ažuriranje bibliografskih podatkov v COBISS3/Katalogizaciji, V2.0: (Delovno gradivo). Maribor: IZUM. <http://www.izum.si>.
- [15] IZUM. (2008). Platforma COBISS. http://www.cobiss.net/platforma_cobiss.htm.
- [16] IZUM. (2009a). Letni program dela in finančni načrt Instituta informacijskih znanosti za leto 2009. Maribor: IZUM.
- [17] IZUM. (2009b). Poročilo o delu OSIC-ev pri pripravi Splošnega geslovnika COBISS.SI od 1. 1. do 30. 6. 2009. Maribor: IZUM.
- [18] IZUM. (2009c). Portal Izobraževanje IZUM. <http://home.izum.si/izum/izobrazevanje/>.
- [19] IZUM. (2009d). Program izobraževanja IZUM. Maribor: IZUM. <http://home.izum.si/izum/izobrazevanje/>.
- [20] IZUM. (2009e). Prvi prenos zapisov iz COBIB.SI v WorldCat (3.063.840 bibliografskih zapisov in 4.309.076 podatkov o zalogi). http://home.izum.si/cobiss/obvestila_novosti/arhiv.asp.

- [21] IZUM. NUK. (2009a). Kriteriji za ocenjevanje bibliografskih in normativnih zapisov v COBISS.SI, 17. 4. 2009. http://home.izum.si/cobiss/e-forumi/katalogizacija/docs/Naključni_zapisi_kriteriji_objava_20090421.pdf.
- [22] IZUM. NUK. (2009b). Povzetek ugotovitev ob preverjanju 50 naključno izbranih bibliografskih zapisov v COBIB.SI, 22. 5. 2006, dopolnjeno: 24. 5. 2006. http://home.izum.si/cobiss/obvestila_novosti/dokumenti/Prvo_naključno_preverjanje_50_zapisov_2006_05_24_tb.pdf.
- [23] JSC. (2009). RDA: Resource Description and Access: Full draft of RDA. <http://www.rda-jsc.org/rdafulldraft.html>.
- [24] Kilgour, F. G. (1968). Initial system design for the Ohio College Library Center: A Case study. U: D. E. Carol (Ur.), Proceedings of the 1968 Clinic on Library Applications of Data Processing. Urbana: University of Illinois, str. 79–88.
- [25] Library of Congress. (2008). Report of The Library of Congress Working Group on the Future of Bibliographic Control. <http://www.loc.gov/bibliographic-future/news/lcwg-ontherecord-jan08-final.pdf>.
- [26] Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport. (2008). Pravilnik o izdaji dovoljenja za vzajemno katalogizacijo. http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r07/predpis_PRAV6227.html.
- [27] OCLC. (2009). Online Catalogs: What Users and Librarians Want. <http://www.oclc.org/reports/onlinecatalogs/fullreport.pdf>. [28]

University of California. (2005). Rethinking how we provide bibliographic services for the University of California. <https://labs.tdl.org/etd/handle/123456789/24>.

Marta Seljak Ph.D

How to Rationalize Cataloguing and to improve Functionality of COBISS System

Abstract

New publication paradigm and changed users' expectations compel library profession to develop new services. The trend of cutting down libraries' budgets only further compels libraries to rationalise their work in all areas, also in cataloguing. Ever-growing complexity of bibliographic systems dictates cataloguing procedures to be changed. In Slovenia, a significant dispersion of cataloguing causes additional problem. In 2008, 638 cataloguers created 173,049 original records, meaning that the average number of records created by a cataloguer was 271. The extreme dispersion no doubt reflects in the quality of the COBIB.SI shared database. Fifty randomly selected records verified by NUK and IZUM in 2009 showed that only six records were of appropriate quality, 17 of them contained minor mistakes and as many as 27 contained major mistakes.

Keywords: COBISS shared cataloguing system; quality assurance of bibliographic databases; shared cataloguing permit

Napomena urednika

Ljubaznošću autorka rad je specijalno napisan za Glasnik NBS.

3

IFLA MANIFESTI

Priredila Gordana Ljubanović

.....
IFLA: Manifest za bibliotečku statistiku
.....

Sajmon Elis, Majkl Hini, Pjer Menije,
Rozvita Pol: Svetska biblioteka
statistika
.....

Sajmon Elis: Poznavanje vaših čitalaca i
sredine – ka široj ulozi bibliotečke
statistike
.....

Rozvita Pol: Kuda ćemo dalje?
.....

PREDGOVOR

Gordana Ljubanović

Narodna biblioteka Srbije, Beograd

Statistički podaci o radu biblioteka osnova su za svaku vrstu predstavljanja njihovog rada i, šire, doprinosa koji daju društvu.

Merljivi, brožčani podaci najjasnije opravdavaju sredstva koja su uložena u biblioteke i ujedno su najbolji argument u potrazi za njima.

Postojeća međunarodna bibliotečka statistika osmišljena je pre skoro četrdeset godina i više ne odlikava aktivnosti savremenih biblioteka. Međunarodna saradnja IFLA-e, Uneskovog Instituta za statistiku i organizacije ISO rezultirala je nastankom standarda za nove pokazatelje rada biblioteka, primerene početku dvadeset prvog veka.

Nova bibliotečka statistika testirana je u zemljama Latinske Amerike i Kariba i očekuje se da će se njena primena širiti.

Oblasti bibliotečke statistike, uporednog vrednovanja i indikatora performanse biblioteka su bliske i prepliću se. Institut za standardizaciju Srbije objavio je Standard za međunarodnu bibliotečku statistiku SRPS ISO 2789:2008, a do polovine 2011. godine pojaviće se i SRPS ISO 11620 – Indikatori performanse biblioteka. Ova dva standarda su identični odgovarajućim ISO standardima, međusobno se dopunjavaju i primenjuju uporedo. Oni su polazište za preuređivanje nacionalne baze podataka o bibliotekama u Srbiji – MBS. Njihova primena omogućiće da se o našim bibliotekama i njihovim korisnicima dobiju pouzdaniji i relevantniji podaci, pišu informativno sadržajniji izveštaji o radu, izrađuju objektivniji planovi i osmišljavaju programi koji su primereniji potrebama zajednica kojima biblioteke služe, kao i da se sa osnivačima, finansijerima i drugim važnim društvenim činiocima razgovara uz posredovanje više činjenica.

MANIFEST ZA BIBLIOTEČKU STATISTIKU

Međunarodna federacija
bibliotečkih udruženja i institucija

UDK 311.2:027.022(100)

ili pak javnosti, obezbeđuju novčana sredstva; takođe će verovatno uticati na strateško planiranje i doprineti stvaranju i održavanju poverenja u biblioteke.

„Biblioteke i informacione službe služe društvu tako što čuvaju sećanje, hrane razvoj, omogućavaju obrazovanje i pomažu međunarodno razumevanje i dobrobit zajednice.”

(Aleks Birn, 2005.)

Istorijat

Inicijativa za izradu ovog dokumenta potekla je od tadašnje predsednice IFLA-e, Klaudije Luks, na konferenciji Sekcije za statistiku i evaluaciju u Montrealu (2008.).¹ Zamisao je da se dobije proveren tekst o važnosti bibliotečke statistike, jer ona pokazuje vrednost koju biblioteke pružaju svojim korisnicima i društvu. Statistički podaci su nezamenjivi za tekuće upravljanje bibliotekama, ali mogu služiti još mnogo čemu. Kad se predstave onima koji određuju politiku,

Bibliotečka statistika: podaci mogu nešto da promene

Kvantitativni i kvalitativni podaci o bibliotečkim uslugama, korišćenju i korisnicima biblioteke neophodni su za otkrivanje i potvrdu izuzetne vrednosti koju pružaju biblioteke.

Budući da informativna vrednost takve statistike zavisi od njene sveobuhvatnosti i brzine, u prikupljanju treba da učestvuju sve biblioteke neke zemlje.

¹ Konačna verzija, podneta Upravnom odboru IFLA-e 9. aprila 2010. – *Prim. prev.*

Bibliotečka statistika je neophodna za delotvorno upravljanje bibliotekama, ali je još važnija za promovisanje bibliotečkih usluga raznovrsnim zainteresovanim stranama: onima koji određuju politiku i finansijerima, onima koji upravljaju bibliotekama i zaposlenima u njima, stvarnim i mogućim korisnicima, medijima i javnosti. Ako je statistika namenjena tvorcima politike, upravljačima i finansijerima biblioteka, ona je vitalno važna za donošenje odluka o obimu usluga i budućem strateškom planiranju.

Bibliotečka statistika može otkriti obilje građe, skrivenih priča o uspehu u kojima su biblioteke otvorile vrata i obezbedile pristup do važnih informacija svim grupacijama stanovništva.

Šta pokazuje bibliotečka statistika

Mereći *ulaz* u biblioteke (resurse, koji podrazumevaju i zgrade i opremu, zaposlene i zbirke), bibliotečka statistika pokazuje koliko se usvojena politika i vlasti trude oko bibliotečkih usluga.

Brojeći izlaz, korišćenje tradicionalnih i novih elektronskih bibliotečkih zbirki i usluga, biblioteke pokazuju da njihove usluge odgovaraju populaciji kojoj su namenjene. Poređenje ulaznih i izlaznih podataka pokazuje da li su biblioteke organizovale svoje usluge na isplativ način.

Podaci o korišćenju i prijemu bibliotečkih usluga takođe mogu ukazivati na uticaj biblioteka na određenu populaciju. Takav uticaj (na pismenost, veštine traženja informacija, obrazovni uspeh ili društveno uključivanje) biće vidljiviji ako se statističkim rezultatima dodaju kvalitativni podaci iz istraživanja korisnika.

Biblioteke su prihvatile nova zaduženja u promenljivom informacionom svetu; potrebna im je nova statistika da bi tim novim zadacima upravljale i da bi ih unapređivale.

Kvalitet bibliotečke statistike

Ispravni, pouzdani i uporedivi podaci su od presudne važnosti za vrednost i korisnost bibliotečke statistike. Kvalitet nacionalne – i konačno, na osnovu skupa nacionalnih, svetske – bibliotečke statistike zavisi od tačne i blagovremene dostave iz svake biblioteke i od pažljivog uređivanja podataka kojim će se uočiti greške i nesporazumi. Da bi podaci iz više oblasti ili zemalja mogli da se porede, moraju se koristiti iste definicije i metod.

Sve biblioteke ne potpadaju pod iste vlasti. Većina služi pojedinim institucijama (univerzitetima, komercijalnim preduzećima) ili zajednicama. Ponekad je neka druga institucija zadužena za misiju, odvijanje rada, ili pravnu regulativu, za biblioteke u svom delokrugu. Stoga se često događa da različite organizacije, sa različitim ciljevima, budu odgovorne za prikupljanje podataka o bibliotekama koje su u njihovoj nadležnosti.

Prikupljanje bibliotečkih podataka uvek počinje od pojedinačne biblioteke, ali bi cilj trebalo da bude skup podataka na oblasnom i nacionalnom nivou. U tu svrhu biblioteke treba da sarađuju da bi izgradile oblasne/nacionalne mreže za bibliotečku statistiku, što bi osiguralo delotvoran rad nacionalnog bibliotečkog sistema.

Model upitnika

Korišćenje istog upitnika sa standardizovanim podacima i metodima još je važnije ako se uzme u obzir raznovrsnost onih koji su zaduženi za bibliotečku statistiku.

Zbog toga su IFLA, Unesco i ISO (Međunarodna organizacija za standardizaciju) zajednički izradili model upitnika za javne i visokoškolske biblioteke.

Polazeći od Međunarodnog standarda za bibliotečku statistiku ISO 2789 napravljen je upitnik s dvadeset tri pitanja, koji pokriva i tradicionalne i elektronske usluge biblioteka. Probno korišćenje u Južnoj Americi i na Karibima opravdalo je njegovu upotrebljivost kao uzornog modela za prikupljanje bibliotečkih statističkih podataka koji se mogu porediti.

Model bibliotečke statistike otkriva ulaz i izlaz biblioteka i pokazuje ulogu biblioteke kao tačke pristupa informacijama, kao središta za susretanje i komunikaciju, kao mesta za učenje i istraživanje. Ako se dobijeni rezultati dovedu u odnos sa društveno-demografskim podacima koje prikuplja Unesko i druge međunarodne agencije može se dobiti više informacija, na primer stanja pismenosti, obrazovanja i dostupnosti Interneta u nekoj zemlji.

Finansiranje, zakonodavstvo i mreže

Podstiču se vlade i druge važne instance koje donose odluke da ustanove na odgovarajući način finansiraju centralne jedinice za sravnjivanje nacionalne bibliotečke statistike, dobijene na osnovu modela upitnika, kao i da podstiču lokalna i oblasna tela da prikupljaju statističke podatke.

Međunarodna zajednica treba da podrži biblioteke i informacione službe u prikupljanju i poređenju jednoobrazne, pouzdane statistike o sopstvenim

resursima i uslugama, čime se promoviše i podržava značaj biblioteka za opštu i informacionu pismenost, obrazovanje i kulturu.

IFLA i Unesko su spremni da pomognu razvoj sistema za nacionalnu bibliotečku statistiku kako bi se obezbedilo dobro upravljanje bibliotekama i priznao njihov doprinos društvu znanja.

Kroz međunarodnu saradnju treba razviti modele obuke za rad s bibliotečkom statistikom – da bi se dobili pouzdani podaci. Krajnji cilj mora biti, s jedne strane, pojedinačna biblioteka koja statistiku koristi za delotvorno upravljanje, a s druge, objedinjavanje i koordinacija podataka o bibliotekama na nacionalnom i na međunarodnom nivou, da bi doprinos biblioteka učenju i pismenosti, kao i društvenom, kulturnom i ekonomskom razvitku, postao vidljiv.

Primena Manifesta

Oni koji donose odluke na svim nivoima i bibliotečke zajednice širom sveta ovim se pozivaju da razglase ovaj manifest i da se pridržavaju principa i postupaka koji su u njemu izneti.

.....
Prevela s engleskog Gordana Ljubanović

SVETSKA BIBLIOTEČKA STATISTIKA

Sajmon Elis, Majkl Hini, Pjer Menije, Rozvita Pol

UDK 02:311.2 ; 006.83:02

Sažetak

Kada su IFLA-i zatrebali pouzdani podaci o bibliotekama i njihovim uslugama širom sveta, ispostavilo se da takvih podataka nema. Zato su IFLA-ina Sekcija za statistiku i evaluaciju, Uneskov Institut za statistiku i Međunarodna organizacija za standardizaciju (International Organization for Standardization – ISO), Komisija TC 46, Sekcija SC 8 'Kvalitet – Statistika i evaluacija performanse' udružili snage da bi izradili i isprobali novi skup statističkih podataka koji bi se mogao koristiti u celom svetu. Konačni cilj je da se ovakva statistika redovno prikuplja na nivou država, da bi se došlo do pouzdanih i međunarodno uporedivih podataka o bibliotečkim službama i korišćenju biblioteka.

Ključne reči: bibliotečka statistika; uticaj biblioteka; međunarodni standardi; indikatori performanse

Polazište

Inicijativa je pokrenuta na IFLA konferenciji 2004. u Buenos Airesu, kad su predsednik i budući predsednik IFLA-e posetili Sekciju za statistiku i evaluaciju. Trebali su im podaci o bibliotekama za Svetski samit o informacionom društvu i zatražili su od Sekcije da navede šta bi za tu svrhu bila jedna svetska statistika u glavnim crtama. Ali u tom trenutku takve statistike nije bilo.

Istraživanje koje je za IFLA-u sprovela Tereza Hakit (Therese Hackett) za predsamit u Ženevi koji je prethodio Svetskom samitu o informacionom društvu, i koje je prevashodno bilo kompilacija podataka Uneska i LIBECON-a, već je otkrilo nepotpunost i slabost i smanjenu važnost postojeće bibliotečke statistike.¹

¹ Hacket, T. (2003) Global library statistics 1990–2000. Dostupno na adresi: http://www.ifla.org/III/wsis/wsis-stats4pub_v.pdf [posećeno 1. 11. 2010.]

Uneskov Odsek za statistiku objavio je tri serije statistike o bibliotekama u trogodišnjim razmacima: za nacionalne biblioteke, za druge veće nespecijalizovane biblioteke i za javne biblioteke. Najnovija (iz septembra 2005.) bila je naslovljena „Biblioteke i Institucije tercijarnog obrazovanja, 1996–2000“. Osnova za Uneskovu aktivnost prikupljanja podataka bile su „Preporuke za međunarodnu standardizaciju bibliotečke statistike“, koje je Unesko usvojio na Generalnoj konferenciji 1970. godine. Prikupljeni podaci pretežno se odnose na zbirke, zgrade i jednostavne podatke o korišćenju. Ali prodor elektronskih izvora informacija umanjio je sposobnost ovakve tradicionalne statistike da predstavi pružanje informacija građanima u celom svetu. Tradicionalna statistika takođe ne odgovara najbolje zadatku predstavljanja uticaja i rezultata rada biblioteka.

Projekat LIBECON, koji je izveo britanski Institut za javne finansije, sredstvima Evropske unije, pružio je detaljnije informacije o stanju u Evropi i obuhvatio i nekoliko zemalja izvan nje. Pored podataka kojih se drži Unesko, prikupljeni su između ostalog podaci o virtuelnom korišćenju, čitalačkim mestima, radnim stanicama i izvorima finansiranja. Iako se rezultati održavaju na Internet prezentaciji projekta LIBECON,² sam projekat je okončan i ne izgleda da će se obnoviti.

Zbog svega navedenog i smatrajući da je postojeća bibliotečka statistika zastarela, nedovoljna, i u svakom pogledu neažurna, IFLA-ina Sekcija za bibliotečku statistiku i evaluaciju odlučila je da se prihvati izrade nove, pouzdane "svetske" statistike – što je izvesno dugačak put. Prvi korak je načinjen dobijanjem od IFLA-e namenskih sredstava za početni sastanak članova Sekcije sa predstavnicima Uneskoveg Instituta za statistiku, u Montrealu, januara 2008.

Program

Kad se osmišljava skup "svetskih" podataka o bibliotekama, treba uzeti u obzir različite interese i zahteve. Glavni razlog zbog kojeg se IFLA interesuje za statistiku je što ona pokazuje opštu vrednost biblioteka za društvo, dok se Uneskov Institut za statistiku usredsređuje na značaj biblioteka za pismenost u nekoj zemlji i podvlači koliko je važno da se obrati pažnja na teškoće prikupljanja podataka u zemljama u razvoju. ISO grupa, kao treći učesnik, naglašava potrebu jednoobraznih definicija i metoda prikupljanja podataka.

Tako se, od samog početka, pokazala širina zahteva koji se postavljaju novoj statistici:

- da se pokrije ceo raspon bibliotečkih usluga, tradicionalnih i elektronskih
- da se pokaže uloga biblioteka u društvu i kulturi
- da se predoči uticaj biblioteka na odgovarajuću populaciju
- da se omogući poređenje u nacionalnim i međunarodnim razmerama
- da se proizvedu verodostojni podaci koji se mogu objavljivati i koristiti u promotivne svrhe
- da se sve to postigne s ograničenim brojem mera, koje treba da budu lako dostupne u svim zemljama.

Pored toga, pri izboru "svetskih" mera treba imati u vidu dve različite mete na koje je usmerena bibliotečka statistika.

1. Statistički podaci na nivou pojedinačne biblioteke nezamenljivi su za unutrašnje upravljanje. Oni pokazuju odnos između ulaza i izlaza, a time i delotvornost i isplativost biblioteke.
2. Skup statističkih podataka na oblasnom ili nacionalnom nivou usmeren je na promovisanje

² <http://www.libecon2000.org> [posećeno 1. 11. 2010.]

uloge i aktivnosti biblioteka i na opravdanje javnih sredstava koja se troše na njih. Kad se oblasna/nacionalna statistika predstavi onima koji osmišljavaju politiku, finansiraju biblioteke, ili javnosti u celini, ona će uticati na strateško planiranje za biblioteke i stvoriti i održavati poverenje u delotvorno odvijanje njihovog rada. Ako se podaci o korišćenju biblioteka dovedu u odnos sa pismenošću i obrazovanjem u zemlji, statistika čak može da pokaže uticaj biblioteka na čitavo stanovništvo.

Za formiranje "svetske" bibliotečke statistike razmatrane su samo mere koje ima smisla prikupljati u nacionalnim okvirima.

Bilo je jasno da neće biti lako da se pronađe skup podataka koji zadovoljava sve navedene kriterijume.

Dugačak put

Sekcija IFLA-e za statistiku i evaluaciju oformila je radnu grupu, sastavljenu od svojih članova, koja je stupila u vezu sa Uneskovim Institutom za statistiku u Montrealu. Članovi su:

- Majkl Hini (Michael Heaney), Oksford (do 2007. predsednik, sada sekretar Sekcije)
- Pjer Menije (Pierre Meunier), Montreal (zadužen za kontakte u Montrealu)
- Rozvita Pol (Roswitha Poll), Minster (predsednik sekcije ISO TC 46, SC 8, zadužena za saradnju s organizacijom ISO).

Prvi sastanak u vezi s projektom održan je u januaru 2006. u Montrealu. Uneskov Institut za statistiku predstavljao je Sajmon Elis (Simon Ellis), rukovodilac Odseka statistike za nauku, kulturu i komunikacije, i njegove kolege Lidija Delumo (Lydia Deloumeaux) i S. Venkatraman. Oni su se saglasili:

- da se nastavi u pravcu minimalnog skupa statističkih podataka
- da se projekat ograniči na javne i visokoškolske biblioteke (smatrali su da je previše smelo očekivati da bude izvodljivo prikupljanje podataka o školskim ili specijalnim bibliotekama u celom svetu)
- da se oslone na skupinu dobro proverenih i jasno definisanih mera koje se nalaze u Međunarodnom ISO standardu 2789.³

Na sastanku je sačinjen prvi spisak mogućih mera, a Rozvita Pol je bila zadužena da ih prenese odgovarajućoj grupi u ISO-u na dalji rad. Sastanak sa predstavnicima ISO-a u maju 2006. doveo je do detaljne liste sa definicijama, zasnovane na Međunarodnom standardu ISO 2789. O njoj se potom raspravljalo, skraćivana je i proširivana (kao što s takvim spiskovima obično biva) na sastanku Sekcije u Seulu, u avgustu 2006.

Na drugom sastanku projektnog tima u januaru 2007, u Oksfordu, partneri su odlučili da izabrani skup mera isprobaju u Latinskoj Americi i na Karibima i da rezultate predstave na postkonferenciji IFLA u Montrealu 2008. Tim je takođe sačinio spisak indikatora performanse, dovodeći podatke iz skupa u odnos sa društveno-demografskim podacima koje su prikupili Uneskov Institut i druge međunarodne agencije.

Naredni meseci su protekli u pripremama za probu u Latinskoj Americi i na Karibima.

Proba

Prvi korak u sagledavanju obima posla u Latinskoj Americi i na Karibima bio je da se proceni koja se

³ ISO 2789. (2006) *Information and documentation – International library statistics*. 4th ed.

bibliotečka statistika već prikuplja u tim zemljama i kojim institucijama se treba obratiti za popunjavanje statističkih upitnika.

Na prvi pogled izgleda dovoljno lako, ali pokazalo se da je jedan od najproblematičnijih zadataka u celom projektu bio otkriti koja jedinica u nekoj zemlji prikuplja, i koje, statističke podatke o bibliotekama.

Za biblioteke nisu svuda nadležne iste vlasti. Većina njih služi određenoj instituciji (univerzitet, viša škola) ili zajednici i one ih i finansiraju, ali tu su i ministarstva, privatne organizacije, fondacije... Neka druga organizacija je ponekad zadužena za njihovu misiju, odvijanje rada, ili pravnu regulativu za biblioteke u svom delokrugu.

Stoga će različite institucije i organizacije smatrati da je njihov posao – ako je ičiji – da prikupljaju podatke o bibliotekama pod svojom nadležnošću. Biblioteke i bibliotečka udruženja takođe se često bave bibliotečkom statistikom. Zbog toga, u svakoj zemlji, sledeća tela mogu biti uključena u prikupljanje bibliotečke statistike, često odvojeno za različite tipove biblioteka:

- nacionalne ili oblasne statističke jedinice
- ministarstva (kulture, obrazovanja, nauke)
- biblioteke i bibliotečka udruženja.

Može se čak desiti da različita tela prikupljaju istu, ili približno istu, statistiku.

Za planirano ispitivanje u Latinskoj Americi i na Karibima, na osnovu mnogobrojnih izvora, napravljena je baza podataka o kontaktima za informacije koje se tiču bibliotečke statistike. U nju nisu unete pojedinačne biblioteke, već one jedinice za koje se zna ili se može očekivati da prikupljaju bibliotečku statistiku u nacionalnim razmerama. Informacije

dobijene od kolega iz regiona, članova IFLA-e, predstavljale su dragocen doprinos popunjavanju ove baze podataka.

U julu 2007. pripremljen je upitnik za odgovore na određeni skup pitanja, na engleskom i španskom jeziku, i razaslat po zemljama. Prikupljanje podataka i njihova analiza odvijala se u drugoj polovini 2007. i početkom 2008. godine.

Stopa odziva bila je šezdeset tri odsto: dvadeset šest od četrdeset tri zemlje odgovorile su na upitnik, uključujući prazan odgovor iz Bolivije.⁴ Ovolika stopa odziva nije neuobičajena za nove međunarodne upitnike, jer nacionalne vlasti obično do tad nisu prikupljale sve podatke iz oblasti koja se proučava.

Postojala je jasna razlika između javnih i visokoškolskih biblioteka (biblioteka institucija visokog obrazovanja): dvadeset četiri zemlje su mogle da odgovore makar na deo pitanja koja su se odnosila na javne biblioteke, ali samo četrnaest je imalo statistiku za visokoškolske biblioteke.

Odgovori na pojedinačna pitanja su znatno varirali. Podaci za "tradicionalnu" statistiku su u većoj meri bili odmah na raspolaganju (na primer: tomovi, čitalačka mesta, registrovani korisnici, pozajmice), nego za jedinice kao što su elektronski izvori, događanja, radno vreme s korisnicima, zaposleni u biblioteci izraženi kroz EPRV* i troškovi.

Ispitivanje je pokazalo koje su teškoće da se organizuje održiv sistem prikupljanja podataka iz svih

⁴ IFLA/ISO/UNESCO Institute for Statistics. (2008) *The 2007 international library survey in Latin America and the Caribbean*. Dostupno na adresi: <http://www.uis.unesco.org/template/pdf/cscl/IFLArept.pdf> [posećeno 1. 11. 2010.]

* FTE – Full-time equivalent – Ekvivalent punom radnom vremenu (EPRV). –Prim. prev.

zemalja regiona, ali i izvodljivost korišćenja svetskog statističkog upitnika. Odziv za većinu pitanja bio je razuman i očigledna je bila volja da se sakupe i dodatni podaci, na primer za elektronske zbirke. Posle sagledavanja rezultata ispitivanja, svega nekoliko pitanja je moralo biti izbrisano iz upitnika. Jedan primer je EPRV brojanje zaposlenih u biblioteci. Očigledno, brojanje osoba je u ovom trenutku toliko rašireno da je bolje koristiti tu meru.

Konferencija u Montrealu

Skoro na početku projekta globalne statistike dogovoreno je da se nove mere i rezultati probnog korišćenja predstave u Montrealu, gde je sedište Uneskogovog Instituta za statistiku. Zbog toga što se godišnji Svetski bibliotečko-informacioni kongres IFLA 2009. održavao u Kvebeku, taj izbor je bio još više na mestu. Tema konferencije je proširena tako da obuhvati i korišćenje kvalitativnih i kvantitativnih podataka, sa ciljem poboljšanja rada i upravljanja u bibliotekama.

Postkonferencija IFLA „Bibliotečka statistika za svet u dvadeset prvom veku“, održana od 18. do 19. avgusta 2008, privukla je osamdeset tri stručnjaka za bibliotečku statistiku i mere kvaliteta. Konferencija je pokazala veliko interesovanje za novu 'globalnu' statistiku i široku saglasnost u vezi sa odabranim skupom podataka. Bilo je svega nekoliko komentara i zahteva da se promene neke predložene mere, ali su izveštaji iz zemalja koje su učestvovalе u probnom prikupljanju otkrili brojne teškoće centralizovanog prikupljanja podataka.

Radovi i rezultati konferencije biće ubrzo objavljeni u ediciji Izdanja IFLA-e.**

** U međuvremenu je objavljen zbornik *Library statistics for the Twenty-First Century World*, ed. Michael Heaney. München, K. G. Saur, 2009. —Prim. prev.

Skup podataka

Skup podataka za 'svetsku' statistiku se u svom konačnom obliku sastoji od dvadeset tri mere (videti Dodatak 1). Isti podaci se prikupljaju posebno za javne i visokoškolske biblioteke, iako će neke mere imati veću vrednost za jedan ili drugi tip biblioteka.

Prva pitanja se odnose na **dostupnost** biblioteka u zemlji. Broj biblioteka i korisničkih radnih mesta, kao i radna vremena s publikom (svrstana u pet grupa), prikazuju fizičku dostupnost – biblioteku kao mesto. Procenti biblioteka koje nude on-lajn kataloge, bibliotečku Internet prezentaciju i, najvažnije, pristup Internetu u biblioteci, predstavljaju virtuelnu dostupnost bibliotečkih usluga.

Bibliotečka **zbirka** se još prevashodno predstavlja brojem tomova, jer se ova mera koristi u svim tipovima biblioteka širom sveta. Ali dodate su nove mere za elektronske zbirke: broj pretplata na e-časopise, broj e-knjiga i baza podataka. Dok je brojanje štampanih zbirki koje su smeštene u bibliotečkim zgradama lako, brojanje elektronskih zbirki zahteva mnogo detaljnije definicije. Elektronske bibliotečke zbirke obuhvataju dokumente koji su smešteni na eksternim serverima, za koje je biblioteka kupila ili ugovorila prava pristupa, ali ne obuhvataju dokumente koji su slobodno dostupni na Internetu.

Kad se biraju mere za **korišćenje** bibliotečkih usluga, glavni problem je pronaći meru za elektronsko korišćenje za koju se možemo nadati da će moći da se prikuplja u svim zemljama. Statistika o broju pozajmica, ili registrovanih korisnika, čak o posetama biblioteci, prilično je uhodana u bibliotekama. Ali iako se u mnogim bibliotekama ubrzano razvijaju elektronske zbirke i usluge, statistika o korišćenju takvih zbirki i usluga još nije u opštoj upotrebi. Mera koja je odabrana da predstavi elektronsko korišćenje

– broj preuzimanja iz elektronske zbirke biblioteke
– još ne može da se dobije iz mnogih zemalja u kojima je sprovedeno probno korišćenje svetske statistike, ali će ovaj projekat verovatno podstaći mnoge biblioteke da broje preuzimanja kao što sada broje pozajmice.

Ulaz u biblioteke predstavljen je brojem zaposlenih i troškovima, uz razlikovanje troškova za nabavku informacija i za zaposlene, i za drugo. Probno prikupljanje je pokazalo da je većina zemalja mogla da priloži podatke o zaposlenima u vidu broja osoba, a ne izraženo kroz EPRV, zato je konačno odabran prvi metod.

Važan cilj projekta svetske statistike jeste da se dođe do podataka koji pokazuju **ishod** biblioteka s obzirom na društvo, posebno kulturu, pismenost i obrazovanje. Mere koje su najbliže predstavljanju takvog ishoda jesu broj kulturnih događanja u biblioteci i broj poseta na sesijama obuke korisnika.

Zahvaljujući predlozima, tokom konferencije u Montrealu dodata je samo jedna mera: godišnji broj sati obuke po zaposlenom. Ova mera predstavlja potencijal biblioteka za razvoj i promenu.

Biblioteke su prihvatile nove odgovornosti u informacionom svetu koji se neprekidno menja; potrebna im je nova statistika za upravljanje tim novim zadacima i njihovo promovisanje. Planirana nova statistika pokušava da razmotri sva pitanja koja su značajna za ulogu i uticaj današnjih biblioteka. Nadamo se da će skup od dvadeset tri podatka, ako se bude koristio neko vreme, rezultirati pouzdanom slikom bibliotečkih usluga i korišćenja biblioteka u nekoj zemlji.

Cilj je da se ovim upitnikom bave i da ga popunjavaju odgovarajuće ustanove u svakoj državi, one koje su zadužene za prikupljanje statistike o bibliotekama.

Izvođenje indikatora performanse

Da bi bila praktična i laka za korišćenje, predložena svetska statistika sadrži samo ograničen broj podataka. Ali iz njih se može izračunati dosta indikatora performanse, naročito ako se kombinuju sa društveno-demografskim podacima koje prikupljaju Unesko i druge međunarodne agencije, na primer podaci o stanju pismenosti, obrazovanju i pristupu Internetu u jednoj zemlji. Takve kombinacije mogu pomoći da se uoči i promoviše uloga biblioteka u sticanju osnovne i informacione pismenosti u obrazovanju i kulturi.

Tokom projekta je uočeno sedamdeset šest indikatora performanse, a dvadeset tri su definisane kao osnovni (videti Dodatak 2).

Naredni koraci

Prva faza projekta svetske statistike je okončana tako što je definisan i isproban predloženi skup podataka, a rezultati projekta predstavljeni na konferenciji u Montrealu. Ali kako produžiti?

Ni kad su odlučivali o konačnom skupu podataka za novu bibliotečku statistiku partneri u projektu nisu očekivali da će čak i tako ograničen broj mera biti odmah dostupan u svim zemljama. Mere za elektronske servise biblioteka delimično nedostaju i u zemljama sa odmaklim razvojem informacionih tehnologija.

Ima nekoliko stvari koje utiču na prihvatanje nove svetske statistike u raznim zemljama:

1. Nacionalne ili oblasne institucije koje prikupljanju bibliotečku statistiku često koriste sopstvene posebne statistike, ili su bar usvojile i izmenile podatke i definicije iz ISO standarda. Mnoge bibliotečke statistike imaju 'istorijsku pozadinu' i biblioteke su s njima srodene dugo vremena. Biće

dovoljno teško da se u vezi s novom bibliotečkom statistikom postigne saglasnost na nacionalnom nivou. Svaka biblioteka je jedinstvena—ili bar tako misli; nema definicije podataka niti spiska statističkih mera koji će odgovarati svima.

2. Kao što je pokazala proba u Latinskoj Americi i na Karibima, verovatno će se pokazati nedostatak iskustva i veština za prikupljanje, vrednovanje i korišćenje bibliotečke statistike.

Zbog toga druga faza projekta mora da se usmeri na izgradnju kapaciteta za rad s bibliotečkom statistikom u ciljanim regijama, posebno u zemljama u razvoju, da bi se zaposleni osposobili da temeljnije i obučnije prikupljaju podatke. Pored toga, projekat mora tražiti potporu i prihvatanje u međunarodnoj zajednici. To će se lakše postići ako se izrade nastavni materijali i ako se svetska statistika promovise na međunarodnom planu. Treba sačiniti (i objaviti):

- materijale za obučavanje
- standarde
- izjave o načelnom opredeljenju i strateške dokumente.

Ciljne regije u sledećem koraku su Azija i Pacifik, i Latinska Amerika i Karibi – poslednje dve da bi nadgradile iskustvo stečeno tokom prvog popunjavanja upitnika.

Osposobljavanje zaposlenih će se obavljati u sprezi s partnerskim organizacijama i već se traže sredstva kojima će se to finansirati. Neće biti dovoljno samo da se zainteresuju bibliotekari; presudno je da se probudi zanimanje vlada i institucija koje finansiraju biblioteke. Ne deluje verovatno da, iako je bibliotekama svih tipova nesumnjivo potrebno značajno finansiranje, institucije koje ga obezbeđuju ne bi želele da znaju rezultate svojih ulaganja. U svakom slučaju, dugačak je put od pripremanja upitnika za svetsku bibliotečku statistiku do usvajanja ovih mera za biblioteke i centralizovanog prikupljanja podataka u raznim zemljama.

Pouzdana svetski podaci o bibliotekama su još samo vizija. Ali bibliotekama je potrebno ovakvo globalno sagledavanje svoje uloge i vrednosti da bi njihov doprinos tradicionalnoj i informacionoj pismenosti, obrazovanju i kulturi uživao podršku i mogao da se unapređuje.

Dodatak 1. Svetska bibliotečka statistika

Sve podatke treba prikupljati odvojeno za javne biblioteke i za biblioteke ustanova visokog obrazovanja.		
1	Biblioteke: pristup, prostor i oprema	6 pitanja
1.1	Broj biblioteka	
1.2	Broj radnih mesta za korisnike (sedišta)	
1.3	Nedeljni broj sati tokom kojih je biblioteka otvorena za korisnike • manje ili jednako 20 • 20 do 40 • 40 do 60 • preko 60	

1.4	Elektronske usluge po vrstama (procenat biblioteka koje nude takve usluge) • pristup Internetu za korisnike • on-lajn katalozi • veb prezentacije	
2	Zbirke	4 pitanja
2.1	Broj tomova	
2.2	Broj elektronskih zbirki po vrstama • elektronski časopisi • e-knjige (naslovi) • baze podataka (kupljene ili s plaćenim pristupom)	
3	Bibliotečke aktivnosti i događanja	2 pitanja
3.1	Broj događanja	
3.2	Ukupan godišnji broj prisustvovanja programima obuke zaposlenih	
4	Korišćenje biblioteke i korisnici	4 pitanja
4.1	Ukupan broj registrovanih korisnika	
4.2	Pozajmice i korišćenje • broj pozajmljivanja (bez produžavanja pozajmica i međubibliotečke razmene) • broj preuzimanja iz e-zbirki • broj poseta	
5	Zaposleni u biblioteci	3 pitanja
5.1	Broj zaposlenih (osoba) • od toga žena	
5.2	Sati obuke po zaposlenom	
6	Troškovi	4 pitanja
6.1	Troškovi • ukupni troškovi poslovanja • troškovi za zaposlene • troškovi za literaturu i informacije • drugi troškovi	
		23 pitanja

Dodatak 2. Glavni indikatori performanse

Iz skupa podataka za svetsku bibliotečku statistiku i sledećih društveno-demografskih podataka o nekoj zemlji izračunata su dvadeset tri indikatora:

- broj stanovnika
- broj pismenih stanovnika
- broj studenata u visokoškolskom obrazovanju.

Dovođenje podataka u vezu, ne sa celokupnim stanovništvom nego sa onim delom koji je pismen, pomaže

da se uoče korelacije između korišćenja biblioteke i pismenosti. Pretpostavlja se da veći broj javnih biblioteka, njihovih zbirki i usluga, uz veliku stopu korišćenja biblioteke, verovatno utiču na procenat pismenih stanovnika zemlje.

Od dvadeset tri indikatora, petnaest se odnosi na javne biblioteke. To je tako zahvaljujući dvostrukom odnosu prema ukupnom broju stanovnika i broju pismenih stanovnika, ali i zbog činjenice da je uloga biblioteka u društvu vidljivija u sektoru javnih biblioteka.

Oblast	Glavni indikatori
1. Pristup, prostor i oprema	- Prosečan broj javnih biblioteka na 1.000 stanovnika - Procenjeno vreme rada s korisnicima u javnim bibliotekama - Prosečno vreme rada s korisnicima u visokoškolskim bibliotekama - Procenat javnih biblioteka koje korisnicima nude pristup Internetu - Procenat javnih biblioteka koje nude pristup svojoj Internet prezentaciji
2. Zbirka	- Prosečan broj tomova u visokoškolskim bibliotekama po studentu - Prosečan broj tomova u javnim bibliotekama na 1.000 stanovnika - Prosečan broj tomova u javnim bibliotekama na 1.000 pismenih stanovnika
4. Korišćenje i korisnici biblioteke	- Broj registrovanih korisnika u javnim bibliotekama na 1.000 stanovnika - Broj registrovanih korisnika u javnim bibliotekama na 1.000 pismenih stanovnika - Broj registrovanih korisnika u visokoškolskim bibliotekama izražen kao postotak od ukupnog broja studenata - Prosečan broj pozajmica u javnim bibliotekama na 1.000 stanovnika - Prosečan broj pozajmica u javnim bibliotekama na 1.000 pismenih korisnika - Prosečan broj pozajmica u visokoškolskim bibliotekama po studentu (visoko obrazovanje) - Broj poseta u javnim bibliotekama na 1.000 stanovnika - Broja poseta u javnim bibliotekama na 1.000 pismenih stanovnika - Broj poseta u visokoškolskim bibliotekama po studentu (visoko obrazovanje)
5. Zaposleni u biblioteci	- Prosečan broj zaposlenih u javnim bibliotekama - Prosečan broj zaposlenih u visokoškolskim bibliotekama - Odnos muškaraca i žena zaposlenih u javnim bibliotekama - Odnos muškaraca i žena zaposlenih u visokoškolskim bibliotekama
6. Troškovi	- Troškovi za literaturu i informacije u javnim bibliotekama po stanovniku - Troškovi za literaturu i informacije po studentu (visoko obrazovanje) u visokoškolskim bibliotekama

Simon Ellis, Michael Heaney, Pierre Meunier, Roswitha Poll
Global library statistics

Abstract

When IFLA needed reliable data about libraries and their services worldwide, it became apparent that there are no such data. Therefore, the IFLA Section on Statistics and Evaluation, the UNESCO Institute for Statistics and the International Organisation for Standardisation (ISO) committee TC 46 SC 8 'Quality – statistics and performance evaluation' have joined forces in order to develop and test a new set of statistics that might be used by libraries worldwide. The final goal is that these statistics should be collected regularly on a national basis, so that there will be reliable and internationally comparable data of library services and library use.

Keywords: library statistics; impact of libraries; international standards; performance indicators

Prevela s engleskog Gordana Ljubanović

O autorima

Sajmon Elis (Simon Ellis) je na čelu odseka Statistike za nauku, kulturu i komunikacije, u Uneskovom Institutu za statistiku (Institute for Statistics – UIS), u Montrealu, u Kanadi. Takođe je zadužen za statističke standarde, pismenost, obrazovanje odraslih i strukovno obrazovanje. Pre rada u Unesku vodio je londonsku Jedinicu za struke i predviđanje, koja se specijalizovala za predviđanje grupe struka koje su potrebne privredi Londona. Ima doktorat iz arheologije na Oksfordu (1984.), magistraturu iz gradskog planiranja sa Univerziteta u Njukaslu (1991.) i diplomu iz obrazovanja sa Univerziteta u Sauthemptonu (1976.). Objavio je knjige o stanovanju u starom Rimu, o geografskim informacionim sistemima i londonskoj ekonomiji. Podaci za kontakt: UNESCO Institute for Statistics, PO Box 6128, Montreal, QC, Canada, H3C 3J7. Tel (1514) 343-7757. Faks: (1514) 343-6872. E-pošta: sellis@uis.unesco.org. Internet prezentacija: <http://www.uis.unesco.org>.

Majkl Hini (Michael Heaney) je izvršni sekretar Bibliotečke službe Univerziteta u Oksfordu. Član je IFLA Sekcije za statistiku i evaluaciju od 2001, bio je njen predsednik od 2003. do 2007, a trenutno je sekretar Sekcije. Bio je član projektnog tima koji je izradio nove mere za svetsku statistiku, zajedno sa organizacijama ISO i Unesko. Takođe je član Uredivačkog odbora Nortambrija međunarodne konferencije o indikatorima performanse. Podaci za kontakt: Oxford University

Library Services, Clarendon Building, Bodleian Library, Oxford OX1 3BG, UK. Tel. +(44) (0) 1865 277 187. E-pošta: michael.heaney@ouls.ox.ac.uk.

Pjer Menije (Pierre Meunier) je od 1994. godine bio savetnik za standardizaciju i evaluaciju i rukovodilac Sektora upravljanja informacijama u sistemu javnih biblitoeka u Montrealu (Kanada). Ima magisterijum iz bibliotečko-informacione nauke, i postdiplomske nivoe iz biomedicinskog inženjeringa i menadžmenta. Član je Stalne komisije IFLA Sekcije za statistiku i evaluaciju. Predsedavao je lokalnim organizacionim komitetom za satelitsku konferenciju IFLA o svetskoj statistici, u Montrealu 2008. Pjer Menije je kanadski delegat u nekoliko radnih grupa u okviru ISO TC 46 Sc 8: 'Kvalitet – Statistika i evaluacija performanse', čiji se rad bavi međunarodnom bibliotečkom statistikom, merama performanse i statističkim podacima o bibliotečkim zgradama. Takođe predsedava komisijom za minimum standarda za mrežu javnih biblioteka u Montrealu. Podaci za kontakt: Bibliothèque de Montréal, 801 Rue Brennan, 5e étage, Montréal, QC H3C 0G4, Canada. Tél. (514) 872-5593. Téléc. (514) 872-0530. Courriel: pmeunier@ville.montreal.qc.ca.

Rozvita Pol (Roswitha Poll) je studirala filozofiju, istoriju i romanske jezike i doktorirala istoriju i bibliotekarstvo, oboje 1972. godine. Radila je kao rukovodilac odeljenja nabavke na Univerzitetu u Erlangenu i bila glavni bibliotekar biblioteke Univerziteta u Minsteru, od 1987. do 2004. Sada je predsednik ISO komiteta 'Kvalitet – Statistika i evaluacija performanse' i tri radne grupe. Od 1989. radi u različitim sekcijama IFLA, trenutno je član Sekcije za statistiku i evaluaciju. Radi na projektima koji se bave upravljanjem bibliotekama i informacionim sistemima i njihovom evaluacijom. Njene novije publikacije odnose se na mere kvaliteta, troškove i rezultate bibliotečkih usluga. Tokom 2007. godine objavila je prerađeno izdanje priručnika za merenje performanse u bibliotekama, „Merenje kvaliteta“. Podaci za kontakt: Schlusterstr 6, D-48149 Münster, Germany. Tel. +49 251 897836. Fax: +49 251 135278. E-pošta: pollr@uni-muenster.de.

Napomena urednika

Ellis, Heaney, Meunier & Poll

Ovaj rad je objavljen u časopisu IFLA, t. 35 (2009), br. 2, str. 89–208. Autorska prava za objavljivanje ovog članka dobijena su ljubaznošću autora i IFLA-e.

Editors' note on copyright

The paper was published in IFLA Journal, vol. 35(2009), no. 2, pp. 89–208. The Serbian translation of this article is published with the kind permission of authors and the IFLA.

POZNAVANJE VAŠIH ČITALACA I SREDINE – KA ŠIROJ ULOZI BIBLIOTEČKE STATISTIKE¹

Sajmon Elis

Uneskov Institut za statistiku

UDK 021.2:311 ; 371.3:004 ; 021:342.727

Sažetak

Pismenost je jedan od pet usvojenih opštih ciljeva Uneskoveg programa „Obrazovanje za sve“, a statistika o pismenosti mladih ishodišni pokazatelj za jedan od milenijumskih razvojnih ciljeva – univerzalno osnovno obrazovanje. Pismenost je jedina vještina koja

se može meriti na međunarodno uporediv način, i pokazatelj nad pokazateljima obrazovanosti odrasle populacije. Uneskov Institut za statistiku^A je službena međunarodna instanca za prikupljanje podataka o pismenosti koji se koriste u svim važnijim međunarodnim izveštajima o razvoju.

Ovaj rad predstavlja promjenjeno shvatanje pismenosti, koje se pomerilo od razdvajanja na pismene i nepismene ka spoznaji da je vještina pismenosti kontinuum povezan sa mnoštvom svakodnevnih zadataka.

U radu se daje osvrt na nove međunarodne mere za pismenost, naročito na program LAMP^B Instituta za statistiku koji je posebno prilagođen za merenje u sredinama sa niskim stepenom pismenosti. On naglašava vezu između biblioteka i pismenosti, posebno u vezi sa pismošću odraslih i mogućnostima održavanja vještina naučenih u školi.

Ključne reči: pismenost, informaciona pismenost, program LAMP, biblioteke, bibliotečka statistika.

¹ Ovaj rad se nadovezuje na rad pod naslovom „Indikatori ‘informacione pismenosti’ i program Informacije za sve: izazov za biblioteke“ koji sam predstavio na IFLA Konferenciji u Kvebeku, 2008, ali je proširen tako da pokrije pitanja o kojima se razgovaralo na narednoj satelitskoj konferenciji o bibliotečkoj statistici u Montrealu.

^A UIS – UNESCO Institute for Statistics – Uneskov institut za statistiku. – *Prim. prev.*

^B LAMP – Literacy Assessment and Monitoring Programme – Program procene i praćenja pismenosti. – *Prim. prev.*

Uvod

Od 2005. do 2008. Uneskov Institut za statistiku tesno je sarađivao sa komisijama za bibliotečku statistiku organizacija IFLA i ISO na izradi novog međunarodnog pregleda bibliotečke statistike. Taj pregled je isproban u Latinskoj Americi i na Karibima. O rezultatima ima više reči na drugim mestima u ovoj publikaciji. Osoblje UIS je tesno sarađivalo sa mnogim stručnjacima za bibliotečku statistiku i trudilo se da pronađe načine za podsticanje daljeg razvoja statistike među bibliotečkim stručnjacima. Rezultati tog rada i razgovori o njemu pokazali su da, s jedne strane, bibliotekari statistiku više koriste za rukovanje bibliotečkim zbirkama i upravljanje nego za razumevanje korisnika, i da je, s druge strane, bibliotečka statistika u zemljama u razvoju, koje su glavna briga organizacije Unesko, često minimalna i ne odnosi se na konkretne okolnosti u kojima se odvija rad bibliotečkih mreža, uključujući, na primer, pitanje gde da se otvore biblioteke u zemljama s velikom nepismenošću. Ovaj rad ima za cilj da postavi bibliotečku statistiku u kontekst promenjene uloge biblioteka i njihove posebne funkcije u zemljama u razvoju.

Jedan važan vid šire kulturne i informacione uloge biblioteka jeste informaciona pismenost. Međuvladin savet Uneskovog programa „Informacije za sve“ je 3. aprila 2008. usvojio novi okvir za merenje pristupa ljudi informacijama, uključujući mere za informacionu pismenost. Ako želimo da se ostvari cilj „Informacije za sve“, građani i stanovnici svih zemalja moraju imati pristup i uslove da koriste javne informacije koje će im omogućiti da se bave svojim potrebama iz domena zdravlja, obrazovanja, rada i mnogih drugih usluga. Milenijumski razvojni ciljevi neće moći da se dostignu ako ljudi ne mogu naći ono što im je potrebno da znaju da bi sebi otvorili nove mogućnosti da se izdignu iz siromaštva. Uneskov Sektor za komunikaciju i informacije i Institut za statistiku radili su zajedno sa

Međunarodnom federacijom bibliotečkih udruženja i drugim stručnim partnerima da bi odgovorili zahtevu IFAP^c Radne grupe za merenje u društvima znanja, u okviru projekta „Informacije za sve“, da se izrade smernice za države članice. Ovaj novi okvir je predstavljen u publikaciji pod nazivom „Ka indikatorima za informacionu pismenost“.²

Informaciona pismenost je izbila na površinu u okvirnim dokumentima izrađenim u Sjedinjenim Državama i Australiji, u vezi sa podučavanjem studenata kako da pristupaju informacijama. U tom značenju, prvobitno i pre svega, začeta je kao inicijativa bibliotekara. Ipak, dodacu da je iznova rođena kao opštija inicijativa da se svim građanima u svim zemljama pruže veštine koje su im potrebne da bi se bavili svojim interesovanjima u vezi sa svakodnevnim znanjima o obrazovanju, zdravlju, radu i drugim temama. U ovom novom obliku potrebno joj je da se ponovo ugradi u bibliotečki sistem, jer javne biblioteke pronalaze svoju novu ulogu u javnom informisanju i obrazovanju tako što 'promovišu društva znanja'. Ova uloga je jedna od mnogih u kojima biblioteke tek počinju da se snalaze, ali je, rekao bih, moraju usvojiti, naročito zbog toga što su suočene sa ubrzanim širenjem razmene digitalnih informacija preko mobilnih telefona i drugih uređaja.

Okvirni programski dokumenti

Opšti cilj programa „Informacije za sve“ Uneskovog Sektora za komunikaciju i informacije u periodu od 2008. do 2013. je

^c IFAP – Information for All Programme – Program informacije za sve. – *Prim. prev.*

² UNESCO (2008). Glavni rad je napisao Ralf Kats (Ralph Catss) sa Univerziteta u Stirlingu, zajedno sa Hesusom Lauom (Jesus Lau), članom IFLA, sa Univerziteta u Verakruzu. Uneskov Institut za statistiku sačinio je dodatak sa okvirom za indikatore.

„da se državama-članicama pomogne da izrade i primene nacionalne strateške dokumente iz informacione oblasti i da razrade strategije znanja, u svetu koji se sve više kreće ka digitalnim tehnologijama.”³

Ovaj cilj odražava širi interes za pristup informacijama i dostupnost medija, kao i dvostruku odgovornost Uneska u svetlu onog što sledi posle Svetskog samita o informacionom društvu 2003/5. Uneskov Svetski izveštaj „Ka društvima znanja” iz novembra 2005, u vreme Svetskog samita o informacionom društvu, zaključuje da društva znanja treba graditi na tri ‘stožera’: smanjenju jaza u znanju, ‘konceptu dostupnosti znanja koji podrazumeva veće učešće svih aktera, i većoj integraciji programskih dokumenata o znanju’. Jedna od preporuka je da treba raditi na izradi indikatora društva znanja.⁴ Objavljivanje Svetskog izveštaja i ono što je sledilo posle preporuka Svetskog samita predstavljalo je skretanje interesovanja sa tehnologije ka sadržaju, kao što je neko rekao: ‘društva znanja nisu tehnološka društva’. Tehnologija je, ustvari, sredstvo da se dostigne krajnji cilj, a to je da se većem broju ljudi omogućiti da koriste informacije do kojih dolaze da bi rešili svoje probleme, izdigli se iz siromaštva, poboljšali zdravlje, imali pristup vladinim službama i pronalazili poslove.

Kada se ovako iskažu, veze s drugim najvažnijim međunarodnim programima postaju očigledne. Milenijumski razvojni ciljevi Ujedinjenih nacija teže rešavanju pitanja siromaštva, a opet, kako se može rešavati siromaštvo ako ljudi nemaju pristup, ili ne znaju kako da pristupe najvažnijim uslugama kao

što su zdravstvene ili obrazovne? Unesko je u svom izveštaju o toku projekta „Obrazovanje za sve”⁵ ulogu obrazovanja u vezi s pristupom informacijama uočio kao prioritet. U izveštaju je istaknuta važnost pismenog okruženja za dostizanje vrhunskog cilja, obrazovanja za sve. Poznato je da nepismeni ljudi mnogo uspešnije u dovoljnoj meri ovladavaju veštinama pismenosti ako je to učenje povezano sa zadacima koje treba da ostvare u svom svakodnevnom životu. Čak u razvijenim zemljama, kakva je Kanada, postaje očito da oni koji su bili dobri đaci u školi, ali ostatak života provode u udaljenim zajednicama, dolaze u opasnost da izgube veštine pismenosti koje su usvojili u detinjstvu. Pismena sredina, dostupnost novina, knjiga, radija, televizije i Interneta stoga je ključ za sveopšte učešće u društvu, uključujući korišćenje društvenih i ekonomskih mogućnosti. Pre rada u Unesku vodio sam londonsku Jedinicu za predviđanje potrebnih struka⁶ koja je imala zaduženje da predviđa struke potrebne Londoncima za dobijanje posla; proveli smo mnogo vremena raspravljajući koje su struke potrebne za zaposlenja u Londonu, zaključivši da su u velikoj metropoli potrebne posebne veštine da bi se saznalo gde da se traži posao (iz usmenih dojava, ne iz novina), kako prodati sebe (mnogo putovanja i predstavljanja poslodavcima u njihovim kancelarijama, ne samo slanjem biografije). Danas te veštine ne bih smatrao delom informacione pismenosti.

Informaciona pismenost je bila, i još je, program zasnovan u bibliotekama. Biblioteke traže širu ulogu u ‘informacionim društvima’ i, često, neposredno u obrazovanju i informacionom opismenjavanju. Nešto

³ *Information for All Strategic Plan (2008–2013) Discussion Draft v17*, UNESCO (2008).

⁴ *Towards Knowledge Societies*, UNESCO World Report, UNESCO (2005), str. 188–190, o tri stuba i str. 194, o statističkim indikatorima.

⁵ *Literacy for Life*, Global Education for All Monitoring Report, 2006, UNESCO (2005)

⁶ Simon Ellis, Amer Hirmis, Mark Spilsbury *How London works*, London Skills Forecasting Unit, Kogan Page London, (2002).

što one već znaju može da im tu ulogu obezbedi. Svačiji omiljeni bibliotekar je onaj ko može da pronađe dokumentaciju o **bilo čemu** – osoba koja stvarno ima vrhunske informacione veštine. U zemljama u razvoju biblioteka ima jedinstveno mesto. To je jedina javna institucija čiju ulogu svi jasno shvataju i koja ima vrednosno neutralni odgovor na zahteve; ne posebno na zahteve koje joj upućuju vlada ili lokalne vlasti, već jednostavno odgovor kojim pomaže ljudima da se late rešavanja svojih problema. Uloga pružanja javnih informacija zato stoji blizu njene obrazovne uloge. Zaista, obrazovna i javno-informativna uloga se mogu objediniti u biblioteci koja se jasno opredeli da stvori prostor u kojem će ljudi međusobno delovati, deleći informacije i pomažući jedni drugima, oblikujući zonu društvenog umrežavanja i diskusije u zajednici.

Mere pristupa javnim informacijama – Ponuda

Informaciona pismenost se shvata kao skup veština i stoga kao merljiva na nivou pojedinca. Ipak, pristup javnim informacijama zahteva merenje najmanje dva aspekta medija i informacija pre nego što se pomisli na merenje veština. Ponuda: osoba može posedovati izvrsne veštine informacione pismenosti, ali ako nema javnih informacija na kojima bi ih primenila neće se dostići cilj informacionog društva. Dostupnost i pristup: u zemlji može biti mnogo veoma dobrih javnih veb prezentacija, ali ako ljudi nemaju pristup računaru, neće moći da upražnjavaju svoje veštine informacione pismenosti. Sve u svemu, služba javnog emitovanja može dopirati do svakog kutka u zemlji, ali ako ljudi nemaju prijemnike ne mogu od nje imati koristi. Isto tako nema svrhe da ljudi podešavaju svoje prijemnike ako nema službe javnog emitovanja, i nije im ni od kakve koristi da čuju te informacije ako nisu osposobljeni da znaju šta da rade s onim što su čuli.

Statistike o ponudi medija za određenu populaciju omogućavaju državama da mere da li novine, radio

i televizija dosežu do svih delova teritorije. Podaci iz UIS-ovog istraživanja novina ukazuju da Malezija, zemlja koja nije u OECD-u^D i ima najveći novinski tiraž u odnosu na broj pismenih stanovnika, ima prosečan tiraž od sto šezdeset pet dnevnih listova na hiljadu pismenih stanovnika. Ovo stoji nasuprot odgovarajućoj brojci od šesto pedeset novina u Norveškoj (najviše na svetu) i dva dnevna lista na hiljadu pismenih stanovnika u Nigeriji, Beninu i Kirgistanu (najmanje brojke među zemljama koje su učestvovala u istraživanju).⁷ Ovim tradicionalnim medijima možemo dodati Internet radio i blogere. Prepreke za ponudu, u obliku telekomunikacione infrastrukture i distributivnih mreža, najviše imaju veze sa cenom i geografijom. Ponekad je veoma teško da se dopre do stanovnika prostranih raštrkanih seoskih predela. Pojava mobilnih telefona je mnogo uticala na ovu oblast, smanjujući potrebu za skupim i složenim instalacijama ili postavljanjem kablova, i omogućavajući laku razmenu informacija između dve osobe u krajevima s velikom nepismenošću. Poslednji izveštaj o napredovanju ka Milenijumskim razvojnim ciljevima ukazuje da je između 1990. i 2005. broj pretplatnika mobilne telefonije u celom svetu porastao sa 11 miliona na 2,2 milijarde, dok je broj pretplatnika fiksne telefonije u istom periodu porastao sa 520 miliona na 1,2 milijarde. Dok su fiksni telefoni u 1990-im bili skoro pedeset puta popularniji, 2005. su bežični telefoni skoro dva puta popularniji od fiksnih.⁸

Do podataka o ponudi informacija na nacionalnom nivou je relativno lako doći. Vlasti zadužene za

^D OECD – Organization for Economic Co-operation and Development – Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj. – *Prim. prev.*

⁷ UIS Newspaper Survey, 2005.

⁸ *The Millenium Development Goal Report 2007*, United Nations (2007), p. 32.

štampanju, i same novine, obično imaju podatke o tiražu. Tvorci propisa za radio/TV emitovanje, emiteri ili ministarstva, imaju podatke o slušaocima/gledaocima. Istraživanje UIS-a iz 2006. o emitovanju otkrilo je da oko šezdeset zemalja može da pruži podatke o geografskoj pokrivenosti radio i TV signalima, dok dvadeset sedam zemalja može dati podatke o broju sati posvećenih obrazovnim i naučnim programima.

Mere pristupa javnim informacijama – Dostupnost i pristup

Ako je ponuda javnih informacija dobra, sledeće pitanje za statistiku je da li ljudi u lokalnu mogu lako da joj pristupe. Da li domaćinstva imaju radio i TV aparate, fiksne ili mobilne telefone? Možda imaju računar s pristupom Internetu u kući, ili mogu pristupiti na javnom mestu, iz biblioteke ili Internet kafea. U zemljama u razvoju radio i TV su sveprisutni kanali za javne informacije. Oni su relativno jeftini i, za razliku od štampanih medija, ne zahtevaju da se tekst pročita da bi se razumeo. Dostupnost se često povećava korišćenjem mešovitih tehnologija. Na primer, listovi novina mogu da se distribuiraju preko Interneta, a onda odštampaju za lokalno stanovništvo. Uspeh iPod-a takođe je doveo do pokretanja više programa u zemljama u razvoju u kojima se obrazovni materijali preuzimaju kao muzika! Postoje prepreke dostupnosti informacija koje su mnogo složenije i teže za prevazilaženje nego što je dostupnost. Među njima je niz raznih činilaca, poput toga da neko naprosto živi predaleko od tačke na kojoj se mogu dobiti javne informacije, ili da ne može da uđe u kafe jer je ulazak ograničen, odnosno dozvoljen samo muškarcima, ili odraslima. UIS procenjuje da u svetu ima oko 775 miliona nepismenih, od čega šezdeset četiri odsto čine žene.⁹

Osnovna i najznačajnija prepreka na ovom stupnju je jezik. Nepoznavanje evropskih jezika, naročito engleskog, glavna je smetnja za pristupanje Internetu, ili čak znanju kako da se ta tehnologija koristi. Nepoznavanje službenih jezika, ili maternji jezik koji nema pisane tekstove, stvaraju još veće teškoće.¹⁰ U takvim okolnostima lokalno stanovništvo često mora da traži pomoć 'posrednika' ili 'informativnih brokera' koji često svoje usluge naplaćuju, i koji često imaju prikriveni interes da upute stranku na određenu prodavnicu ili uslugu. Izveštaj UIS-a o emitovanju iz 2006. ukazuje da šezdeset jedna zemlja raspolaže podacima o radio stanicama čiji su osnivači lokalne uprave, a pedeset četiri zemlje su izvestile da je neko vreme emitovanja posvećeno temama koje se tiču starosjedelaca i ljudi koji žive u plemenskim zajednicama.¹¹

Podaci o dostupnosti i pristupu se obično prikupljaju kroz podatke o pretplati ili preko upitnika za domaćinstva, koji redovno pate od velikih tehničkih problema. Podaci o pretplatnicima – broj pretplata na mobilne telefone – ne odražavaju stvarnu dostupnost. Na primer, muška glava domaćinstva možda ima više preplata na linije mobilne telefonije, ali njegova žena i deca možda ne mogu da koriste nijednu. Nekoliko međunarodnih i nacionalnih istraživanja domaćinstava prikupljaju podatke o dostupnosti stare i nove medijske tehnologije: radija, televizije, personalnih računara (sa i bez Interneta), mobilnih telefona. Opšte mesto ovakvih istraživanja je da se glava domaćinstva zamoli da odgovori u ime svih članova domaćinstva, ali ta osoba često precenjuje dostupnost drugim članovima domaćinstva. U nekim zemljama do trideset odsto odgovora na upitnike za domaćinstva dobijeno je na ovaj način, što budi ozbiljnu zabrinutost za kvalitet podataka.

¹⁰ *Measuring Linguistic Diversity on the Internet*, UNESCO (2005).

¹¹ UIS Broadcast Survey 2006

⁹ UIS Literacy Estimates 2007, (April 2008).

Bibliotečke statistike

Od 2005. UIS radi sa grupom za statistiku IFLA-e da bi se videlo da li se može da doći do Uneskoveg upitnika za svetsku bibliotečku statistiku. Kako je već ukazano, biblioteka je, pored vlade, u celom svetu institucija koju je možda najlakše identifikovati u razmerama zajednice. Ona takođe ima više prednosti sa stanovišta statistike. Svi dobro shvataju funkciju biblioteke – svako će znati da je biblioteka javna ustanova koja pozajmljuje knjige i drugu građu za čitanje, čak ako je ta ustanova oličena u magarcu ili mestu ispod drveta. Biblioteka je dobro mesto za prikupljanje statistike jer u njoj ima zaposlenih koji beleže koje su knjige pozajmljene, a i zainteresovana je da smešta statističke publikacije o lokalnoj zajednici. Podaci iz nacionalnog popisa treba da se nalaze u bibliotekama i oni su obično izvor informacija o broju pismenih ljudi u bilo kojoj lokalnoj zajednici. Moglo bi se čak reći da su popisni podaci o pismenosti polazište za bilo koji plan određivanja mesta novih biblioteka; ili tamo gde postoji potražnja pismenih ljudi, ili tamo gde visok stupanj nepismenosti zahteva da se tim problemom pozabave škola i biblioteka.

Početna raspitivanja koja je sproveda IFLA potvrdila su da se najbolja prilika za dobijanje što potpunijih podataka nalazi u Latinskoj Americi i na Karibima. Izrađen je upitnik koji je usklađen sa poslednjim Međunarodnim ISO standardom iz 2006. Godine 2007. upitnik je poslat nacionalnim telima koja su zadužena za visokoškolske i javne biblioteke. Dobijeni su odgovori iz dvadeset pet od četrdeset jedne zemlje, što je šezdeset jedan odsto.¹² Većina odgovora stigla je iz javnih, a ne visokoškolskih biblioteka. To nije previše niska stopa odziva za međunarodni upitnik koji se šalje prvi put.

Razgovori su se nastavili. Izgleda da su mnogi bibliotekari statističke indikatore videli kao nešto na šta ih država obavezuje da prikupljaju, ili što se koristi za održavanje administrativnog sistema koji uređuje njihove sopstvene zbirke. Bio sam vrlo iznenađen da je tako malo biblioteka

- pogledalo izveštaje iz drugih izvora da bi videli šta njihove mušterije vole da čitaju
- koristilo podatke iz popisa da vidi demografsku raspodelu mogućeg čitalaštva, kao i da bi planirale gde je najbolje da smeste nove bibliotečke ogranke
- osim zemalja-članica OECD imalo makar osnovne sisteme za upravljanje koji bi im omogućili da uporede broj čitalaca sa brojem pozajmica.

I IFLA i Unesco imaju interes da promene ovu sliku kroz svoju regionalnu strukturu kancelarija i komisija. Očajnički su nam potrebni aktivisti širom sveta koji bi se zalagali za bibliotečku statistiku koja pomaže bibliotekarima da poboljšaju usluge koje pružaju svojim korisnicima.

U budućnosti će biblioteke verovatno imati središnju ulogu kao centri za obrazovanje i pristup informacijama. U UIS/IFLA istraživanju, šesnaest zemalja, ili trideset devet odsto, moglo je da saopšti da li biblioteke organizuju sesije obuke korisnika.¹³ Naravno, na tim obukama se očekuje da se korisnicima pokaže kako da pristupaju zbirkama, i to su oni kursevi na univerzitetima u Sjedinjenim Državama i Australiji koji su stvorili osnovu za informacionu pismenost kakvu ovde razmatramo.

¹² UIS/IFLA/ISO Libraries Survey of Latin America and the Caribbean 2007

¹³ UIS/IFLA/ISO Libraries Survey of Latin America and the Caribbean 2007

Mere za veštine pismenosti i informacione pismenosti

Merenje pismenosti je očigledno od znatnog interesa za bibliotekare. Unesco tradicionalno definiše nekog kao pismenog ako može s lakoćom da „čita i piše jednostavne rečenice“, ali ovakvo shvatanje se menja, kao što će u nastavku postati očigledno. Polazeći od ove definicije, očekuje se da će broj nepismenih u svetu pasti sa 692 miliona u 2005. na 657 miliona u 2015. Polovina nepismenih živeće u južnoj i zapadnoj Aziji. Ipak, iako se očekuje da će stopa nepismenosti u podsaharskoj Africi pasti, očekuje se *porast* broja odraslih nepismenih od 13 miliona u periodu od 2005. do 2015. Ova suprotnost se objašnjava populacionim rastom i nepovezanim sistemom obrazovanja. Ovakve izjave ukazuju na dva glavna pitanja povezana s obrazovanjem u oblasti opismenjavanja. Prvo, vrlo velik broj nepismenih koncentrisan je u nekoliko uglavnom velikih zemalja. Drugo, naročito u Africi, mogućnosti opismenjavanja moraju znatno da se povećaju ako želimo da „prepolovimo nepismenost do 2015.“, kako su se države dogovorile prihvatajući ciljeve Uneskovog programa „Obrazovanje za sve“.¹⁴

I pored toga, ima nekoliko razloga zbog kojih su statističari nezadovoljni sadašnjim merama opismenjavanja. Pismenost merena na ovaj način obično se određuje prema podacima prikupljenim kroz upitnike za domaćinstva, poput popisa ili upitnika za radnu snagu. Onaj ko intervjuiše obično samo pita da li su svi u kući pismeni. U najboljem slučaju od svih članova domaćinstva zatraži da pročitaju po jednu rečenicu. Često, ako su članovi domaćinstva odsutni, od jedne osobe se traži da odgovori u ime ostalih članova domaćinstva. U takvim okolnostima o stopama pismenosti i vladanja veštinama često se

izveštava s uvećanim brojevima. Moderni pristupi pismenosti naglašavaju da ima više različitih ‘pismenosti’, u zavisnosti od konteksta u kom osoba deluje. Na primer, pismenost je da se saberu cene sa spiska za kupovinu, da se popuni zvanični obrazac, da se čitaju novine, da se protumači saobraćajni znak, i tako dalje. Glavna dimenzija je jezik. Domorodački jezici često nemaju pismo. Pisani jezici ponekad nisu ‘zvanični’ jezici koji se koriste u obrazovanju, ili u štampanim knjigama ili novinama. Kodiranje jezika za korišćenje preko računara i Interneta dodalo je ovoj složenosti još jednu dimenziju. Ovakve ideje su dovele do izrade sve većeg broja testova za merenje različitih dimenzija veština pismenosti, na koje će se sada osvrnuti. Prvo ću predstaviti merenje veština potrebnih za pronalaženje informacija, pretraživanje i ponovnu obradu, drugim rečima za informacionu pismenost, a onda ću pokazati kako su takve mere uklopljene u nove mere UIS-a za pismenost, pod nazivom LAMP.

Snabdevanje informacijama, kao i pristup i dostupnost. U okviru ovog razgovarali smo o ulozi biblioteka kao centara za snabdevanje informacijama i istakli činjenicu da ju je, uprkos savršenim preduslovima, malo biblioteka prihvatilo, te da biblioteke u zemljama u razvoju nemaju ni osnovnu statistiku potrebnu za upravljanje sopstvenim funkcijama i planiranje. Ipak, vratili smo se početnom zapažanju da su izvesne važne biblioteke, naročito u Sjedinjenim Državama i u Australiji, bile začetnici rasprave o informacionoj pismenosti.

Američko Udruženje istraživačkih i visokoškolskih biblioteka prvo je izradilo standardni okvir za informacionu pismenost, 2000. godine.¹⁵ Taj okvir sadrži pet veština.

¹⁴ Ovaj odeljak o veštinama pismenosti potiče iz *International Literacy Statistics: a review of concepts, methodology and current data*, UIS 2008.

¹⁵ Association of College and Research Libraries, *Information and Literacy Competency Standards for Higher Education* (2000) [2004], pp. 8–14.

Informaciono pismen student:

1. određuje prirodu i obim potrebnih informacija;
2. pristupa potrebnim informacijama delotvorno i efikasno;
3. kritički vrednuje informacije i njihove izvore i uklapa odabrane informacije u svoju bazu znanja i sistem vrednosti;
4. kao pojedinac ili kao član grupe informacije koristi delotvorno da bi ostvario konkretnu svrhu;
5. razume mnoga ekonomska, pravna i društvena pitanja u vezi sa korišćenjem informacija, i pristupa informacijama i koristi ih etički i u skladu sa zakonom.

Svaka veština je povezana sa više definisanih stupnjeva kompetentnosti i indikatora kompetentnog ponašanja. Veštine se obično proveravaju pomoću upitnika i stoga ponekad prikazuju više ono što student zna o temi nego njegovo stvarno postupanje pri traženju informacija.¹⁶

Australija i Novi Zeland imaju zajednički okvir za informacionu pismenost koji sadrži šest standarda.¹⁷
Informaciono pismena osoba:

1. prepoznaje informacione potrebe;
2. pronalazi informacije i vrednuje njihov kvalitet;
3. skladišti i pretražuje informacije;
4. delotvorno koristi informacije;
5. primenjuje informacije da bi stvorila i prenela znanje.

Ovi standardi sadrže različite tehnike za prosuđivanje da li ljudi vladaju tim veštinama, praveći razliku između samostalnog izveštavanja o veštinama kroz upitnik i aktivnog testiranja izvedbe tokom rešavanja problema. Oni daju prednost pristupu kojim se veštine informacione pismenosti mere kroz procenu pismenosti koju je izradio UIS LAMP.

LAMP je procena pismenosti osmišljena u UIS-u i namenjena zemljama u razvoju. Ona je proistekla iz metodologija koje su korišćene pri pravljenju Međunarodnog izveštaja o pismenosti odraslih^E organizacije OECD. LAMP se zasniva na uzorku istraživanja odraslih (starijih od petnaest godina) kojim se otkriva pun obim pismenosti – od najosnovnijeg čitanja i pisanja, do veština potrebnih da bi se u potpunosti učestvovalo u društvu koje uči. Ciljna populacija je cela populacija odraslih koja trenutno živi u jednoj zemlji. Okvirni upitnik prikuplja podatke o porodici i izvesnim karakteristikama (kao što su obrazovanje roditelja i jezik), individualnim svojstvima (starost, pol, jezik, stečeno obrazovanje i radni status), učestvovanju u obrazovanju i obukama, aktivnostima povezanim s pismošću, uključujući korišćenje informaciono-komunikacione tehnologije i druge primene pismenosti. Pored toga, mogu se uneti promenljive veličine u vezi s ljudskim i društvenim kapitalom, kvalitetom života i niz pitanja specifičnih za oblasti koje se mere procenom.

‘Filter-test’ – zasnovan na odabranom podskupu elemenata izvučenih iz IALS-a i iz zajedničkih pitanja u LAMP-u – se koristi za svrstavanje pojedinaca u grupu malo ili veoma veštih. Malo veštim pojedincima posledice se mali broj lakših zadataka, odabranih iz skupine zajedničkih IALS/LAMP elemenata. Ti elementi će omogućiti pojedincima da zauzmu svoje

¹⁶ Towards Information Literacy Indicators, UNESCO (2008) pp. 20-1.

¹⁷ A. Bundy ed. Australian and New Zealand Information Literacy Framework principles, standards and practice, Australian and New Zealand Institute for Information Literacy (2004).

^E IALS – International Adult Literacy Survey – Međunarodni izveštaj o pismenosti odraslih. – *Prim. prev.*

mesto na LAMP skalama umešnosti i da se njihovi rezultati povežu s tim skalama. Veštije osobe će takođe dobiti te, ali i dodatni skup zadataka koji odgovaraju nacionalnoj društveno-ekonomskoj situaciji.

Za slabije obučene ispitanike:

1. **nivo** upućuje na osobe s veoma oskudnim veštinama, gde pojedinac često nije u stanju da odredi ispravnu količinu leka koji treba dati detetu na osnovu obaveštenja štampanog na pakovanju.
2. **nivo** znači da ispitanici mogu da se bave samo materijalima koji su jednostavni, jasno izloženi i koji ne predstavljaju suviše složene zadatke. On pokazuje nizak stepen veštine, što često nije očigledno u svakodnevnom životu. Identifikuje ljude koji umeju da čitaju, ali slabo analiziraju. Oni su često izgradili veštine snalaženja da bi izašli na kraj sa svakodnevnim zahtevima pismenosti, ali nizak stepen umešnosti im otežava da se suoče s novinama, poput učenja novih veština vezanih za posao.
3. **nivo** se smatra odgovarajućim minimumom za zadovoljavanje zahteva svakodnevnog života i rada u složenom, naprednom društvu. On približno predstavlja nivo obučenosti potreban za uspešan završetak srednje škole i upis na više škole. Kao i viši nivoi, zahteva sposobnost da se integriše veći broj izvora informacija i da se rešavaju složeniji problemi.
4. i 5. **nivo** opisuje ispitanike koji pokazuju vladanje veštinama obrade informacija višeg nivoa.

Mere za komponentne veštine od kojih se sastoji profil čitaoca izmerene su pomoću:

1. *Alfanumeričkog perceptivnog znanja i upoznatosti.* Osoba prepoznaje slova alfabeta i prepoznaje pojedinačne jednociifrene brojeve; neki uzorci su veoma jednostavni.

2. *Prepoznavanje reči.* Osoba prepoznaje opštepoznate reči koje se često pojavljuju u štampi. Očekuje se da se te reči nalaze u slušnom/govornom rečniku osobe koja govori ciljni jezik.
3. *Tumačenje i vidno prepoznavanje.* Osoba daje prihvatljiv izgovor novih ili pseudo reči, primenjujući poznavanje vidno-zvučnih saglasja u sistemu pisanja, i to čini tačno, brzo i s lakoćom.
4. *Obrada rečenica.* Obraduje jednostavne zapisane rečenice i primenjuje jezičke veštine da bi razumela tačno, brzo i s lakoćom.
5. *Čitanje odeljaka.* Obraduje jednostavne zapisane odeljke i primenjuje jezičke veštine da bi razumela – tačno, brzo i s lakoćom.

Podaci koji se prikupe kroz procenu komponenti ne mogu da se porede među zemljama ili grupama koje govore različite jezike jer se i proces učenja jezika obično međusobno razlikuje.

Visokoobučanim pojedincima daje se skup zajedničkih jedinica (IALS i LAMP) koji će se koristiti da se nacionalna pismenost i vladanje brojevima dovede u vezu sa LAMP skalama za svrhe međunarodnog poređenja, kao i skup nacionalno specifičnih jedinica.

Obično se procena obavlja na više jezika, da bi do izražaja došli zvanični i većinski jezici. Pitanja iz testa odnose se na rutinske zadatke kao što su čitanje s bočice leka ili zvaničnog cirkularnog pisma, molba ispitanicima da pročitaju i protumače tekst i da kažu koju bi akciju preduzeli s obzirom na pročitano. Za svrhe informacione pismenosti LAMP obuhvata podjednako procenu pismenosti i numeričkih veština, kao i podatke o mogućem pristupu informacijama od kuće preko medija i tehnologije, kao i dostupnost knjiga i učešće u obrazovanju. LAMP informacionu pismenost naročito posmatra kao aktivnu veštinu – oblast koja se često ispušta iz testova koji su usvojili pasivniji pristup merenju pismenosti. Stoga LAMP

uzima u obzir da li ispitanici umeju da napišu lično pismo ili poruku elektronske pošte, da li umeju da naprave mape, grafikone ili dijagrame, da napišu pisma zvaničnim instancama ili da napišu poruku na poslu.

LAMP je trenutno u pilot fazi u El Salvadoru, Mongoliji, Maroku, Nigeriji i Palestini, a za njima na red dolaze Jordan, Vijetnam i Peru. Izvesno se očekuje da će LAMP podaci, zajedno sa onim dobijenim kroz IALS i druge procene pismenosti, formirati zvanične podatke Uneska i Ujedinjenih nacija za praćenje napredovanja ka Milenijumskim ciljevima razvoja i „Obrazovanja za sve”. To će postaviti informacionu pismenost i njeno merenje u središte međunarodnog dnevnog reda poslova u oblasti obrazovanja i smanjenja siromaštva.

Povratak u biblioteke!

U seoskim ili malim gradskim sredinama obično su nastavnici i bibliotekari oni koji imaju predstavu o tome šta ljudi vole da čitaju, da li umeju da čitaju, i šta im je verovatno na raspolaganju. Ovde se sugeriše da je, kad nepismena osoba zatraži usluge ‘informacionog brokera’ koji će joj pomoći da pročita ili razume neki dokument, bibliotekar najneutralniji broker kojeg može naći. Zbog toga bibliotekari mogu biti među onima koji imaju najbolju priliku da shvate šta znači pismenost i informaciona pismenost, kao i koji su nivoi veština potrebni u njihovim sredinama. Njima takođe treba, kao što smo napomenuli ranije, odgovarajuća statistika da bi znali koliko je ljudi u njihovoj sredini pismeno i u kom stepenu. Ako biblioteke treba da poboljšavaju svoje usluge, svoje poznavanje čitalačke publike, podrazumevajući ulogu u pristupu informacijama ili u obrazovanju, onda su im te informacije potrebne.

Informaciona pismenost počela je kao inicijativa biblioteka u Sjedinjenim Državama, i njihova

procena je prihvaćena od mnogih univerziteta u mnogim zemljama. Institucije visokog obrazovanja i nacionalne vlasti mnogih zemalja sigurno su zainteresovani za unapređivanje veština informacione pismenosti prema načelima postavljenim u ovom radu. Možda biblioteke smatraju da nisu nadležne da rade na informacionoj pismenosti, ali od njih, u svakom slučaju, treba tražiti informacije iz državnih statističkih službi, ministarstava obrazovanja i drugih agencija.

Zaključci

Započeo sam utvrđivanjem ključne uloge biblioteka u informacionoj pismenosti u svetlu međunarodnih ciljeva razvoja. U drugoj polovini ovog članka takođe sam pokazao da su indikatori informacione pismenosti od središnje važnosti za Uneskovu statistiku koja prati te međunarodne ciljeve, a kao deo programa LAMP oni su najvažniji pojedinačni strateški projekat Uneskovog Instituta za statistiku. Informaciona pismenost je stoga u središtu pažnje i međunarodne politike i međunarodnih statistika.

Istakao sam teškoće na koje su UIS i IFLA naišli prikupljajući međunarodnu bibliotечku statistiku, što je preraslo u sumnju da li mnoge zemlje u razvoju imaju i puke osnovne brojke potrebne da bi se vodila nacionalna bibliotечka služba. UIS namerava da koristi svetsku bibliotечku statistiku da bi naglasio ulogu koju biblioteke imaju u smanjenju siromaštva odgovarajući na obrazovne potrebe ljudi, pomažući im da pronađu mogućnosti za zaposlenje ili vrednujući različite medicinske tretmane. Ako bi UIS mogao da predstavi međunarodnu statistiku koja pokazuje šta biblioteke već rade u tim oblastima, kao i da jednostavno saopšti koliko ljudi koristi biblioteke iz raznih razloga, onda bi sve međunarodne agencije smatrale da biblioteke imaju središnju ulogu u razvitku država i društvenih zajednica. Ako se smatra da one

doprinosu razvoju i smanjenju siromaštva, to znači da bi biblioteke u svim zemljama mogle da računaju na bolje finansiranje koje bi potpomoglo njihov rad, a postignuća bibliotekara u pružanju podrške svojim zajednicama bi bila priznata.

Naravno, ovakve statistike bi omogućile i pravljenje poređenja među raznim zemljama. Ljudi u nacionalnim i međunarodnim agencijama počeli bi da razmatraju optimalan broj biblioteka po glavi stanovnika neke populacije ili odgovarajući broj knjiga po pripadniku populacije koja ima pristup do njih. Prirodno, takve brojke bi bile znatno uopštavanje, ali zbog njih bi porasla briga da biblioteke treba da imaju dovoljno knjiga i da treba da dopru do svih zajednica. To opet znači više resursa i više isticanja primera dobre prakse.

Slanjem IFLA/UIS probnog upitnika bibliotekama Uneskov Institut za statistiku poslao je stvarni znak svoje spremnosti i vere u biblioteke kao deo budućnosti informacionog društva, ali mi možemo da se trudimo oko ubeđivanja i predstavljanja njihovog doprinosa samo ako nas same biblioteke, širom sveta, pre svega, snabdeju statistikom.

.....
Prevela s engleskog Gordana Ljubanović

Simon Ellis

Knowing your readers and your community – towards a broader role for library statistics

Abstract

Literacy is one of five agreed global goals of UNESCO's Education for all programme and statistics on youth literacy are an outcome indicator for the millenium Development Goal of Universal Primary Education. Literacy is the only skill that can be measured in an internationally comparable manner, and one of the only indicators for the level of education amongst the adult population. UNESCO Institute for statistics is the official international body responsible for the collection of literacy data, which are used in all the major international development reports.

This paper sets out the changing conception of literacy which has moved from a dichotomous literate/illiterate distinction to understanding literacy skills as a continuum relating to a performance in a wide variety of everyday tasks.

The paper looks at new international measures of literacy especially UIS LAMP programme, which has been specially adapted to measure literacy in low literacy environments. It stresses the link between libraries and literacy especially in relation to adult literacy and the sustainability of skills learnt in school.

Keywords: literacy, information literacy, LAMP programme, libraries, library statistics

Urednička napomena

Ovaj rad je objavljen u IFLA zborniku „Bibliotečka statistika za 21. vek: saopštenja sa konferencije održane u Montrealu, 18–19. avgusta 2008.“ na kojoj se izveštavalo o projektu Svetske bibliotečke statistike, Minhen, 2009. Autorska prava za objavljivanje ovog članka dobijena su ljubaznošću autora i IFLA-e.

Editors' note on copyright

The paper was published by IFLA, in „Library Statistics for the 21st century: Proceedings of the conference held in Montréal on 18–19 August 2008 reporting on Global Library Statistics Project“. The Serbian translation of this article is published with the kind permission of the author and the IFLA.

KUDA ĆEMO DALJE?

Rozvita Pol

Predsednica ISO TC 46 SC 8¹

UDK 311:027.022(100)

Posle dva dana konferencije koja su uglavnom bila posvećena projektu nove svetske bibliotečke statistike pitamo se: kuda ćemo dalje?

Sigurno je da ne treba da odstupimo od zamisli da se u svim zemljama mogu prikupiti standardizovani,

jednoobrazni podaci o bibliotekama, i da se može složiti sveobuhvatna slika o tome šta biblioteke nude i postižu. Iako je to zasad samo zamisao, načinjeni su prvi koraci.

- Među grupama koje sarađuju, IFLA, ISO i Unesco, postigli smo opštu saglasnost o spisku relevantnih podataka za bibliotečku statistiku.
- Spisak se zasniva na definicijama iz Međunarodnog standarda ISO 2789 koji je već u širokoj upotrebi.
- Testiranje 'svetske statistike' u Latinskoj Americi i na Karibima pokazalo je da se mnogi podaci iz upitnika još **ne mogu prikupiti** u svim zemljama, ali u isto vreme i dokazalo održivost projekta time što se prilično vredan postotak podataka **mogao prikupiti**.
- Dokazano je da postoji širok interes za ovakvu novu statistiku, i ova konferencija će verovatno izroditi više inicijativa, na primer u Južnoj Aziji i u Africi.

¹ ISO TC 46 SC 8 – International Standardization Organization, Technical Committee 46 (Information and Documentation), Section 8 (Quality – Statistics and performance evaluation) – Međunarodna organizacija za standardizaciju, Tehnički komitet 46 (Informacije i dokumentacija), Sekcija 8 (Kvalitet – Statistika i vrednovanje performanse). – *Prim. prev.*

Šta možemo učiniti da poguramo ovaj projekat?

Neće biti dovoljno da pridobijemo interesovanje bibliotekara: moramo se potruditi da zainteresujemo vlade i institucije finansiranja. Ne izgleda moguće da, ako bibliotekama svih tipova trebaju znatna finansijska sredstva, institucije koje ta sredstva daju ne budu zainteresovane da znaju kakvi su rezultati njihovih ulaganja.

Uneskov Institut za statistiku je svakako prava institucija za prikupljanje svetske statistike iz oblasti kulture, kao što su podaci o bibliotekama. Ali početna faza ovakvih projekata uvek traži puno vremena. Partneri u projektu treba da pokušaju da nađu novčanu potporu za uvođenje nove bibliotečke statistike.

Postoje delovi sveta gde neće biti teško da se popune upitnici po državama; s druge strane, postoje 'bele' statističke teritorije. Možda bi bilo korisno da se bibliotečka udruženja 'statistički razvijenih' angažuju kao partneri i u pružanju pomoći.

Ne samo da će biti korisno, već i neophodno da se izrade nastavni moduli za bibliotečku statistiku, namenjeni bibliotekarima koji su zaduženi za prikupljanje podataka.

Razgovori za vreme konferencije pokazali su da se određene definicije i procedure koje su opisane u upitniku za svetsku statistiku mogu donekle proširiti ili uprostiti, ali da skoro uopšte nije bilo zahteva da se neke mere dodaju. Biće celishodno da se pri odabranom skupu podataka ostane tokom narednih godina. Biblioteke moraju te podatke da uvedu u svoje redovne procedure skupljanja statistike, kako pojedinačne ustanove tako i institucije koje su zadužene u nacionalnim razmerama. Brze promene

skupa podataka omele bi poređenje tokom vremena i sa drugim zemljama.

Partneri u projektu nove statistike su svakako jednodušni u stavu da upitnik treba da se ograniči na javne i visokoškolske biblioteke. Čak ako bi nova statistika bila delotvorno primenjena u svim zemljama, bilo bi previše optimistično očekivati da isti ili slični podaci mogu da se prikupe za velike zajednice specijalnih ili školskih biblioteka. Ali lako može da se doda poseban upitnik za nacionalne biblioteke.

Bibliotečka statistika nikad neće obuhvatiti sve biblioteke u svim zemljama. Kao što se pokazalo u mnogim projektima, uvek će biti potrebno da se popunjavaju praznine, da se podaci zaokružuju na razuman način. Ali polazeći od jednoobraznog upitnika, dobijeni rezultati će podstaći dalja poređenja i pomoći da se prikažu promene u ulozi biblioteka i njihov uticaj tokom vremena.

.....
prevela s engleskog Gordana Ljubanović
.....

Roswitha Poll

Where shall we go from here?

Urednička napomena

Ovaj rad je objavljen u IFLA zborniku „Bibliotečka statistika za 21. vek: saopštenja sa konferencije održane u Montrealu, 18–19. avgusta 2008.” na kojoj se izveštavalo o projektu Svetske bibliotečke statistike, Minhen, 2009. Autorska prava za objavljivanje ovog članka dobijena su ljubaznošću autora i IFLA-e.

Editors' note on copyright

The paper was published by IFLA, in „Library Statistics for the 21st century: Proceedings of the conference held in Montréal on 18–19 August 2008 reporting on Global Library Statistics Project”. The Serbian translation of this article is published with the kind permission of the author and the IFLA.

4

.....
Тања Тасић: Трагање за оптималним
решењем

.....
Јагранка Божић: Чворишта радикалног
.....

ПРИКАЗИ

ТРАГАЊЕ ЗА ОПТИМАЛНИМ РЕШЕЊЕМ

Тања Тасић

Народна библиотека Србије, Београд

UDK 006.44:025.31/.32(100)(049.32)

MEDUNARODNI standardni bibliografski opis : (ISBD) : po preporukama Radne grupe za ISBD odobrio Stalni odbor Sekcije IFLA-e za katalogizaciju / [priređivač] Međunarodna federacija bibliotečkih udruženja i institucija = [edited by] International Federation of Library Associations and Institutions ; prevela sa engleskog Ana Savić ; redakcija prevoda Vesna Injac. - Uvodno objedinjeno izd. - Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2009

дињено издање.¹ Публикацију је превела Ана Савић, док је редакцију превода извршила Весна Ињац-Малбаша. Превод на српски језик појавио се након само две године по објављивању оригиналне верзије. У тренутку када је објављен превод на српски језик, били су објављени само преводи на шпански, француски, италијански и кинески језик, што представља значајан успех и библиотекарe са наших простора доводи у привилегован положај да на матерњем језику могу да прате најновија достигнућа у области дескриптивне каталогизације. Превод на српски језик не значи да је нови ISBD аутоматски постао важећи у нашој средини, али он и пре ступања на снагу даје одговоре на многе недоумице са којима се каталогизатори у Србији срећу и може да пружи смернице у трагању за оптималним решењем.

Народна библиотека Србије је у оквиру своје едиције „Савремена библиотека“ 2009. године објавила превод публикације Међународни стандардни библиографски опис (ISBD), уводно обје-

¹ International Standard Bibliographic Description (ISBD): recommended by the ISBD Review Group approved by the Standing Committee of the IFLA Cataloguing Section. München : Saur, 2007.

Обједињено прелиминарно издање ISBD-а резултат је напора IFLA Групе за ревизију ISBD² која је 2003. године формирала Студијску групу за развој ISBD-а,³ а чији је задатак био да размотри могућност спајања објављених стандарда, односно свих верзија, прерада и допуна тих стандарда у један текст. Група се сложила да је то изводљиво, након чега се приступило изради новог стандарда. Стандард је објављен 2007. године као континуирани интегративни извор.

Обједињено прелиминарно издање ISBD-а настало је у жељи да се реше проблеми настали појавом нових технологија, и замишљено је да служи као стандард за опис свих врста грађе до данас, а уједно треба да олакша опис извора који поседују карактеристике више различитих формата. Коначан циљ је омогућавање размене библиографских података, унапређење интерпретације записа без обзира на језичке баријере, олакшавање конверзије записа у електронски облик и повећавање компатибилности с другим стандардима. Применљив је за све врсте каталога, како он-лајн тако и каталога мањих техничких могућности. Примена није условљена неком врстом каталожских правила, могућа је и код примене међународних и националних каталожских правила. Обједињено прелиминарно издање ISBD-а покрива следеће врсте извора: штампане текстове, картографску грађу, електронске изворе, покретне слике, штампане музикалије, вишеврсне изворе, звучне записе и непокретне слике (на пример: гравире, фотографије). Обједињено прелиминарно издање ISBD-а укључује и изворе које користе особе са оштећеним видом, као и изворе чија је дистрибуција лимитирана или се продаје на захтев.

Без обзира што је препорука франкфуртског IFLA састанка стручњака за израду Међународног каталожког правилника (IME-ICC)⁴ била да се при изради новог ISBD-а не мора вршити дословна примена FRBR⁵ терминологије, терминологија је само делимично измењена. Тако су у Обједињеном прелиминарном издању ISBD-а термини „публикација” и „јединица” замењени термином „извор”. Терминолошке измене ипак нису радикалне, јер се водило рачуна да се дају прецизне дефиниције и избегне апстракција. Измене, у односу на претходне верзије, односе се и на интерпункцију, као што је, на пример, примена угластих заграда.

При доношењу Обједињеног прелиминарног издања ISBD-а водило се рачуна о структури у односу на врсту грађе, тако да су у тексту одредбе организоване тако да су у оквиру подручја најпре наведене опште одредбе које се односе на све врсте извора, затим следе одредбе специфичне за одређену врсту извора или су изузетак општег правила.

Елементи ISBD-а су означени као **обавезни**, **условни** и **изборни**. Обавезни елеменат је неопходан у свим ситуацијама уколико га је могуће употребити. Условни елемент је неопходан под одређеним условима, рецимо за идентификацију. Изборни елемент се може унети у опис, али и не мора према нахођењу агенције. Обједињено прелиминарно издање ISBD-а истиче важност националних библиографских агенција, које позивајући их да преузму одговорност за креирање коначног записа за сваки извор објављен у тој земљи. Израда потпуних библиографских записа препоручује се и свим библиотекама које

² Група за ревизију ISBD-а - The ISBD Review Group

³ Студијска група за развој ISBD-а - Study Group on the Future Directions of the ISBDs

⁴ IFLA састанак стручњака за израду Међународног каталожког правилника у Франфурку - Frankfurt IFLA Meeting of Experts on International Cataloguing Code

⁵ Functional requirements for bibliographic records : final report. München : Saur, 1998.

врше размену библиографских података. ISBD не прописује све елементе који су неопходни да би библиографски запис био комплетан. Елементи као што су одреднице, предметне одреднице и стручне ознаке регулисани су каталошким правилницима и другим стандардима, док су елементи везани за смештај локалног карактера.

Стандард се састоји од *Уводних напомена*, одељка *Спецификација елемената*, у коме је описано 8 подручја, и *Додатака* који се састоје од делова *Опис на више нивоа*, *Двосмерни запис*, *Препоручене опште ознаке* *траже* и *посебне ознаке траже*, *Скраћенице* и *Речник*. Вредност речника, у коме су дефинисани коришћени термини, је што разрешава недоумице у вези са измењеном терминологијом

чиме је олакшана уједначена примена Стандарда. Форма континуираног интегративног извора отвара могућност ажурирања које је и уследило након објављивања превода. Тако су у октобру 2009. године на IFLA сајту објављени Комплетни примери⁶ као додаток ISBD-а које је припремила Радна група за примере.⁷ Овај документ ревидиран је 14. децембра 2009. године. У децембру 2009. године Група за ревизију ISBD-а је такође објавила и одмах затим ревидирала посебан додаток који се односи на подручје 0, то јест Подручје облика садржаја и врсте носилаца.⁸ Превод ових додатака на српски језик је у току. Народна библиотека Србије ће наставити да прати и благовремено објављује све додатке који буду пристизали.

⁶ Full ISBD Examples, Preliminary edition : Supplement to the preliminary consolidated edition of the International Standard Bibliographic Description (ISBD)

⁷ ISBD Examples Study Group

⁸ ISBD Area 0: Content Form and Media Type Area

ЧВОРИШТА РАДИКАЛНОГ

Јадранка Божић

Народна библиотека Србије, Београд

UDK 141.7(049.32) ; 172(049.32) ; 316.622(049.32)

Šta je, u stvari, radikalno?
priredili Peter Klepec i Petar Bojanić,
Narodna biblioteka Srbije, Beograd, 2009.

Књига *Шта је, у ствари, радикално?* пети је по реду зборник у едицији *Ризом* Народне библиотеке Србије коју уређује Саша Илић.

Шта у овом историјском шренушку чини радикални гест, чин или деловање? Шта је стварно радикално? На који начин нешто постаје или јесте радикално? Шта значи радикалност у уметности, науци, филозофији? Да ли је данас још могуће и потребно бити *бескомпромисан*? Да ли је радикално исто што и *шокантно и екстремно*? Да ли је авангарда радикална? Да ли радикалност значи отпор према постојећем? Другим речима, какав је данас статус радикалног у теорији и пракси?

То су само нека од питања која чине концептуални оквир циклуса *Шта је, у ствари, радикално?* који се одвијао 2008/9. године као део културног програма Народне библиотеке Србије у сарадњи са Институтом за филозофију и друштвену теорију. Уредница циклуса је Светлана Гавриловић. Књига садржи избор текстова предавања из тог циклуса аутора Предрага

Крстића, Петера Клепеца, Јелице Шумич Риха, Рада Риха, Марија Копића, Машана Богдановског, Мирана Божовића, Бранка Ромчевића, Снежане Оташевић, Сање Тодоровића, Игора Кртолице, Сање Милутиновић-Бојанић, Петра Бојанића, Славоја Жижека, Томислава Брлека и један интервју који је с Фредом Мотеном водио Бранислав Јаковљевић.

Приређивачи овог темата увиђају да се и само *постављање* питања везаног за радикално данас чини превазиђеним. Мада учесници овог пројекта још увек виде нешто актуелно у томе, чини се да су они ипак изузетак. Читава једна савремена тенденција политике радикално се веже искључиво за екстремизам и фанатизам. Преовлађују убеђења да је само постављање темељних и радикалних питања непотребно и бескорисно, јер знање мора да буде од користи. Савремена неolibерална идеологија сматра да новац треба да иде пре свега на апликативна истраживања.

Предраг Крстић се позабавио етимологијом и значењима појма *радикално*. Радикално, наиме, сигурно није једини термин који је уласком у ширу употребу заборавио своје порекло. Постао је метафора, али она која више није жива. Аутор је смерао да предузме галванизацију оне саигре појма *радикално* у облицима које је задобијао од почетних појављивања до данашњег обиља апликација. У савременим речницима синонима, елементарно значење речи радикално – *основно, базично, темељно, фундаментално*, па и *изворно, исконско, првобитно* – проширује се и на *конститутивно, инхерентно, интринсично* или *суштинско, битно, есенцијално*, па и *урођено, природно, примитивно, витално* и ступа, најзад, у опасно суседство оног *кардиналног, екстремног*. Радикално се на српски језик најдословније преводи као *коренисто*, будући да води порекло од латинског *radix* – корен.

Петер Клепец се усредсредио на можда најутицајније виђење радикалног данас, виђење по којем је оно окарактерисано као *шренг*. Постоји читава историја питања о радикалном и дуга традиција одговора, од Хајдегера до Адорна и Хоркхајмера.

У савременој расправи *Шта је у ствари радикално просветитељство?* за историчара филозофије Џонатана Израела Спиноза је једини прави пример радикалног просветитеља. Он је још увек веома утицајан извор сваке радикалне мисли, симбол правог радикала у историји.

Марио Копић истражује сферу радикалног избора: *Сви радикални мислиоци били су против демократије. Од Хераклија и Платона до Маркса и Ничеа. Од Мојсија и Светог Павла до Лењина и Лакана. За некога ко располаже Истином, демократија је најгорше несносна... Уместо да омогући да ствар одмах заграбимо у коријену, радикално, демократија нас зауставља формом.*

Садржајна, тотална демократија, организована око *истине* као догме, није више демократија, него тоталитаризам. А радикалан избор, с алтернативама које су ван система у парламентарној демократији, можемо остварити само помоћу револуције, радикалном акцијом ван парламента. Другим речима – терористичким акцијама, каква се догодила 11. септембра 2001. године у Њујорку. С рушењем Светског трговачког центра срушиле су се и две средишње зграде западњачке цивилизације – постојећа религиозна и филозофска зграда.

Миран Божовић *радикално* у филозофији промишља на примеру Филозофа Сезара Шезноа Димарсеа, једном од најважнијих текстова тзв. тајне француске филозофске литературе прве половине 18. века. Књига је прекретничка по томе што је то први штампани зборник у целини састављен од текстова

тајне филозофске продукције који припадају најрадикалнијој линији тајне мисли тог доба.

За **Бранка Ромчевића**, Левинасов екстремизам могао би се схватити као радикализам, а његов рад као *екстремистичка пустиловина*. Будући да се филозофски екстремизам углавном везује за питања која инклинирају ка политичкој сфери – требало би да је неизводљиво да се као екстремно разуме једно мишљење које заговара доброту према Другом или правду за ближњег и удаљеног. Такво полазиште лако ће помутити пар Левинасових описа сусрета с Другим, као што су *искључива друштво* или *радикално одвајање*.

Пол Рикер је у књизи *Сојство као друштво* Левинасово заостравање тензије између субјекта и Другог доживео као *екстремно и скандалозно*. На Хајдегеровом трагу, оно крајње није радикално већ фундаментално. Тако бисмо питање *шта је данас радикално* морали да ставимо у заграде, враћајући га на оно што је у њему интендирано, а неизговорено – на питање *шта је данас фундаментално*?

Ако постоји грана филозофије чија историја сведочи о некаквој радикалној, коренитој трансформацији саме те дисциплине, онда је то свакако логика – упућује нас у ову област **Снежана Оташевић**. У последњих сто година сведоци смо, наиме, ренесансе логике, умножавања логичких теорија и система. Примењена у рачунарству, логика је утицала и на компјутерску револуцију која је изменила лице света. Ову ренесансу је омогућио пре свега успешан симболички језик. Први савремени формални систем (у великој мери под Лајбницовим утицајем) направио је Готлоб Фреге. Ако бисмо морали да упремо прст у филозофа који се налази у корену целокупног савременог мишљења, према Снежани Оташевић би то свакако био Фреге.

Тематизујући координате неколико секвенци из филмова *Месо* и *Нейоврашно* француског редитеља аргентинског порекла Гаспара Ноа, **Сања Милутиновић-Бојанић** истражује статус феномена као што су *одбојно*, *одврашно* и *тадно* и доводи их у везу са уметничким поступком који квари симетрије и устаљене бинарне опозиције *добро/зло*, *лепо/ружно*, *мушко/женско* – питајући се шта је то што ремети и одваљује ослонац или удобност гледаоца и његове реакције – *радикалност* редитељског поступка или *радикалност* самих тема.

Петар Бојанић доводи у везу Бенјаминаов текст *Кришка насиља* (револуционарно или божанско насиље) с Корејем. Бенјаминаова књига третира разлику између митског и божанског насиља. Кореј је величанствени пример псеудомесије и лажног револуционара. Он и његова банда се боре за власт и морају бити уништени. Лажног месију и псеудо-револуционара Кореја живог је прогутала земља.

Ако радикални моменат инаугурације модерне филозофије представља појава картезијанског *cogito*, где смо ми данас с обзиром на *cogito?*, пита се **Славој Жижек**. За Фројда и Лакана, спољашњи шокови, брутални неочекивани сусрети или упади, свој прави трауматски учинак дугују начину на који додирују једну раније постојећу, *психичку стварност*. Пошто живимо у *постирелигиозној ери* облици насиља познати већ вековима много непосредније бивају доживљени као бесмислени упади реалног.

Томислав Брлек у свом предавању расправља о статусу радикалног у књижевности. Наиме, шта би за књижевно дело могло значити да је *кореништо*? Шта би било коренито, ако не то да се одликује квалитетом који су Роман Јакобсон некад (1960), а Жак Рансијер данас (у *Полицији књижевности*, 2007) назвали *лиштерност*?

Али прво треба дати одговор на једно друго питање – шта је, наиме, уопште књижевност? Књижевност је, сматра Брлек, као и књижевна критика или теорија, *односна*, а не *есенцијална* категорија, а књижевник, *чишалац*, *уредник*, *издавач*, *кришичар*, *преводица* нису особе, него *дискурзивне позиције*.

Радикални је задатак књижевности да непрестано онемогућава своју дефиницију и тиме остварује функцију критике постојећег, одржавајући субјект – политички субјект о којем пише Кристева – *in statu nascendi* – тако што га наново присиљава да доноси суд без закона. Као критика *постојећег* књижевност је радикална, јер не може бити другачија.

Зборник затвара ексклузивни интервју с **Фредом Мотеном**, једним од најистакнутијих представника нове генерације афроамеричких теоретичара. Његова се интересовања протежу од афроамеричких студија, музикологије, књижевности, до студија извођења. Књига *У расцеју: естетика црне радикалне традиције* повезује сва ова интересовања. Користећи песнички језик, Мотен повезује црначке студије и деконструкционистички *écriture*: писање као начин постојања, као политички гест.

Говорећи о црначкој радикалној традицији, Мотен се пре свега ослања на огроман допринос који је дао Садрик Робинсон у својој књизи *Црни марксизам: џушеви црначке радикалне традиције*. По Робинсону, црначки радикализам се јавља као нагон да се очува онтолошки тоталитет – упркос суровом узајамном деловању акумулације и искључивања у оквиру којих је афричка дијаспора формирана.

Мотен се пита да ли је западна метафизика, посматрана од Канта до Дериде, спремна да прихвати црначку радикалну традицију и црначки радикализам и схвати колико су они важни за њен властити пројекат.

* * *

Данас, у време тираније просека, једино што преостаје Другом је да радикално истиче своју различитост. Неопходно је непрекидно продуцирање новости, шокантности. Надамо се, као и приређивачи овог зборника, да ће ова публикација оставити значајнији траг и у широј јавности, те можда и пробудити неке пориве који наводе на другачије мишљење и деловање.

САДРЖАЈ

1

GOOGLE I BIBLIOTEKE

Priredila Vesna Injac

- 07 Informaciono ponašanje istraživača budućnosti
- 29 *Brajan Katkart*: Da li Google ubija opšte znanje?
- 37 *Džonatan Bend* : Poravnanje za Google Books: međunarodne implikacije
- 47 Zvanični stav Udruženja evropskih istraživačkih biblioteka povodom saslušanja pred Evropskom komisijom u vezi sa američkim Sporazumom o poravnanju za Google Books
- 53 *Сшела Филији Машушиновћ*: Google Scholar као извор научних информација
- 63 *Ташјана Брзуловић-Шанисављевић*: Google Books : две стране приче
- 75 *Весна Ињац*: Историја Google-а?

2

BUDUĆNOST KATALOGA

Priredila Ana Savić

- 97 Izjava o međunarodnim kataloškim načelima
- 109 *Ана Савић*: Будућност каталога у Србији: каталогизација за себе или за кориснике
- 117 *СвеШлана Јанчић*: Концепт библиографског метајезика
- 123 *Roj Tenant*: Opis i pristup u 21. veku

.....
135 *Erik Lis Morgan*: Bibliotečki katalog „sledeće generacije”
.....

151 *Karen Kalun* : On-lajn katalogi: šta korisnici i
bibliotekari žele
.....

163 *Dr Marta Seljak*: Kako racionalizovati katalogizaciju i
poboljšati funkcionalnost COBISS sistema
.....

3

BIBLIOTEČKA STATISTIKA

Priredila Gordana Ljubanović

.....
181 *IFLA*: Manifest za bibliotečku statistiku
.....

185 *Sajmon Elis, Majkl Hini, Pjer Menije, Rozvita Pol*: Svetska
bibliotečka statistika
.....

195 *Sajmon Elis*: Poznavanje vaših čitalaca i sredine
– ka široj ulozi bibliotečke statistike
.....

207 *Rozvita Pol*: Kuda ćemo dalje?
.....

4

ПРИКАЗИ

.....
211 *Тања Тасић*: Трагање за оптималним решењем
.....

215 *Јагранка Божић*: Чворишта радикалног
.....

CONTENTS

1

GOOGLE AND LIBRARIES

Prepared by *Vesna Injac*

- 07 British Library and JISC
Information behaviour of the researcher of the future
- 29 *Cathcart Brian*: Is Google killing general knowledge?
- 37 *Band Jonathan*: The Google Books Settlement:
International Implications
- 47 *LIBER* position statement for the European
Commission's hearing on the Google Book US
Settlement Agreement
- 53 *Stela Filipi Matutinović*: Google Scholar as a resource of
scientific information
- 63 *Tatjana Brzulović-Stanisavljević*: Google Books: both sides
of the story
- 75 *Vesna Injac*: History of Google?

2

THE FUTURE OF CATALOGUES

Prepared by *Ana Savić*

- 97 The Statement of International Cataloguing Principles
- 109 *Ana Savić*: Future of the catalog in Serbia: cataloging
per se or cataloging according to the needs of the users
- 117 *Svetlana Jančić*: Concept of bibliographic metalanguage
- 123 *Roy Tennant*: 21st Century Description and Access

135	<i>Eric Lease Morgan</i> : A „Next generation“ library catalog
151	<i>Karen Calhoun</i> : Online Catalogues: What Users and Librarians Want
163	<i>Marta Seljak Ph.D.</i> :How to rationalise cataloguing and improve functionality of the COBISS system

3

LIBRARY STATISTICS

Prepared by *Gordana Ljubanović*

181	IFLA: Library Statistics Manifesto
185	<i>Simon Ellis, Michael Heaney, Pierre Meunier, Roswitha Poll</i> : Global library statistics
195	<i>Simon Ellis</i> : Knowing your readers and your community – towards a broader role or library statistics
207	<i>Roswitha Poll</i> : Where shall we go from here?

4

REVIEWS

211	<i>Tanja Tacić</i> : A quest for an optimal solution
215	<i>Jadranka Božić</i> : Nodes of Radical